

Kooskõlastustabel Vabariigi Valitsuse protokollilise otsuse eelnõule „Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035“

	Kooskõlastaja/ ettepaneku esitaja	Märkus/ettepanek	HTMi seisukoht
1.	Eesti Eripedagoogide Liit	<p>Olles kaasa töötanud erinevates töögruppides, tutvunud Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt juhitud töörühmade koostatud Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 eelnõu ning sellega seonduvate erinevate dokumentidega, leiame, et antud dokument on igati asjakohane, kooskõlas arengukava koostamisel aluseks võetud uuringute ja analüüsidega ning ekspertide poolt koostatud visioonidokumentidega. Arvestatud on ÜRO säästva arengu eesmärged,</p> <p>Täname suurepärase võimaluse eest panustada Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035 eelnõu koostamise töögruppide töösse. Hindame kõrgelt koostööd erialaliidu ja Haridus- ja Teadusministeeriumi vahel. Soovime kindlasti ka edaspidi olla kaasatud antud dokumendi täpsemate tegevuskavade koostamisse.</p>	Teadmiseks võetud.
2.	Eesti Õpilasesinduste Liit	Eesti Õpilasesinduste Liit on tutvunud Vabariigi Valitsuse eelnõuga. On meeldiv tõdeda, et haridusvaldkonna arengukava 2021-2035 lähtub suuresti õppijakesksest lähenemist, mis annab kõigile õpilastele võimaluse kujundada oma õpiradu ning teha neid valikuid teadlikult. Arengukavas välja toodud arengusuunad ja teemad on vajalikud ning olulised, mistõttu EÕEL üldjoontes arengukava toetab. Oleme enda tagasiside arengukavale andnud korduvalt erinevates ümarlaudades ja kogunemistel, mistõttu piirdume antud arvamuses kolme ettepanekuga.	Teadmiseks võetud.
3.	Eesti Õpilasesinduste Liit	Lisada lk 8 „Strateegiline eesmärk 2: õpe on õppijakeskne ja tulevikku vaatav ning õpetajate järelkasv on tagatud” tugevuste alla 8nda punktina järgnev sõnastus: „Koolides tegutsevad õpilasesindused panustavad aktiivselt õppijakeskse koolikultuuri arengusse.” Leiame, et õpilasesinduste panus on vaja arengukavas välja tuua just seepärast, et tegemist ei ole enam ammu pelgalt ürituste korraldajatega, vaid õpilasesinduste näol on tegemist tugeva osapoolega kooli kontekstis, kes	Arvestatud. Lisatud tugevusena.

		tegutseb selle nimel, et õpilaskonna soove ja arvamust kooli juhtimistasandil tutvustada ning soodustada muudatuste elluviimist.	
4.	Eesti Õpilasesinduste Liit	Parandada lk 17 punktis 2.2 esimeses lauses olev tähe kordus „Nnüüdisajastada”.	Arvestatud.
5.	Eesti Õpilasesinduste Liit	Kaaluda Eesti Õpilasesinduste Liidu lisamist arengukava elluviimist toetavasse juhtkomisjoni. Täna ei ole juhtimiskomisjonis mitte ühtegi õpilaste huvikaitseorganisatsiooni (ENL on noorte ja noortepoliitika huvikaitse organisatsioon), mis tähendab, et üld- eri- ja kutseharidust omandavad õpilased (keda esindab Eesti Õpilasesinduste Liit) jäävad ilma olulisest võimalusest tagasisidestada haridusvaldkonna arengukava selle läbimise jooksul. Samas on sellise tagasiside andmine ja saamine olulise tähtsusega, sest suur osa arengukavalistest eesmärkidest katavad just neid haridusvaldkonna teemasid, millega Eesti Õpilasesinduste Liit ja selle liikmed tegelevad. Üldjuhul on Haridus- ja teadusministeerium meie osalusega sedavõrd olulistes komisjonides arvestanud, loodame, et seekord ei ole tegemist erandiga.	Sisuliselt arvestatud. Arvestades haridusvaldkonna koostööpartnerite hulka, oleme töövõimelise juhtkomisjoni moodustamiseks lähtunud põhimõttest, et otsesed rakendajad või kasusaajad kaasatakse programmide/meetmete väljatöötamisel. Programmi/meetmete väljatöötamiseks kutsub HTM kokku erinevaid püsivaid või ajutisi töörühmi, kuhu kaasatakse õpetajate, õppijate, koolijuhtide, erinevate koolitüüpide esindajad jt osapooled. Seega EÕL esindaja on kindlasti kaasatud arengukava elluviimiseks loodava programmi tasandi töörühma.
6.	Eesti Emakeeleõpetajate Selts	Soovitame lisada strateegilisse eesmärki 2. Sihid aastaks 2035 (täiendus rasvases kirjas): Keeleoskus: välja on töötatud eestikeelse hariduse arendamise plaan, alustades alusharidusest, mis annab piisava keeleoskuse, et jätkata õpinguid eesti keeles järgmistel haridustasemetel. Tagatud on mitmekesised võimalused õppida ja kasutada eesti keelt formaal- ja mitteformaalõppes. Õpetada prioriteetsena eesti keelt emakeelena. Õpetada eesti keelt ja võõrkeeli, et kõik eestimaalased valdaksid eesti keelt ning vähemalt kaht muud keelt.	Sisuliselt arvestatud. Eraldi sihina ei ole lisatud, aga tegevusena on kirjas: „seada eesti keele ja kultuuri õpetamine riiklikuks prioriteediks, väärtustades eesti keele kui emakeele ja riigikeele õpet.
7.	Eesti Emakeeleõpetajate Selts	Lisada indikaatoritesse teise strateegilise eesmärgi juurde PISA uuringu alusel tipptasemel ja baastasemele lugemisoskus (lk 16, praegu on seal vaid madalal tasemel oskustega õpilaste osakaal)	Selgitus. Tipptasemel lugemisoskus on juba üldeesmärgi indikaator. Kindlasti jälgime nii tipptasemel kui madalal tasemel oskuste kõrval ka baastasemel

			lugemisoskust, kuid eraldi indikaatorina seda arengukavas ei kajastata.
8.	Eesti Emakeeleõpetajate Selts	<p>Vaadata üle lk 9 Tegevussuunad 1 punkt 1.3. Ettepanek muuta sõnastust: 1.3. Õpivõimaluste mitmekesistamiseks, hariduse kvaliteedi tõstmiseks edendatakse rahvusvahelistumist ja õpirännet.</p> <p>Kommentaar:</p> <p>Tekitab sügavaid kahtlusi järgmine lõik:</p> <p>1.3. Õpivõimaluste mitmekesistamiseks, hariduse kvaliteedi tõstmiseks ning eesti keele ja kultuuri laiema tuntuse tagamiseks edendatakse rahvusvahelistumist ja õpirännet.</p> <p>Õpiränne peab ju olema vastastikune, mis tähendab, et üha rohkem muutub meie kool muukeelseks -- võõramaalased ju meie keelt ei oska, aga meie rahvusvahelist suhtlemiskeelt küll. Näeme seda koolis pidevalt ja järjest rohkem. Eesti keele ja kultuuri tutvustamise tagamine sel moel on naiivne ja elukauge. Tegelikult saame muidugi hästi aru, et üleilmastumine on paratamatus ja selle vastu võitlemine on nagu võitlemine jääliustike vastu, kui Vonneguti lauset parafraseerida.</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Õpirändes osalejad, nii eesti õppurid välismaal kui välismaalastest õppurid Eesti haridusasutustes, on eesti keele ja kultuuri tutvustajateks maailmas. Õppides Eestis õpitakse tundma ka siinset keelt ja kultuuri. Nt ülikoolid on alustanud ingliskeelsetel õppekavadel eesti keele ja kultuuri õpetamist.</p>
9.	Eesti Emakeeleõpetajate Selts	Lisaks peame väga oluliseks, et õpetajate jätkusuutlikkus oleks arengukava strateegiline eesmärk	<p>Arvestatud.</p> <p>Arengukava teine strateegiline eesmärk keskendub õpetajate jätkusuutlikkuse ja on sõnastatud järgmiselt: „Eestis on pädevad ja motiveeritud õpetajad ja koolijuhid, mitmekesine õpikeskkond ning õppijast lähtuv õpe“. Teise strateegilise eesmärgi üks tegevussuund viiest keskendub täiel määral õpetajatele, milles nähakse tegevustena ette nii õpetaja ameti sisu, sh töötaja ülevaataamine; õpetajate järelkasvu tagamine, sh konkurentsivõimeline palk; tugisüsteemid jne. Detailsemad tegevused sõnastatakse programmides, millega viiakse arengukava ellu ja</p>

			milles kirjeldatakse planeeritud meetmed ja tegevused.
10.	Eesti Vabaharidusliit ja Eesti Rahvaülikoolide Liit	Tunnustame elukestvas õppes osalemise, täiskasvanuhariduse ja mitteformaalõppe väärtustamist arengukavas!	Teadmiseks võetud.
11.	Eesti Vabaharidusliit ja Eesti Rahvaülikoolide Liit	<p>Lk 12 Tegevussuunad 1.1. Tagatakse kvaliteetset haridust pakkuv, kaasav ja ressursitõhus õppeasutuste võrk ja taristu, et haridus oleks kättesaadav eri sihtrühmadele ja õppekeskkond toetaks nüüdisaegset õpikäsitust.</p> <p>Selleks tuleb:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ... • välja töötada ja rakendada piirkondlike hariduskeskuste kontseptsioon, mille fookuses on kutse- ja üldkeskhariduse lõimimine – siia lisada mitteformaalse õppe pakkumine (või täienduskoolituse pakkumine). • Lisada kohalikele omavalitsustele kuuluvate taristute kasutamine ka mitteformaalõppe pakkumiseks. <p><i>Lisada: vabaharidusliku enesetäiendamise kättesaadavuse toetamine maakonniti (rahvaülikoolid, vabahariduslikud koolituskeskused).</i></p>	<p>Osaliselt arvestatud.</p> <p>Täiendatud on piirkondliku hariduskeskuse mõistet.</p> <p>Taristu ühiskasutuse ja selle suurendamine nii haridussüsteemi sees kui ka laiemalt on olulisel kohal. Haridusvaldkonna arengukava koostamisel ja rakendamisel lähtutakse ruumikvaliteedi põhimõtetest, mis mh näeb ka ette taristu ühiskasutuse põhimõtete järgimist.</p>
12.	Eesti Vabaharidusliit ja Eesti Rahvaülikoolide Liit	<p>Lk 13 Tegevussuunad 1.2. Tagatakse paindlikud õpivõimalused, kvaliteetse hariduse kättesaadavus ja toetatud õpe, et vähendada õppest väljalangemist ja katkestamist ning rakendada maksimaalselt iga inimese potentsiaali.</p> <p>Selleks tuleb:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ... • luua terviklik lahendus mitteformaal- ja informaalõppe arvestamiseks formaalõppes, et tasemeõppe õppekavade täitmisel saaks senisest suuremal määral arvestada mitmesugustes <u>õppimist soodustavates</u> keskkondades (digikeskkonnas, töökohal, <u>koolituskeskuses, rahvaülikoolis, raamatukogus</u>, muuseumis, noortekeskuses ja -programmis, huvikoolis, keskkonnahariduskeskuses jne) õpitut; • luua ja rakendada alus- ja üldhariduse kvaliteedi hindamise raamistik ning arendada täienduskoolituse kvaliteedi 	<p>Osaliselt arvestatud.</p> <p>Loetelu on täiendatud koolituskeskusega ja kultuuriasutusega, mis hõlmab endas ka raamatukogu.</p> <p>Teise punkti ettepanek ei anna sisuliselt midagi juurde, mistõttu ei ole täiendust lisatud.</p> <p>Mitteformaalse õppe väärtustamine on arengukavas läbiv põhimõte. Detailsemad tegevused, kuidas seda saavutada, lepatakse kokku programmis.</p>

		<p>juhtimise raamistikku, <u>mis võimaldab erinevate kvaliteedimudelite rakendamist.</u></p> <p><i>Lisada: Väärtustada vabahariduslikku koolitust, mis aitab paremini toime tulla töö- ja eraelus ja mis on sageli kõige kodulähedasem õppimise võimalus. Toetada rahvaülikoolide ja teiste vabahariduslike koolituskeskuste arengut.</i></p>	
13.	Eesti Vabaharidusliit ja Eesti Rahvaülikoolide Liit	<p>Lk 14 Tegevussuund 1.3. Õpivõimaluste mitmekesistamiseks, hariduse kvaliteedi tõstmiseks ning eesti keele ja kultuuri laiema tuntuse tagamiseks edendatakse rahvusvahelistumist ja õpirännet. Selleks tuleb:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ... • luua võimalused Eesti õpilaste/üliõpilaste/<u>täiskasvanute</u> õpirände suurendamiseks 	<p>Mittearvestatud.</p> <p>Siin on silmas peetud formaalõppe raames toimuvad õpirännet, kus arengukava tasandil lähtutakse õppijast sõltumata sellest, kes tegemist on lapse, noore või täiskasvanuga.</p>
14.	Eesti Vabaharidusliit ja Eesti Rahvaülikoolide Liit	<p>Lk 17 2.1. Nüüdisaegse õpikäsituse põhimõtteid rakendatakse kõigil haridustasemetel ja -liikides, et õppeprotsess ja õppe sisu toetaksid ennastjuhtiva õppija arengut, õpe võimestaks nii õppijat kui ka õpetajat, õppejõudu ja <u>koolitajat</u>.</p> <p><i>Teeme ettepaneku jälgida tekstis ka muus osas, et koolitaja on kajastatud võrdväärselt teiste õppetöö spetsialistidega.</i></p>	<p>Arvestatud.</p>
15.	Eesti Vabaharidusliit ja Eesti Rahvaülikoolide Liit	<p>Lk 18 Tegevussuunad 2.3. Toetatakse ühise kultuuri- ja väärtusruumi kujunemist, tagatakse kvaliteetne eestikeelne ja eesti keele õpe ning soodustatakse võõrkeelte õppimist.</p> <p><i>Teeme ettepaneku tuua eraldi välja eesti keele kui võõrkeelte osas täiskasvanud õppijad.</i></p>	<p>Selgitus.</p> <p>Täiskasvanute keeleõpe ja sellega seotud tegevused kajastuvad keele arengukavas 2021-2035</p>
16.	Eesti Vabaharidusliit ja Eesti Rahvaülikoolide Liit	<p>Lk 22 Sihid aastaks 2035</p> <p>Elukestev õpe ja karjääripöörde võimalused. <i>Lisada: elukestva õppe olulisuse teadvustamine ühiskondlikul tasandil.</i></p>	<p>Selgitus.</p> <p>Kirja pandud siht ja tegevused antud strateegilise eesmärgi all kannavad endas juba seda mõtet.</p>
17.	Eesti Vabaharidusliit ja Eesti Rahvaülikoolide Liit	<p>Lk 23 Tegevussuunad 3.2. Soodustatakse suuremat lisandväärtust loovate oskuste arendamist ning laiendatakse täiendus- ja ümberõppevõimalusi, sh töökohapõhist õpet, et reageerida kiiresti</p>	<p>Sisuliselt arvestatud/Selgitus.</p> <p>Õppe populariseerimise all ei ole silmas peetud mitte ainult mitteformaalõpet</p>

		<p>töömaailma arenguvajadustele ning tagada kõigile Eesti inimestele tööturul vajalikud oskused ja teadmised.</p> <p>Selleks tuleb:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ... • populariseerida <i>nii tööalast kui vabahariduslikku</i> pidevat enesearendamist ja õppes osalemist, pöörates seejuures enam tähelepanu sihtrühmadele, kes osalevad õppes vähem; • ... • <i>koostöös raamatukogude ja vabahariduslike koolituskeskustega</i> tõsta inimeste teadlikkust infoühiskonna võimalustest ja ohtudest ning arendada digioskusi kõikides eagruppides digitaalse kaasatuse eesmärgil 	<p>vaid ka informaalset õpet. Esitatud ettepanek kitsendab seatud eesmärki.</p> <p>Inimeste teadlikkuse tõstmine infoühiskonna võimalustest ja ohtudest võib toimuda väga erinevates keskkondades, sh kindlasti ka raamatukogudes ja vabahariduslikes koolituskeskustes, mistõttu ei ole mõistlik arengukavas välja tuua kitsendatud loetelu. Vajadusel saame juba programmides ja meetmetes tuua sisse eagruppidest tulenevad erisused.</p>
18.	Eesti Alushariduse Juhtide Ühendus	<p>Arengukava väljatöötamisel on arvestatud Eesti Alusharidus Juhtide Ühenduse esindajate ettepanekuid ja seisukohti. Peame oluliseks: läbivalt alushariduse väärtustamist üleminekul kooli ja lapse erivajaduste varast märkamist ja arengu toetamist (tugiteenuste kättesaadavus); hariduse, sh alusharidus kvaliteedi hindamise võimaluste/vahendite väljatöötamist; juhtide järelekasvu, professionaalse arengu ja hindamismudeli väljatöötamist. On üksikud tähelepanekud.</p>	Teadmiseks võetud.
19.	Eesti Alushariduse Juhtide Ühendus	<p>Strateegiline eesmärk 2. Indikaatorid eesmärkide saavutamiseks Punkt 3. Õpetaja keskmine töötasu võrreldes Eesti keskmise töötasuga (%)</p> <p>2035. a on koolieelse lasteasutuse õpetaja keskmine töötasu 20% madalam kui üldhariduskooli õpetajal. Kas sellest järeldeb, et magistritaseme haridusega lasteaiaõpetaja töötasu ei ole enam võrdsustatud üldhariduskooli õpetaja töötasuga?</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Ei, see ei tähenda seda. Jätkatakse sama põhimõttega, mis on sätestatud Vabariigi Valitsuse 06.02.2015 nr 16 määrusega „Riigieelarve seaduses kohaliku omavalitsuse üksustele määratud toetusfondi vahendite jaotamise ja kasutamise tingimused ja kord“ § 1² lõikega 3 kohaselt antakse kohaliku omavalitsuse üksusele antakse toetust juhul, kui tema vastaval aastal kehtiv lasteaiaõpetaja töötasu alammäär on vähemalt 90% ning magistrikraadiga</p>

			või sellega võrdsustatud tasemega lasteaiaõpetajal vähemalt 100% üldhariduskooli õpetaja töötasu alammäärast.
20.	Eesti Alushariduse Juhtide Ühendus	<p>Lisa. Strateegiline eesmärk 1. punkt 3. Alushariduses osalemine aasta enne koolikohustuse algust.</p> <p>Aasta ei ole piisav sujuva ülemineku tagamiseks kooli. Mis on alushariduses osalemise eesmärk aasta enne kooli? Kui kollektiivis käitumise oskuste kujunemine, siis ehk piisab aastast, kui õpioskuste eelduste kujunemine, siis kindlasti mitte. Alushariduse seaduse eelnõu väljatöötamise töögrupp oli 2019.a seisukohal, et sujuva ülemineku tagamisel kooli on tulemuslik lapse osalemine alushariduses kaks aastat enne kooli.</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Oleme nõus, et sujuva ülemineku jaoks ei pruugi aasta alushariduses anda piisavat ettevalmistust. Sellest oleme ka uue alushariduse seaduse väljatöötamisel lähtunud. Samas ei ole eesmärk, et kõik eelkooliealised lapsed käiksid füüsiliselt lasteaias. Meie siht on, et iga laps peab saama hea ettevalmistuse kooliks ja iga lapse areng peab olema toetatud. Selle viisid ei pea aga kõikidel lastel olema samasugused.</p>
21.	Eesti Alushariduse Juhtide Ühendus	<p>Lisa 1. Haridusvaldkonna panus ÜRO säästva arengu eesmärkidesse Eesmärk 4., 4.2.</p> <p>Alushariduse kättesaadavus ja kvaliteetsed tugiteenused on äärmiselt oluline varase märkamise ja sekkumise seisukohalt, kuid kui tugiteenuseid vajav laps jõuab lasteaeda aasta enne kooli, siis on tulemuslikuks arengutoeks ilmselgelt hilja</p>	Teadmiseks võetud.
22.	Eesti Alushariduse Juhtide Ühendus	Seletuskirja p nr 6. Eelnõu kooskõlastamine (7. Rida) – juhtide ühenduse nimetus on “Eesti Alushariduse Juhtide Ühendus“	Arvestatud. Nimetus on parandatud ja lisatud Eesti.
23.	Eesti Maaülikool	Eesti Maaülikool on tutvunud Vabariigi Valitsuse protokollilise otsuse ""Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035" kinnitamine" eelnõuga ning teeb ettepaneku kajastada ja läheneda haridusvaldkonna arengukavas õppejõudu samaväärselt õpetajale	Sisuliselt arvestatud. Sobivates kohtades on lisatud õppejõud arvestades seejuures ülikoolide autonoomiat, nt ei reguleeri haridusvaldkonna arengukava õppejõudude karjäärimudelit ja selle sidumist täiendusõppevõimalustega.

24.	Eesti Üliõpilaskondade Liit	Eesti Üliõpilaskondade Liit (EÜL) toetab haridusvaldkonna arengukava koostamise üldiseid põhimõtteid ning näeb, et praeguse olukorra analüüs on asjakohane. Samuti on kiiduväärt, et meie eelmist tagasisidet on võetud arvesse ning kõrgharidust on käsitletud oluliselt suuremas mahus kui varasemas dokumendis.	Teadmiseks võetud.
25.	Eesti Üliõpilaskondade Liit	Arengukava punkt 1.2 “Vaadata üle õppija omavastutus ja tasuta õppe tingimused kutse- ja kõrghariduses ning töötada välja toetusmehhanismid hariduse omandamiseks, tagades seejuures kutse- ja kõrghariduse kättesaadavuse sõltumata õppija sotsiaalmajanduslikust olukorrast” jätab lahtiseks, mida täpsemalt õppija omavastutuse ja tasuta õppe tingimustes üle vaadatakse. EÜLi seisukoht on, et tasuta kõrgharidus on oluline osa sotsiaalsete garantiide süsteemist, mis tagab võrdse ligipääsu kõigile motiveeritud ja akadeemiliselt võimekatele inimestele sotsiaal-majanduslikust taustast sõltumata. Seega tasuta kõrghariduse kaotamine või peidetud tasude kehtestamine tudengitele arengukava poolt püstitatud eesmärgi EÜLi hinnangul ei täidaks.	Selgitus. Nõustume, et kõrgharidusele võrdne ligipääs kõigile motiveeritud ja akadeemiliselt võimekatele inimestele sotsiaal-majanduslikust taustast sõltumata on oluline. Seetõttu ongi tingimuste üle vaatamisel seatud eesmärgiks kättesaadavuse tagamine sõltumata õppija sotsiaalmajanduslikust olukorrast.
26.	Eesti Üliõpilaskondade Liit	Tööstusdoktorantuuri arendamine, mis on välja toodud punktis 3.2, ja meetmete loomine doktoriõppe tulemuslikkuse kasvatamiseks punktis 2.4.5 on asjakohased, kuid EÜL peab oluliseks lisada ka konkreetne mõõdetav sihtmärk selle saavutamiseks. EÜLi hinnangul võiks eesmärgiks olla see, et doktorandile on doktorantuuri ajaks tagatud vähemalt riigi keskmise palga suurune sissetulek, et ta saaks keskenduda teadusele ja oma teadustööle maksimaalses mahus. Praegune olukord, kus ligi kolmandik doktorante ei lõpeta doktorantuuri, on eelkõige seotud struktuursete probleemidega, kus doktorandid on sunnitud n-ö päris töö kõrvalt tegelema oma doktoritöö ja teadusega, mis ei ole jätkusuutlik ja selgelt langetab selle tulemuslikkust ¹ .	Selgitus. Doktoriõppe korralduse parandamine on HTMi jaoks prioriteetne tegevus ning seaduseelnõu väljatöötamiskavatsus on juba käinud kooskõlastamisringil. Piisava sissetuleku tagamine on kindlasti üheks oluliseks uue mudeli komponendiks, kuid niivõrd konkreetse üht kitsast lõiku puudutava mõõdetava eesmärgi seadmist strateegias ei pea me võimalikuks. Pigem tuleb vajadusel vastav mõõdik seada programmi tasandil.
27.	Eesti Üliõpilaskondade Liit	Praktikasüsteemi arendamise kohta on arengukavas vähe konkreetset informatsiooni. EÜLi hinnangul tasuks kaaluda näiteks riigipoolsete	Selgitus.

¹ Vassil, K., Solvak, M. (2012). When failing is the only option: explaining failure to finish PhDs in Estonia. Higher Education, 64(4), 503–516.

		soodustuste või hüvede kaasamist tööandjatele ning praktikate kohustuslikuks tegemist kõikidel erialadel. EÜL näeb, et praktikasüsteem pakub palju lisandväärtust kõigile osapooltele ning peaks seetõttu olema oluline osa kõrgharidusest ja ka haridusvaldkonna arengukavast.	Arengukava tegevussuundades on kavandatud praktikasüsteemi arendamine ja laiendamine. Praktika on kohustuslik kutsehariduses ja rakenduskõrgharidusõppes, mille lõpetanutel on otsene väljund tööturule. Kõrgharidusõpingud peavad andma ettevalmistuse ka akadeemiliseks teadustööks jm. HTM näeb, et ka tööandjal on vastutus töötajate ettevalmistuse eest.
28.	Eesti Üliõpilaskondade Liit	Laiapõhjaline juhtkomisjon, mis toetab antud arengukava juhtimist, koosneb paljudest asjakohastest osapooltest, kuid EÜL on jäetud komisjoni kaasamata. Meie hinnangul on Eesti tudengite huve esindava ja kaitsva organisatsiooni kaasatus haridusvaldkonna arengukava elluviimisesse siinkohal oluline.	Sisuliselt arvestatud. Arvestades haridusvaldkonna koostööpartnerite hulka, oleme tööväimeelise juhtkomisjoni moodustamiseks lähtunud põhimõttest, et otsesed rakendajad või kasusaajad kaasatakse programmide/meetmete väljatöötamisel. Programmi/meetmete väljatöötamiseks kutsub HTM kokku erinevaid püsivaid või ajutisi töörühmi, kuhu kaasatakse õpetajate, õppijate, koolijuhtide, erinevate koolitüüpide esindajad jt osapooled. Seega EÜL esindaja on kindlasti kaasatud arengukava elluviimiseks loodava programmi tasandi töörühma.
29.	Täiskasvanute gümnaasiumide esindaja Täiskasvanuhariduse Nõukogus	Tegevussuunad 1 (täiendusettepanekud on esitatud kaldkirjas) 1.2. Tagatakse paindlikud õpivõimalused, kvaliteetse hariduse kättesaadavus ja toetatud õpe , et vähendada õpest väljalangemist ja katkestamist ning rakendada maksimaalselt iga inimese potentsiaali. Selleks tuleb:	Sisuliselt arvestatud/Selgitus. Ühtne keskharidusstandard on selgemalt välja toodud ja sõnastatud järgmiselt: luua tingimused, mis võimaldavad õppijal sujuvalt ja paindlikult liikuda

		<ul style="list-style-type: none"> tõsta lasteaedade pidajate võimekust erivajadust varakult märgata ja pakkuda koolieelses eas lastele kvaliteetseid tugiteenuseid; töötada välja ja rakendada ühtne keskharidusstandard (märkus: see on baas paljude teiste selle eesmägi saavutamise seotud tegevuste süsteemseks käivitamiseks) .... kohalikul omavalitsusel tagada info kättesaadavus ja tugi madala haridustasemega täiskasvanute osalemiseks üldhariduses ja elukestvas õppes, kaasates hästi toimivaid andragoogilise lähenemisega täiskasvanute gümnaasiume 	<p>haridustasemete ja -liikide vahel ning tööturule; töötada välja ja rakendada ühtne keskharidusstandard, et lõimida üld- ja kutsekeskharidus; luua õppijale tingimused ja võimalused väiksematest osadest koosneva (nt mikrokraadid, koolitusampsud jms) ning õppija vajadustele ja võimetele vastava hariduse omandamiseks;</p> <p>Koolitajate ettevalmistus on kajastatud teise strateegilise eesmärgi juures. Detailsemad tegevused, sh koostöö ja rollid on võimalik kokku leppida programmis, millega arengukava ellu viiakse.</p>
30.	Rakenduskõrgkoolide Rektori Nõukogu	Rakenduskõrgkoolide Rektori Nõukogu tutvus saadetud dokumentidega ning annab teada, et olulisi tähelepanekuid haridusvaldkonna arengukava osas ei ole, kuivõrd oleme seisukohal, et arengukava on koostatud üldistusastmega, mis kajastab vähe kõrgharidusega seonduvat. Soovime rohkem näha sidusust hariduse ja töömaailmaga seotuses. Riigile vajalike ja elutähtsate teenuste osutajate koolitust ja üldist tasemeharidust käsitletakse tihti ühtse kogumina.	Arvestatud. Strateegiline eesmärk 1 toob välja suurema seotuse hariduse ja töömaailma vahel. Samuti on kolmas strateegiline eesmärk just hariduse ja töömaailma seotusele. Lisatud on oluliste avalike teenuste pakkumine (nt õpetaja, tervishoiutöötaja, siseturvalisuse valdkonna töötaja)
31.	Rakenduskõrgkoolide Rektori Nõukogu	<p>Tegevussuund 1.2. Tagatakse paindlikud õpivõimalused, kvaliteetse hariduse kättesaadavus ja toetatud õpe, et vähendada õppest väljalangemist ja katkestamist ning rakendada maksimaalselt iga inimese potentsiaali.</p> <p>Arvamus: välja on toodud oluline eesmärk - paindlik liikumine erinevate haridustasemete vahel, kuid arengukavas puudub selgem nägemus selle realiseerimiseks, seda eriti kutse- ja kõrghariduses.</p>	Selgitus. Detailsemad tegevused lepatakse kokku programmi tasandil.
32.	Rakenduskõrgkoolide Rektori Nõukogu	Strateegiline eesmärk 2.	Teadmiseks võetud/Selgitus.

		Arvamus: välja on toodud indikaator „Õpetajate keskmine töötasu võrreldes Eesti keskmise töötasuga (%)”. Juhime tähelepanu, et suureks mureks on ka õppejõudude palgatase kõrgkoolides.	Arengukava üks tegevustest on korrastada alus-, põhi-, kesk- ja kõrghariduse rahastamissüsteem ning tulemus- ja kvaliteediraamistik; teaduse ja kõrghariduse rahastamisel lähtuda õppe-, teadus- ja arendustegevuste terviklikkusest.
33.	SA Kutsekoda	Kutsekoda on olnud kaasatud mitmeaastasesse strateegia koostamise protsessi ning seetõttu tunnustame Haridus- ja Teadusministeeriumi laiaulatuslike partnerite võrgustike kaasamise ning tõhusate arutelude läbiviimise eest eelnõu koostamisel. Arvamuste paljususes on koosmeele leidmine ja ühisosas kokku leppimine paras pingutus.	Teadmiseks võetud.
34.	SA Kutsekoda	Lk. 22.Tegevussuund 3, Punkt 3.1 täiendada sõnaga „ <u>tööjõu</u> “ ning esitada järgnevas sõnastuses: „Arendatakse välja ja rakendatakse kõigi sihtrühmade vajadusi arvestav jätkusuutlik süsteem <u>tööjõu ja</u> oskuste vajaduse prognoosimiseks ja seireks ning tegevuse koordineerimiseks eri osaliste vahel, et toetada tööturu vajadustest lähtuvate oskuste omandamist ning sidustada paremini haridus ja töömaailm.“	Arvestatud. Teksti on tehtud vastavad täiendused.
35.	SA Kutsekoda	Samamoodi täiendada sõnaga „tööjõuvajadus“ kõiki analoogseid tekstilõikusi. Näiteks lk 22 tekstiosas Selleks tuleb: (loetelu teine punkt): „edasi arendada ja rakendada <u>tööjõu ja</u> oskuste vajaduse seire-, prognoosi- ja tagasisidesüsteemi ja suurandmete analüüsi võimekust ning uuendada metoodikat, et prognoosida saaks eelkõige oskuste, mitte ametite vajadust ning tulemused oleksid laiemalt kasutatavad	Arvestatud. Teksti on tehtud vastavad täiendused.
36.	Eesti Puuetega Inimeste Koda	Väärtustame, et arengukavas on toodud esile vajadus arendada terviklahendus erivajadustega õppija toetamiseks sh üleminekuks haridusest tööturule. Tunnustame, et arengukavas on pühendatud tähelepanu tugispetsialistide juurde- ja järelkasvu teravale vajadusele.	Teadmiseks võetud.

37.	Eesti Puuetega Inimeste Koda	Täiendusettepanek on esitatud kaldkirjas. Lk 12, Tegevussuunad 1. punktis 1.1 ettepanek täiendada teksti (täiendus rasvases kirjas): taristu ja õpperuumid viia kooskõlla nüüdisaegse õpikäsitusega, arvestades energiatõhususe ja <i>ligipääsetavuse</i> põhimõtetega.	Arvestatud. Teksti on tehtud vastavad täiendused tuues sisse ruumikvaliteedi põhimõtted.
38.	Eesti Puuetega Inimeste Koda	Lk 25 Mõisted. Palume kaaluda kaasava hariduse mõiste defineerimist eraldi või üldmõiste Personaliseeritud õpe sektsioonis.	Arvestatud. Mõistete juurde on lisatud kaasava hariduse definitsioon, mille sõnastamisel on lähtutud Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuuri ² käsitlusest: kaasav haridus on süsteemne lähenemisviis tavakoolides kvaliteetse hariduse pakkumisele, mis vastab tõhusalt kõigi kohaliku kogukonna õpilaste akadeemilise ja sotsiaalse õppimise vajadustele.
39.	Eesti Puuetega Inimeste Koda	Täiendusettepanek on esitatud kaldkirjas. Lk 31 Seosed läbivate teemadega. Võrdsed võimalused. Ettepanek täiendada teksti (täiendus kaldkirjas): Arengukavas luuakse tingimused ja võimalused, et väärtustada iga inimest kui õppimis- ja arenguvõimelist ühiskonnaliiget ning tagada kõikidele inimestele võrdsed võimalused saada kvaliteetset haridust sotsiaalsest või kultuuritaustast, east, soost, tervisest (<i>alternatiiv: erivajadusest</i>) jne sõltumata.	Arvestatud. Lisatud on /.../ erivajadusest jne sõltumata.
40.	Eesti Puuetega Inimeste Koda	Arengukava struktuur ja vormistuslik lähenemine toetab teksti mõistmist (joonised, tabelid). Visuaalse info poole pealt palume kaaluda, kas oleks asjakohane kasutada lisaks lapsi, noori ja keskealisi kujutavatele fotodele ka üht fotot vanemaealistest õppijatest, rõhutamaks elukestva õppe elukaare-ülest sisu.	Arvestatud.
41.	Eesti Noorsootöö Keskus	Täname strateegia kommenteerimiseks edastamise eest. Üldiselt toetame strateegia suundi ning meetmeid. Tunnustame, et haridusstrateegias on oluliseks peetud formaalõppes mitteformaal-ja informaalõppe	Teadmiseks võetud.

² <https://www.european-agency.org/resources/glossary?dictionary%5BI%5D=I>

		arvestamist. Kuigi mitteformaal ja informaalõppe erinevaid tegevusi sisustatakse teistes arengukavades on oluline, et just haridusstrateegia rõhutab selle arvestamise olulisust formaalhariduse süsteemis. Kiiduväärne on noorsootöös õpitu arvestamise eraldi rõhutamine.	
42.	Eesti Noorsootöö Keskus	Lisaks leiame, et strateegias võiks paremini olla väljatoodud koolidemokraatia olulisus, et luua õpilasele võimalused olla õppetöö ja koolielu planeerimisel ja õppeprotsesside kujundamisel tõhusamalt kaasatud.	Arvestatud. Arengukavasee on lisatud tugevusena: Õppeasutustes tegutsevad õpilas- ja üliõpilasesindused panustavad aktiivselt õppijast lähtuva koolikultuuri arengusse. Arengukava elluviimise kontekstis on oluline õppijate jätkuv aktiivne panustamine kooliellu.
43.	Eesti Kaubandus-Tööstuskoda	Arengukava on visuaalselt hästi üles ehitatud, mistõttu ka kergesti loetav. Selgemalt võiks olla välja toodud indikaatorite ja tegevuste omavaheline seos, mis annaks hea ülevaate, millised tegevused panustavad millise indikaatori saavutamiseks ning kas need tegevused on piisavad eesmärkide saavutamiseks.	Teadmiseks võetud.
44.	Eesti Kaubandus-Tööstuskoda	EKTK hinnangul on arengukaval liialt palju indikaatoreid, mis hajutavad fookust. Indikaatorid, kus plaanitud muutus on mõne protsendipunkti ulatuses, ei ole head näitajad arengukava elluviimise tegelikuks hindamiseks. Arengukava elluviimise mõju hindamine ei tohiks jääda indikaatorite põhiseks vaid tuleks analüüsida sisuliste muutuste saavutamist. Kõikide toodud indikaatorite juures, kus on plaanitud luua uus indikaator ja välja töötada meetodika, on ettepanek välja tuua soovitava seisundi kirjeldus, mida soovitakse saavutada – st eesmärk, millises suunas ja kui palju soovitakse, et olukord võrreldes tänasega peaks muutuma.	Arvestatud. Arengukava indikaatorid on üle vaadatud. Arvestades demograafilisi muudatusi on ka tänase taseme hoidmine suur väljakutse. Lisaks arengukava tasandi indikaatoritele tulevad ka programmi/meetme indikaatorid. Täiendatud on uute indikaatorite meetodikate kirjeldust.
45.	Eesti Kaubandus-Tööstuskoda	Arengukava on liialt formaalõppe keskne. Näiteks on üheks sihiks see, et kõik eestimaalased valdaksid aastaks 2035 eesti keelt ning vähemalt kaht muud keelt. Arengukavast jääb mulje, et see puudutab ainult formaalõpet, mitte kõiki eestimaalasi, kuna välja ei ole toodud selles osas olulises mahus tegevusi.	Selgitus. Arengukava hõlmab endas ka mitte- ja informaalõpet. Samas konkreetselt täiskasvanute keeleõpe on eesti keele arengukava 2021-2035 fookuses, vastav täpsustus lisatud.

46.	Eesti Kaubandus-Tööstuskoda	<p>Arengukavas ei ole piisava põhjalikkusega kajastatud kutsehariduse populariseerimise temaatikat. Ametiõppe populariseerimise ja ametite süsteemne tutvustamine on oluline tööstuse arengu seisukohalt. Sellega tuleb järjepidevalt tegeleda, et õpilastel oleks adekvaatne maailmapilt töömaailmast ja selle võimalustest.</p> <p>Arengukavas on küll välja toodud mitmed punktid, mis kutsehariduse populariseerimist toetavad, kuid eraldi sellele tähelepanu pööratud ei ole.</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Üks oluline muutus on luua ja rakendada ühtne keskharidusstandard, et lõimida üld- ja kutsekeskharidus. Seetõttu on vaadatud ka keskharidust ühtsena. Samas on arengukavas rõhutatud, et alates põhiharidusest oleks rohkem kokkupuudet töömaailmaga, töökohapõhise õppe laiendamine jne. Detailsemad tegevused lepitakse kokku programmi tasandil.</p>
47.	Eesti Kaubandus-Tööstuskoda	<p>Arengukavas lk 7 ”Strateegiline eesmärk 1: Õpivõimalused on valikurohked ja kättesaadavad ning haridussüsteem võimaldab sujuvat liikumist haridustasemetega ja -liikide vahel.</p> <p>Kitsaskohad – 6. Varasema õpi- ja töökogemuse arvestamine ei ole ühiskonnas soovitud kujul juurdunud. Formaalõppes, - kutse taotlemisel, töötajate värbamisel ja edutamisel ei arvestata piisavalt mitteformaalses ja informaaalses õppes ning töökogemuse kaudu omandatud teadmisi ja oskusi.”</p> <p>EKTK ettepanek: Kustutada lõik ”töötajate värbamisel ja edutamisel”. See väide on õige formaalhariduse kontekstis, aga ei ole õige värbamise ja edutamise puhul. Tööandjad reeglina hindavad ja arvestavad töötaja tegelikke oskusi, sõltumata sellest, mis õppevormis need on omandatud.</p>	<p>Arvestatud.</p>
48.	Eesti Kaubandus-Tööstuskoda	<p>Arengukavas lk 9: ”Strateegiline eesmärk 3: Õpivõimalused vastavad ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele.</p> <p>Kitsaskohad - 9. Majandusstruktuur ei soodusta alati erialase hariduse omandamist. Tööandjad ei väärtusta omandatud kvalifikatsioone ja kutseid. Omandatud oskused ja teadmised ei realiseeru tootlikkuse tõusus ja töötasus.”</p>	<p>Osaliselt arvestatud.</p> <p>Sõnastatud järgmiselt:</p> <p>Eesti majandusstruktuuris on liiga suur osakaal madala lisandväärtusega töökohtadel, mis ei soodusta erialase hariduse omandamist. Kutsehariduse kaudu avanevad karjääriteed pole ühiskonnas väärtustatud. Kvalifikatsioonide ja kutsete tööandjate</p>

		<p>EKTK ettepanek: Kitsaskoha sõnastus on ebaselge. Pakume sõnastada see kaheks eraldiseisvaks punktiks:</p> <ul style="list-style-type: none"> Eesti majandusstruktuuris on liiga suur osakaal madala lisandväärtusega töökohtadel, mis ei soodusta erialast täiendõpet. Tasemehariduse- ja kutsesüsteemi poolt antavad kvalifikatsioonid ja kutsed ei vasta piisavalt tööturul vajalike pädevuste nõuetele. Tasemehariduses omandatud teadmised ja oskused ei toeta piisavalt tootlikkuse tõusu majanduses. Seetõttu ei ole tasemehariduse kvalifikatsioonid ja kutsed tihti tööandjate poolt piisavalt väärtustatud 	<p>poolne väärtustamine on ebaühtlane. Omandatud oskused ja teadmised ei realiseeru tootlikkuse tõusus ja töötasus</p>
49.	Eesti Kaubandus-Tööstuskoda	<p>Arengukavas lk 12 ”1.1. Tagatakse kvaliteetset haridust pakkuv, kaasav ja ressursitõhus õppeasutuste võrk ja taristu, et haridus oleks kättesaadav eri sihtrühmadele ja õppekeskkond toetaks nüüdisaegset õpikäsitust. Selleks tuleb:</p> <ul style="list-style-type: none"> välja töötada ja rakendada piirkondlike hariduskeskuste kontseptsioon, mille fookuses on kutse- ja üldkeskhariduse lõimimine; välja arendada kutsevaldkondade tippkeskused; ” <p>EKTK ettepanek: Jääb segaseks, mida tähendab piirkondlike arenduskeskuste kontseptsioon ja kutsevaldkondade tippkeskused. Need mõisted võiksid olla lahti seletatud.</p>	<p>Arvestatud. Vastavaid mõisteid on enam avatud arengukavas.</p>
50.	Eesti Kaubandus-Tööstuskoda	<p>Arengukavas lk 13 ”1.2. Tagatakse paindlikud õpivõimalused, kvaliteetse hariduse kättesaadavus ja toetatud õpe, et vähendada õppest väljalangemist ja katkestamist ning rakendada maksimaalselt iga inimese potentsiaali. Selleks tuleb:</p> <ul style="list-style-type: none"> parandada tingimusi ja võimalusi täiskasvanute pidevaks enesearendamiseks, sh töötada välja ja rakendada riigi, tööandja ja õppija kombineeritud rahastamismudel, mis hõlmab eri osapoolte vastutust;” <p>EKTK ettepanek: Täiendada sõnastus järgmiselt: rakendada riigi, tööandja ja õppija kombineeritud rahastamismudel, mis võimaldab rahastust, kui kõik osapooled panustavad ja koolitusvaldkond langeb kokku riiklike arendusprioriteetidega.</p>	<p>Mittearvestatud. Kombineeritud rahastamismudeli loogika ja eri osapoolte vastutus on ka praeguses sõnastuses, mistõttu sõnastust pole muudetud. Kolmandas strateegilises eesmärgis on välja toodud, et tuleb pakkuda enam kutse- ja kõrgharidusõpet ning täiendus- ja ümberõppevõimalusi nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondades ja ühiskonnas eelisarendamist vajavates valdkondades ja oluliste avalike teenuste pakkumisel (nt. õpetaja,</p>

			tervishoiutöötaja, siseturvalisuse valdkonna töötaja).
51.	Eesti Kaubandus-Tööstuskoda	<p>Arengukavas lk 17 ”2.1. Nüüdisaegse õpikäsituse põhimõtteid rakendatakse kõigil haridustasemetel ja -liikides, et õppeprotsess ja õppe sisu toetaksid ennastjuhtiva õppija arengut, õpe võimestaks nii õppijat kui ka õpetajat ja õppejõudu. Nüüdisaegse õpikäsituse rakendamine toetab heade aine- ja erialateadmiste omandamist koos oskusega neid praktikas rakendada ning õpi-, koostöö- ja enesejuhtimisoskuste arengut. Paraneb subjektiivne heaolu, mis on seotud parema füüsilise ja vaimse tervisega.”</p> <p>EKTK ettepanek: Kirjeldatud õpikäsituse sõnastus jääb liialt aine- ja erialakeskseks, toomata piisavalt esile, et aine- ja erialateadmiste omandamise eesmärk on tulevases elus tunda ära probleeme ja suuta nende lahendamiseks valida sobilikud meetodid. Täiendada sõnastust ja lisada lõik: ”Nüüdisaegse õpikäsituse rakendamine toetab õppija eluliste ja tööalaste ülesannete ning probleemide analüüsi- ja lahendusoskust, heade aine-ja erialateadmiste omandamist ...”</p>	<p>Sisuliselt arvestatud. Eluline ja praktiline õpe ning probleemilahendust ja kriitilist mõtlemist toetav õpe kajastub teise strateegilise eesmärgi tegevustes.</p>
52.	Eesti Kaubandus-Tööstuskoda	<p>Arengukavas lk 19: ”2.5. Tagatakse õppeasutuste juhtide järelkasv, toetatakse nende professionaalset arengut, töötatakse välja ja rakendatakse juhtide hindamise süsteem, et soodustada haridusuuenduste levikut ja rakendamist ning vaimset ja füüsilist tervist ja heaolu toetava turvalise õppekeskkonna loomist.”</p> <p>EKTK ettepanek: Antud punkti all loetletud tegevustes ei ole välja toodud juhtide hindamissüsteemi rakendamist toetavaid tegevusi</p>	<p>Selgitus. 2.5. tegevussuuna kaks tegevust on sellele suunatud:</p> <ul style="list-style-type: none"> tõsta koolipidaja võimekust õppeasutuse juhtide värbamisel, professionaalse arengu toetamisel ning töösoorituse seirel ja hindamisel; pakkuda kvaliteetseid ja mõjusaid täiendusõppe võimalusi alg-, kesk- ja meistritasemel, et juhtide pädevus oleks ajakohane ja professionaalne areng oleks toetatud kogu karjääri vältel;

53.	Eesti Kaubandus-Tööstuskoda	<p>Arengukavas lk 21: Sihid aastaks 2035. Õppeasutuste ja tööandjate koostöö on sisukas ja avatud; laienevad töökohapõhise õppe ja praktika võimalused.”</p> <p>EKTK ettepanek: Täiendada punkti järgmiselt: Senisest enam pannakse rõhku üldhariduskoolide ja tööandjate koostööle läbiva karjääri- ja ettevõtlusõppe elluviimisel.</p>	Arvestatud.
54.	Eesti Kaubandus-Tööstuskoda	<p>Arengukavas lk 22: ”3.1. Arendatakse välja ja rakendatakse kõigi sihtrühmade vajadusi arvestav jätkusuutlik süsteem oskuste vajaduse prognoosimiseks ja seireks ning tegevuse koordineerimiseks eri osaliste vahel, et toetada tööturu vajadustest lähtuvate oskuste omandamist ning sidustada paremini haridus ja töömaailm.</p> <p>Selleks tuleb:</p> <ul style="list-style-type: none"> leppida kokku tööturu osaliste selgem roll ja vastutus, et tööturu osalised osaleksid aktiivselt ja sisuliselt hariduse ja töömaailma tõhusamal sidustamisel;” <p>EKTK ettepanek: Haridussüsteemi osapoolte vastutuse ebaselgus ja olulisus on arengukavas väljatoodud mitmetes kohtades (lk 6,7,9, jm). Kõik need punktid jäävad ebakonkreetseks. Pigem toonitatakse ühist arusaama, et kõigi tulemust on võimalik saavutada vaid heas, koordineeritud koostöös. Rolli ja vastutuse kokkuleppimisega ei ole ilmselt võimalik tagada formaalharidussüsteemi väliste oluliste osapoolte (sh erasektori) aktiivne ja sisuline panus.</p> <p>Teeme ettepaneku sõnastada punkt järgmiselt: Töötada välja koostöö- ja motivatsioonimudelid, mis tagavad tööturu oluliste osapoolte aktiivse ja sisulise kaasamise haridussüsteemi (sh täiendus- ja ümberõpe) ja töömaailma tõhusasse sidustamisse. Seejuures tõhusamad praktikute kaasamisvõimalused kutse- ja kõrgkoolide õppejõududena, paindlikumad võimalused praktilise õppe läbiviimiseks ja rahastamiseks ettevõtetes ja ettevõtete poolt.</p>	<p>Sisuliselt arvestatud.</p> <p>Sõnastust on muudetud</p>
55.	Eesti Kaubandus-Tööstuskoda	<p>Arengukavas lk 23: ”3.2. Soodustatakse suuremat lisandväärtust loovate oskuste arendamist ning laiendatakse täiendus- ja ümberõppevõimalusi, sh</p>	Arvestatud.

		<p>töökohapõhist õpet, et reageerida kiiresti töömaailma arenguvajadustele ning tagada kõigile Eesti inimestele tööturul vajalikud oskused ja teadmised.</p> <p>Selleks tuleb:</p> <ul style="list-style-type: none"> • arendada ettevõtluspädevust kõikidel haridustasemetel ja -liikides;” <p>EKTK ettepanek: Täiendada selguse huvides punkti järgmiselt: arendada ettevõtlikkus- ja ettevõtluspädevust kõikidel haridustasemetel ja -liikides.</p> <p>Arengukava lõpus on ettevõtluspädevuse mõiste lahti seletatud ning sealt saab lugeda, et ettevõtluspädevus hõlmab endas suures mahus ka ettevõtlikkuse komponente. Sellegi poolest võib sõna ”ettevõtluspädevus” tekitada lugeja jaoks segadust, justkui soovitakse kõigist õpilastest teha ettevõtjaid.</p> <p>Lisaks teeme ettepaneku lisade tegevuste loetellu järgmise punkti "Soodustada koolide ja ettevõtete koostööd (k.a. üldhariduses), et õpilastel oleks senisest enam õppetöö käigus kokkupuuteid töömaailmaga. Seeläbi tõstetakse õpilaste teadlikkust tööturu võimalustest ja ootustest”.</p>	<p>Lisatud on ettevõtlikkus ja täiendatud ettevõtluspädevuse mõistet.</p> <p>Viimane ettepanek kajastub 1.2. tegevustes.</p>
56.	Eesti Kaubandus-Tööstuskoda	<p>Arengukavas lk 25: ”Mõisted</p> <ul style="list-style-type: none"> • Digioskused on infotehnoloogia kasutamise ja digisisu loomise oskused. Digioskused jagunevad kolmeks: digipädevus kui IKT baasoskused, -teadmised ja -hoiakud; erialased digioskused; infotehnoloogia loomise oskus. • Õppeasutused on koolieelsed lasteasutused, põhikoolid, gümnaasiumid, kutseõppeasutused, rakenduskõrgkoolid ja ülikoolid <p>EKTK ettepanek: Täiendada mõisteid järgnevalt:</p>	<p>Arvestatud.</p> <p>Digioskuste mõiste on sõnastatud järgmiselt: „/.../infotehnoloogia lahenduste loomise oskus“</p> <p>Juurde on toodud haridusasutuse mõiste, mis on laiem kui õppeasutuste mõiste ja mille alla kuulub ka täiskasvanu täienduskoolituse asutus.</p>

		<ul style="list-style-type: none"> • Digioskused on infotehnoloogia kasutamise ja digisisu loomise oskused. Digioskused jagunevad kolmeks: digipädevus kui IKT baasoskused, -teadmised ja -hoiakud; erialased digioskused; infotehnoloogia lahenduste loomise oskus. <p>Selgituseks: Infotehnoloogia on valdkond või teadusharu. Seda ei ole võimalik luua. Luua saab infotehnoloogilisi rakendusi.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Õppeasutused on koolieelsed lasteasutused, põhikoolid, gümnaasiumid, kutseõppeasutused, rakenduskõrgkoolid ja ülikoolid ning täiskasvanu täienduskoolituse asutused. Täiskasvanute koolituse seaduse mõistes. <p>Selgituseks: Arengukavas väljatoodud tähenduses jääb õppeasutuse mõiste liialt formaalhariduse keskseks, millele on eelnevalt tähelepanu osutatud käesolevas dokumendis 1.3 all.</p>	
57.	Vabaühenduste Liit	<p>Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035 seab edukalt sihid ja määratleb tegevused haridusvaldkonna edasiseks arenguks. On oluline, et arengukavas on nähtud vajadust rakendada rohkem praktilist õpet (2.2), “mis võimaldab muuta õppeülesandeid tähenduslikumaks ning kujundada võimekust lahendada isikliku elu, õppetöö, kohaliku kogukonna või ühiskonna väljakutseid loovalt, koostöiselt ja uuenduslikult.” See aitab õppijatel juba oma haridusteenikonna vältel harjutada aktiivseks kodanikuks olemist, olgu seda siis mõne vabaühenduse juures praktilisel olul, vabatahtlikuna kaasa lüües, kooli õpilasmavalitsuses või kohaliku omavalitsuse noorte osaluskogus osaledes või ise mõnd algatust ette võttes. Siin tuleb kindlasti mõelda läbi, kuidas suurendada õpetajate valmisolekut selliste praktiliste ülesannete läbiviimiseks, sest meie kogemus kogukonnapraktika programmiga (ühiskonnaõpetuse praktika vabaühenduses) on näidanud, et kuigi on olemas põhjalik metoodiline ja administratiivne tugi, on õpetajad sageli siiski skeptilised uute meetodite kasutusele võtmisel.</p>	Teadmiseks võetud.

58.	Vabaühenduste Liit	Tahaksime juhtida tähelepanu sellele, et arengukava praeguses versioonis on vähe toodud välja aktiivseks kodanikuks olemist (peame sellega silmas kõiki aktiivselt ühiskonnaelus kaasa löövaid Eestis elavaid ja õppivaid inimesi, sõltumata kodakondsusest) ja kuidas haridus saaks toetada seda, et inimesed saaksid, tahaksid ja oskaksid olla aktiivsed kodanikud ning seega ühiskonnaelu igal tasandil kaasa rääkida ja osaleda.	Selgitus. Üks üldpädevustest on kodanikupädevus ning üldpädevused on arengukavas olulisel kohal. Oleme ka teksti täiendanud, et aktiivseks kodanikuks olemine paremini esile tuleks.
59.	Vabaühenduste Liit	<p>Strateegilise eesmärgi 3 (Õpivõimalused vastavad ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele) üheks indikaatoriks on pakutud lõpetajate ettevõtlusaktiivsust. Kuna tegemist on uue indikaatoriga, mille metoodikat alles hakatakse välja töötama, siis võiks enne veel kaaluda, kas indikaator võiks mõõta enam kui vaid ettevõtlusaktiivsust (eeldusel, et siin on mõeldud üksnes oma ideede teostamist äri sektoris). Üks võimalus oleks mõõta laiemalt ettevõtlikkust ja eri otsustustasanditel ning vabakonnas osalemist ja sellega oma ideede teostamist äri sektoris, vabakonnas või veel kusagil mujal, nii saaks lõpetajate aktiivsuse kohta rohkem infot kui üksnes ettevõtlikkust mõõtes.</p> <p>Hea meelega aitame ka mõelda läbi, millele võiks ettevõtlikkust mõõtes veel tähelepanu pöörata ja kuidas mõõta või mis uuringuid Eestis juba regulaarselt tehakse (nt vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring).</p>	<p>Arvestatud. Ettevõtlusaktiivsuse indikaator on asendatud ettevõtlikkuse indikaatoriga. Uus indikaator, metoodika töötatakse välja. Indikaator võiks toetuda ettevõtluspädevuse mudelile, mis hõlmab endas terviklikku pädevuste kogumit, sh nii ettevõtlikkuse komponente kui ettevõtlusalaseid teadmisi ja oskusi (https://ettevotlusope.edu.ee/ettevotluspadevuse-mudel/). Erinevatel haridustasemetel on rõhuasetused pädevuse arendamisel erinevad. Nt alg- ja põhikoolis on õppe keskmes väärtust loova mõtlemise arendamine ja enesejuhtimisega seotud alapädevuste arendamine. Gümnaasiumis, kutse- ja kõrghariduses muutuvad olulisemaks ettevõtluskeskkonnas tegutsemisega seonduvad pädevused, sh äriidee elluviimisega seotud oskused ja teadmised. Seega näeme, et nooremate õppurite puhul peaks indikaator hindama pigem ettevõtlikkust, samal ajal kui vanemate õppurite puhul on asjakohane hinnata mh ka</p>

			ettevõtlusaktiivsust. Võimalusel soovime arvesse võtta ka muid komponente, nt ühiskondlik aktiivsus, vabatahtlik töö jms
60.	Hariduse Infotehnoloogia Sihtasutus	<p>Haridusvaldkonna arengukava on oluline järgmise 15 aasta haridusvaldkonna arengut suunav ja juhtiv arenguvision. Peame väga oluliseks arengukavas võetud sihti, et jätkatakse võimaluste ja tingimuste loomist elukestvaks õppeks, pöörates seejuures tähelepanu õpivõimaluste valikurohkusele ja kättesaadavusele, sujuvale liikumisele haridustasemete ja -liikide vahel ning igas vanuses inimestele kiire ümber- ja täiendusõppe pakkumisele. Samuti muutub tulevikus veelgi olulisemaks õppe sisu, mis vastab tööturu vajadustele.</p> <p>Muutuva õpikäsituse rakendumisele aitavad kaasa esile tõstetud õppija vastutus, õpitahe ja -harjumused ning õppijakeskse lähenemise põhimõtted. Õpisoovi ja valmisolekut õpetada toetab kindlasti ka õpikeskkonna väärtustamine, mis peab olema nüüdisaegne ja turvaline nii õppija kui töötaja jaoks ning toetama kvaliteetse ja tulevikku suunatud hariduse andmist.</p>	Teadmiseks võetud.
61.	Hariduse Infotehnoloogia Sihtasutus	<p>COVID-19 ajal rakendunud distantsõpe on andnud meile kasulikku tagasisidet tehnoloogia rakendamise positiivsetest õppetundidest ja väljakutsetest. Seetõttu kasutame meile antud arvamusalalduse võimalust, et põhjalikumalt välja tuua tehnoloogiavaldkonnaga seotud teemad. Arengukava aluspõhimõtete ja väärtuste hulka soovime lisada „infotehnoloogia nutikas ja läbiv kasutamine“, mis on oluliseks eelduseks strateegias toodud eesmärkide saavutamisel.</p>	<p>Sisuliselt arvestatud.</p> <p>Eraldi aluspõhimõtete hulka ei ole lisatud, kuid on sees teise strateegilise eesmärgi sihtide juures järgmiselt: Õpetajad, õppijad ja koolitajad on teadlikud uute tehnoloogiate arengusuundadest, võimalustest, ohtudest ja meetodikatest ning rakendavad neid õppes eesmärgipäraselt. Nutikas õppevara ja -meetodika aitavad õppida ja õpetada kõitvalt ja tulemuslikult, anda ja saada vahetut sisulist tagasisidet.</p>

62.	Hariduse Infotehnoloogia Sihtasutus	<p>Strateegilise eesmärgi nr 2 "Õpe on õppijakeskne ja tulevikku vaatav ning õpetajate järelkasv on tagatud." kohta on esimese tugevusena välja toodud, et õigusruum toetab õppijakeskset õpet.</p> <p>Ometi on koolijuhtide ja õpetajate meile edastatud peamine sõnum, eriti nüüd kriisiajal, et koolide rahastus, seadusandlus ja järelevalve on ajapõhised, kuigi oleme ammu väljundipõhisel õppel. Seega võiks ka haridusvaldkonna arengukavas olla üheks strateegiliseks eesmärgiks õiguskeskonna üle vaatamine ja vajadusel ajakohastamine.</p> <p>Muutuste vajadused, mida koolijuhid on välja toonud:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sisendi põhiselt aja mõõtmiselt väljundipõhiseks ja tulemustele orienteerituks muutumine ka tegelikkuses, mis ei keskenduks konkreetsetele tunnimahitudele ja nii suures mahus jäigale kontaktundide arvestusele. • Päeva ja tunnikava paindlikumaks muutmine, • Õpetaja ajaarvestuse muutmine jne. 	Arvestatud/Teadmiseks võetud.
63.	Hariduse Infotehnoloogia Sihtasutus	<p>On väga hea, et nii mõnelgi juhul on välja toodud uue indikaatori ja meetodika väljatöötamise vajadus. Arengukavas tervikuna soovitame veelkord kaaluda indikaatorite valikut ja nende lähtealuseid. Arengukavas kasutatud indikaatorid on üldjuhul need, mida oleme haridusvaldkonnas ka senini järginud, teades nende võlusi ja valusi. Seetõttu peame oluliseks, et võimalusel me võtaks aega ja kavandaks sellesse ressursi, et mõõta ja kavandada uusi mõõdikuid ja mõõtmisvõimalusi, seal kus vaja. Lisaks on oluline seada 15 aastase perioodile vahe-eesmärke, koos protsessiga nende ümber vaatamiseks ja uuendamiseks.</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Indikaatorite osas on toimunud ja toimub veel edasises protsessis täiendavaid kohtumisi erinevate osapooltega, et koostöös leida parimad indikaatorid. Ühtlasi peame jälgima indikaatorite valikul ka seda, kus on võimalik rahvusvaheline võrdlus. Indikaatorite sihttase on küll seatud 2035. aastaks, kuid indikaatorite tasemete muutust jälgitakse pidevalt arengukava elluviimise käigus, et hinnata liikumist seatud eesmärkide täitmisel ning vajadusel teha muudatusi programmi tasandi tegevustes.</p>
64.	Hariduse Infotehnoloogia Sihtasutus	<p>Omalt poolt saame vajadusena välja tuua, et täiendavalt vajab indikaatorina üle vaatamist ja täiendamist digioskuste tase, baas- ja</p>	Teadmiseks võetud/Arvestatud.

		kõrgemate oskuste vaheline määratlus, mille osas MKM, HTM ja HITSA on koos Statistikaametiga ka esimesi samme kavandamas. Seega võiks ka antud indikaatori juures olla märges, et metoodika vajab täpsustamist.	Kõiki indikaatorite metoodikat saab arengukava elluviimise perioodil vajadusel täiendada.
65.	Hariduse Infotehnoloogia Sihtasutus	Samuti tunneme muret, eriti just STEM valdkonna õpetajate puudust arvestades, õpetajate keskmise töötasu eesmärkide pärast. Olukorras, kus praegu IT valdkonna keskmine palk on 2019. aasta Statistikaameti andmetel 66% võrra kõrgem kui Eesti keskmine, on arengukavas 15 aasta strateegiline eesmärk tõsta üldhariduskooli õpetaja palgatase Eesti keskmisest 20% kõrgemaks praeguse 13% asemel murettekitavalt väike. STEM hariduse jätkusuutlikkuse seisukohalt soovitame kas antud sihttasest tõsta või siduda tõus vähemalt kõrgharidusega isikute keskmise palgaga. Eelistatult võiks antud sihtaseme osas kaaluda täiendava indikaatori väljatöötamist, mis võtab arvesse ka arengukavas eesmärgiks seatud karjäärimudeli tulemusi.	Teadmiseks võetud.
66.	Hariduse Infotehnoloogia Sihtasutus	Perioodil 2021-2035 on äärmiselt oluline pöörata senisest suuremat tähelepanu doktoriõppega seonduvale, sh doktoriõppe mahu ja tulemuslikkuse oluliseks kasvuks eelduste loomisele. Eriti olulised on doktorikraadiga IKT spetsialistid nii ülikoolides IKT kõrghariduse ja teaduse kestlikkuse tagamiseks kui ka ettevõtlussektoris kõrgema lisandväärtusega toodete ja teenuste väljaarendamiseks. Sellest tulenevalt teeme ettepaneku punkti 2.4 teksti "Luu meetmed doktoriõppe tulemuslikkuse kasvatamiseks" täiendada järgnevalt: Analüüsida doktoriõppe vastavust ühiskonna vajadustele, sellest lähtuvalt vaadata üle doktoriõppe sisu ja korraldus ning luua meetmed doktoriõppe tulemuslikkuse kasvatamiseks.	Arvestatud.
67.	Hariduse Infotehnoloogia Sihtasutus	Praegusel hetkel on moodsate IKT lahenduste, nt. suurandmete rakendamine, välja toodud üksikutes strateegia tegevussuundade punktides. Samas vajab haridussüsteem terviklikumat ja süsteemsemat IKT tuge, et võimaldada strateegias toodud paradigmamuutusi. Seetõttu teeme ettepanekud lisada iga strateegilise eesmärgi alla eraldi IKT tegevusi koondav tegevussuund, mille rolliks on toetada teisi tegevussuundi samas vaimus nagu IKT toetab asutuste põhitegevust mujal. Allpool esitatud andmeanalüüsi suunaliste tegevuste rakendamisel	Mittearvestatud/Selgitus IKT lahendused on vahend seatud sihtide saavutamiseks ja tegevuste planeerimisel, mistõttu on mõttekam kajastada IKT lahendusi ja vahendeid sisuliste tegevustega koos. Samas järgnevalt välja toodud tegevustest on täiendavalt integreeritud

		peame väga oluliseks ka üldist andmehalduse alase teadlikkuse tõstmist õpilaste, lastevanemate ning õpetajate/ koolijuhtide hulgas.	IKT teemasid arengukava teksti ning HITSA poolt tehtud ettepanekuid saab kasutada programmi koostamisel.
68.	Hariduse Infotehnoloogia Sihtasutus	<p>Strateegiline eesmärk 1: Õpivõimalused on valikurohked ja kättesaadavad ning haridussüsteem võimaldab sujuvat liikumist haridustasemete ja -liikide vahel.</p> <p>Lisada tegevussuund 1.4</p> <p>1. Õppijakeskse õppe toetamiseks ja nüüdisaegse õpikäsituse rakendamiseks arendatakse ja juurutatakse personaalse õpiraja taristu, mis demokratiseerib haridusandmete vaba liikumise ja kasutamise subjektide nõusolekul sõltumata andmete tekkimise asukohast ja lihtsustab oma teenustega õppetöö kuluefektiivset diferentseerimist, individualiseerimist ja personaliseerimist arvestades õpilaste eripärasid, vajadusi ja eelistusi.</p> <p>2. Mõõtmisel ja tagasiside andmisel, sh hariduse tulemuslikkuse ja kvaliteedi mõõtmisel, võetakse kasutusele õppetöö käigus tekkivad suurandmed, mis on juba olemas või mille korjamine on kuluefektiivne ning mille kogumine ei võta täiendavat aega õpilaselt, õpetajalt ega koolijuhilt.</p> <p>3. Töötatakse välja mõõtmise ja tagasiside andmise raamistikud, mis inimese subjektiivse hinnangu asemel mõõdavad kratitehnoloogiaid rakendades objektiivseid kriteeriume ning võimaldavad võtmemõõdikute vahetut jälgimist reaalajas, prognoosimist tulevikuks ja automaatset soovitude andmist seatud sihtide saavutamiseks.</p> <p>4. Realiseeritakse masinõpet kasutades ennustavad algoritmid erivajaduste varajaseks märkamiseks, õpingute katkestamise ja õppeedukuse prognoosimiseks ning tööjõuturu vajaduste tuvastamiseks, et võimaldada tõendus põhise otsustamist.</p> <p>5. Sujuva ja paindliku erinevate haridustasemete vahelise liikumise ja vajaduse põhise täiendkoolituse võimaldamiseks luuakse personaalse õpiraja taristule nn hariduse digiloo teenus formaal-, mitteformaal-, informaalõppes või täiendkoolituse raames omandatud teadmiste, oskuste ja pädevuste üle arve pidamiseks, nende prognoosimiseks ja planeerimiseks.</p>	<p>Sisuliselt arvestatud/Selgitus.</p> <p>Mitmed nimetatud tegevustest kajastuvad ideena arengukavas. Detailsemad ettepanekud vaadatakse üle programmide/meetmete koostamisel.</p>

		<p>6. Professionaalse karjääri ja õppetöö planeerimise võimaldamiseks luuakse teadmusgraaf üldkesk-, kutse- ja kõrghariduses õpitavate teadmiste, oskuste ja pädevuste vaheliste seoste süsteemseks esitamiseks.</p> <p>7. Asukohast sõltumatu õppe võimaldamiseks parendatakse infrastruktuuri, sh tagatakse kiire Internet, isiklikud digiseadmed ja täiendavad sensorid distantsõppe ning eksamite jms läbiviimiseks. Olenevalt õppetasemest ja eesmärkidest tagatakse taristu kasutusvõimalus õpilasele kas tasuta või õppelaenu võimalusi kasutades.</p> <p>8. Haridusturunduse võimekuse tõstmiseks, sh teabe edastamiseks, lõimitakse haridusvaldkonna veebid ühtselt toimivaks tervikuks arvestades, et eri veebidel on oma nägu, sihtgrupid, eesmärk ja fookus, ja seda tervikut kasutatakse oskuslikult turunduslike eesmärkide saavutamiseks.</p> <p>9. Teave elukestvas õppes osalemise jt õppimisvõimaluste ning õpirände ja mobiilsuse võimaluste kohta, nii nagu ka muud hariduse avaandmed, tehakse kättesaadavaks veebides nii masin- kui inimloetavalt kasutades peamistele rakendustele, sh sotsiaalmeediale, otsimootoritele ja e-posti klientidele, arusaadavat markeeringut, et maksimeerida teabe levitamist digikanalites ja kasutamist eri rakendustes.</p>	
69.	Hariduse Infotehnoloogia Sihtasutus	<p>Strateegiline eesmärk 2: Õpe on õppijakeskne ja tulevikku vaatav ning õpetajate järelkasv on tagatud.</p> <p>Lisada tegevussuund 2.6</p> <p>1. Töötatakse välja nüüdisaegse õpikäsituse rakendumise seiresüsteem, mis kasutab personaalse õpiraja taristu andmeid kirjeldava, prognoosiva ja ettekirjutava analüütika pakkumiseks.</p> <p>2. Luuakse kratitehnoloogiaid kasutades ennustavad algoritmid õpilaste ja õpetajate turvatunde mõõtmiseks ning turvariskide mõõtmiseks ja prognoosimiseks.</p> <p>3. Luuakse kratitehnoloogiaid kasutades ennustavad algoritmid nii õppetöös kui tööturul saadud teadmiste, oskuste ja pädevuste pidevaks mõõtmiseks ja prognoosimiseks.</p> <p>4. Luuakse kratitehnoloogiaid kasutades ennustavad algoritmid teenuste kvaliteedi reaajas mõõtmiseks ja prognoosimiseks.</p>	<p>Sisuliselt arvestatud/Selgitus.</p> <p>Mitmed nimetatud tegevustest kajastuvad ideena arengukavas. Detailsemad ettepanekud vaadatakse üle programmide/meetmete koostamisel.</p>

		<p>5. Töötatakse välja tõenduspõhised kuluefektiivselt reaalajas mõõdetavad võtmeindikaatorid koolide sisuliseks mõõtmiseks ja koolijuhile tema töö kohta tagasiside andmiseks.</p> <p>6. Õppekavad, ainekavad, õpetajate tööplaanid jms tehakse kättesaadavaks standardiseeritult masinloetaval kujul, omavahel lingituna ja moodustades ühtse terviku, mis kombineerituna prognoosidega õpilaste teadmiste, oskuste ja pädevuste kohta aitab mõõta õppetöö tulemuslikkust ja saada tagasisidet õppekavade tõenduspõhiseks arenduseks ja rakendamiseks.</p> <p>7. Mitmekesiste õppemeetodite ja -viiside, sh eesti keele kui teise keele õpetamise metoodika, tõenduspõhiseks arendamiseks ja rakendamiseks luuakse keskkond õpiraja taristu kaudu korjatud andmete analüüsimiseks ja kaevamiseks. Luuakse eeldused läbiviidud uuringute andmete hoidmiseks õpiraja taristul ja kasutamiseks tulevastel uuringutes. Uuringute käigus loodud algoritmid saab jätta taristule "jooksma" ka peale uuringute lõppu toetamiseks longituuduuringuid.</p> <p>8. Õppetöö personaliseerimiseks arendatakse õpiraja taristule soovitusmootori teenus, mis soovitab õpilasele talle sobivat (täiendavat) õppematerjali ja -vara ning lihtsustab õpetajal oma tööplaani personaliseerimist lähtuvalt õpilaste vajadustest ja eelistustest.</p> <p>9. Haridustehnoloogia kuluefektiivsemaks rakendamiseks ja uute rakenduste loomise lihtsustamiseks standarditakse haridustehnoloogiat, sh valdkondlikke andmemudeleid ja ontoloogiaid.</p> <p>10. Luuakse haridustehnoloogilisi võimalusi kvaliteetse eesti keele õpetamiseks eri haridusastmetes eri emakeelega õpilastele.</p> <p>11. Luuakse haridustehnoloogiat lapsevanematele lapse arengu jälgimiseks ja toetamise võimaluste esiletoomiseks.</p> <p>12. Õpetajaameti nähtavuse suurendamiseks ja õpetajate, koolijuhtide ja tugipersonali arengu toetamiseks ja värbamise lihtsustamiseks luuakse veebipõhine professionaalse võrgustiku keskkond, mis võimaldab tuua esile õpetajaameti erinevaid tahke, õpetajate professionaalsust, mh võimaldab, sh automaatselt, koguda ja esitada kutsestandardites nõutud teadmisi ja oskusi.</p>	
--	--	--	--

70.	Hariduse Infotehnoloogia Sihtasutus	<p>Strateegiline eesmärk 3: Õpivõimalused vastavad ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele.</p> <p>Lisada tegevussuund 3.3</p> <p>1. Arendatakse ja rakendatakse kratitehnoloogiaid kasutav teadmiste, oskuste ja pädevuste vajaduse seire-, prognoosi- ja tagasisidesüsteem, mis kasutab õpiraja taristu suurandmeid, et mõõta reaajas Eesti inimeste teadmisi ja oskuseid ja nende poolt loodavat lisandväärtust ning prognoosida neid teadmisi ja oskuseid, mille järele on tööjõuturul tekkimas vajadus.</p> <p>2. Õpiraja taristule luuakse digilahendus individuaalse õpiraja ja karjääri haldamiseks ning oskuste hindamiseks (nn hariduse digilugu).</p> <p>3. Luuakse ja hallatakse masinloetavat kutseharidust katvat oskuste ja teadmiste "ampsude" kirjelduste ja nendevaheliste seoste teadmusgraafi, mis seob tööjõuturu vajadused ja haridussüsteemi võimalused ning mida kasutatakse inimeste oskuste ja teadmiste kaardistamisel ja analüüsimisel ning õppekavade arendamisel.</p> <p>4. Osaletakse proaktiivselt rahvusvahelises standardimises, tipptehnoloogiate rakendamisel ja teaduses, et tagada lai valik Eestile sobivat haridustehnoloogiat ja muid võimalusi ning Eestis loodud haridustehnoloogia konkurentsivõime teistel turgudel.</p> <p>5. Teavitustööks, sh talentide Eestisse meelitamiseks, loodus- ja täppisteaduste ning tehnoloogia valdkonna populariseerimiseks ja inimeste teadlikkuse tõstmiseks infoühiskonna ohtudest ja võimalustest, tehakse efektiivset digiturundust kasutades ära mitmekesist, koosvõimelist ja lõimitud haridusvaldkonna veebide ökosüsteemi.</p>	<p>Sisuliselt arvestatud/Selgitus.</p> <p>Mitmed nimetatud tegevustest kajastuvad ideena arengukavas. Detailsemad ettepanekud vaadatakse üle programmide/meetmete koostamisel.</p>
71.	Eesti Täiskasvanute Koolitajate Assotsiatsiooni Andras	<p>Täname koostajaid hästi struktureeritud laiapõhjalise Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035 eest! Tunnustame tegijaid ja rõõmustame elukestva õppe ja täiskasvanuhariduse valdkonna väärtustamise eest. Olulised on rõhuasetused inimeste teadlikkusest infoühiskonna võimalustest ja digioskuste arendamisest kõikides eagruppides digitaalse kaasatuse eesmärgil.</p>	<p>Teadmiseks võetud.</p>

72.	Eesti Täiskasvanute Koolitajate Assotsiatsiooni Andras	<p>Lk 12 Tegevussuunad 1.1. Tagatakse kvaliteetset haridust pakkuv, kaasav ja ressursitõhus õppeasutuste võrk ja taristu, et haridus oleks kättesaadav eri sihtrühmadele ja õppekeskkond toetaks nüüdisaegset õpikäsitust.</p> <p>Selleks tuleb:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ... • <i>Meie ettepanek on lisada kohalikele omavalitsustele kuuluvate taristute kasutamine ka mitteformaalõppe pakkumiseks.</i> 	<p>Sisuliselt arvestatud.</p> <p>Arengukavas lähtutakse ruumikvaliteedi põhimõtetest, mis muuhulgas näeb ette ka taristu ühiskasutust. Antud siht on sõnastatud ümber selliselt, et see hõlmab laiemalt taristu ühiskasutust.</p>
73.	Eesti Täiskasvanute Koolitajate Assotsiatsiooni Andras	<p>Lk 13 Tegevussuunad 1.2. Tagatakse paindlikud õpivõimalused, kvaliteetse hariduse kättesaadavus ja toetatud õpe, et vähendada õppest väljalangemist ja katkestamist ning rakendada maksimaalselt iga inimese potentsiaali. (Märkus: Täiendused kaldkirjas).</p> <p>Selleks tuleb:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ... • luua terviklik lahendus mitteformaal- ja informaalõppe arvestamiseks formaalõppes, et tasemeõppe õppekavade täitmisel saaks senisest suuremal määral arvestada mitmesugustes <i>õppimist soodustavates</i> keskkondades (digikeskkonna, töökohal, <i>koolituskeskuses, raamatukogus</i>, muuseumis, noortekeskuses ja -programmis, huvikoolis, keskkonnahariduskeskuses jne) õpitut; • suurendada osaliste koostööd õpingute katkestamise ennetamisel ning haridustee katkestanute märkamisel ja toetamisel; luua täiendavaid meetmeid nii katkestamise ennetamiseks kui ka katkestanute, sh madala haridustasemega inimeste tagasitoomiseks formaalõppesse; <p><i>Eeltoodud punkti puhul jääb ebaselgeks, kes on need osapooled, kelle vastutada on õpingute katkestamise ennetamine. Meie ettepanek on, et selguse huvides võiks olla osapooled sulgudes välja toodud, kuivõrd järgnevate punktide osas on selgelt vastutaja(d) välja toodud.</i></p>	<p>Arvestatud/Selgitus.</p> <p>Loetelu on täiendatud koolituskeskusega ja kultuuriasutusega, mis hõlmab endas ka raamatukogu.</p> <p>Selged rollid ja vastutus tuuakse välja programmi tasandil.</p>
74.	Eesti Täiskasvanute Koolitajate Assotsiatsiooni Andras	<p>Märkus: Täiendused kaldkirjas</p> <p>Lk 17 2.1. Nüüdisaegse õpikäsituse põhimõtteid rakendatakse kõigil haridustasemetel ja -liikides, et õppeprotsess ja õppe sisu toetaksid</p>	<p>Arvestatud.</p>

		<p>ennastjuhtiva õppija arengut, õpe võimestaks nii õppijat kui ka õpetajat, õppejõudu ja <i>koolitajat</i>.</p> <p><i>Teeme ettepaneku jälgida tekstis ka muus osas, et koolitaja on kajastatud võrdväärselt teiste õppetöö spetsialistidega.</i></p>	
75.	Eesti Täiskasvanute Koolitajate Assotsiatsiooni Andras	<p>Märkus: Täiendused kaldkirjas</p> <p>lk 19 Tegevussuunad 2.4. Tagatakse kvalifitseeritud õpetajate, õppejõudude, koolitajate ja tugispetsialistide järelkasv, paindlikud võimalused ametisse asumiseks, tugi algajatele ning professionaalse arengu võimalused kogu karjääri vältel.</p> <p><i>Teeme ettepaneku tuua eraldi välja täiskasvanud koolitajate professionaalse arengu toetamine ja neile professionaalse arengu hindamise võimaluse loomine. Muuta järgnevat punkti vastavalt eeltoodule.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • jätkata keskse täiendusõppe infosüsteemi arendamist ning võtta kasutusele õpetaja ja õppeasutuse juhi kompetentsimudelist lähtuvad enesehindamise tööriistad; luua professionaalset arengut toetav enesehindamise võimalus tugispetsialistidele ja täiskasvanute koolitajatele; <p><i>Võimalusel palume kaaluda 2.4 alapunkte täiendada ka täiskasvanute koolitajate kutsestandardi arendamise punktiga.</i></p>	<p>Arvestatud.</p> <p>Täiendatud on punkti 2.4. järgmiselt: toetada täiskasvanute koolitajate võimekust arendada teadlikult õppijate üld- ja sotsiaalseid pädevusi erialaõppe raames, koolitajate kutsestandardi arendamist ja kutsete populariseerimist ning luua avalik koolitajate hindamise ja tagasiside keskkond, et tõsta ja ühtlustada koolituse kvaliteeti ning suunata koolitajaid võtma enam vastutust õppe kvaliteedi eest</p>
76.	Eesti Täiskasvanute Koolitajate Assotsiatsiooni Andras	<p>Lk 23 Tegevussuunad 3.2. Soodustatakse suuremat lisandväärtust loovate oskuste arendamist ning laiendatakse täiendus- ja ümberõppevõimalusi, sh töökohapõhist õpet, et reageerida kiiresti töömaailma arenguvajadustele ning tagada kõigile Eesti inimestele tööturul vajalikud oskused ja teadmised.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Selleks tuleb: • ... • populariseerida pidevat enesearendamist ja õppes osalemist, pöörates seejuures enam tähelepanu sihtrühmadele, kes osalevad õppes vähem; • ... 	<p>Selgitus.</p> <p>Täpsed rollid ja vastutus lepatakse kokku programmi tasandil.</p>

		<ul style="list-style-type: none"> tõsta inimeste teadlikkust infoühiskonna võimalustest ja ohtudest ning arendada digioskusi kõikides eagruppides digitaalse kaasatuse eesmärgil. <p><i>Meie ettepanek on võimalusel täpsustada osapooled, kes on vastutavad 3.2 tegevuste elluviimise eest nt ülal toodud punktide osas, kuivõrd lk 13 punktis 1.2 on vastutajad (osaliselt) riik ja kohalik omavalitsus ära määratud.</i></p>	
77.	Tallinna Ülikool	Haridusvaldkonna arengud mõjutavad väga suurt osa ühiskonnast, mistõttu on tegemist väga olulise arengukavaga. Eesti hariduse hea käekäigu eest seismine on Tallinna Ülikooli missiooni keskseks osaks. Leiame, et haridusvaldkonna arenguid planeerides on oluline püstitada ambitsioonikaid, läbimõeldud ja ressursisidega toetatud eesmärke.	Teadmiseks võetud.
78.	Tallinna Ülikool	<p>Soovitame arengukavas rohkem tähelepanu pöörata kõrgharidusele.</p> <p>Strateegia on esitatud kujul üldhariduse keskne, jättes piisava tähelepanuta kõrghariduse. Eelnõus on rõhutatud hariduspoliitika tõenduspõhisust, millesse kõrgharidusel ja teadusel on lisada oluline panus. Kõrgharidust käsitlevates osades on sõnastused mitmeti mõistetavad. Näiteks lk 12 tegevussuuna 1.1 järgmised alapunktid:</p> <ul style="list-style-type: none"> tagada optimaalne kutse- ja kõrgkoolide arv; <p>Strateegiast ei selgu, kuidas tekib teadmine, milline on optimaalne arv kutse- ja kõrgkooli või milline see arv on ja millest sõltub?</p> <ul style="list-style-type: none"> teaduse ja kõrghariduse rahastamisel lähtuda õppe-, teadus- ja arendustegevuste terviklikkusest. <p>Ei selgu, kas eesmärk on üksnes terviklikkus või on eesmärgiks siiski ka rahastuse kasv. Haridussüsteemi arengu seisukohalt vajab rohkem tähelepanu ka kutse- ja mitteformaalne haridus.</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Eelnõu on täiendatud kõrghariduse osas. Optimaalse koolivõrgu planeerimise aluseks on nt demograafilised muudatused, tööjõuvajaduse prognoos, uued koostöömudelid (nt hariduskeskuste kontseptsioon)</p>
79.	Tallinna Ülikool	<p>Arengukavas peaks enam tähtsustama õpetajate ja õppejõudude järelkasvu tagamist.</p> <p>Meie hinnangul tuleks oluliselt suuremat tähelepanu pöörata õpetajate ja õppejõudude järelkasvu teemadele. Oleme teinud HTMile ettepaneku õpetajate riikliku programmi loomiseks. Õpetajate ja kooliga seotud teemadest laiemalt vääriks esiletoomist:</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Õpetajate puudus ja vajadus tagada õpetajate järelkasv on arengukavas selgelt fookuses. Arengukava teine strateegiline eesmärk keskendub õpetajate jätkusuutlikkuse ja on</p>

		<ul style="list-style-type: none"> • õpetajate järelkasv; • venekeelse kooli tulevik Eestis; • vaimse tervise teemalised oskused ja teadmised (sh sõltuvusprobleemid koolis, läbipõlemine ja depressioon); • toimetulek laieneva HEV-teemaatika, kaasava hariduse ja mitmekultuurilisusega; • kohustuslik alusharidus enne kooli - selle vajalikkus ja eesmärgid. 	<p>sõnastatud järgmiselt: „Eestis on pädevad ja motiveeritud õpetajad ja koolijuhid, mitmekesine õpikeskkond ning õppijast lähtuv õpe“. Teise strateegilise eesmärgi üks tegevussuund viiest keskendub täiel määral õpetajatele, milles nähakse tegevustena ette nii õpetaja ameti sisu, sh tööaja ülevaatamine; õpetajate järelkasvu tagamine, sh konkurentsivõimeline palk; tugisüsteemid jne. Detailsemad tegevused sõnastatakse programmides, millega viiakse arengukava ellu ja milles kirjeldatakse planeeritud meetmed ja tegevused.</p> <p>Eesti keelest erineva kodukeelega õppija keele teemaatika on fookuses teise strateegilise eesmärgi all: tõsta võimekust pakkuda alushariduses kvaliteetset eesti keele õpet; tagada eesti keelest erineva ema- või kodukeelega põhikoolilõpetajatele nii edasiõppimiseks kui ka tööturul toimetulekuks piisav eesti keele oskus ning vajaduse korral ka pärast põhikooli eesti keele lisaõpe või tasandusõpe.</p> <p>Samuti on kajastatud arengukavas HEV teemaatika, kaasav haridus ja mitmekultuurilisus. Detailsemad tegevused saavad olema programmis.</p> <p>Arengukavas ei ole seatud eesmärgiks kohustuslikku alusharidus ehk eesmärk ei ole, et füüsiliselt kõik eelkooliealised lapsed käiksid lasteaias. Meie siht on, et</p>
--	--	--	--

			iga laps peab saama hea ettevalmistuse kooliks ja iga lapse areng peab olema toetatud. Saaks see näiteks toimuda nende laste puhul, kes lasteaias ei käi läbi arenguseire nt alates kolmandast eluaastast.
80.	Tallinna Ülikool	Soovitame arengukavas tegevusi koondada ja prioritseerida ning kajastada, millised ressursid on vajalikud tegevuste edukaks elluviimiseks. Kokku on haridusstrateegias 82 tegevust. Ressursside piiratud tingimustes on kaheldav, kas kõigi tegevustega on võimalik soovitud määral edasi liikuda. Oluline oleks välja tuua prognoosid, milliseid ressursse on vaja ja kuidas neid suunatakse, et saaks liikuda strateegiliste eesmärkide täitmise suunas.	Arvestatud. Iga tegevussuuna juures on välja toodud 2-4 esmatähtsat tegevust. Arengukava vorm ei võimalda välja tuua detailsemat ajalist vaadet, kuid ressursside planeerimisel on loomulik osa tegevuste ajaline järgnevus ja kestus ning eelarve planeerimine, mida on ka tehtud.
81.	Tallinna Ülikool	Täpsustada üldeesmärgi indikaatori nr 4 (lk 5) sõnastust järgnevalt: "Lõpetanute arv nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondades". Meie hinnangul ei ole probleemiks mitte niivõrd lõpetanute hõivemäär nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondades, vaid lõpetanute arv. Lisaks võiks täpsustada, mille lõpetanuid silmas peetakse (ülikoolid, kutsekoolid, rakenduskõrgkoolid, täiendkoolitus ja/või ümberõpe) ja viia indikaator kooskõlla Eesti T&A&I&E arengukava 2021-2035 projektis kasutatavate terminitega. Seal kasutatakse terminit fookusvaldkonnad, mis on plaanis muuhulgas nutika spetsialiseerumise kasvualasid arvestades välja töötada.	Selgitus. Arvestades ühelt poolt formaal lõppes omandatud erialade laiapindsust ja teiselt poolt ühe suuremat osalemist ka täienduskoolitustel või erialasel koolitusel ei ole oluline vaadata mitte lõpetanute arvu NS valdkonnas, vaid just nende rakendumist NS valdkonnas arengukava tasandi indikaatorina, sh sõltumata sellest, kas haridus omandati kõrg- või kutsekoolis. Lõpetajate seire erinevatel erialadel ja valdkondades on HTMi igapäevase tööprotsessi loomulik osa. Samuti on võimalik vajadusel NS valdkonna lõpetajate seire lisada programmi/meetme tasandi indikaatoriks. TAIE arengukavas on tõesti kasutusel termin „TAIE fookusvaldkonnad“, ja need fookusvaldkonnad <i>hõlmavad</i> NS

			<p>kasvuvaldkondi, mis on kitsam mõiste. Haridusvaldkonna arengukavas on silmas pidanud just NS kasvuvaldkondi, mitte TAIE fookusvaldkondi, seega pole ettepanek terminid ühtlustada asjakohane. Lisaks on loogika vastupidine: TAIE fookusvaldkonnad on üldisem tase kui NS kasvuvaldkonnad, mis on kitsam määratlus ja seotud otseselt majandusliku mõju ja ettevõtluse perspektiiviga. TAIE fookusvaldkonnad hõlmavad ka muid aspekte (sotsiaalsed, kultuurilised jm).</p>
82.	Tallinna Ülikool	<p>Täpsustada 1. strateegilise eesmärgi juures esitatud kitsaskohti (lk 7):</p> <p>a. Täpsustada kitsaskohta nr 10 “Kõrghariduses on kiirelt kasvanud ingliskeelse ja vähenenud eestikeelse õppe osakaal”. Kitsaskohaks ei ole meie hinnangul mitte osakaal vaid eestikeelse õppe vähenemine.</p> <p>b. Muuta kitsaskoha nr 4 sõnastust järgnevalt: “Piiratud ressursside tingimuses väheneb kutse- ja kõrghariduse õppe mitmekesisus ja kättesaadavus”.</p>	<p>Selgitus/Arvestatud</p> <p>a. Eestikeelse õppe vähenemine on kaasa toonud ka eestikeelse õppe osakaalu vähenemise.</p> <p>b. Sõnastust muudetud vastavalt ettepanekule</p>
83.	Tallinna Ülikool	<p>Muuta strateegilise eesmärgi 2 kitsaskoha nr 2 sõnastust (lk 8) selliselt, et tekiks kaks erinevat kitsaskohta:</p> <p>a. Kvalifitseeritud õpetajate, kutseõpetajate ja tugispetsialistide järelkasv ei ole piisav. Alus-, üld- ja kutsehariduses alustatavate õpetajate ametist lahkumise määr on kõrge.</p> <p>b. Doktoriõppe madal atraktiivsus ja efektiivsus ei taga piisavas mahu õppejõudude järelkasvu. Õppejõudude palk on madal. Lk 8. Kitsaskoht nr 2 alla on korjatud sisult erinevad probleemid. Täiendavalt likvideerida muudatusega seoses lk 7 allmärkusega õpetaja määratluses tekitatud vastuolu.</p>	Arvestatud.
84.	Tallinna Ülikool	Täpsustada ja laiendada lk 12 sisse toodud uue mõiste “kutsevaldkonna tippkeskus” mõiste sisu.	Arvestatud.

85.	Tallinna Ülikool	Muuta 9. tegevuse (lk 13) sõnastust järgnevalt: “pakkuda kõigile inimestele juba õpingute käigus senisest enam kokkupuuteid töömaailmaga ning anda keskhariduses rohkem praktilisi kutseoskusi ja tehnoloogiaga seotud oskusi; soodustada praktilist MATIK ainete õpet üldhariduses ning laiendada MATIK hariduse võimalusi.” STEAM eestistamise konkurssi võitis sõnaühend MATIK, seda võiks edaspidi ka strateegias läbivalt kasutada.	Arvestatud. Arengukavas on loobutud STEAM mõiste kasutusest ning kasutatakse loodus- ja täppisteaduste, tehnoloogia valdkonna ja loovainete lõimitud õpet.
86.	Tallinna Ülikool	Lisada tegevussuuna 2.3 alla (lk 8) järgmine tegevus: “arendada eesti keele kui teise keele omandamist ja taseme hindamist toetavat tarkvara.”	Arvestatud/Selgitus. Selle katab ära eesti keele kui teise keele õpetamise meetodika ning digilahendused eesti keele õppe kättesaadavuse parandamiseks
87.	Tallinna Ülikool	Lisada tegevussuuna 2.4 alla järgmine tegevus: “luua tõhus alustava õpetaja tugisüsteem, mille käigus tagatakse alustavale õpetajale personaalne mentor ja kooli tugi.” Leiame, et üldhariduse koolidesse peaks looma mentori rolli või lausa ametikoha, nii nagu nt on koolipsühholoog ja HEV õppe koordinaator.	Selgitus. Arengukavas on tegevusena kirjas, et tuleb mitmekesistada õpetajate, õppejõudude ja tugispetsialistide praktikavõimalusi ning tagada juhendatud praktika ja tugisüsteem nii alustavatele kui ka ametis olevatele õpetajatele ja tugispetsialistidele, sh kutseasta. Seadusandlikult uut ametikohta luua ei kavatseta. Ka koolipsühholoogi ametikoht ei ole kohustuslik, vastavalt seadusele peab olema tagatud teenus. Mentorlus on koolikultuuri arendamise protsessi osa, pigem vabatahtlik koostöösuhe ja kohustusliku ametikoha loomine ei tarvitse tagada tulemust. Täpsemad tegevused planeeritakse programmis.
88.	Tallinna Ülikool	Lisada tegevussuuna 2.4 alla järgmine tegevus: “laiendada õpetajate võimalust kord 5 aasta jooksul võtta õppetöö vaba periood enesetäiendamiseks ülikoolis või väljaspool Eestit. Selleks suurendatakse	Selgitus. Arengukavas on seatud eesmärk soodustada õppejõudude, kutseõpetajate ja õpetajate lühiajalist stažeerimist ning

		vastavate stipendiumite süsteemi mahtu ja luuakse koolidele asendusõpetajate süsteem.”	enesetäiendamist. Antud tegevuse all saab programmi tasandil läbi mõelda ka antud ettepaneku. Ideena toetame, kuid täpsemad detailid (ajaline periood jms) lepitakse kokku programmis.
89.	Tallinna Ülikool	Tagada teaduspõhisus arengukava juhtimisel ja elluviimisel (lk 24), milleks soovitame suurendada ekspertide osakaalu. Kava kohaselt on juhtkomisjoni esindatud 16 mitteakadeemilist institutsiooni, kuid ainult “kuni viis valdkonna eksperti”.	Arvestatud. Juhtkomisjoni kaasatavate ekspertide arvu on suurendatud seitsmeni.
90.	Tallinna Ülikool	Kaaluda ITLi (Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liit) esindaja kaasamist juhtkomisjoni. ITLil valmis hiljuti visiooni infoühiskonnast 2030 “Nutikas Eesti”, kus põhifookuses on just haridus.	Teadmiseks võetud/Selgitus. Ekspertide valikul kaalume ITL esindaja kaasamist.
91.	Lastekaitse Liit	Suurendada laste mõju ühiskonna kujundamisel, edendada laste osalemist erinevates otsustusprotsessides, mis läbi tugevdada ühiskonna sidusust.	Arvestatud. Sellesse panustavad nii haridusvaldkonna kui ka noortevaldkonna arengukava.
92.	Lastekaitse Liit	Tugevdada meetmeid, mida rakendatakse erinevate kiusamisviiside vastu võitlemisel, sealhulgas õpetajate, koolipersonali ja õpilaste võimekuse parandamine mitmekesisusega toimetulemisel ja konfliktide lahendamisel ning laste osalemise kindlustamine kiusamise vähendamisele suunatud algatustes.	Arvestatud. Arengukavas on aluspõhimõttena inimeste heaolu ja turvalisus. Samuti on teise strateegilise eesmärgi all fookuses nii õppija kui õpetajate heaolule tagava keskkonna loomine. Detailsemad tegevused planeeritakse programmi tasandil.
93.	Lastekaitse Liit	Toetada haridusasutustes töötavate lastega töötavate spetsialistide pädevuse tõstmist, et erinevate pedagoogiliste võtete ja meetodite abil toetada laste ning vanemate sotsiaalsete oskuste arengut.	Arvestatud. Tugispetsialistide ja õpetajate esma- ja täienduskoolitus on arengukava fookuses, samuti vanemaharidus.
94.	Lastekaitse Liit	Suunata järjepidevalt ressursse turvalise ja arendava õpikeskkonna loomiseks kõigile lastele ja noortele kõigis haridusastmetes alates lasteaiast. Tagada igas haridusasutuses laste vajadustele vastav tugiteenuste kättesaadavus.	Arvestatud. Sihid ja vastavad tegevused on sõnastatud arengukavas ning neid täpsustatakse programmi tasandil.

95.	Lastekaitse Liit	Toetada laste osalust küberkiusamise ennetamisel, sh et pealtnägemise puhul ei jäädaks ükskõikseks. Oluline on toetada laste võimekust osaleda ka digikeskkonna kujundamisel.	Arvestatud. Internetiturvalisuse, netiketi ja digilahenduste kasutamisega kaasuvad ohud on käsitletud digioskustes.
96.	Lastekaitse Liit	Toetada süsteemselt laste ja lapsevanemate teadlikkuse suurendamist erinevatest interneti ja digitaalsete kommunikatsioonivahendite kasutamisega seotud riskidest.	Arvestatud. Kuna arengukava adresseerib ka täiskasvanute digioskuste arendamist, kus on digilahenduste kasutamisega kaasuvad ohud hõlmatud, siis on ettepanek arengukavas hõlmatud.
97.	Lastekaitse Liit	Arendada õpetajaharidust (sh suunata suuremat tähelepanu alternatiivsetele õpetamisstrateegiatele lähtuvalt õpilase individuaalostkustest), õppevara (sh digitaalset), laste varast keeleõpet ning integreeritud õppesüsteemi laste erivajaduste varajaseks märkamiseks ja toetamiseks.	Arvestatud. Vastavad tegevused on planeeritud arengukavas ja detailsemalt programmis.
98.	Lastekaitse Liit	Tõhustada tervise, sotsiaal- ja haridusvaldkonna järjepidevat koostööd kindlustamaks lastele vajalike tugiteenuste kättesaadavus ja kvaliteet olenemata lapse elukohast ja haridusliku erivajaduse olemasolust. Panustada multidistsiplinaarse koostöö edendamisele.	Arvestatud. Arengukava kohaselt on plaanis töötada välja terviklähenedamine haridusliku erivajadusega õppija juhtumipõhiseks toetamiseks alates aluseharidusest. Samuti tõsta lasteaegade pidajate võimekust märgata erivajadust varakult ning pakkuda koolieelses eas lastele kvaliteetseid tugiteenuseid.
99.	Lastekaitse Liit	Arendada haridussüsteemi tervikuna kaasava ja sallivuse suurendamisele suunatud hariduspoliitika efektiivseks ja järjepidevaks rakendamiseks (sh koolitused õpetajatele, vajaliku õpikeskkonna kohandamine, kiusamisennetuse programmide toetamine).	Arvestatud. Nii arengukava kui programmi tasandil on nimetatud tegevused fookuses.
100.	Lastekaitse Liit	Suurendada inimõiguste hariduse (sh lapse õiguste) ja sotsiaalsete oskuste õpetamise mahtu erinevatel haridusastmetel ja lastega seotud ametialade tasemeõppes ja täienduskoolituses.	Selgitus. Üldpädevused ja nende arendamine on arengukava fookuses.
101.	Lastekaitse Liit	Luu terviklik tugisüsteem, mis hõlmaks õpetajate heaolu (vaimset tervist) hindamist kuni reaalsete riigi poolt toetatud meetmeteni õpetajate heaolu	Arvestatud.

		ja vaimse tervise parandamiseks (nt vajadusel õpetaja abi, täiendõpe, psühholoogiline abi jne).	Turvaline ja motiveeriv keskkond, sh tugi õpetajale, on arengukava teise strateegilise suuna fookus. Täpsemad tegevused planeeritakse programmis.
102.	Lastekaitse Liit	Toetada õpetajaskonna teadlikkuse tõstmist mitteformaalse hariduse võimalustest ja vastavate õppemeetodite välja töötamist koostöös laste ja noortega.	Arvestatud. Täpsemad tegevused planeeritakse programmis.
103.	Lastekaitse Liit	Käsitleda NEET-noorte probleeme terviklikult, sh tagada ennetamisest, sekkumisest ja kompenseerivatest meetmetest koosnev kompleksne lähenemine.	Arvestatud/Selgitus. NEET-noorte teema on noorte valdkonna arengukavas. NEET-noori kui võimalikku riskirühma käsitleb strateegiline eesmärk ISE. Tegevussuund 4.1 tegevused (eelnõu) <ul style="list-style-type: none"> • toetades noorte üleminekut tööellu ja arendades meetmeid tööturutõrjutuse vähendamiseks; • tõhustades noorte heaks töötava tervikliku tugi- ja turvavõrgustiku toimimist (sh sotsiaaltöö, noorsootöö, hariduse, siseturvalisuse ja korrakaitse valdkondade vahel); • pakkudes noortele tuge nende iseseisvumisel; • tõhustades noorte eemalejäämise märkamist formaalhariduses ja vajaduse korral sekkumist haridus- ja noortevaldkonna töötajate koostöös; • selgitades välja ja kõrvaldades noorte ees seisvad takistused (sh geograafilised, füüsilised, vaimsed, sotsiaal-majandusliku olukorra,

			<p>tervise või vanusega seotud takistused);</p> <p>Tegevussuund 4.2 tegevused</p> <ul style="list-style-type: none"> • toetades noori, kes on erinevatel põhjustel jäänud õpingutest, tööturult ja/või täiendkoolitustest eemale; • suurendades haridussüsteemist välja langenud noorte võimalusi õpingute paindlike ja mitmekülgsete õpiteede kujundamiseks; • suurendades ühiskonna teadlikkust, mis vähendaks noorte (häbi)märgistamist või halvustamist.
104.	Lastekaitse Liit	Pöörata tähelepanu laste ligipääsetavuse suurendamisele erinevates keskkondades, sh lapse jaoks lapsesõbralikele lahendustele nii teenuste ja nende kohta käiva info kättesaadavuses kui mõistetavuses.	<p>Arvestatud.</p> <p>Täpsemad tegevused planeeritakse programmis.</p>
105.	Lastekaitse Liit	Hariduse ühiskondlik aspekt väljendub riigi huvis haritud elanikkonna järele, mis tagaks demokraatia, ühiskonna (majandusliku jne) edendamise ning riigi elanikkonna homogeense väärtussüsteemi. Seejuures tuleb õppekavasse lülitatud teavet või teadmist edasi anda “objektiivsel, kriitilisel ja pluralistlikul viisil” ³ . Viimati öeldu hõlmab lisaks õppe sisule ka kooli keskkonna kujundamist. Lapse subjektiivne heaolu on seda suurem, mida suuremal määral on tagatud lapse õigused erinevates keskkondades. Haridus on õppija jaoks kvaliteetne, kui see vastab just tema vajadustele, ning aitab tal oma võimeid ja potentsiaali maksimaalselt välja arendada. Väärtuste edasikandmine ühelt põlvkonnalt teisele on ühiskondlikus plaanis üks tähtsamaid ülesandeid. Milliseid väärtusi me lastele ja noortele edasi anname, sellise tuleviku me saame.	<p>Teadmiseks võetud.</p>

106.	Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskus	Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskus leiab, et haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 eelnõu on üldistes joontes hea ja ülevaatlik valdkondlik strateegia, mis toob välja probleemkohad ja näeb ette pikaajalised lahendused. Strateegiliste eesmärkide saavutamise jaoks on aga oluline, et iga-aastased tegevuskavad ehk lühiajaliselt planeeritud sammud ning rahastus aitaks kaasa pikaajaliste eesmärkide saavutamisele.	Teadmiseks võetud.
107.	Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskus	Täiendavalt toome välja ettepanekud, mille osas näeme vajadust eelnõud täpsustada: Kuna haridusvaldkonna arengukava näeb mitmel pool ette kvaliteedi juhtimise raamistiku arendamise ka täienduskoolitusele ning ka elukestva õppe ja selle kättesaadavuse kontekstis on täienduskoolitustel oluline roll kanda, teeme ettepaneku laiendada õppeasutuste mõistet (lk 26) ka teatud juhtudel täienduskoolitusasutuste pidajatele. Eelkõige peame silmas selliseid täienduskoolitusi, mis vastavad oma mahult, tulemuselt ja kvaliteedilt tasemeõppele. Näiteks kutserehabilitatsioonialased koolitused, mille eesmärk on inimese ettevalmistamine ja tööle rakendumine avatud tööturul.	Arvestatud. Lisaks õppeasutuste mõistele on juurde toodud haridusasutuse mõiste, mis on laiem ja kuhu kuulub ka täienduskoolitusasutus.
109.	Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskus	Strateegilise eesmärgi 1 tegevussuuna 1 all on alapunktis 1.2 (lk 13) eesmärgi saavutamiseks toodud välja vajadus „tõsta lasteadeade pidajate võimekust erivajadust varakult märgata ja pakkuda koolieelses eas lastele kvaliteetseid tugiteenuseid“. Astangu KRK toetab lähenemist, kus erivajaduste märkamine on olulisel kohal läbi kõikide haridustasemete. Samas peame aga oluliseks, et arengukavas oleks prioriteedina toodud ka see, et suurema toevajadusega õppijatele oleksid tugispetsialistid kättesaadav mitte ainult kogu õpiteekonna jooksul, vaid lisaks ka, et kättesaadavad tugispetsialistid peaksid vastama õppija vajadusele, mitte vastupidi, kus õppijad saavad täpselt nende tugispetsialistidelt abi, kelle teenused on koolis olemas. Praktika näitab, et selline lähenemine piirab oluliselt kättesaadavate spetsialistide võrgustikku ning tegelikud õppija vajadused jäävad märkamata ja toeta.	Teadmiseks võetud/Selgitus. Tugispetsialistide järelkasvu tagamine ning nende teenuste ühtne kõrge kvaliteet on üks arengukava teise strateegilise suuna tegevustest, mis kombineerituna teiste toetavate tegevustega peaks lahendama ka Astangu KRK poolt välja toodud kitsaskoha.
110.	Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskus	Teeme ettepaneku selgemalt välja tuua ka koolidevahelise koostöö õppijate liikumisel haridustasemete vahel. Astangu KRK peab oluliseks, et kõigil õppijatel, kel on suurenenud toevajadus ilmnenud ühel	Selgitus. See on programmi tasandi teema, sh üks võimalik lahendus on HEV õppija

		haridustasemel, liiguks järgmisele haridustasemele või teise kooli ainult koos üleminekuplaani ja toimuksid koolidevahelised meeskonnatööd.	terviklähenedamise väljatöötamise raames sellele lahendus leida.
111.	Astangu Kutser rehabilitatsiooni Keskus	Teeme ettepaneku lisada mõistete lehele (lk 26) ka mõiste „kaasav haridus“ ning selgemini kajastada arengukavas asjaolu, et kaasav haridus tähendab muu hulgas ka seda, et teatud sihtrühma kuuluvatele õppijatele, tulenevalt nende erivajadusest, jäävad püsima erikoolid, mis võimaldavad neil haridust omandada keskkonnas, mis toetab neid ja nende erivajadustega hakkamasaamist.	Arvestatud. Mõistete juurde on lisatud kaasava hariduse definitsioon, mille sõnastamisel on lähtutud Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuuri ⁴ käsitlusest: kaasav haridus on süsteemne lähenemisviis tavakoolides kvaliteetse hariduse pakkumisele, mis vastab tõhusalt kõigi kohaliku kogukonna õpilaste akadeemilise ja sotsiaalse õppimise vajadustele.
112.	Astangu Kutser rehabilitatsiooni Keskus	Strateegilise eesmärgi 2 tegevussuuna 2 alapunktis 2.1 (lk 17) on eesmärgina toodud: a. õppija vastutuse suurendamine – vajab täpsustamist, mida konkreetselt silmas peetakse ja kuidas see praeguse olukorraga seotud on, sh kas praegu on õppijate vastutus madal ja kui on, siis milles see väljendub? Ettepanek on pigem rõhuda sellele, et võimaldada õppijatel alates alushariduselt omandada teadmisi ja praktikat erinevatest ametitest vanuseliselt sobivalt ning et karjääriõpe oleks samuti haridustasemeid läbiv. b. tugi lapsevanematele – vajab täpsustamist, kes sellise toe pakkumist peaks võimaldama, kas kool või KOV või riik?	Selgitus. a. See tähendab enastjuhtiva õppija kujunemist, kes oskab endale eesmärgi seada, teab enda tugevusi ja nõrkusi, oskab aega planeerida jne ning need oskused kasvavad ajas. Praktilised oskused ja praktiline õpe on samuti arengukavas kajastatud. b. Tugi lapsevanematele tähendab erinevate osapoolte tuge, siin saavad panustada riik, õppeasutused, KOV, vabaühendused jne. Detailsemad tegevused ja rollid saavad kirja programmides/meetmetes.
113.	Kutser rehabilitatsiooni Keskus	Strateegilise eesmärgi 2 tegevussuuna 2 all alapunktis 2.4 (lk 18) on küll välja toodud, et tagatakse nii õpetajate kui tugispetsialistide järelkasv, kuid hetkel on selle peamiseks mõõdikuks seatud ainult õpetajate palk, õpetajate kutsekindlus ja õpetajate subjektiivne heaolu. Leiame, et ühelt	Selgitus. Nii õpetaja kui tugispetsialisti järelkasvu vaadatakse komplekselt, mis tähendab nii ameti sisu ümber

⁴ <https://www.european-agency.org/resources/glossary?dictionary%5BI%5D=I>

		<p>poolt ei ole eelnõus piisavalt selgelt lahti seletatud, kuidas tagatakse nii õpetajate kui tugispetsialistide järelkasv. Samuti lisame, et ei õpetajate (ega tugispetsialistide, kuigi nende palka ei ole antud eelnõu raames käsitletud) motivatsioonipakett ei saa olla vaid kõrge palk, vaid oluline on, et riigi poolt oleks lähenemine kõikehõlmav, sh nii õpetajate kui tugispetsialistide osas. Astangu KRK poolt peame oluliseks välja tuua:</p> <p>a. Üldise märkusena teeme ettepanek tuua õpetaja mõiste alla kõigis haridusvaldkonna arengukava vastavates punktides ka abiõpetajad. See leevendab oluliselt erialase ettevalmistusega tugispetsialistide koormust ning tagab paremini individuaalse lähenemise õppijatele.</p> <p>b. Õpetajate, sh kutseõpetajate, väljaõppes tagada kohustuslikus korras selliste ainete, sh praktika, läbimine, mis annab ettevalmistuse ka hariduslike erivajadustega õppijatega kokkupuuteks hilisemas töös õppeasutuses. Parema teoreetiline ettevalmistus ja praktiline kokkupuude õppijate hariduslike erivajadustega annab alustavatele õpetajatele paremad tööriistad toimetulekuks, mis omakorda aitab kaasa eduelamuste tekkimisele ning vältida läbipõlemist.</p> <p>c. Tegevussuuna 2 (lk 18) alapunktis 2.4 on eesmärgina seatud „soodustada õppejõudude, kutseõpetajate ja õpetajate lühiajalist stažeerimist ettevõtetes“. Palume täpsustada, miks on seatud stažeerimisele piirang ettevõtetega ning hinnata sellise piirangu asjakohasust. Peame oluliseks tagada, et stažeerimisvõimalused ei oleks ainult soodustatud ettevõtetes, vaid ka muudes asutustes, vastavalt stažeerimise eesmärgile, nt riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutused, kolmanda sektori asutustes jne.</p>	<p>vaatamist, tugisüsteeme, karjäärimudeli üle vaatamist kui ka palka ja motiveerivat töökeskkonda. Paraku on arengukava tasandi indikaatorite arv piiratud. Programmi/meetme tasandil saame seirata täiendavaid näitajaid. Õpetajate ja tugispetsialistide esma- ja täienduskoolitus on arengukava fookuses, kuid õppekava detailne sisu avamine ei ole arengukava tasand. Samas oleme nõus, et ettevalmistus HEV õppija toetamiseks on oluline osa õpetaja ja tugispetsialisti ettevalmistustest.</p>
114.	Kutser rehabilitatsiooni Keskus	<p>Strateegilise eesmärgi 2 tegevussuuna 2 (lk 19) alapunkt 2.5 on sõnastatud järgmiselt „Tagatakse õppeasutuste juhtide järelkasv, toetatakse nende professionaalset arengut, töötatakse välja ja rakendatakse juhtide hindamise süsteem“ – teeme ettepaneku lisada ka antud ametikohtade tähtsajalisus, mis oleks kooskõlas avaliku sektori tippjuhtide ametikohtade tähtsajalisuse nõudega.</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Arengukava annab üldised suunad, tähtsajaline leping on üks võimalikest vahenditest, mis tuleb läbi vaadata koos teiste võimalike lahendustega, mistõttu arengukavasse seda täiendust ei lisata.</p>

116.	Kutser rehabilitatsiooni Keskus	Eelnõus läbivalt õpirände võimaluste avardamisel ja selle soodustamisel peame oluliseks, et õppeasutused võiksid kaasata või osaleda õpirändes (sh see, kuhu õpiränne toimub) koos muude asutustega peale õppeasutuste. Eelkõige peaks tagama, et õpiränne oleks eesmärgipärane, st asutus, kuhu soovitakse õpirännet korralda ei pea olema õppeasutus, vaid kellelt peaks saama õppida parimaid praktikaid mingi konkreetse probleemi lahendamiseks (nt töökohapõhiseõppe korralduse osas võib õpiränne toimuda hoopiski ettevõtja juurde vms).	Selgitus. Ka praegu on võimalik nii õppijatel kui õpetajatel, õppejõududel jne osaleda õpirändes erinevates ettevõtetes, asutustes ja õppeasutustes jne
117.	Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing	Täiendustettepanek esitatud kaldkirjas. lk. 13 1.2. Tagatakse paindlikud õpivõimalused, kvaliteetse hariduse kättesaadavus ja toetatud õpe, et vähendada õppest väljalangemist ja katkestamist ning rakendada maksimaalselt iga inimese potentsiaali. Selleks tuleb: ... <ul style="list-style-type: none"> • luua terviklik lahendus mitteformaal- ja informaalõppe arvestamiseks formaalõppes, et tasemeõppe õppekavade täitmisel saaks senisest suuremal määral arvestada mitmesugustes keskkondades (digikeskkonnas, töökohal, muuseumis, <i>raamatukogus</i>, noortekeskuses ja -programmis, huvikoolis, keskkonnahariduskeskuses jne) õpitut; 	Arvestatud. Loetelu on täiendatud kultuuriasutusega, mis hõlmab endas ka raamatukogu.
118.	Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing	Täiendustettepanek esitatud kaldkirjas. lk 23 3.2. Soodustatakse suuremat lisandväärtust loovate oskuste arendamist ning laiendatakse täiendus- ja ümberõppevõimalusi, sh töökohapõhist õpet, et reageerida kiiresti töömaailma arenguvajadustele ning tagada kõigile Eesti inimestele tööturul vajalikud oskused ja teadmised. Selleks tuleb: .... <ul style="list-style-type: none"> • <i>koostöös raamatukogudega</i> tõsta inimeste teadlikkust infoühiskonna võimalustest ja ohtudest ning arendada digioskusi kõikides eagruppides digitaalse kaasatuse eesmärgil; 	Sisuliselt arvestatud/Selgitus. Inimeste teadlikkuse tõstmine infoühiskonna võimalustest ja ohtudest võib toimuda väga erinevates keskkondades, sh kindlasti ka raamatukogudes ja vabahariduslikes koolituskeskustes, mistõttu ei ole mõistlik arengukavas välja tuua kitsendatud loetelu. Vajadusel saame juba programmides ja meetmetes tuua sisse eagrupidest tulenevad erisused.

119.	Eesti Logopeedide Ühing	<p>LK. 15 ELÜ-le jäi arusaamatuks, millisele reale kuulub tugispetsialist. Kui õpetaja, siis ei näe ELÜ, miks peaks seadma sihi, kus koolieelse lasteasutuse tugispetsialisti (sh logopeedi) töötasu saab olema madalam üldhariduskooli tugispetsialisti töötasust, eriti olukorras, kus oluline on varajane märkamine ja koolieelne lasteasutus on see, kus peaks suurem osa logopeedilisest tööst juba tehtud olema. See palgavahe ei ole aga logopeedile motivatsioon koolieelsesse lasteasutusse tööleasumiseks.</p>	<p>Selgitus. Tugispetsialistina töötamise atraktiivsuse tõstmiseks suurendas riik 2018. aastal jõustunud põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse muudatusega kooli pidajate võimekust tugiteenuste korraldamiseks. Kooli pidajale antav rahaline toetus hõlmab nii kõrgemas määras õpetajate palgatoetust kui ka tegevuskulu toetust. Riigieelarvest makstavat tegevuskulutoetust võib kasutada tugispetsialistide tööjõukulude katmiseks tingimusel, et tugispetsialistidele tagatakse õpetajatele kehtestatud töötasu alammääraga samaväärne töötasu. Lisaks laienes tugispetsialistidele sarnaselt õpetajatega lähtetoetuse taotlemise võimalus. Riigi lisarahastuse toel suurendasid ülikoolid alates 2019/2020 õppeaastast nii logopeedide kui ka eripedagoogide vastuvõttu. Riigi rahastuse toel on alates 2018. aastast suurenenud nii tugiteenuste rakendamine kui ka tugispetsialistide arv ning tugispetsialistide ametikohtade arv. EHISe andmetel kasvas 2018/2019 õppeaastal tugispetsialistide arv 22% (võrreldes eelmise õppeaastaga) ning 2019/2020 õppeaastal 7,6% (võrreldes eelmise õppeaastaga), kokku kahe aasta jooksul 31,7%. Lasteaegades töötavate tugispetsialistide arv on kahe aasta jooksul kasvanud 11,9%. Kokku töötab</p>
------	--------------------------------	--	--

			10.11.2019 seisuga koolides ja lasteaedades 1724 tugispetsialisti (vastavalt 1188 ja 536).
120.	Eesti Logopeedide Ühing	Lk. 18: ELÜ on nõus, et kaasaegses ühiskonnas võiks olla eriala omandamine paindlik, kuid selle tulemusena ei tohiks langeda õppe kvaliteet. Tugispetsialisti haridus peab siiski lähtuma kutsestandardist. ELÜ ei näe nüüd ega ka edaspidi, et logopeedi õpe võiks toimuda muud moodi kui formaalõppe formaadis. Nagu lk 19 on kirjas: tagada tugispetsialistide teenuste ühtlaselt kõrge kvaliteet.	Teadmiseks võetud/Selgitus. Kindlasti ei tähenda paindlik eriala omandamine langust selle kvaliteedis.
121.	Eesti Võõrkeeleõpetajate Liit	<p>Eesti võõrkeeleõpetajate liidu liikmed töötavad lasteaedades, üldharidus-, kutse- ja kõrgkoolides, ülikoolides ja keelefirmades. Lähtudes liidu liikmeskonna koosseisust on meile olulised strateegilistes eesmärkides välja toodud järgmised kitsaskohad:</p> <p>Strateegiline eesmärk 1 (lk 7)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ebapiisav koostöö ja sidusus haridustasemete ja -liikide vahel. - Terviklahenduse puudumine hariduslike erivajadustega õppijate toetamiseks. - Varasema õpi- ja töökogemuse arvestamine ei ole ühiskonnas soovitud kujul juurdunud. - Täiendkoolituse senine organiseerimine ei paku soovitud kindlust kvaliteedi osas. - Kõrghariduses on kiirelt kasvanud ingliskeelse ja vähenenud eestikeelse õppe osakaal. <p>Strateegiline eesmärk 2 (lk 8)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kvalifitseeritud õpetajate, kutseõpetajate ja tugispetsialistide järelkasv ei ole piisav. - Õpetajatel puudub kutsetasemeid arvestav karjäärimudel. - Puudub terviklik eestikeelse hariduse arendamise plaan alates alusharidusest, mis annaks piisava keeleoskuse, et jätkata õpinguid eesti keeles järgmistel haridustasemetel ja elukestvas õppes. - Ülevaade täiskasvanute koolitajate kvalifikatsioonist ja koolituse kvaliteedist on puudulik. <p>Strateegiline eesmärk 3 (lk 9):</p>	Teadmiseks võetud.

		- Taseme-, täiendus-ja ümberõpe ei vasta piisavalt ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele.	
122.	Eesti Võõrkeeleõpetajate Liit	<p>Aineühenduste roll ja jätkusuutlikkus</p> <p>On tähtis, et haridusvaldkonna arengukavas on tunnustatud haridusühenduste rolli. Strateegilises eesmärgis 2 on välja toodud ühe tugevusena, et „haridustöötajaid ühendavad ja toetavad võrgustikud (ühendused ja liidud) tegutsevad tõhusalt“.</p> <p>1.1. Hariduspoliitika kujunemisel ja elluviimisel on ainelitudel, -seltsidel ja koostöövõrgustikel suur roll. Organisatsioone tuleb aga arendada, kaasata uusi noori liikmeid ning anda oma tegevustest laiemale avalikkusele teada. Ühenduse eelarvest tihti ei piisa kõigi soovitud tegevuste elluviimiseks. Edukaks tegutsemiseks vajavad aineõpetajate ühendused jätkuvalt tegevustoetust.</p> <p>1.2. Eesti võõrkeeleõpetajate liidu mitmetel ümarlaudadel on päevakorras olnud aineühenduste jätkusuutlikkuse teema. Jätkusuutlikkuse kindlustamisel on eriline roll inimressursil. Jätkusuutlikkuse kindlustamine, mis tähendaks motiveeritud ning arukat juhtimist, kavandatud tegevuste elluviimist, järelkasvu tagamist – kõik need küsimused nõuavad kiiremas korras lahendamist.</p> <p>Muret teeb see, et võõrkeeleõpetajate aineühendustesse kuulub ainult 10- 20% kõigist võõrkeeleõpetajatest (erandiks on ainult saksa keele õpetajate selts, kuhu kuulub 65% saksa keele õpetajatest). Eesti keele kui teise keele õpetajate liidu liikmeskond on viimase viie aasta jooksul tunduvalt vähenenud. Kuna juhi rolli ei taheta võtta, siis peaks tegutsevate juhtide üheks eesmärgiks olema omale järelkasvu kasvatamine. Liikmete leidmiseks on oluline oma tegevuse rohkem nähtavamaks tegemine ja omavahelise koostöö edendamine.</p> <p>Eesti keele õpetajate ümarlaual leiti, et liit tuleb muuta taas nähtavaks ning õpetajate hääl kuuldavaks. Huvi eesti keele ümber toimuva vastu on suur, samuti valmisolek rääkida kaasa eesti keele õpetajatele olulistel teemadel.</p> <p>1.3. Tänapäevase seisuga puudub täpne ülevaade õpetajate aineühenduste tegevuse ja omavahelise koostöö kohta. Üldjuhul teatakse teistest</p>	<p>Selgitus.</p> <p>1.1. Õpetajate ühendustele tegevustoetuse eraldamine ei ole arengukava tasand. Tegevustoetused eraldatakse igaks aastaks vastavalt ühenduste esitatud tegevuskavale. Alates 2020.aastast toimub see ühenduste katusorganisatsiooni MTÜ Õpetajate Ühenduste Koostöökoda kaudu.</p> <p>1.2. Katusorganisatsiooni üks ülesannetest on välja selgitada, kui palju tegevõpetajatest kuulub erinevatesse ühendustesse sh võõrkeeleõpetajad; põhjused, miks õpetajad ei kuulu ühendusse ja kas liikmeskonna vähesed kasvutegurid põhjuseks võib olla see, et ühendus ei ole enda tegevust esitlenud piisavalt nähtavalt nii, et õpetajad saaksid sellest professionaalset tuge.</p> <p>1.3. Alates 2020.aastast, et valmistuda haridusvaldkonna arengukava võimalikult tõhusamaks elluviimiseks, on strateegilise partneri MTÜ Õpetajate Ühenduste Koostöökoda kaudu eraldatud toetus selleks, et õpetajate ühenduste koostööd soodustada ja edendada. Sisulised tulemused esitab MTÜ käesoleva aasta lõpuks.</p>

		<p>ühendustest vähe. Mitmed probleemid puudutavad kõiki õpetajaid õppeainest olenemata Paljud täna sed probleemid saab lahendada ühiseid koostöökohti leides, nt ühine aineühenduste uudiskiri, ühiskoolitused,-konverentsid, -seminarid, juhtimiskoolitused ühenduse uutele liikmetele, projektikirjutamise koolitused, koolitajate koolitused).</p> <p>1.4. Aineühenduste koostöö kohalike omavalitsuste ja koolijuhtidega on vähene või olematu. Nüüdisaegse õpikäsituse põhimõtete rakendamine kõigil haridustasemetel ja -liikides on võimalik ainult koostöös.</p> <p>Tähtis on alustada koostööd kohalike omavalitsuste ja koolijuhtidega kujundamaks neis arusaama õpetajate aineühenduste rollist ja tähtsusest ning õpetajate aineühendustesse kuuluvuse vajalikkusest.</p>	<p>1.4. Oleme nõus, et see on tegevussuund, millele tuleb pöörata tähelepanu nii strateegilise partnerluse kaudu, aga samuti kohalikule tasandile eraldatavate ressursside kasutamise sisu täpsustamise kaudu.</p>
123.	Eesti Võõrkeeleõpetajate Liit	<p>Luu tingimused, mis võimaldavad õppijal sujuvalt ja paindlikult liikuda haridustasemete ja -liikide vahel ning tööturule (lk 13).</p> <p>1. Eesti keele kui teise keele lasteaedade ja üldhariduskoolide õpetajad rõhutavad lasteaedade ja üldhariduskoolide õpetajate koostöö olulist saamaks tagasisidet õpilaste koolivalmiduse kohta.</p> <p>Koostööks lasteaedade ja üldhariduskoolide eesti keele õpetajate vahel on erinevaid võimalusi (ühisüritused, mis on seotud eesti kultuuriga; koolitused kolleegilt kolleegile, ühisprojektide kirjutamine, kohtumised huvirühmade kaupa).</p> <p>Õpetajad soovivad paremini tundma õppida eesti kultuurikeskkonda.</p> <p>Eesti kultuuri ja eestikeelse aineõpetuse parem tundmine annab neile võimaluse tutvustada seda oma õpilastele. Kõik ühistegevused peavad tagama suhtlemise eesti keeles (seda rõhutasid kõik arutelul osalejad).</p> <p>2. Võõrkeeleõpetajatele teeb muret see, et õpilaste liikumisel ühest koolist teise ei ole mitte alati võimalik jätkata alustatud keeleõpinguid soome, rootsi või saksa keeles. Võõrkeelte õpe peab olema</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Oleme tähelepanekuga nõus ja loodame, et viidatud koostöö edendamisel võtavad arengukava rakendustasandil juhtpositsiooni emakeeleõpetajate ja võõrkeeleõpetajate seltsid koos lasteaiaõpetajatega. Nende pädevuses on metoodiliselt ja pedagoogiliselt toetada aineõpetajate arusaama sujuvast üleminekust lasteaiast kooli sh koolivalmiduse ja eesti kultuuri ja eestikeelse aineõpetuse teemadel</p>

		järjekindel, et õpilased saaksid varajases eas tehtud valikutega jätkata ka haridustasemetel vahel liikudes	
124.	Eesti Võõrkeeleõpetajate Liit	<p>Töötada välja terviklähenedamine haridusliku erivajadusega, sh andeka õppija juhtumipõhiseks toetamiseks alates alusharidusest (lk 13).</p> <p>Eesti keele kui teise keele õpetajad ja võõrkeeleõpetajad õpetajad vajavad toetust tööks erivajadustega õpilastega (täiendkoolitus, koostöö erinevatel haridustasemetel töötvate õpetajate vahel, kogemuste vahetamine).</p>	<p>Selgitus.</p> <p>See on osa õpetaja karjäärimudelitest, professionaalsest arengust ja täiendusõppest, mis on arengukava fookuses.</p>
125.	Eesti Võõrkeeleõpetajate Liit	<p>Õpivõimaluste mitmekesistamiseks, hariduse kvaliteedi tõstmiseks ning eesti keele ja kultuuri laiema tuntuse tagamiseks edendatakse rahvusvahelistumist ja õpirännet (lk 13). Õpetatakse eesti keelt ja võõrkeeli, et kõik eestimaalased valdaksid eesti keelt ning vähemalt kaht muud keelt) (lk 16)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Võõrkeeleoskuse mitmekesistamiseks ja parandamiseks on vaja toetada võõrkeelte tõhusat õpet. Eesmärk on tagada gümnaasiumilõpetajate jõudmine B- keeleoskustasemele (ühes võõrkeeles vähemalt B2- tasemele ning teises võõrkeeles vähemalt B1- tasemele). Kahjuks on ka suurema õpilasarvudega koolides võimalik valida ainult inglise või vene keele õppe vahel. Seni pole piisavalt ära kasutatud võimalust pakkuda teise kohustusliku võõrkeelena õpilastele mis tahes keelt. 2. Hoidmaks alal erinevate keelte valikuvõimalusi ning tagamaks nende tõhus õpet, on oluline laiendada õpitavate keelte valikut ja tõsta õpilaste huvi saksa, soome, rootsi, prantsuse, hispaania keele ja miks mitte ka meie naabrite keelte õppimise vastu. 3. Koolidele on antud vabad käed tundide arvu määramisel. Võõrkeeleõpetajad on tähelepanu juhtinud sellele, et teise võõrkeele õppimisel B1-keele taseme saavutamiseks ei piisa kahest nädalatunnist. Palju oleneb kindlasti sellest, mis klassis keeleõppega alustatakse. 	<p>Selgitus.</p> <p>1. ja 2. Oleme tähelepanekuga nõus. Juba praegu võimaldab riiklik õppekava kui arengukava üks rakendusdokumente õpetada enam kui üksnes inglise keelt ja teha seda kõrgemal tasemel. Võimalik on kaaluda selgemalt raamistada tulevikus riiklikus õppekavas vajadus, et koolil on vaja põhjendada oma võõrkeelte õppe valiku kooli õppekavas.</p> <p>3. Õppetundide arvu määramine ei ole haridusvaldkonna arengukava tasandil lahendatav küsimus. Tegemist on kooli õppekava tasandil küsimusega, kus kool saab otsustada, millises mahu õpitakse võõrkeelt selleks, et saavutada nõutav keeletase. Kaks nädalatundi on minimaalne, mille iga kool peab õpilasele tagama.</p>
126.	Eesti Võõrkeeleõpetajate Liit	Tugeva identiteediga õpetajaskond seisab oma ameti ja kutseväarikuse eest. Valdkond pakub häid võimalusi	Teadmiseks võetud.

		<p>professionaalseks arenguks ja eneseteostuseks. Tähtsustub õpetaja kui juhendaja ja mentori rolli (lk 16). Mitte vähem tähtis ei ole ennastjuhtiva õppija arengu toetamine, õpetajate ja õppejõudude koolitusvajaduse määratlemine, tugimeetmete abil karjääripöörde võimaluste toetamine ning enesearendamise võimaluste laiendamine (lk 17 18,19, 23).</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tõhusa keeleõppe nurgakiviks on kvalifitseeritud keeleõpetajad. Alates 2014. aasta 1. jaanuarist ei toimu enam üldhariduskoolide õpetajate atesteerimist, vaid taotleda saab õpetaja kutset. Ülikooli lõpetades on õpetaja kvalifikatsiooni mõttes kõrgharidusega spetsialistina kvalifikatsiooniraamistiku 7. tasemel. Kuna Eesti õpetajatele ei ole ainuõiget või üheselt rakendatavat karjääriredelit, siis karjääriredelil edasi liikumine toimub peamiselt läbi enda arendatavate kompetentside ja seeläbi ka suurenenud vastutuse. Karjäärimudel on oluline, aga see peaks sisaldama ka atesteerimissüsteemi. Kogu motivatsioonisüsteem tuleb detailselt läbi mõelda. Õpetaja karjäärimudeli väljatöötamisse peab kindlasti kaasama aineühenduste esindajaid. 2. Võõrkeeleõpetajate liit on seisukohal, et keeleõpetajate tee ennastjuhtiva õppijani on veel pikk. Kõik õpetajad ei ole veel valmis personaalse arenguplaani koostamiseks: puuduvad nii motivatsioon kui ka teadmised ning oskused. Toetust vajavad ka noored õpetajad, kes alustavad oma õpetajatööd. 3. Vaja on tagada süsteemne ja kvaliteetne õpetajate täienduskoolituste korraldamine. Praegu toimub keeleõpetajate väljaõpe põhiliselt TLÜ-s ja TÜ-s, täiendusõpet pakuvad nii kõrgkoolid kui ka erasektori koolitajad. Kõrgkoolide poolt pakutavaid kursusi keeleõpetajatele on vähe. Õpetajad hindavad väga võõrkeeleõpetajate liidu ja aineseltside poolt korraldatud sügiskonverentse ja õpetajalt õpetajale koolituspäevi. Koolitajatenä on Eesti võõrkeeleõpetajate liit kaasanud HITSA ja SA Innove spetsialiste, ülikoolide õppejõude, õpikute autorid. Alates 2017.aastast teeb liit koostööd rahvusvaheliste eksamite keskustega. Ülikoolid 	
--	--	--	--

		peaks tegema tihedamat koostööd aineühendustega ning rakendama täiendõppes ka tegevõpetajaid	
127.	Eesti Võõrkeeleõpetajate Liit	<p>Toetatakse ühise kultuuri-ja väärtusruumi kujunemist, tagatakse kvaliteetne eestikeelne ja eesti keele õpe ning soodustatakse võõrkeelte õppimist.</p> <p>1. Eesti keele kui teise keele õpetamine ja õpetaja vajab toetust. Tagada tuleb eesti keele kui teise keele õpetamise kvaliteet ja luua võimalus eesti keele kui teise keele õpetajate professionaalse arengu toetamiseks. Seda saab teha koostöös Eesti Keele kui Teise Keele Õpetajate Liiduga rakendades kogemustega eesti keele õpetajaid, õppematerjalide koostajaid ja koolitajaid. Vaja on alustada regulaarsete koolituste organiseerimisega.</p> <p>2. Tähtis on tõsta võõrkeeleõpetajate keeleoskuse taset rahvusvahelise keeleeksami sooritamise kaudu. Praegu puudub ülevaade võõrkeeleõpetajate tegelikust keeleoskusest: võõrkeeleõpetajana töötavad hetkel erineva ettevalmistusega õpetajad, võõrkeeleõpetajate ettevalmistuses pole üliõpilastel ühest kohustust tõestada, et nende keeleoskus on vähemalt üks tase kõrgemal sellest, mis tasemele nad õpilasi tulevikus viivad. Võõrkeeleõpetajatel on väga oluline tagada oma keeleoskuse kõrge tase ja seda saab väga edukalt teha rahvusvahelise keeleeksami sooritamise ESF-i projekti „Rahvusvaheline keeleksam” raames. Projekt käivitus 2017.a. aastal. Neid üldhariduskoolide õpetajaid ja võõrkeeleõpetaja eriala omandavaid üliõpilasi, kes on rahvusvahelise keeleeksami (inglise, saksa, vene või prantsuse keele) juba sooritanud, võib nimetada ennastjuhtivateks õppijateks, sest nad on sooritanud eksami mitte kellegi sunnil, vaid lihtsalt sisemisest motivatsioonist. Soome keele õpetajad on huvitatud, et soome keel kuuluks ka rahvusvaheliste eksamite loetellu.</p>	Teadmiseks võetud.
128.	Eesti Töötukassa	Meie hinnangul arvestab arengukava Töötukassa poolt erinevate arutelude käigus tõstatatud probleemide ja esitatud ettepanekutega.	Teadmiseks võetud.
129.	Eesti Töötukassa	Avalik-õigusliku juriidilise asutusena on Eesti Töötukassa suurimaks karjääriteenuste pakkujaks inimestele kogu elukaare jooksul ning üheks olulisemaks täiskasvanute täienduskoolituse pakkujaks nii töötajatele	<p>Arvestatud.</p> <p>Eesti Töötukassa on lisatud arengukava juhtkomisjoni.</p>

		kui ka töötajatele. Seetõttu teeme ettepaneku kaasata Eesti Töötukassa esindaja arengukava elluviimist ja aruandlust toetavasse juhtkomisjoni.	
130.	Eesti Koolijuhtide Ühendus	<p>Sisulisi muudatusettepanekuid koolijuhid ei esitanud, küll aga tehti hulgaliselt teksti redaktsioonilisi parandusi. Eelnõu tekst vajab meie hinnangul paljudes lõikudes selgemat sõnastamist, mõningatel juhtudel ka alusetute väidete väljajätmist.</p> <p>Näiteks:</p> <ul style="list-style-type: none"> • LK 8 p 7 Koolipidajatel, juhtidel ja õpetajatel napib oskusi andmete analüüsimiseks ja kasutamiseks ning oma töö tõenduspõhiseks ja tulemuslikuks juhtimiseks. • Lk 11 õpivõimalused on valikurohked. Ühtne Euroopa haridusruum: kõigil õppuritel on võimalik takistusteta õpirändes osaleda, üha rohkem inimesi valdab lisaks oma emakeelele veel kahte keelt. 	Arvestatud. Eelnõu teksti on redaktsiooniliselt täiendatud.
131.	Ettevõtluse Arendamise SA	Koostamisel olev haridusstrateegia on oluline dokument nii Eesti ühiskonna jaoks laiemalt kui ka majanduskeskkonna arendamiseks. Pärast tervikteksti heaks kiitmist algavate programmidokumentide koostamise juures on väga oluline kaasata ettevõtjaid ja neid esindavaid katusorganisatsioone. Nii tagame senisest märksa süsteemsema koostöö, kujundamaks tuleviku tööturgu, kus teeme tarka tööd, mis pakub rõõmu ja eneseteostust, olles samas arengumootoriks nii tööandjale kui ühiskonnale.	Teadmiseks võetud.
132.	Ettevõtluse Arendamise SA	<p>Toetame haridusstrateegia raames loodud visioonidokumentides välja toodud lähenemist, et üha suuremal osal ühiskonnast oleks vähemalt keskharidus.</p> <p>Individuaalse õpitee toetamine, õppijat nõustades ja talle infot jagades, muutub aina tähtsamaks, sest nii saab õppuril aidata leida suunda karjäärivalikute tegemisel. Tutvustades õppureile õpingute ajal võimalikult paljusid karjääri- ja tegevusalade perspektiive, kodukoha ettevõtteid ning palga- ja tööturukonkurentsi, aitame noorel luua tööturust selgemat tervikpilti.</p>	Teadmiseks võetud/Selgitus. EASi poolt välja toodud teemad on haridusvaldkonnas olulises kohal, sh on seatud ka indikaatorid (suurendada vähemalt keskharidusega 20-24.a inimeste osakaalu).
133.	Ettevõtluse Arendamise SA	Senisest laialdasema keskhariduse poole suundumise juures on oluline, et toimuks üldhariduse ja kutsesuhariduse senisest suurem	Teadmiseks võetud.

		<p>lõimimine, et lõpetajatel oleks parem valmisolek tööturule sisenemiseks. Peame rääkima ka kutsehariduse maine parandamisest, sest maineküsimusi toovad ettevõtjad endiselt sageli välja.</p> <p>Kutsehariduse osakaalu kasvu osas on pingutusi tehtud aastaid, kuid edu on visa saabuma. Seepärast peaks analüüsima mh. olukorda haridusturul, miks võimalusel eelistatakse kõrgharidust. Oluline on kutsehariduse populariseerimise kõrval pakkuda võimalikult paindlikke koostöömudeleid ettevõtetega. Me toetame strateegiaprotsessis ekspertide poolt pakutud ja töörühmades toetust leidnud seisukohta keskhariduse mooduliteks jagamisest ja gümnasistidele võimaluse pakkumisest ka kutsealaseid teadmisi omandada.</p>	
134.	Ettevõtluse Arendamise SA	<p>Kutseõppes tehtav praktika peaks tulevikus toimuma senisest suuremas mahus ettevõtetes. See ettepanek on korduvalt ka EASi klientidelt toetust saanud. Ettevõtted on pakkunud, et tulevikus võiks neil kutsehariduse õppekavade planeerimisel olla senisest oluliselt suurem roll. Tööandjad tunnevad ühtlasi muret õppurite läbivalt nappide (töö)ohutuslaste teadmiste pärast, mida praktilisemad õppemoodulid siluda aitaksid. See aitaks märgatavalt vähendada ebavajalike vigastuste ja vähenenud töövõime tekkimist ning vähendaks koormust tervishoiu ja sotsiaalsüsteemile. Õppeasutuste ja tööandjate koostöömeetme hulka võiks töökohapõhise õppe ja praktika kõrvale täiendavalt viia ka stipendiumid, millest 50% rahastaks tööandja, et õpinguid kohe ettevõtte praktiliste vajadustega siduda.</p>	<p>Teadmiseks võetud/Selgitus.</p> <p>Loodavas arengukavas jätkatakse töökohapõhise õppe ja praktikasüsteemi arendamist (kvaliteet, õpirände võimaluste avardamine, populariseerimine) ja laiendamist ühiskonna ja töömaailma vajadustest lähtudes. Tulevikusuundumusi arvestatakse suureneb töökohal toimuv õpe, kuid detailsemad tegevused lepitakse kokku programmi tasandil. Ohutus on õppekava arenduse teema.</p>
135.	Ettevõtluse Arendamise SA	<p>Selliste spetsiifiliste erialade puhul (nii kutse- kui ka kõrghariduses), mida Eestis ei õpetata, kuid mida vajavad Eestis tegutsevad majanduslikult ja regionaalselt olulised ettevõtted, ei tohiks jääda vaid ettevõtete enda õlgadele. Selleks oleks tarvilik disainida võimalikud välismaale õpingutele suunduvatele õpilastele abistamismehhanismid riigi ja ettevõtete koostöös, et tagada ettevõtetele (tipp)spetsialistide järelkasv välismaal. Seejuures oleks vaja parandada haridussüsteemis n-ö tühimik, ehk meistrite ettevalmistamist kutseõppe 5. tasemel (ehk ISCED 5). Majandus ei saa kasvada, kui tootmisettevõtted ei saa nn keskeriharidusega spetsialiste juurde. See ei ole vaid regionaalne teema, vaid laiemalt kogu haridus- ja tööjõuturgu puudutav teema.</p>	<p>Arvestatud/Selgitus.</p> <p>Arengukavas on ette nähtud tegevusena luua meetmed (stipendiumid, õppelaenu tagasimaksmine vms, sh õppeks välismaal) õppijate hulgas väheatraktiivsete, kuid ühiskonnas vajalike ja suuremat lisandväärtust loovate erialade omandamiseks. Kehtiva V taseme kutseõppe muutmine kutsekõrghariduseks/keskerihariduseks ei ole lihtsalt ümbernimetamisega</p>

			<p>lahendatav, kuna praegusel V tasemel on võimalik õpetada erineva pikkuse ja sisuga õppekavade järgi. Uue õppeliigi loomine eeldab selle sisu, väljundite, ajalise raamistiku ja kvaliteedinõuete sätestamist, mis tõenäoliselt erinevad praeguse V taseme kutseõppe nõuetest. ISCED 5 teemat on kõige otstarbekam arutada kavandatava haridusseadustiku uuendamise raames, millega on kavas kaasajastada kehtivat seadusandlust põhikooli, gümnaasiumi ja kutseõppe osas ning sealhulgas on kavas oluliselt muuta kehtivat kutsehariduse kontseptsiooni ja korraldust.</p>
136.	Ettevõtluse Arendamise SA	<p>Suurendada tuleb teadus- ja arendustegevuste rahastust, kiirendamaks muuhulgas teadustööde tulemuste jõudmist igapäevaellu. Ülikoolid peavad panustama suuremal määral rakendusuuringutesse, et teadustegevus jõuaks senisest sujuvamalt ja kiiremini otseselt majandusse. Hariduslike ja majanduslike prioriteetide seadmisel tuleks arvestada, et väikeriik ei saa enda peale võtta kõikides valdkondades uue avastamise koormat. Rohkem ühiskondlikke ressursse tuleks paigutada majandusarengut toetavatesse ettevõtmistesse. (Fundamentaalt)teadlaste võimekust taotleda vahendeid rahvusvahelistest allikatest tuleks kasvatada. Oluline on ka ettevõtjate ja teadusasutuste koostöö jätkuv suurendamine, et ülikoolid pakuks ettevõtlusele vajalikku tuge – ja vastupidi.</p>	<p>Teadmiseks võetud. Vastavad eesmärgid on seatud ka nii haridusvaldkonna kui ka teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukavas.</p>
137.	Ettevõtluse Arendamise SA	<p>STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) erialade lõpetajate arvu suurendamine ning nende erialade populariseerimine noorte seas on jätkuvalt oluline. Toetame kõrghariduse õppekavade sisu ja mahtude kaasajastamist vastavalt riiklikele teadusarenduse fookusvaldkondadele (nutika spetsialiseerumise valdkonnad), piirkondlike teadmuskeskuste valdkondadele ning kohalike maa- ja</p>	<p>Teadmiseks võetud/Selgitus. TAIE arengukava 2021-2035 näeb teadussüsteemi ühe tegevussuuna all ette teadustulemuste laiema kättesaadavuse ja levitamise soodustamise, toetatakse teaduse ja teadushariduse populariseerimist, mis</p>

		bioressurssidega sidumist vastavalt nende väärindamise kõige kõrgematele võimalikele etappidele.	puudutab mh ka STEM valdkondi ja NS kasvuvaldkondi. Märkus: on vale tõmmata võrdusmärki TAIE fookusvaldkondade ja NS kasvuvaldkondade vahele.
138.	Ettevõtluse Arendamise SA	(Täiend)õppevõimaluste info kättesaadavuse parendamine ja laiem tutvustamine tööandjatele ja töötajatele. Riiklike tugiteenuste (ennekõike (täiend)õppevõimaluste) tutvustamine tööandjatele aitab tagada info liikumise ka töötajateni ja sedakaudu nende peredeni. Teenuste käivitamise kõrval on sama oluline neist arusaadavalt ja kiirelt teavitamine, kasutades võimalikult paljusid konkreetsele sihtgrupile harjumuspäraseid infokanaleid ja kaasates infolevitamisse KOVe, tööandjaid, vabaühendusi jt. Kasvav täiendõppijate ja ümberõppijate arv (ja ka kasvav vanus) näitab, et neile teemadele on ühiskonnas enam tähelepanu pöörata tarvis. (Täiend)õppevõimalused ja ennekõike nende olemasolust teadmine on üheks olulisemaks hoovaks, kuidas leevendada tööjõu- ja tööpuudust.	Teadmiseks võetud/Arvestatud. Detailsemad tegevused saavad kirja programmis.
139.	Ettevõtluse Arendamise SA	Vajalik on parandada Eesti haridussüsteemi sisenemise sujuvust siin elavate välismaalaste ja rahvuskaaslaste jaoks. Eestis elavate välismaalastest spetsialistide puhul on oluline toetada lapsevanemaid ja kohalikke omavalitsusi, et siin elavate välispäritolu spetsialistide lapsed pääseksid võimalikult sujuvalt Eesti haridussüsteemi, saades kodulähedase lasteaia- ja koolikoha. Samamoodi tuleb meil senisest enam toetada Eestisse naasvaid kaasmaalasi, kel ei pruugi olla vaatamata nende eesti juurtele praktilisi kogemusi meie haridussüsteemiga. Seeläbi aitame kogu perel Eestis kiiremini kohaneda. Peame tegema senisest tihedamat koostööd KOVi ja riigiasutuste vahel. Oluline on ka tugiisikute võrgustiku laiendamine muukeelsetele peredele (nt Integratsiooni SA või mõne teise olemasoleva asutuse kaudu).	Arvestatud. Arengukava raames töötatakse välja ja rakendatakse terviklähenedamine rändetaustaga õppija juhtumipõhiseks toetamiseks.
140.	Ettevõtluse Arendamise SA	Toetame piirkondlike teadmuskeskuste loomist ja kutsekõrgkoolivõrgu loomist, seades eesmärgiks, et piirkondades kasutatakse senisest paremini loodus- ja majandusressursse, et Eesti ei oleks enam toorme eksportija ja liiguks väärtusahelates kõrgemale. Majandusstruktuur peab haridussüsteemile järele jõudma ning sümbioosis	Teadmiseks võetud.

		<p>toimima. Kui tahame näha, et omavalitsused pingutaksid enam majandusarengu nimel, tuleb KOVil kaasa mõelda, mis on integreeritud üld- ja kutsekooli (nn Rootsi gümnaasium) valikud, mis toetaksid kohapealsete majanduse võtmevaldkondade arengut. Munitsipaalkoolide ülalpidamist võiks toetada maksureform või muu kompenseerimise mehhanism, mis on lisaraha allikaks, ja paneks omavalitsused ettevõtteid oma piirkonda saamisest huvituma. Riigistamine ja tsentraliseerimine ei ole kindlasti ainus ja kõiki osapooli rahuldav lahendus. Oluline on tagada ka piirkondlik konkurentsivõime ja selle aluseks on piirkonnale omaste ja aja jooksul tugevuseks saanud valdkondade säilimine.</p>	
141.	Ettevõtluse Arendamise SA	<p>Keskhariiduse omandamise järgselt on võtmeküsimus riiklike kutsekõrgkoolide võrgu loomine, mis toimiksid ka valdkondade teadmuskeskustena. Nominaalne õppeaeg on kaks kuni kolm aastat, sõltuvalt erialast, ja väljundiks tiip tasemel oma kutseala tundjad ja uute tehnoloogiate rakendajad. Ülikoolide kolledžite tegevus vajaks reformimist, et kohalikud haridusasutused haakuksid piirkonna majanduse ja ressurside vajadusega. Oluline on senisest rohkem panustada töötleva tööstuse arengusse ning panustada suuremat lisandväärtust loovatesse sektoritesse. Ülikoolidest võiks rakenduskõrghariiduse järgemööda välistada, et dubleerimist ära hoida.</p>	<p>Selgitus. Kehtiva V taseme kutseõppe muutmine kutsekõrghariiduseks/keskerihariiduseks ei ole lihtsalt ümbernimetamisega lahendatav, kuna praegusel V tasemel on võimalik õpetada erineva pikkuse ja sisuga õppekavade järgi. Uue õppeliigi loomine eeldab selle sisu, väljundite, ajalise raamistiku ja kvaliteedinõuete sätestamist, mis tõenäoliselt erinevad praeguse V taseme kutseõppe nõuetest. ISCED 5 teemat on kõige otstarbekam arutada kavandatava haridusseadustiku uuendamise raames, millega on kavas kaasajastada kehtivat seadusandlust põhikooli, gümnaasiumi ja kutseõppe osas ning sealhulgas on kavas oluliselt muuta kehtivat kutsehariiduse kontseptsiooni ja korraldust. Sisuliselt tuleb läbi arutada keskhariduse järgsed õpiteed ning 5. taseme kutsehariiduse seosed 6. taseme kõrghariidusõppega vaadates läbi sealjuures vastavate</p>

			valdkondade õppekavad ja erinevate tasemete kokkupuutekohad.
142.	Tagasi Kooli	Olete teinud suure töö erinevate mõtete kokkutoomisel ja sihtide seadmisel ning hästi struktureeritud dokumenti oli hea lugeda. Lähtuvalt vabaühenduse Tagasi Kooli rohkem kui 10 aastast tegevusest Eesti üldhariduse heaks nii õpilaste üld- ja tulevikuosksute arendamisel kui ka digimaterjalide loomisel, tekkisid tegijatel arengukava lugedes alljärgnevad ettepanekud.	Teadmiseks võetud.
143.	Tagasi Kooli	Ettepanek: tuua arengukavas selgemalt esile kriitiliselt olulised muutuse kohad. Praeguses dokumendis on kirjas palju erinevaid olulisi eesmärgi. Samas jäävad lugejale strateegilised eesmärgid kohati üldsõnaliseks ja ei selgu muutuste teravik. Arusaadavalt on hariduses osapooli palju ning see tingib ka eesmärkide paljususe. ootaksime võimalusel selgemat sõnumit, millistes üldhariduse valdkondades on vajadus ja soov teha kõige suuremaid arengusamme.	Arvestatud. Iga tegevussuuna juures on välja toodud 2-4 esmatähtsat tegevust.
144.	Tagasi Kooli	Ettepanek: lisada võimalusel lehele vastustus ja rollid “Kodanikuühiskond”. Esimese strateegilise eesmärgi kirjeldamisel on tugevusena ära toodud, et “Kodanikuühiskond panustab haridusse üha enam”. Oleme eelpooltooduga päri ja teeme ettepaneku lisada ka kodanikuühiskond hariduse arengu üheks vastutajaks lk 6.	Arvestatud.
145.	Tagasi Kooli	Ettepanek: lisada võimalusel esimese strateegilise eesmärgi juurde nõrkusena “Kodanikuühiskonnal puudub süsteemne võimalus toetada hariduse arengut” ja meetmena “Luuakse avalik protsess kodanikuühiskonna ettepanekute käsitlemiseks ja algatuste rahaliseks toetamiseks.” Täna hetkel mõjutavad kümned kodanikualgatused oma tegevusega kõiki koole Eestis, näiteks Tagasi Kooli tegevusest võtavad osa õpetajad 80% Eesti koolidest. See on võimas potentsiaal, mida Eesti hariduse heaks kaasata. Samas puudub allakirjutajate jaoks hetkel teave, kuidas saab HTM'ile ühiste eesmärkide saavutamiseks pikaajalist strateegilist partnerlust pakkuda.	Selgitus. Vastutuse ja rollide juurde on lisatud kodanikuühiskond järgmiselt: kodanikuühiskond tegutseb riigi, kohaliku omavalitsuse ja tööturu osaliste olulise partnerina ning osaleb hariduse strateegilises arendamises. Eraldi kesket meedet haridusvaldkonna arengukavas ette ei ole nähtud kodanikuühiskonna algatuste rahaliseks toetamiseks, kuid erinevaid koostöömeetmeid on detailsemalt võimalik planeerida juba programmi/meetmete tasandil.

146.	Tagasi Kooli	Ettepanek: kaasata võimalusel arengukava elluviimise seire juhtkomisjoni hariduseksperdi kodanikuühiskonnast. Selleks, et parandada infovahetust HTM'i ja haridusvaldkonna vabaühenduste vahel teeme ettepaneku volitada Vabaühenduste Liitu pakkuma välja seirekomisjoni vabaühenduste haridusvaldkonna ekspert, kelle ülesandeks oleks hariduse valdkonna vabaühenduste teavitamine seirekomisjoni tööst ning vabaühenduste info viimine juhtkomisjoni ette.	Teadmiseks võetud/arvestatud. Kaasame hariduseksperdi kodanikuühiskonnast, kas juhtkomisjoni või programmi/meetme tasandi töörühma.
147.	Tagasi Kooli	Ettepanek: luua peatükile “Seos läbivate teemadega” sissejuhatus. Hetkel jääb lugejale segaseks, kuidas on loetelu arengukavaga seotud	Selgitus. Tegemist on horisontaalsete teemadega.
148.	Eesti Teadusagentuur	SA Eesti Teadusagentuur teeb järgmised ettepanekud „Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035“ kohta: 1. soovitame terminites olla järjekindel – mitmes kohas on kasutatud valdkonna kirjeldamiseks inglise keelset lühendit STEAM, mis sisaldab ka inseneeriat, samas tegevussuuna 3.2 punktis 6 on loetletud populariseerimist vajavad valdkonnad ja seal on välja toodud eestikeelne termin loodus- ja täppisteadused ning tehnoloogia. Kuna inseneeria on OSKA raportites välja toodud kriitilise töötajatepuudusega valdkond, siis peaks see olema dokumendis olulistes kohtades sõnaliselt välja toodud sarnaselt infotehnoloogiaga; 2. soovitame kaaluda inglisekeelse lühendi STEAM asendamist eestikeelsega.	Arvestatud. Arengukavas on loobutud STEAM mõiste kasutusest ning kasutatakse loodus- ja täppisteaduste, tehnoloogia valdkonna ja loovainete lõimitud õpet.
149.	Eesti Kultuuri Koda	Eesti Kultuuri Koda olles tutvunud tekstiga lähemalt, näevad dokumendi põhiprobleemina liialt kitsast arusaama nii haridusest kui ka inimesest haridusprotsessides, mistõttu on haridus taandatud majandust ning tööjõudu teenindavasse rolli. Hariduse roll ühiskonna ja kultuuri kujundajana on ära mainitud vaid deklaratiivselt ja põgusalt.	Arvestatud/Selgitus. Juba üldeesmärgi sõnastus viitab sellele, et tähelepanu on nii indiviidil kui ühiskonnal laiemalt: „Eesti inimestel on teadmised, oskused ja hoiakud, mis võimaldavad teostada end isiklikus elus, töös ja ühiskonnas ning toetavad Eesti elu edendamist ja üleilmset säästvat arengut.

			Arengukava on täiendatud iga strateegilise eesmärgi juures sissejuhatava osaga, mis aitab täpsustada laiemat rolli.
150.	Eesti Kultuuri Koda	Strateegias puudub hariduse kultuuriline tähendus, kultuuri mõistet on kasutatud vaid üksikutes kohtades ning deklaratiivselt. Isiksuse kirjeldus (üldeesmärk lk. 5) piirdub üksnes tema instrumentaalsete omadustega, puuduvad viited eneseteadvusele, eetilistele kvaliteetidele ning samuti käsitus inimelu eesmärgistamisest isiksusepõhisest vaatenurgast, õnneliku isiksuse arendamisest. Iga inimese soov on olla õnnelik ja kellelegi vajalik ning teha elus tähendusrikkaid tegevusi.	Arvestatud/Selgitus. Arengukava on täiendatud iga strateegilise eesmärgi juures sissejuhatava osaga, mis aitab täpsustada laiemat rolli.
151.	Eesti Kultuuri Koda	Haridussüsteemis puudub inimese sisekeskkonna haldamise baasoskuste õpe metakategooriates nagu emotsioonid, kreatiivsus, mõistus ja teadvustamine ning neis iseseisvalt muutuste esile kutsumine. Suur enamus vaimse tervise probleeme on kas vallandatud või võimendatud vastava hariduse puudusest. TAI vaimse tervise alastest uuringutest selgub, et heaolu asemel on inimesed statistika alusel aina enam õnnetud, stressis, depressiivsed, ärevad, kohanemis- ja tähelepanuraskustega.	Sisuliselt arvestatud/Selgitus. Nimetatud teemad on sisuliselt kaetud olemasolevates põhikooli ning gümnaasiumi riiklikes õppekavades. Emotsionaalse intelligentsuse sisuline idee on üldpädevuste all PRÕKis ja GRÕKis kaetud ning saab tähelepanu ka edaspidi (sh kultuuri- ja väärtuspädevus, sotsiaalne- ja kodanikupädevus, enesemääratluspädevus ning suhtluspädevus). Õppijast lähtuv õpe toetab subjektiivse heaolu paranemist, mis omakorda on seotud parema füüsilise ja vaimse tervisega.
152.	Eesti Kultuuri Koda	Mainimata on inimestevaheline solidaarsus, samas eeldavad kogu maailma saatust mõjustavad globaalsed probleemid koostööd, võimekust sõlmida kokkuleppeid, et ühiselt otsida lahendusi. Tekstis ei esinenud mõisteid moraal ja eetika, mis on kuulunud läbi inimkonna ajaloo hariduse ja kasvatuse juurde. On esitatud säästva arengu perspektiiv, millest peaks õpitava sisu tõukuma, samas pole see täpsemalt lahti kirjutatud ega seotud eluks oluliste väärtustega.	Sisuliselt arvestatud/Selgitus. Konkreetsed pädevused, oskused ja nende kirjeldused on sätestatud põhikooli ja gümnaasiumi riiklikes õppekavades ning nende eraldi avamine arengukava kontekstis ei ole vajalik (mõistete kirjeldused on ka arengukava lõpus). Eetilise käsitus on osa üldpädevustest, kuna väärtuste käsitlust

			ei saa lahutada terviklikust õppeprotsessist. Väärtused ja kõlblus on osa juba kehtivatest põhikooli ning gümnaasiumi riiklikest õppekavadest. Koostööoskus on ka üks tulevikupädevustest. Samuti on koostöö, vastustunne ja hoolivus arengukava aluspõhimõteteks.
153.	Eesti Kultuuri Koda	Tekstis käsitletav õppija on eatu ja sootu. Puudub viide teisenenud ühiskondlikus kontekstis muutunud lapsepõlvele, eluorientatsioonidele, eneseloomele jne. Ära on jäänud märkimata soostereotüüpidest põhjustatud sooline segregatsioon hariduses. On üldteada poiste väljalangevus üldhariduses ja sooliselt tasakaalustamata õppijate kontingent kõrghariduses, samuti hilisem sooline segregatsioon tööturul.	Arvestatud. Täpsustatud on kitsaskohti, tegevusi ja mõjuanalüüsi ning kirjutatud iga strateegilise suuna sissejuhatavad teksti tuues selgemini esile soolise ja ealise aspekti.
154.	Eesti Kultuuri Koda	On unustatud tõsiasi, et õppija on oma tee alguses laps, kelle arenguprotsessid eeldavad kasvatust ning kasvatus omakorda pedagoogilist tegevust. Kuivõrd tekstis puudub laps, siis puudub ka kasvatuse mõiste. Õppeasutuse pidajad ega õppeasutuse töötajad ei vastuta selle teksti alusel millegi eest, vaid vastutus jääb ainult õppijale. Kui kasvatus jääb välja haridusinstituutide tähelepanu alt, siis kaob ka teadmine isiksuse kujunemist mõjutavatest teguritest ning tekkivatest probleemidest.	Arvestatud. Et anda antud mõtet paremini edasi on lisatud teise strateegilise suuna sissejuhatav tekst.
155.	Eesti Kultuuri Koda	Kuigi deklaratiivselt kasutatakse mõistet kvaliteetne haridus, puudub määratlus, mida selle all silmas peetakse. Kogu strateegia tekstis taandub haridus sellele, mida tehakse haridusinstituutides.	Arvestatud/Selgitus. Arengukava lähtub põhimõttest, et tulevikus õpitakse väga mitmekesisest keskkonnades ja vormides – lisaks õppeasutustele töökohal, kultuuriasutustes, noortekeskustes, digikeskkonnas, looduses jne. Arengukava teksti on täiendatud.
156.	Eesti Kultuuri Koda	Puudub täielikult viide erakoolide olemasolule ja nende perspektiivile, kuigi strateegia koostajate keskne argument on mitmekesine haridussüsteem ja muutunud õpikäsitlus (mõiste sisuks olevad ideed ja meetodid pärinevad alternatiiv- ja reformpedagoogikast). Eraharidus on	Selgitus. Ka uuel arengukava perioodil säilib õppeasutuste omandivormide mitmekesisus.

		taasiseseisvunud Eestis rikastanud riiklikku haridussüsteemi ja edendanud maailmavaatelist mitmekesisust. Erakoolide tegevus on olnud hariduse tugevuseks, mis aga strateegias märkimist ei leia ning põhjustab muret selle valdkonna tuleviku pärast.	
157.	Eesti Kultuuri Koda	Kuigi teksti läbivaks põhimõisteks on õppimine, puuduvad viited õpisisule ja sellele, mille nimel õpitakse. Õppimise sisu ja eesmärk on taandatud valdavalt oskustele, mis peavad vastama tööturu ja tööandjate nõuetele. Me tegelikult ei tea, millised on tööturu vajadused aastaks 2035.	Selgitus. Ei saa nõustuda, et õppe sisu on valdavalt tööturu keskne. Nii nagu on kirjas ka üldeesmärgis on Eesti inimesel teadmised, oskused ja hoiakud, mis võimaldavad end teostada nii isiklikus elus, töös kui ka ühiskonnas. Õppija võimestamine ning õppijast lähtumine (tema huvid, võimed jne) on üks keskne arengukava põhimõte.
158.	Eesti Kultuuri Koda	Leiame, et kõige olulisem on, et haridussüsteem võimaldaks kujuneda kriitiliselt mõtlevateks ja loovateks inimesteks, kes on suutelised mitte üksnes vastama olemasolevate majandusmodelite nõuetele vaid ka looma uusi lahendusi majanduses ja muutuvus töökeskkonnas. See eeldab igaühe andeid arendava hariduse võimaldamist ning et realiseeruks idee Eestist kui talendikeskusest (lk.23). Mingil juhul ei tohiks peamise talendipoliitikana käsitleda talentide Eestisse meelitamist mujalt, jättes oma rahvastiku baasil oleva andekuse ressursi arendamata. Näeme talendipoliitika kasutamata võimalusena mitteformaalse ja informaalse (sh huvihariduse ja huvitegevuse) laialdast ja süsteemset korraldust riikliku haridussüsteemi kõigil tasanditel ning elukestva õppe osana ning nende eesmärkide selget sõnastamist.	Selgitus. Just neid põhimõtteid arengukava kannabki. Talendipoliitika hõlmab endas nii meie enda inimeste Eestis hoidmist kui ka vajaduselt välistalentide Eestisse meelitamist.
159.	Eesti Kultuuri Koda	Õppekavade temaatikat käsitletakse otseselt väga põgusalt, kuid kaudselt viidatakse sellele mitmes kohas. Leiame, et on aeg kasutusele võtta sotsiaalteaduslik õppekava teooria ja viia ühiskonnaõpetus sotsiaalteaduslikele alustele. Praegune õpetus keskendub poliitiliste institutsioonide formaalsele kirjeldamisele ja ei käsitle inimestevahelisi suhteid, eriti võimusuhteid nendes asutustes. Ainekavad ja õpikud peavad avama inimeste ja kodanike arengu probleeme ja võimalusi töökohtades, kogukonnas ja poliitikas.	Selgitus. Õppekava on üks arengukava rakendamise dokumente ning õppekavaarendus jätkub, kuid arengukavas endas õppekava sisu ei reguleerita.

160.	Eesti Kultuuri Koda	Tervikuna puudub kõrghariduse temaatika. Kõrghariduse kitsaskohtadena võib ära märkida: ülikoolide bürokratiseerumine, ajaloolis-filosoofiliste ainete ja humanitaaria vähene väärtustamine, eriala sissejuhatavate ja toetavate ainete kadumine õppekavadest jne. Õppekavad on kaldu funktsionaalsete oskuste poole, mistõttu on oht, et ülikoolide akadeemiline tase langeb.	Selgitus. Humanitaarteaduste edendamine on Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli üheks eesmärgiks seatud vastavate ülikoolide seadustega.
161.	Eesti Kultuuri Koda	Pöörame ka tähelepanu, et arengukava juhtimisse ja elluviimisse on lisaks kaheksa ministeeriumi, Riigikantselei, Eesti Noorteühenduste Liidu, Eesti Keelenõukogu, Puuetega Inimeste Koja, Eesti Linnade ja Valdade Liidu, Eesti Töandjate Keskliidu, Eesti Kaubandus-Tööstuskoja ning Eesti Ametiühingute Keskliidu esindajatele kaasatud ekspertidest vaid kuni 5 inimest.	Arvestatud. Juhtkomisjoni kaasatavate ekspertide arvu on suurendatud seitsmeni.
162.	Eesti Kultuuri Koda	Mõistete all võiks olla määratletud hariduse seosed olulisemate ühiskonna aluspõhimõtetega: eesti kultuur, identiteet, rahvusriik, perekond, kodupaik ning seosed hariduse ja jätkusuutliku arengu eesmärkidega võiks olla selgemalt avatud.	Selgitus. Arengukavas on defineeritud just haridusvaldkonna arengukavast lähtuvad kõige olulisemad mõisted. Laiemad ühiskonna aluspõhimõtetega seotud mõisteid ei ole siin otstarbekas välja tuua.
163.	SA Innove	Strateegiline eesmärk 1. Meie hinnangul on puudu mõõdik, mis võimaldaks hinnata kaasava hariduse rakendumist ja tulemuslikkust (siht on toodud lk 11). Näiteks – HEV-lastel õppimine tavakoolides/tavaklassides või liikumine erikoolidest/eriklassidest tavakoolidesse/tavaklassidesse (mis on süvendatud tugiteenuste pakkumise üks peamisi eesmärke) (eesmärk on toodud lk 13).	Selgitus. Peame HEV õppijate teemat väga oluliseks. Arengukava tasandi indikaatorite arv on kahjuks piiratud, kuid saame kaasava hariduse rakendumist ja tulemuslikkust seirata programmi tasandil.
164.	SA Innove	Eelnõu leheküljel 7 punktis 5 palume kitsaskohana välja tuua ka tugitöötajate puuduse koolides.	Selgitus. Praegune sõnastus sisaldab ka tugitöötajate puudust.
165.	SA Innove	Eelnõu leheküljel 8 toodud strateegilise eesmärgi esimene osa on “õpe on õppijakeskne”, aga tugevused keskenduvad eelkõige õpetajate järelkasvule. Teeme ettepaneku tugevuste all välja tuua õpetajad, kes toetavad õppijakeskset õpet ka praegu.	Arvestatud. Täiendatud on nii kitsaskohti kui ka teiste strateegilise eesmärgi sõnastust.

166.	SA Innove	Eelnõu leheküljel 11 on ühe sihina (ühtne Euroopa haridusruum) öeldud "üha rohkem inimesi valdab lisaks oma emakeelele veel kahte keelt". Eelnõu leheküljel 16 on kirjutatud sihist "kõik eestimaalased valdaksid eesti keelt ning vähemalt kaht muud keelt". Teeme ettepaneku sihid ühtlustada	Arvestatud.
167.	SA Innove	Eelnõu leheküljel 12 on tegevusena mainitud, et teaduse ja kõrghariduse rahastamisel tuleb lähtuda õppe-, teadus- ja arendustegevuste terviklikkusest. Teeme ettepaneku täiendada sõnastust ja tuua välja, et vajalik on ka rahastuse suurendamine.	Selgitus. Rahastamissüsteemi korrastamine on kompleksne, sh analüüsitakse nii tulude kui ka kulude struktuuri ning kaalutakse erinevaid stsenaariume.
168.	SA Innove	Kuna põhikooli-ja gümnaasiumiseaduse 4. jagu „Õpilasele vajaliku toe väljaselgitamine ja rakendamine“ ei kajasta andeka lapse toetamist (haridusliku erivajadusega õpilaseks loetakse ainult õpilast, kellel tekib takistusi koolikohustuse täitmisel või mahajäämus õpitulemuste saavutamisel ning kes vajavad seetõttu tõhustatud või erituge) ning nende õpilaste arengu toetamisest on räägitud eraldi hariduslike erivajadustega õppijatest 3. jaos „Õpilase arengu toetamine koolis“, teeme ettepaneku sõnastada tegevus <u>õppijate vajadustest lähtuvalt</u> terviklähenemisest ja toe pakkumisest.	Selgitus. Arengukavas käsitletakse haridusliku erivajadusega õppijana ka andekat õppijat.
169.	SA Innove	Eelnõu leheküljel 15 on seatud sihiks eesti keele teise keelena oskuse tase B1. Teeme ettepaneku seada indikaatoriks eesti keele keeleoskustaseme põhikooli lõpus B2, mis on juba praeguses õppekavas märgitud väga heaks õpitulemuseks (B1.1 rahuldav, B1.2 hea).	Arvestatud. Mõõdetakse nii B1 kui ka B2 taset.
170.	SA Innove	Eelnõu leheküljel 25 on toodud mõistena “heaolu loov õpikeskkond”, mujal dokumendis on kasutusel "õppekeskkond". Soovitame jääda mõiste “õppekeskkond” juurde, kuna õpe hõlmab nii õppimist kui õpetamist (õpikeskkonna mõiste aga vaid õppimist).	Selgitus. Antud erisusest lähtuvalt ongi kasutatud arengukavas nii õpikeskkonna kui õppekeskkonna mõistet.
171.	SA Innove	Mõõdik 2.1 (Lisades lk 11)-madalal tasemel oskustega õpilaste osakaal PISA baasil. PISA valim ei ole täielik (ei sisalda näiteks lihtsustatud õppekaval õppivaid õpilasi), mistõttu ei anna tegelikku ülevaadet madalamate oskustega õpilaste osas. Teeme ettepaneku täiendada mõõdikut – näiteks lisada lihtsustatud õppekava laste oskuste taseme mõõtmine.	Teadmiseks võetud/Selgitus. Hariduslike erivajadustega õpilaste mõõtmine on väga komplitseeritud laste eripära suure diapasooni tõttu. Õppekava arenduse käigus on kavandatud läbi kaaluda võimalikud lahendid HEV-lastes arengu

			hindamiseks. Eelistatud suund on personaalne lähenemine, mitte tsentraliseeritud hindamine.
172.	Sotsiaalministeerium	<p>Soovime tunnustada Haridus- ja Teadusministeeriumit väga põhjaliku ja laiaulatusliku kaasamisprotsessi eest. Arengukava koostamisel on aluseks võetud mitmeid uuringuid, analüüse ning ekspertide poolt koostatud dokumente, mis on antud protsessis väga oluline ning näitab vaeva, mis on hea tulemuse saavutamiseks nähtud.</p> <p>Meil on väga hea meel lugeda, et arengukava koostajad on pidanud oluliseks sissejuhatuses rõhutada, et haridussüsteem peab tagama kõikidele inimestele võrdsed võimalused saada kvaliteetset haridust sotsiaalsest või kultuuritaustast, east, soost jne sõltumata ning märkama ja väärtustama igaüht. Samuti on positiivne, et tähtsustatud on lapsevanemate ja nende arengu toetamise vajadust.</p>	Teadmiseks võetud.
173.	Sotsiaalministeerium	Palume kaaluda 3. indikaatori puhul ka elukestvas õppes süsteemselt vähem osalevate gruppide osaluse kasvu mõõtmist ajas (nt: vanusegrupiti, haridustasemeti, emakeele järgi jne).	<p>Selgitus.</p> <p>Kõikide indikaatorite puhul, kus see on vähegi võimalik analüüsitakse andmed ka vanuse, soo, haridustaseme, piirkonna jne lõikes, et analüüsida süvitsi ning vastavalt sellele planeerida edasisi tegevusi. Kuna arengukava indikaatorite arv on piiratud, siis arengukava tasandil esitatakse andmed üldjuhul ilma lõigeteta.</p>
174.	Sotsiaalministeerium	Palume 4. indikaatori puhul metoodikasse lisada ka võrdluse alus ning kaaluda, kas hõlmata laiemat ringi eelisarendamist vajavatest erialadest (nt OSKA põhikutsealad). Eelisarendamist vajavad valdkonnad on tarvis kokku leppida oskuste poliitikat koordineerivate valdkondade vahel.	Teadmiseks võetud.
175.	Sotsiaalministeerium	Palume kaaluda indikaatori lisamist, mis mõõdab terve (tööealise) elanikkonna oskuste taset (nt PIAAC, oskuste lõhe, digitaalsed oskused vms).	Teadmiseks võetud.
176.	Sotsiaalministeerium	Palume eristada 2., 3. ja 5. indikaatori puhul esitatud näitajad soo, rahvuse (või õppekeele) ja vanuserühma järgi järgmiselt:	<p>Selgitus.</p> <p>Kõikide indikaatorite puhul, kus see on vähegi võimalik analüüsitakse andmed</p>

		<ul style="list-style-type: none"> Eri- ja kutsealase haridusega täiskasvanute (25–64-aastaste) osakaal (%) <i>soo, rahvuse ja vanuserühmade 25-29 ja 55-64 aastat järgi.</i> Täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr (%) <i>rahvuse ja soo järgi.</i> Tiip tasemel oskustega (PISA uuringus 5. ja 6. taseme saavutanud) õpilaste osakaal (%) <i>soo ja õppekeele järgi</i>, sh funktsionaalne lugemisoskus, matemaatiline kirjaoskus, loodusteaduslik kirjaoskus. 	ka vanuse, soo, haridustaseme, piirkonna, rahvuse jne lõikes, et analüüsida süvitsi ning vastavalt sellele planeerida edasisi tegevusi. Kuna arengukava indikaatorite arv on piiratud, siis arengukava tasandil esitatakse andmed üldjuhul ilma lõigeteta.
177.	Sotsiaalministeerium	Palume täiendada üldeesmärgi saavutamist toetava strateegilise eesmärgi 1 sõnastust järgmiselt: Õpivõimalused on valikurohked ja kättesaadavad ning haridussüsteem võimaldab sujuvat liikumist haridustasemete ja -liikide vahel <i>tagades kõigile õppuritele võrdsed võimalused teostada end isiklikus elus, töös ja ühiskonnas.</i>	Selgitus. Strateegilise eesmärgi sõnastust ei ole täiendatud, kuid võrdsete võimaluste tagamine on läbiv põhimõte, sh on rõhutatud seda nii sissejuhatus kui ka tegevuste juures (lähtumine õppijast, HEV, rändetaustaga õppija jne).
178.	Sotsiaalministeerium	Palume täiendada lk 6 välja toodud osaliste vastutusi ja rolle järgmiselt (täiendused esitatud kaldkirjas): Õppeasutuste töötajad loovad arengut ja tervist toetava, turvalise ja koostööle orienteeritud ning <i>võrdseid võimalusi edendava</i> õppekeskkonna ja organisatsioonikultuuri Riik ja kohalik omavalitsus tagavad valikurohked ja kvaliteetsed õpivõimalused, ligipääsetavuse ja kvaliteetsed õppetingimused, sealhulgas optimaalse õppeasutuste võrgu, <i>mis loovad kõigile õppuritele võrdsed võimalused olenemata nende soost, vanusest, rahvusest, puudest jne.</i>	Arvestatud.
179.	Sotsiaalministeerium	Strateegilise eesmärgi 1 juures palume täiendada (täiendused esitatud kaldkirjas): 3. kitsaskoha (lk 7) viimast lauset järgmiselt: „Õpiteede valikut mõjutavad õppijate elukoht, sugu, päritolu jms tegurid (<i>nt ühiskonnas valitsevad soolised stereotüübid ja eelarvamused</i>), mis takistavad sotsiaalset mobiilsust, suurendavad hariduslikku ja sotsiaalmajanduslikku ebavõrdsust ning segregatsiooni nii tööturul kui ka ühiskonnas laiemalt.“	Sisuliselt arvestatud/Selgitus. Õpiteede valikute tegureid on täiendatud. Tugisüsteemid, sh rahastamine hõlmab endas juba ka ligipääsu, mistõttu pole täiendus vajalik.

		<p>5. kitsaskoha (lk 7) viimast lauset järgmiselt: „Olemasolevad tugisüsteemid ei ole piisavalt tõhusad kaasava hariduse rakendamiseks ja õppijale ligipääsu tagamiseks.“</p> <p>8. kitsaskoha (lk 7) esimest lauset järgmiselt: „Täiskasvanute valmisolek oma oskusi pidevalt täiendada ei ole <i>erinevate faktorite</i> tõttu piisav.“</p> <p>Lisaks on ühe tugevusena välja toodud, et Eesti on võrdsete õpivõimaluste tagamisel ja hariduse kvaliteedilt maailma parimate hulgas. Nõustume, et keskmiste näitajate osas on Eesti saavutanud häid tulemusi, kuid peame vajalikuks rõhutada, et erinevate sotsiaalsete rühmade lõikes esineb olulisi erinevusi nii õpivõimaluste kättesaadavuses (nt erivajadusega õppurid) kui õppetöö kvaliteedi osas (nt vene õppekeelega koolid). Seetõttu teeme ettepaneku täiendada kitsaskohtade loetelu (lk 7) punktiga 11 järgmises sõnastuses: „<i>Haridussüsteemis ei ole piisavalt arvestatud erinevatesse sotsiaalsetesse rühmadesse (nt eri soost, rahvusest, vanuses, erivajadusega inimesed) kuuluvate õppijate vajaduste ja võimalustega</i>“.</p>	Täiendatud on kitsaskohta täiskasvanute valmisoleku kohta end pidevalt täiendada.
180.	Sotsiaalministeerium	<p>Strateegilise eesmärgi 2 juures palume täiendada (täiendused esitatud kaldkirjas):</p> <p>1. kitsaskoha (lk 8) teist lauset järgmiselt: „Õpe ei ole piisavalt <i>paindlik</i> (ja õppijakeskne), mh ei ole juurdunud teaduspõhine lähenemine õppe personaliseerimisele ja toetamisele kogu elukaare jooksul“.</p> <p>1. kitsaskohta (lk 8) viitega täiendkoolitusele.</p>	<p>Arvestatud.</p> <p>Uus sõnastus on <i>õpe ei ole piisavalt õppijast lähtuv</i>, mis on laiem ja sisaldab endas ka paindlikkuse aspekti.</p>
181.	Sotsiaalministeerium	<p>Strateegilise eesmärgi 3 juures palume täiendada (täiendused esitatud kaldkirjas):</p> <p>3. kitsaskoha (lk 9) viimast lauset järgmiselt: „<i>Aegunud hariduse</i> või erialase hariduseta ja madala haridustasemega inimeste osakaal on suur“. Juhul kui on siiski oluline ära märkida väga madala haridustasemega inimesed, palume viite aegunud hariduse probleemile lisada mõne teise kitsaskoha alla.</p> <p>5. kitsaskohta (lk 9) järgmiselt: „Taseme-, täiendus- ja ümberõpe ei vasta piisavalt ühiskonna, tööturu ja täiskasvanud õppija arenguvajadustele.“</p> <p>Lisaks teeme ettepaneku täiendada kitsaskohtade loetelu (lk 9) punktiga 10 järgmises sõnastuses: „<i>Õpivõimaluste loomisel ei ole piisavalt arvestatud eakate ja erivajadustega õppijate vajaduste ja võimalustega</i>,</p>	<p>Arvestatud.</p> <p>Lisatud on aegunud oskused.</p> <p>Kitsaskohta nr 5 ei ole täiendatud, sest siin on fookus just ühiskonna ja tööturu vajadustel. Õppijast lähtuv õpe ja selle toetamine on teise strateegilise suuna all, sh ka kitsaskohana fikseeritud: nüüdisaegne õpikäsitus pole rakendunud kõikidel haridustasemele ja –liikides; ülevaade täiskasvanute</p>

		<i>sh on vajaka eakate ja erivajadustega inimeste vajadustele kohandatud õppemeetodeid ja -vahendeid“ ning kaaluda sõnastuse muutmist 4. kitsaskoha (lk 9) puhul. Praegune sõnastus jätab mulje, et peamine riskirühm on haridusliku erivajadusega inimesed.</i>	koolitajate kvalifikatsioonist ja koolituse kvaliteedist on puudulik.
182.	Sotsiaalministeerium	<p>Strateegiline eesmärk 1</p> <p>Keskendub õpivalikute rohkusele ja ligipääsule. Tulenevalt kitsaskohtadest ja tegevustest, võiksid indikaatorid katta ka täiskasvanud elanikkonda tervikuna (nt vanusegrupiti) ning hõlmata riskigruppide ligipääsu mõõtmist haridusvõimalustele ja selle kasvamist ajas. Samuti võiks kaaluda, kuidas ligipääsu ja haridusvõimaluste rohkust ja sujuvust üldiselt mõõta (nt osaluse või valikute hulga kaudu).</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Kaalume vastava metoodika välja töötamist programmi tasandi indikaatorina.</p>
183.	Sotsiaalministeerium	1. indikaatori alg- ja lõpptaseme vahe on 2,5%. Palume kaaluda kas nii väike tõus nii pika aja peale on mõistlik viis eesmärgi saavutamist mõõta	<p>Selgitus.</p> <p>Arvestades demograafilisi muutusi on ka tänase taseme hoidmine suur väljakutse.</p>
184.	Sotsiaalministeerium	Tegevussuuna 1.2 all on mitu alapunkti („vaadata üle õppija omavastutus..“, „parandada tingimusi ja võimalusi täiskasvanute...“ ja „riigil luua võimalused madalama oskus- ja haridustasemega...“), mis adresseerivad erinevaid probleeme erinevate haridusliikide rahastamisega. Palume kaaluda punktide selgemat sõnastust, kuna ei ole aru saada, millises suunas milliste sihtrühmade rahastus liigub. Eriti peame silmas madala oskus- ja haridustasemega täiskasvanute ligipääsu haridusele ja rahalist tuge osalust takistavate faktorite leevendamiseks.	<p>Selgitus.</p> <p>Detailsemad tegevused lepitakse kokku programmis.</p>
185.	Sotsiaalministeerium	Tegevussuuna 1.2 juures (lk 15) ja ka hiljem on mainitud hariduse digilugu. Strateegia aruteludel räägiti pigem oskuste digiloost, kuna arendatav lahendus võiks olla kasutatav ka tööturuteenuste ja tööturuga seotud kontekstis ning hõlmata oskuste vaadet laiemalt.	<p>Selgitus.</p> <p>Hariduse digilugu hõlmab ka oskuste vaadet ning individuaalse õpitee ja karjääri haldamist. Samuti arendatakse edasi tööjõu ja oskuste vajaduse seire-, prognoosi- ja tagasisidesüsteemi, sh suurandmete analüüsi võimekust ning uuendatakse metoodikat, et prognoosida saaks eelkõige oskuste, mitte ametite vajadust</p>

			ning tulemused oleksid laiemalt kasutatavad
186.	Sotsiaalministeerium	<p>Kuigi eesmärgi saavutamiseks kavandatud meetmete põhjal võib järeldada, et need hõlmavad kõiki vanuserühmi (noortest kuni vanemaealisteni) mõõdetakse seatud eesmärgi saavutamist ainult kuni 34-aastaste hulgas. Teeme ettepaneku lisada lk 10 mõõdikud ka kvaliteetse hariduse kättesaadavuse mõõtmiseks erivajadustega inimestele, eri soost, rahvusest ja vanuses inimestele:</p> <p><i>„üle 45 aastaste õppurite osatähtsus kutseõppeasutustes soo ja rahvuse järgi (%)“;</i></p> <p><i>„üle 45 aastaste õppurite osatähtsus ülikoolides soo ja rahvuse järgi (%)“;</i></p> <p><i>„vähemalt keskharidusega inimeste osakaal 20-24 a erivajadusega inimeste hulgas (%)“.</i></p>	<p>Selgitus.</p> <p>Kõikide indikaatorite puhul, kus see on vähegi võimalik analüüsitakse andmed ka vanuse, soo, haridustaseme, piirkonna, rahvuse jne lõikes, et analüüsida süvitsi ning vastavalt sellele planeerida edasisi tegevusi. Kuna arengukava indikaatorite arv on piiratud, siis arengukava tasandil esitatakse andmed üldjuhul ilma lõigeteta.</p>
187.	Sotsiaalministeerium	<p>Eestit iseloomustavad suured soolised lõhed hariduses, eriti kolmanda taseme hariduse omandamises ning erinevad uuringud on kinnitanud ka rahvuse/õppekeele põhiseid lõhesid. Seetõttu peame oluliseks indikaatorite esitamist soo ja rahvuse (või õppekeele) lõikes.</p> <p>Teeme ettepaneku täiendada lk 10 indikaatoreid 1, 2 ja 4 soo ja rahvuse lõikega:</p> <p>o Kolmanda taseme haridusega inimeste osakaal 30-34 a hulgas (%) <i>rahvuse ja soo lõikes;</i></p> <p>o Vähemalt keskharidusega inimeste osakaal 20-24 a hulgas (%) <i>rahvuse ja soo lõikes;</i></p> <p>o Rahvusvaheline õpiränne kutsehariduses ja kõrghariduses <i>rahvuse ja soo lõikes.</i></p>	<p>Selgitus.</p> <p>Kõikide indikaatorite puhul, kus see on vähegi võimalik analüüsitakse andmed ka vanuse, soo, haridustaseme, piirkonna, rahvuse jne lõikes, et analüüsida süvitsi ning vastavalt sellele planeerida edasisi tegevusi. Kuna arengukava indikaatorite arv on piiratud, siis arengukava tasandil esitatakse andmed üldjuhul ilma lõigeteta.</p>
188.	Sotsiaalministeerium	<p>Teeme ettepaneku täiendada tegevussuuna 1.1. juurde kavandatud tegevuste loetelu (lk 12) järgmise punktiga:</p> <p><i>„tagada erivajadusega õpilastele ligipääsetav kooli- ja õpikeskkond“</i></p>	<p>Sisuliselt arvestatud.</p> <p>Kogu tegevussuund 1.1. sõnastus hõlmab endas, et haridus oleks kättesaadav eri sihtrühmadele, sh ligipääsetav ka erivajadusega õppijatele. Täiendatud on teksti, et arengukavas arvestatakse ruumikvaliteedi</p>

			põhimõtetega, sh aja- ja asjakohasus, ligipääsetavus, kohandatavus, säästlikkus ja tõhusus, keskkonnasõbralikkus, ohutus ja tervislikkus jt.
189.	Sotsiaalministeerium	<p>Õppest väljalangemine ning iga inimese potentsiaali maksimaalne rakendamine on tugevalt soolistatud teemad (õpingute katkestajate hulgas on enam noormehi, kõigi potentsiaali maksimaalseks rakendamiseks tuleb seljatada soostereotüüpidest lähtuvate valikute tegemine), kuid leiame, et tegevussuunas juures ei ole sooaspekti piisavalt välja toodud. Samuti leiame, et tegevussuunas pole piisavalt tähelepanu pööratud vanemaealiste õppijate eripäradele. Teeme ettepaneku täiendada tegevussuuna 1 meetme 1.2. juurde esitatud tegevuste loetelu (lk 13) järgmiste punktidega:</p> <p>o „Suurendada haridustöötajate ja koolitajate teadlikkust ja pädevust vanemaealiste õpiperipäradest ja arendada vanemaealiste õpet toetavaid innovatiivseid lahendusi.“</p> <p>o „Suurendada haridustöötajate ja koolitajate sooteadlikkust ja soostereotüübivabade õppimis- ja karjäärivalikute toetamise oskust.“</p>	<p>Sisuliselt arvestatud/Selgitus.</p> <p>Seda sisaldab nii õpetajate esma- kui täiendusõpe.</p>
190.	Sotsiaalministeerium	<p>Tegevussuund 1.1 näeb ette, et kahaneva rahvastikuga piirkondades tagatakse kodulähedane õpe vähemalt põhikooli I ja II, aga mitte III kooliastmes (7.–9. klass). Vastavad põhimõtted vajaksid kindlasti täpsustamist, sh kui tugevast rahvastiku kahanemisest on jutt, millise inimeste (ja laste) arvu korral tuleks kodulähedane õpe tagada ka III kooliastmes ning millised on KOVi ja kooli kohustused nt koolitranspordi korraldamisel, õpilase ja pere toetamisel. Kui III kooliastmes saab õppida vaid suuremas keskses, peab KOVi või koolil olema selge kohustus tagada keskusest kaugemal elavate laste jaoks vajadustele vastav transport, et lapse koolitee oleks mugav ja ta ei oleks sunnitud elama perest eemal (nt õpilaskodus). Just III kooliastmes jõuab laps arenguliselt keerulisse etappi, mil kodu toetus ja suhted vanematega on väga olulised ning neid tuleb maksimaalselt toetada. Kvaliteetse hariduse omandamise tõttu ei tohi ohtu sattuda lapse üldine heaolu.</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Oleme nõus teie poolt välja toodud tähelepanekutega ja vastavad tugimeetmed on siinkohal olulised. Vastava tegevuse juures on lähtutud Statistikaameti prognoosidest 2035 vaates. Kodulähedase kooli mõiste peab kohalik omavalitsus oma kogukonnaga koos mõtestama silmas pidades ka põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses sätestatud. Põhikooli pidamine vastutus on kohalikel omavalitsustel. 2019/2020 õppeaastal on EHISE andmetel ca 30% põhikoolides alla 30 õpilase kolmandas kooliastmes (st alla 10 õpilase klassis).</p>

191.	Sotsiaalministeerium	<p>Strateegiline eesmärk 2</p> <p>Arvame, et indikaatorid võiksid hõlmata ka täiskasvanud õppijaid (nt subjektiivse heaolu mõõtmine). Praegu on enamik indikaatoreid seotud kas õpetajate või laste ja noortega.</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Ka hetkel on nt täiskasvanute elukestvas õppe osalemise määr; eri- ja kutsealase haridusega täiskasvanud. Programmi tasandil saame vajadusel täiendavalt täiskasvanutega seotud mõõdikuid seirata.</p>
192.	Sotsiaalministeerium	<p>Pidades silmas, et suur osa õppimisest toimub töökohtadel ja mitteformaalses kontekstis, võiks tegevussuund 2.1. või 3. strateegilise eesmärgi tegevussuunad mainida nüüdisaegse õpikäsitluse (muutunud õpikäsitluse) ja oskuste kujundamiseks baastööriistade välja töötamist tööandjate jaoks. Samuti vajab muutunud õpikäsitlus tööandjate seas ja laiemalt tutvustust. Antud mõtet väljendasid mitmed tööturuga seotud osapooled ka mitmel strateegiaüritusel.</p>	<p>Selgitus/Arvestatud.</p> <p>NÕKi laiem tutvustus eri osapooltele leiab arengukavas käsitlemist ning detailsemad tegevused lepatakse kokku programmis.</p>
193.	Sotsiaalministeerium	<p>Palume kaaluda tegevussuuna 2.1. all oleva 3. punkti paremat sõnastust. Hetkel võib jääda mulje, et hoiakuid ja väärtushinnanguid ei saa täiskasvanueas enam kujundada.</p>	<p>Arvestatud.</p>
194.	Sotsiaalministeerium	<p>Tegevussuund 2.3 või strateegia tervikuna võiks senisest enam käsitleda ka täiskasvanute eesti keele õpet, mis on oluline nii ühiskonna sidususe, ühise kultuuri- ja väärtusruumi kujunemise toetamise, kui tööturu seisukohast ning vajab samuti esile tõstmist.</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Täiskasvanute eesti keele õpe kajastub eesti keele arengukavas 2021-2035.</p>
195.	Sotsiaalministeerium	<p>Teeme ettepaneku eristada ka soo, vanuserühma ja õppekeele järgi järgmised näitajad:</p> <ul style="list-style-type: none"> o „Madalal tasemel oskustega (PISA uuringus alla 2. taseme saavutanud) õpilaste osakaal (%), sh funktsionaalne lugemisoskus, matemaatiline kirjaoskus, loodusteaduslik kirjaoskus“; o „Õppeprotsessis osalejate subjektiivne heaolu“ andmed õppija kohta 	<p>Selgitus.</p> <p>Kõikide indikaatorite puhul, kus see on vähegi võimalik analüüsitakse andmed ka vanuse, soo, haridustaseme, piirkonna, rahvuse jne lõikes, et analüüsida süvitsi ning vastavalt sellele planeerida edasisi tegevusi. Kuna arengukava indikaatorite arv on piiratud, siis arengukava tasandil esitatakse andmed üldjuhul ilma lõigeteta.</p>
196.	Sotsiaalministeerium	<p>Hea meel on lugeda, et arengukavas on olulisel kohal üldoskuste kujunemine, millele soovitakse pöörata senisest enam tähelepanu</p>	<p>Teadmiseks võetud.</p>

		aineteadmiste ja -oskuste kõrval, nii et nende arendamine ja hindamine oleks õppe loomulik osa. Samas jäävad selle sisu ja eesmärgid ebakonkreetselt (siht aastaks 2035: kõigil inimestel on kogu elu jooksul võimalik üldoskusi omandada ja arendada). Leiame, et üldoskuste omandamise edukus võiks olla üks arengukava tulemusindikaatoreid teiste indikaatorite kõrval, mis mõõdavad juba nii aine- kui IKT-alaseid ning keeleoskusi. Võib-olla saaks üldoskusi arvestada ka subjektiivse heaolu indikaatori osana, mida tuleks sel juhul teha.	
197.	Sotsiaalministeerium	Olulise eesmärgina nähakse õppijate ja õpetajate subjektiivse heaolu parandamist, mis on seotud parema füüsilise ja vaimse tervisega. Õppeprotsessis osalejate subjektiivne heaolu on ka üks väljatöötamisel olevaid arengukava indikaatoreid. Samas võiks olla veelgi täpsemalt avatud selle heaoluni jõudmise teekond. Mainitud on haridusasutuse juhtimise kvaliteeti, füüsilist õppekeskkonda, samuti nüüdisaegse õpikäsitluse rolli heaolu tagamisel, aga võiks olla selgemalt mõistetav, millised on haridussüsteemis heaolu saavutamise vahendid ja eeldused. Võimalik, et see selginebki uue indikaatori loomise käigus. Sotsiaalministeerium on huvitatud osalema vastavate heaolu indikaatorite väljatöötamisel laste heaolu vaatest.	Teadmiseks võetud.
198.	Sotsiaalministeerium	Strateegiline eesmärk 3 Indikaatorid võiksid mõõta ka täiskasvanud elanikkonnaga seotud näitajaid, nt oskuste/hariduse vastavust tööga, oskuste taset lisaks digitaalsete oskustele, elukestvas õppes osalemiste määra või hariduse kättesaadavust kujundatud metoodika abil.	Selgitus. Arengukava tasandi indikaatorite arv on piiratud, kuid programmi/meetme tasandil saame vajadusel täiendavalt täiskasvanutega seotud mõõdikuid seirata.
199.	Sotsiaalministeerium	Kaaluda 1. indikaatori puhul jälgitava rakendumise aja (1–3 aastat) muutmist. Meie hinnangul oleks sobivam indikaator nt kuni 12 kuud. Juba 12 kuud tööturult eemal olnud isikut peetakse pikaajaliseks töötuks ning 3. aastal rakendunud inimese hõive võib olla seotud teiste muutujatega kui tema haridus.	Selgitus. Indikaator sellises sõnastuses on arengukavast välja jäetud.
200.	Sotsiaalministeerium	Meie hinnangul peaks 2035. aastaks määratud siht „Inimeste õpivalikud“ (lk 21) ning hiljem tegevussuuna 3.2. all hõlmama laiemat arusaama eelisarendamist vajavatest valdkondadest ning võimaldama selle kokku leppimist oskuste valitsemisega seotud osapoolte vahel. Praegune	Selgitus. Eelisarendatavad valdkonnad ei ole lähema 15 a jooksul püsivad, sh

		sõnastus on liiga kitsas ja ei hõlma näiteks OSKA põhikutsealasid või teisi majandusele lisaväärtust loovaid valdkondi.	arvestatakse nende nimetamisel ka OSKA prognoose.
201.	Sotsiaalministeerium	<p>Teeme ettepaneku täiendada lk 20 esitatud näitajaid järgmiselt:</p> <ul style="list-style-type: none"> o Eristada näitaja 1 „1–3 aastat tagasi teise või kolmanda taseme õpingud lõpetanud 20–34-aastaste tööhõive määr (%)“ andmed ka soo ja rahvuse järgi. o Eristada näitaja 2 „Baastasemest kõrgema taseme digioskused 16-74 a (%)“ andmed vanuserühmade 16-24, 25-54 ja 55-74, soo ja rahvuse järgi. o Eristada näitaja 3 „STEAM erialade lõpetajate osakaal (%) kõrghariduses, kutsehariduses“ andmed soo järgi. Samuti võib kaaluda, kas mõõta teiste ühiskonnale väärtuslike ja majandusele oluliste erialade lõpetajate osakaalu (näiteks leheküljel 9 on kasutatud sõnastust „nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondades või ühiskonnas eelisarendamist vajavates valdkondades“). 	<p>Selgitus.</p> <p>Kõiki arengukava indikaatoreid analüüsitakse erinevates lõigetes (sugu, vanus, rahvus jne) vastavalt andmete kättesaadavusele ja teemale, kuid arengukava tasandil neid eraldi välja ei tuua.</p>
202.	Sotsiaalministeerium	Tegevussuuna 3.1. juurde kavandatud tegevuste loetelu teise punkti osas soovime juhtida tähelepanu asjaolule, et suurandmete analüüsimisel on vajalik rakendada kõiki võimalikke meetmeid, et minimeerida algoritmidepõhist diskrimineerimist soo, vanuse, rahvuse (etnilise kuuluvuse), rassi, nahavärvuse, usutunnistuse või veendumuse, seksuaalse sättumuse või puude alusel.	Teadmiseks võetud.
203.	Sotsiaalministeerium	Tervishoius on tegevussuund 3.1 puhul probleemkohaks, et koolitatakse tervishoiutöötajaid ja teisi tervishoiule vajalikke spetsialiste, kuid nad lahkuvad peagi või ei suundu üldse tööle tervishoiuvaldkonda. Sarnaseid murekohti on kindlasti ka teistes valdkondades. Hetkel ei suuda välja lugeda, kas ja kuidas toetab arengukava seda, et peale hariduse omandamist vastaval erialal ka tööle asutakse.	<p>Selgitus.</p> <p>See on sektorite spetsiifiline ja haridusvaldkonna arengukavas ei ole hoobasid, millega reguleerida kõikides valdkondades erialasel tööl püsimist. See on laiem teema, kus on vajalik eri asutuste koostöö.</p>
204.	Sotsiaalministeerium	Palume lisada mõistete juurde ka tööturu osapooled ja mainida tööturu osapooltena lisaks teistele osapooltele ka ametiühinguid.	Arvestatud.
205.	Sotsiaalministeerium	Seosed olulisemate Euroopa Liidu ja rahvusvaheliste poliitikate ning teiste valdkondlike arengukavadega Meie hinnangul oleks oluline välja tuua, et käesolev arengukava toetab koostamisel olevat siseturvalisuse arengukava 2030 ka vaimselt ja	Arvestatud.

		füüsiliselt turvalise õppekeskkonna loomise kaudu. Siseturvalisuse arengukava 2030 oluliseks osaks on ka vägivalla ennetus ja vähendamine.	
206.	Sotsiaalministeerium	Käesolev arengukava seostub ka laste heaolu valdkonna arengukavaga, milleks hetkel (2020. aasta lõpuni) on laste ja pere arengukava ning alates 2021. aastast heaolu arengukava, mida täiendatakse laste heaolu programmiga. Ühised teemad sellega on laste vaimse ja füüsilise heaolu tagamine (sh üldoskuste arendamine ja lapsevanemate toetamine) ning väärkohtlemise ennetamine.	Arvestatud.
207.	Sotsiaalministeerium	Kõik, mis on välja toodud Rahvastiku tervise arengukava 2030 (RTA) juures on asjakohane. Lisaks on aga RTA üheks tegevuseks „Personali võimekuse kasvatamine, juhtimise ja vastutuse tugevdamine“, et tervishoius töötaksid motiveeritud ja kompetentsed töötajad, kelle väljaõpe vastab elanikkonna ja tervishoiusüsteemi vajadustele. Teeme ettepaneku arengukavas toodud kirjeldust täiendada.	Arvestatud.
208.	Sotsiaalministeerium	Meie hinnangul oleks arengukavas oluline nimetada haridusvaldkonna panus veel kahte ÜRO säästva arengu eesmärki, kuna arengukava tegevused seostuvad tugevalt ka nendega Säästva arengu eesmärk 3: hea tervise ja heaolu tagamine. Selle eesmärgi raames tegeletakse mh surmaga lõppenud õnnetusjuhtumite ja vigastuste vähendamisega, sõltuvuste ennetamisega, samuti seksuaaltervise ning vaimse tervise ja heaolu edendamisega – kõigi nende puhul on haridusel ja haridussüsteemil väga oluline roll. Tervis ja ohutus on ka üks riikliku õppekava läbivaid teemasid, samuti on ju arengukavas mitmeid tervise ja heaolu edendamisele suunatud eesmärke ja tegevusi. Säästva arengu eesmärk 16: rahumeelsete ja kaasavate ühiskondade toetamine, tõhusate, vastutustundlike ja kaasavate institutsioonide loomine. Selle eesmärgi alla kuulub igasuguse vägivalla vähendamine ning lastevastase vägivalla, kuritarvitamise jms lõpetamine. Haridusvaldkonnal on märkimisväärne roll vägivalla, sh nii lastevahelise kui lastevastase vägivalla vähendamisel ühiskonnas.	Arvestatud.
209.	Sotsiaalministeerium	Arengukava Lisas 1 „Haridusvaldkonna panus ÜRO säästva arengu eesmärkidesse“ on välja toodud mitmed soolise võrdõiguslikkusega seonduvad (ala)eesmärgid ning markeeritud kuidas arengukavas	Teadmiseks võetud.

		planeeritu toodud eesmärkide saavutamisesse panustab. Soovime juhtida tähelepanu, et ainuüksi tingimuste loomine ei taga võrdseid võimalusi, vaid arvesse tuleb võtta ka erinevate sotsiaalsete gruppide olukorra eripärasid ning vajadusel planeerida neile gruppidele erimeetmeid.	
210.	Sotsiaalministeerium	Tervitame, et arengukavas on rõhutatud mitte- ja informaaalse õppe arvestamise olulisust nii formaalhariduses kui ka tööturul. Samas peame oluliseks välja tuua, et mitteformaalses õppes osalemise võimalused on piirkonniti erinevad (nt osalemine noorsootöös või huvihariduses). Soovitame arengukavas mainida ka formaalhariduse olulisust, mis võib mängida suurt rolli piirkonnas ja/või koolis mitteformaalsete haridusvõimaluste ellukutsumises ja populariseerimises ning toetab nii noorte kui ka täiskasvanute mitte- ja informaaelses õppes osalemist.	Teadmiseks võetud.
211.	Sotsiaalministeerium	Arengukavas on mitmes kohas mainitud eelisarendatavaid valdkondi, defineerides need mõnikord nutika spetsialiseerumise valdkondadena, keele ja kultuuri ja/või avalike teenustega seotud valdkondadena või jäetud täpsema definitsioonita. Haridus- ja töömaailma osapooltel ei ole veel ammendavat kokkulepet eelisarendatavate valdkondade kohta riigi tasandil ning seetõttu võiks meie hinnangul jääda sõnastus üldiseks. See võimaldab kokkuleppeid tulenevalt majanduse seisust ja oskuste poliitika paremast sidustamisest. Täpsem sõnastus on põhjendatud juhtudel, kui mingite erialade eelisarendamise vajadus tuleneb mõnest strateegilise tähtsusega probleemist.	Selgitus. On NS valdkonnad (sarnaselt TAIE arengukavaga) ning täiendavalt ühiskonnas eelisarendamist valdkonnad.
212.	Sotsiaalministeerium	On hea lugeda, et nüüdisaegset õpikäsitluse teemat on nii mõneski kohas puudutatud. Küll aga arvame, et arengukava võiks selgelt viidata muutunud õpikäsitluse ja tervikliku arusaama elukestvast õppest juurutamisele ühiskonnas laiemalt, muuhulgas ka ettevõtete seas. Ettevõtted vajavad baastööriistu kvaliteetse mitteformaalse väljaõppe kujundamiseks oma töötajate jaoks.	Selgitus. Nüüdisaegse õpikäsituse süsteemne rakendamine on arengukava üks tegevustest, täpsemad tegevused selleks lepatakse kokku programmis.
213.	Sotsiaalministeerium	Eeldame, et arengukava käsitleb alushariduse ja lasteaedade mõiste all muu hulgas ka lapsehoidusid, nagu väljatöötamisel olev alushariduse seadus seda ette näeb.	Selgitus. Jah, käsitleb.
214.	Sotsiaalministeerium	Selleks, et jälgida planeeritud tegevuste mõju erinevatele sotsiaalsetele rühmadele ning välistada olukorra halvenemist või struktuurse ebavõrdsuse säilitamist, on oluline analüüsida, mil moel planeeritud	Arvestatud. Mõjude hindamist on täiendatud.

		tegevused mõjutavad erinevate gruppide olukorda. Kahjuks selgub arengukava Lisast 2 „Mõjude hindamine“, et arengukavas planeeritu mõju ei ole (piisavalt põhjalikult) analüüsitud erinevate gruppide (soo, rahvuse, vanuse, puude jne alusel) lõikes.	
215.	Noorteühenduste Liit	Avaldame tänu sisulise kaasamise eest eelnõu ettevalmistamise protsessi ning hindame võimalust kuuluda arengukava juhtimise ja elluviimise juhtkomisjoni. Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 esitab põhjaliku ning üldjoontes ammendava ülevaate väljakutsetest, millega valdkond praegu ja lähitulevikus silmitsi seisab.	Teadmiseks võetud.
216.	Noorteühenduste Liit	Arengukava vaatab võrdlemisi palju tulevikku ning ENL on seisukohal, et termin „õpetaja“ peaks olema dokumendis asendatud terminiga „haridustöötaja“. Koolivälise tegevuse tunnustamine formaalõppe keskkonnas on tulevikus järjest enam päevakorras ning õpetaja ei ole ainus isik, kes õpilastele teadmisi edasi annab. Laiema termini kasutamine toetab kõigi teadmiste ja oskuste edasiandjate võrdset väärtustamist haridusvaldkonnas.	Mittearvestatud. Oleme nõus, et õppimine toimub tulevikus mitmekesistes õpikeskkondades ja vormides, lisaks formaalõppele kui informaal- ja mitteformaalõppes, kuid jääme arengukava kontekstis ikkagi õpetaja, õppejõu, kutseõpetaja, huvihariduse õpetaja jne juurde.
217.	Noorteühenduste Liit	Laiema termini „haridustöötaja“ sisse viimine 2. strateegilise eesmärgi tegevuste all olevasse lausesse „Õpetajate palgatõus on riiklik prioriteet.“ Laiema termini kasutamisest tulenevalt oleks uus lause: „Haridustöötajate palgatõus on riiklik prioriteet“. Kuivõrd arengukava näeb ette formaalse- ja mitteformaalse õppe senisest sisulisemat lõimimist, peame oluliseks ka mitteformaalse õppe tegevuste läbiviijate (sh kõrgharidusega noorsootöötajate) tasustamise parendamise osana haridusvaldkonna arendamisest. Muudatus aitab tagada hariduse ühtlasema kvaliteedi ning õppuritega tegelejate motiveerituse.	Selgitus. Arengukava indikaatorite osas seame selged sihid alus-, üld- ja kutsehariduse õpetajate osas. Kuid nii nagu ka arengukavas on välja toodud, siis ühelt poolt on oluline tähelepanu pöörata kõikide õpetajate (laiemas tähenduses) konkurentsivõimelisele palgale, kuid teiselt poolt on oluline vaadata õpetajate järelkasvu kompleksse teemana.
218.	Noorteühenduste Liit	ENL teeb ettepaneku lisada arengukava juhtimise ja elluviimise juhtkomisjoni Eesti Õpilasesinduste Liit ja Eesti Üliõpilaskondade Liit. Tegemist on kahe suure katusorganisatsiooniga, mis tegelevad igapäevaselt haridusvaldkonna kujundamisega. Eesti Õpilasesinduste Liit esindab Eesti üld-, kutse- ja erihariduskoolide õpilasi ning Eesti Üliõpilaskondade Liit esindab üliõpilaste huve. Organisatsioonid	Sisuliselt arvestatud. Arvestades haridusvaldkonna koostööpartnerite hulka, oleme töövõimelise juhtkomisjoni moodustamiseks lähtunud põhimõttest, et otsesed rakendajad või kasusaajad

		esindavad noori algklassidest kõrghariduseni ning on olulised haridusvaldkonna kujundajad.	kaasatakse programme/meetmete väljatöötamisel. Programmi/meetmete väljatöötamiseks kutsub HTM kokku erinevaid püsivaid või ajutisi töörühmi, kuhu kaasatakse õpetajate, õppijate, koolijuhtide, erinevate koolitüüpide esindajad jt osapooled. Seega nii EÕL kui EÜL esindaja on kindlasti kaasatud arengukava elluviimiseks loodava programmi tasandi töörühma.
219.	Eesti Haridusfoorum	Eesti Haridusfoorum (EHF) tänab võimaluse eest avaldada arvamust „Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035“ kohta. Eesti Haridusfoorum (EHF) on kolme viimase Eesti haridusstrateegia või arengukava koostamisel oma panuse saanud anda. Oleme väga suures osas arengukavas esitatuga nõus, kooskõlastame antud arengukava tingimuslikult, esitades ka mõned ettepanekud veelgi parema ja kaasaegsema arengukava vastuvõtmiseks.	Teadmiseks võetud.
220.	Eesti Haridusfoorum	<i>Ettepanek seoses teiste strateegiatega ja arengukavadega.</i> Hoida sisulist kooskõla strateegiaga Eesti 2035 ja Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava 2021–2035 (TAIE	Arvestatud.
221.	Eesti Haridusfoorum	<i>Sissejuhatuse (lk 3)</i> 1.1. „Kiiresti ja raskemini prognoositavalt muutuv maailmas peab haridussüsteem toetama kiiret ja paindlikku ümber- ja täiendõpet...“. Mitte ainult ja üldse mitte eelkõige ümber- ja täiendõpet, vaid eelkõige alus- ja põhiharidust, mis loob vundamendi igasugusteks õpeteks, k.a. ümber- ja täiendõppeks. Rõhuasetus peaks olema muutustel põhihariduses, kus peaksid olema loodud tingimused enesejuhtiva õppija kujunemiseks. 1.2. „Lisaks aine- ja erialateadmiste omandamisele peame praegusest enam soodustama üldoskuste arendamist nii formaalhariduses kui mitte- ja informaalõppes“. – Võiks olla mitte lisaks, vaid eelkõige. Vaja on fookuse muutust üldoskuste ning aine- ja erialateadmiste tervikus. Siiani on eesti kool tegelnud aineõpetusega, möödaminnes (iga aastaga küll üha vähem mööda minnes) ka üldoskustega.	Arvestatud.

		<p>Kitsaskoht õppes on, et õppekava üldosa ja ainekavad ei saa omavahel kokku. Nende lähenemine on küll toimunud, kuid seda lähenemist on läbi viidud 1996. aastast alates. Korralikku ettekujutust sellest, kuidas neid üldoskusi õpetada, haridussüsteemis tegelikult täna veel ei ole. <i>See oli näha ka 18.veebbruaril 2020 Eesti Haridusfoorumi poolt läbi viidud foorumi rühmatöödest: huvi üldoskuste teema vastu on väga suur, ja nelja (kui arvestada ka muuseumipedagoogika rühma) rühmatöö tulemusena saame üsna tõetruu pildi, kuidas üldoskustega täna lood on (vt.https://haridusfoorum.ee/suurfoorumid/alates-2015/suurfoorum-2019).</i></p> <p><i>1.3. Üldoskuste lõimimisel aine/erialaõppesse tuleks planeeritud tegevustes ette näha ka barjääride eemaldamine, mis seda takistavad (sh nt ressursside (aeg jm) nappus)</i></p>	
222.	Eesti Haridusfoorum	<p><i>Arengukava aluspõhimõtted ja väärtused (lk4).</i></p> <p>Üks aluspõhimõtteid on õppija võimestamine. See on õige aluspõhimõte, aga edasise ei selgu, kuidas võimestamine toimub. Edaspidises tekstis ei loe me suurt midagi individuaalsetest õpiteedest ja õmblusteta õpikeskkonnast. Siin võiks sõnastus „Õppija võimestamine“ olla mõne täpsustusega, näiteks „Õppija võimestamine: ennastjuhtiv õppija“, või „Õppija võimestamine: personaliseeritud õpe“ või ... . <i>Aluspõhimõtetes võiks näha olla, et liikumine personaliseeritud õppe suunas ON käesoleva arengukava põhimõte.</i></p>	<p>Arvestatud/Selgitus.</p> <p>Täiendatud on arengukava teksti, sh iga strateegilise eesmärgi juures on sissejuhatavad tekstid, mis annavad selgema ülevaate planeeritavatest muutusest ja tegevuste koostoisest. Lisatud on ennastjuhtiva õppija indikaator, mille metoodika on vaja välja töötada.</p>
223.	Eesti Haridusfoorum	<p><i>Üldeesmärk ja strateegilised eesmärgid (lk 5)</i></p> <p>3.1.Kõigepealt üks märkus üldeesmärgi kohta: <i>“Eesti inimestel on teadmised, oskused ja hoiakud, mis võimaldavad teostada end isiklikus elus, töös ja ühiskonnas ning toetavad Eesti elu edenemist ja üleilmset säästvat arengut“.</i> „Ühiskonnas“ asemel peab olema <i>“kodanikuks olemine“ ja „osalemine kultuurielus“.</i> Haridus on ise lahutamatu seotud kultuuriga, ja hariduskorraldusel on kohustusi ning hulgaliselt mitmekesiseid võimalusi Eesti kultuuri arendamiseks. Kultuuritaust on hea taust (parim võimalikest, võib-olla et isegi ainus võimalik) isiksuse tervikliku mina-pildi kujunemiseks. Vaba liikumine kultuurimaastikul on hea pinnas loovuseks ja innovatsiooniks, kodusolek kultuuris võimaldab efektiivseid lõõgastumisi, orienteerumine kultuuris soodustab sotsiaalset</p>	<p>Sisuliselt arvestatud/Selgitus.</p> <p>Täiendatud on arengukava teksti, sh iga strateegilise eesmärgi juures on sissejuhatavad tekstid, mis annavad selgema ülevaate planeeritavatest muutusest ja tegevuste koostoisest, sh on lisatud õmblusteta hariduse põhimõte ning hariduse kultuuriline roll. Ettevõtlusaktiivsuse indikaator on asendatud ettevõtlikkuse indikaatoriga. Uus indikaator, metoodika töötatakse välja. Indikaator võiks toetuda</p>

	<p>suhtlemist jne. Pakume välja järgmise sõnastuse: “Eesti inimestel on teadmised, oskused ja hoiakud, mis võimaldavad teostada end isiklikus ja tööelus, toimida kodanikuna ning osaleda kultuuriloomes”</p> <p>• „... võimaldavad teostada ennast ühiskonnas“ – sõna „ühiskonnas“ on antud juhul liiga lai mõiste. Ka isiklikku elu ja tööelu realiseerib inimene ühiskonnas. Kui jääb lihtsalt „teostada ennast ...ühiskonnas“, siis – teostan ennast ühiskonnas küll, aga näiteks päтина. Kodanikuks olemisest ei tea midagi ja ei tahagi teada. Toime tuleb tulla kodanikuna: saada aru, kuidas funktsioneerivad kogukond ja riik, ja osata nende funktsioneerimises osaleda – osata olla kodanik.</p> <p>3.2.<i>Eesmärkide saavutamise indikaatorid (lk 5).</i> Toodud indikaatorid on sobivad. Madala haridustasemega noored on Eesti valukoht ja siin on muutused vältimatult vajalikud ning indikaator õigustatud. Väga hea on 4. indikaator – nutika spetsialiseerumise indikaator. Ka PISA testis tipptasemel tulemusi saavutavate õppijate osakaal on igati hea näitaja. Kas üldoskuste/tulevikupädevuste hindamiseks oleks vaja eraldi indikaatorit? Siin on toodud indikaatorid, mis väga üldistatult iseloomustavad haridussüsteemi seisundit arusaamaga, et kõigis toodud indikaatorites sisaldub ka see ennastjuhtiv õppija. <i>Aga üldoskused/tulevikupädevused</i> (kuidas neid iganes nimetama ei jääda) vajavad selgemat tähelepanu, kui see praeguses arengukavas on. Võib-olla ei pea otseselt sellise sisuga indikaator olema siin, vaid allpool strateegiliste eesmärkide juures, aga ka seal sellise sisuga indikaatorit ei ole.</p> <p>3.3. Joonis lk.6</p> <p>Joonis lk 6 ja eelnev tekst jätavad kodanikuühiskonna (sh ka haridusvaldkonna inimeste, lapsevanemate jmt ühendused) valdkonna arendamisest ja hariduses osalemisest kõrvale, kuigi see on nimetatud lk 7, strateegilise eesmärgi 1, punkt 8 (kui osaleja hariduse võimaldamises) ja lk 8, strateegilise eesmärgi punkt 2 (Haridustöötajaid ühendavad ja toetavad võrgustikud ... tegutsevad tõhusalt. Ettepanek: lisada kodanikuühiskond (sobivas sõnastuses) rubriiki (joonisel) “Riik ja kohalik omavalitsus”.</p>	<p>ettevõtluspädevuse mudelile, mis hõlmab endas terviklikku pädevuste kogumit, sh nii ettevõtlikkuse komponente kui ettevõtlusalaseid teadmisi ja oskusi (https://ettevotlusope.edu.ee/ettevotluspadevuse-mudel/). Erinevatel haridustasemetel on rõhuasetused pädevuse arendamisel erinevad. Nt alg- ja põhikoolis on õppe keskmes väärtust loova mõtlemise arendamine ja enesejuhtimisega seotud alapädevuste arendamine. Gümnaasiumis, kutse- ja kõrghariduses muutuvad olulisemaks ettevõtluskeskkonnas tegutsemisega seonduvad pädevused, sh äriidee elluviimisega seotud oskused ja teadmised. Seega näeme, et nooremate õppurite puhul peaks indikaator hindama pigem ettevõtlikkust, samal ajal kui vanemate õppurite puhul on asjakohane hinnata mh ka ettevõtlusaktiivsust. Võimalusel soovime arvesse võtta ka muid komponente, nt ühiskondlik aktiivsus, vabatahtlik töö jms.</p>
--	--	---

		<p>3.4. Üldeesmärgi saavutamist toetav esimene eesmärk (lk 8). „<i>Õppimisvõimalused on valikurohked ja kättesaadavad ning haridussüsteem võimaldab sujuvat liikumist haridustasemete ja –liikide vahel</i>“. Lisada tuleks ... ning erinevate õpikeskkondade vahel. Eesmärgi praegune sõnastus loob õmblusteta õpikeskkonda ainult praeguse haridussüsteemi sees. Visioonidokumendis on õmblusteta õpikeskkonna mõiste palju laiem: õppimine võib toimuda ükskõik kus, kooli ülesanne on sellist õpet korraldada. Häid näiteid pakub täna „Huvitav Kool“, jõudsalt pakub kooliväliseid õppimisvõimalusi muuseumipedagoogika, mitmekesiseid õppimisvõimalusi loovad kõige erinevamate ettevõtjate pakutavad projektid. Õmblusteta õpikeskkonna mõiste visioonidokumendis on laiem mõiste kui liikumine praeguse haridussüsteemi sees. Lisaks ei too formaalharidussüsteemi-keskselt sõnastatud eesmärk kvalitatiivset edasiminekut võrreldes kasvõi jõusoleva haridustrateegiaga. Samas on tegevustes ette nähtud „...terviklik lahendus mitte/informaalõppe arvestamiseks (tasemeõppe) õppekavades“. Siin võiks olla kooskõla ja suurem selgus.</p> <p>3.5. Üldeesmärgi saavutamist toetav teine eesmärk „<i>Õpe on õppijakeskne ja tulevikku vaatav ning õpetajate järelkasv on tagatud</i>“ (lk 8)“. Siin on üheks eesmärgiks kokku pandud kaks väga olulist eesmärki. Need on täiesti erinevad teemad ja neid ei saa viia ühe eesmärgi alla. Need tuleb lahku viia. Selle üldeesmärgi puhul on (tegevustes) suurem rõhk õpetajate järelkasvul. Lahku viimine aitaks kaasa selgusele eesmärgis „õpe on õppijakeskne“ ja kas/kuidas on see seotud individuaalsete õpiteede kontseptsiooniga. Tundub, et individuaalsete õpiteede idee on „lahustunud“ erinevate eesmärkide ja toetavate tegevuste vahel.</p> <p>3.5.1. <i>Õpe on õppijakeskne</i> - tegevuskavast peab näha olema, kuidas luuakse tingimusi ennast juhtiva õppija kujunemiseks (kuidas jõutakse individualiseeritud õpiteedeni ja personaliseeritud õppeni). Siit kasvavad välja ka ootused nii õpetajale kui õmblusteta õpiruumis individuaalseid õpiteid võimaldavale koolile.</p> <p>3.5.2. <i>Õpetajate järelkasv on tagatud</i>. Õpetaja-teema vajab eraldi eesmärki ja täiesti iseseisvat käsitlemist. Õpetaja järelekasv on üliaktuaalne teema juba täna. Nii et see järelkasvuteema on kaheetapiline:</p>	
--	--	--	--

		<p>et üldse saaks kooli õpetajaid ja et saaks sinna õpetajaid, kes suudavad luua tingimusi ennast juhtiva õppija kujunemiseks ja juhendada õppijaid personaliseeritud õppe võimalikuks tegemisel. Õpetajaga seotud eesmärk peab olema iseseisev eesmärk ja lisaks järelkasvu tagamisele sisaldama ka sisulist eesmärki.</p> <p>3.5.3 Õmblusteta õpiruumis toimiv kool funktsioneerib praegusest koolist teistmoodi ja sellest pole praeguses arengukavas üldse juttu. See näitab veelkord, et arengukava ei sea eesmärgiks õmblusteta õpikeskkonda sobivat koolikorraldust.</p> <p>3.6. Üldeesmärgi saavutamist toetav kolmas eesmärk „<i>Õppimisvõimalused vastavad ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele</i>“ (lk9). Üheks indikaatoriks on pakutud lõpetajate ettevõtlusaktiivsust. Uus indikaator võiks mõõta ettevõtlust ja ettevõtlikkust laiemalt (ärisektor, sotsiaalne ettevõtlus, ideede teostamine vabakonnas jne).</p>	
224.	Eesti Haridusfoorum	<p>Praegune olukord. Praeguse olukorra analüüs on olukorrale vastav aga võiks paremini olla seotud visioonidokumendis pakutavate muutuste elluviimisega.</p> <p>Siiski ka mõned tähelepanekud:</p> <p>Strateegiline eesmärk 1 (lk 7)., kitsaskoht 7 „<i>Alus-ja üldhariduste kvaliteedi hindamine ei ole süsteemne. Välis- ja sisehindamine on vähesidustatud. Täiendkoolituses loodud painedlik kvaliteediraamistik ei anna rahastajatele ja õppijale soovitud kindlust kvaliteedi osas.</i></p> <p>Lisada võiks kutsehariduse kvaliteedi osa, mille hindamise pikaajaline kogemus on olemas EKKAl.</p> <p>Strateegiline eesmärk 2 (lk 8), tugevus 6 „<i>Õpetajate esmakoolitus ülikoolis tagab heal tasemel ettevalmistuse</i>“.</p> <p>Kitsaskoht 1. „<i>Nüüdisaegne õpikäsitus ei ole soovitud mahus rakendunud. Õpe ei ole piisavalt õppijakeskne, mh ei ole juurdunud teaduspõhine lähenemine õppe personaliseerimisele ja toetamisele kogu elukaare jooksul. Praegune ainekeskne õpe üldhariduses ning eriala õpe kutse- ja kõrghariduses ei toeta piisavalt õppijate üld- ja tulevikuoskuste arengut. Õpiedule keskendudes ei pöörata formaalhariduses piisavalt tähelepanu õppijate ja õpetajate heaolule</i>“. Selle kitsaskoha väljatoomise eest eest tuleks küll arengukava koostajatele tunnustust</p>	Teadmiseks võetud.

		<p>avaldata. Tegevuskavades peaks selle kitsaskohaga tegelemine olema fookuses. Edaspidises jäädakse küll truuks nüüdisaegse õpikäsitluse mõistele, aga ei ole selgelt näha, kuidas liigutakse individualiseeritud õpiradade ja eriti selle ideaalseima vormi – personaliseeritud õppe suunas.</p> <p>Strateegiline eesmärk 3 (lk 9). Selle eesmärgi – <i>õpivõimalused vastavad ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele</i> - tugevused on adekvaatsed ja kitsaskohad ka. Kui tugevusi õnnestub säilitada ja kitsaskohti veelgi kitsendada või hoopis ära kaotada, oleksid tulemused head.</p>	
225.	Eesti Haridusfoorum	<p>Tegevussuunad strateegiliste eesmärkide saavutamiseks lk 10.</p> <p>Strateegiline eesmärk 1 „<i>Õppimisvõimalused on valikurohked ja kättesaadavad ning haridussüsteem võimaldab sujuvat liikumist haridustasemete ja –liikide vahel</i>“</p> <p>Indikaatorid eesmärkide saavutamiseks. Need indikaatorid ei näita, et toimub sujuv liikumine haridustasemete ja –liikide vahel. Indikaatorid 1 ja 3 on saavutatavad ilma igasuguse liikumiseta tasemete ja liikide vahel. Keskharidusega inimeste osakaal on suurendatav ilma igasuguse liikumiseta. Mille vahel alushariduses liigutakse? Rahvusvahelise õpirände suurendamine on küll valikuvõimaluste suurendamine.</p> <p>Vaja on lisada ka liikumine erinevate õpikeskkondade vahel. (vt ettepanek 3.3.) . Milline indikaator seda võiks mõõta? Kuna praegu arengukava sellist liikumist ette ei näe, siis indikaatorit polegi.</p>	Teadmiseks võetud.
226.	Eesti Haridusfoorum	<p>Sihid aastaks 2035 lk11</p> <p><i>“Haridussüsteem: õpe on õppijakeskne, õpivõimalused on valikurohked ning haridustasemete ja -liikide vahel on võimalik sujuvalt ja paindlikult liikuda. Rahastamismudelid toetavad õppe kvaliteeti ja koostööd haridussüsteemis. Haridussüsteemi arendamine on tõenduspõhine, eri valdkondade teadlased on senisest enam kaasatud haridusprotsesside ja - poliitika kujundamisse”.</i></p> <p>Visioonidokumendis räägitakse õmblusteta õpikeskkonnast. See on palju laiem sisuga kui vaid koostöö haridussüsteemi sees. Seega õmblusteta õpikeskkonda käsitletakse arengukavas liiga kitsalt.</p>	<p>Arvestatud.</p> <p>Lisatud on esimese strateegilise eesmärgi sissejuhatav tekst, mis adresseerib neid teemasid.</p>

		<p><i>“Koolivõrk: õppekeskkonnad toetavad kvaliteetse ja tulevikku suunatud hariduse kättesaadavust, suureneb haridustaristu ühiskasutus ja ressursitõhusus”.</i> Rääkida tuleks ka kooliga toimuvatest muutustest, koolist kui õppe korraldajast õmblusteta õpiruumis. Eriti seoses praeguse pandeemia tõttu Eesti eriolukorras saadud uusi õpikogemusi arvestades. Arengukava peaks meile kirjeldama, kuidas töötab õmblusteta õpiruumis töötav kool – isegi kui õmblusteta õpiruum toimib ainult praeguste haridusliikide ja tasemete vahel ja jätab käsitlemata väga mitmekesised õpikeskkonnad väljaspool kooli. Vaja on luua koolitüüp, mis suudab visioonidokumendis kirjeldatud muutusi teoks teha.</p>	
227.	Eesti Haridusfoorum	<p>Tegevussuund 1 (lk12)</p> <p><i>“1.1. Tagatakse kvaliteetset haridust pakkuv, kaasav ja ressursitõhus õppeasutuste võrk ja taristu, et haridus oleks kättesaadav eri sihtrühmadele ja õppekeskkond toetaks nüüdisaegset õpikäsitust”.</i></p> <p>Vaja on luua koolitüüp, mis suudab visioonidokumendis kirjeldatud muutusi teoks teha.</p> <p>Selleks tuleb:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kohalikul omavalitsusel tagada kahaneva rahvastikuga piirkondades kodulähedane õpe vähemalt põhikooli esimeses ja teises kooliastmes ning koondada kolmanda kooliastme õpe suurematesse keskustesse. <p>Põhikooli kaotamine maapiirkondadest viib ääremaastumise süvenemisele. 6-klassilistele koolidele üleminekut mõned KOVid juba innukalt ajavad, teadaolevalt HTMi toetusel.</p> <p>Eesti Haridusfoorum selle suuna toetusega arengukavas nõustuda ei saa.</p> <p><i>“1.2. Tagatakse paindlikud õpivõimalused, kvaliteetse hariduse kättesaadavus ja toetatud õpe, et vähendada õppest väljalangemist ja katkestamist ning rakendada maksimaalselt iga inimese potentsiaali”</i></p> <p>Selleks tuleb: luua ja rakendada alus- ja üldhariduse kvaliteedi hindamise raamistik ning arendada täienduskoolituse kvaliteedi juhtimise raamistikku;</p> <p>Lisada tuleks kutsehariduse kvaliteedi küsimus, mille hindamise pikaajaline kogemus on EKKA-l olemas.</p>	<p>Sisuliselt arvestatud./Selgitus.</p> <p>Lisatud on strateegiliste eesmärkide sissejuhatavad tekstid, mis adresseerivad neid teemasid.</p> <p>Täiendatud on 1.1. punkti tegevust: kohalikul omavalitsusel, kelle pädevuses on põhihariduse korraldus, tagada kodulähedane õpe vähemalt põhikooli esimeses ja teises kooliastmes. Kahaneva rahvastikuga piirkondades tuleb kolmanda kooliastme õpe tagada vähemalt omavalitsuse suuremates keskustes, sh kindlustades vajaduse korral õppes osalemist toetavad teenused, nt transport;. Samuti on täiendatud mõjuanalüüsi ning toodud välja ühe riskina ääremaastumise kiirenemine, mis vajab terviklikku lähenemist koostöös kõigi osalistega.</p>

228.	Eesti Haridusfoorum	<p>Strateegiline eesmärk 2 (lk 15) „Õpe on õppijakeskne ja tulevikku vaatav ning õpetajate järelkasv on tagatud“ Eesmärgid tuleks uuesti sõnastada ja siis kõik muu järgnev ka (vt.p.3.5.)</p>	<p>Sisuliselt arvestatud. Arengukava teine strateegiline eesmärk on sõnastatud ümber järgmiselt: „Eestis on pädevad ja motiveeritud õpetajad ja koolijuhid, mitmekesine õpikeskkond ning õppijast lähtuv õpe“.</p>
229.	Eesti Haridusfoorum	<p>Strateegiline eesmärk 3 (lk20) „Õpivõimalused vastavad ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele“.</p> <p>See eesmärk arengukavas kõige paremini lahti kirjutatud. Indikaatorid on asjakohased.</p> <p>Asjalikud on sihid aastateks 2035</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Elukestva õppe ja karjääripöörde võimalused</i> . Väärtustatud on oskused, mis loovad suuremat lisandväärtust. <u>Erivajaduste teema võiks saada iseseisvaks sihiks. Suuremat lisandväärtust soovides erivajaduste inimeste suundumist tööturule ei pruugi toimuda.</u> • <i>Eesti kui talendikesksus</i> - targaks ettevõtluseks vajalike oskuste arendamine • <i>Kutsesüsteem</i> – räägitaksegi individuaalse õpi- ja karjääritee kujundamisest. <u>Eriti positiivne ja edasiviiv on tegevus „...reformida kutsesüsteemi, sh minna üle kutsestandarditelt oskuste profiilidele”, mis aitab kaasa paindlikkuse kasvule kogu haridussüsteemis</u> • <i>Inimeste õpivalikud</i> - eelisarendatud nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkonnad. • <i>IT haridus</i> – infotehnoloogia loomise oskus kõikides eagruppides • <i>Õppeasutuste ja tööandjate koostöö</i> – on sisukas ja avatud. Võimalus õmblusteta õpiruumi tekkeks visioonidokumendi mõistes. Kutsehariduses ongi see siiani realiseerunud, on väga häid õnnestumisi. 	<p>Teadmiseks võetud.</p>
230.	Eesti Haridusfoorum	<p>21. sajandil mängib kooli kultuuris kooli digitaalne kultuur üha olulisemat rolli.</p>	<p>Teadmiseks võetud/Selgitus. Digiteemad on läbiva teemana arengukavas. Arengukavas nähakse</p>

		Uut pööret pedagoogikas, õpetamis- ja õppimismeetodites võib näha olukorras, kus toimub äkiline ja sunnitud üleminek kaug-/e-õppele erinevate interneti-keskkondade kaudu (nagu juhtus meil ja teisteski riikides 2020. aasta pandeemia ajal). See ei tähendanud ainult pedagoogilisi, metoodilisi muudatusi, vaid on nõudnud ka uute koostöömodelite loomist, pere ja kooli ning õpetajate uut suhtluskultuuri.	tulevikus ka lapsevanemate suuremat kaasatust ja panustamist kooliellu.
231.	Eesti Haridusfoorum	<p>Vaadates edasi – aastani 2035, on tõenäoline ja vajalik:</p> <p>a) näha uut tüüpi kooli – integreeringut/sümbioosi silmast-silma, internetipõhisest ja klassi-koolivälisest õpikeskkonnast (õpiruumist). Koolinädal ei koosne klassitundidest ja kool pole piiratud nt koolimaja, Eestiga, vaid hõlmab nii kultuuriüritusi, muuseume (sh digi-tuure) jmt ; eestikeelne kooliharidus on omandatav mistahes maakera punktist; igas punktis Eestis (ka talus, saarel koduõppena) on võimalik õppida formaalõppes üle interneti – on tagatud nii tehniline kättesaadavus kui nõustamine õppijale ja tema vanematele ja õpikeskkonnaga kohandatud õpisisu (õpiprojektid saarel või metsatalus, rühmaprojektid jpm)</p> <p>b) luua Eestis- ühine digiõppe platvorm (nagu praeguseks on kujunenud peamiselt ZOOM), mis võimaldaks õpetajale ja õppijale vajalike digitegevuste /-platvormide/-rakenduste mugava ja (inim)energiasäästliku kasutamise;</p> <p>c) näha ette ja luua reaalsed võimalused individuaalsete õpiradade (personaliseeritud õpiteede) läbimiseks ja arvestamiseks (nt e-matrikkel, nagu EHF juba 1997 soovitas, elukestvat õppimist silmas pidades). See tähendab nii diagnostilisi materjale kui õppija enesearengu/enesearenduse kaardistamise ja personaalse nõustamise (kootsingi) võimalusi, samuti üleilmse õppe arvestamise meetodeid ja vorme jne.</p> <p>d) uuringulise õpi- ja otsustuskeskkonna kujundamine (internetipõhised õpirühmad, aktiivsed kaasamis- ja otsustustegevused jne).</p>	<p>Sisuliselt arvestatud./Selgitus. Lisatud on strateegiliste eesmärkide sissejuhatavad tekstid, mis adresseerivad neid teemasid. Arengukava raames on kavas luua digilahendus individuaalse õpitee ja karjääri haldamiseks ja oskuste hindamiseks (hariduse digilugu). Ühtsest digiõppe platvormist olulisem on tänaste erinevate keskkondade omavaheline suhtlemine ja andmevahetus, mis võimaldaksid juba olemasolevaid keskkondi õppeprotsessis paremini ära kasutada.</p>
232.	Eesti Õpetajate Liit	Oleme arvamusel, et HVA on strateegiale omaselt üldsõnaline, ent napib arengukavale vajalikku konkreetsust ning rakenduslikkust , lähtudes eeldusest, et arengukava on „põhjalikul analüüsil põhinev, hrl pikemaid tuleviku tegevusplaan sisaldav dokument”(sonaveeb.ee)	<p>Selgitus. Detailsus tuuakse välja programmi tasandil.</p>

233.	Eesti Õpetajate Liit	Peame oluliseks ja vajalikuks, et hariduse valdkonna võtmeisiku õpetajate teema toodaks strateegilisest eesmärgist nr 2 selgemini ja konkreetsemalt välja. Soovitus on eraldi käsitleda õpet ning õpetajate teemat. Täna ses sõnastuses on eesmärgi kaks osa nõrgalt seotud ning hajub fookus. Suurem probleem on laiemalt rahul- ning heaolu õpetajaametis ja sellega seonduvalt ametisse jäämine (jätkusuutlikkus); õpetajate järelkasv on küll sellega seonduv, kuid ei ole probleemi tuum.	Sisuliselt arvestatud. Arengukava teine strateegiline eesmärk on sõnastatud ümber järgmiselt: „Eestis on pädevad ja motiveeritud õpetajad ja koolijuhid, mitmekesine õpikeskkond ning õppijast lähtuv õpe“.
234.	Eesti Õpetajate Liit	Teeb murelikuks, et arengukavast ei kaja piisavalt ei eelmise elukestvaõppe strateegia õppetunnid ega uue Eesti 2035 strateegia sihid. Seostatus ning eesmärkideni jõudmine ei tundu kõlavaid lauseid lugedes realistlik. Samuti on ka viimaste nädalate eriolukord ning distantsõpe toonud meid uude reaalsusesse, mis tuleb kindlasti arengukavas kajastada. Riigi toel tuleb luua Eesti digitaalse distantsõppe plattform , mis ühendab endas digitaalsete õppematerjalide keskkonnad (Opiq, E-koolikott jne); digiõppe metoodilised materjalid ja töövahendid õpetajatele; sünkroonõppe keskkonnad veebitundide korraldamiseks jne).	Selgitus. Lisatud on strateegiliste eesmärkide sissejuhatavad tekstid, mis adresseerivad neid teemasid. Arengukava põhiteksti eriolukord ei ole muutnud, kuid kindlasti andis see olulise tõuke õppe mitmekesistamiseks, õppijate ja õpetajate digipädevuste tõusule, kooli ja kodu koostööle, õpetajate omavahelisele koostööle ning suurendab õppijate enesejuhtimise oskusi. Samas tõi COVID-19 välja ka kitsaskohti, nt digivahendite kättesaadavus kodudes, distantsõppe mitte nii hea sobivus HEV õppijate puhul. Seda kõike saame arvesse võtta juba programmi tasandil. Ühtsest digiõppe platvormist olulisem on tänaste erinevate keskkondade omavaheline suhtlemine ja andmevahetus, mis võimaldaksid juba olemasolevaid keskkondi paremini ära kasutada.
235.	Eesti Õpetajate Liit	Abiks oleks olnud eelmisel aastal ekspertrühmade koostatud visioonidokumendis „Tark ja tegus Eesti 2035“ esitatud mõtete ja ettepanekute laiapõhjalisem arvestamine. Ja kuigi haridusvaldkonna arengukava on jätkustrateegiaks elukestva õppe strateegiale, siis kahjuks	Selgitus. Haridusvaldkonna arengukava on jätkustrateegia EÕSi. Selle aluseks on nii visioonidokumendid kui ka EÕSi

		<p>on dokumendis liiga vähe näha õppetunde, mida eelmisest strateegiast kaasa võtta. Pigem teeb murelikuks, et Praxise vahearuanes toodud mitmed soovitusel (muuhulgas, mis puudutavad MÕKi) tunduvad olevat jäänud mitmesajalehelise raporti unustusse. Kas lihtsalt pikendame tähtaega? Mida oleme eelmise strateegia rakendamisest õppinud, mida kaasa võtame? Kuidas uue eesmärgini jõuame?</p> <p>Kui Praxise vahehindamise kommentaaridest MÕKi kohta võib välja lugeda, et sellise keeruka ja mitmetahulise eesmärgi arvestamisel jäi MÕKi rakendamisel just puudu süsteemsest lähenemisest, siis täna jätkame, olemata kindlad, kas kõik osapooled mõistavad ühtmoodi, millest jutt, MÕKi mõõtmise instrumendis ei ole ühist arusaamist ning seetõttu on äärmiselt ennatlik / problemaatiline võtta eesmärgiks (vt strateegiline eesmärk 1 tegevussuund 1) midagi, mis toetaks nüüdisaegset õpikäsitust. Kuidas me aastal 2035 saame kindlad olla, et jah nüüd ta siis selline ongi? Kas MÕK-i NÕK-iks muutumine ongi see arengumuutus? Samuti ei kanna arengukava edasi piisavalt algset visioonidokumentide suunda.</p>	<p>vahehindamine, sh teemad, mis puudutavad NÕKi. Vahehindamise üks ettepanekuid NÕKi osas oli süsteemne lähenemine (EÕSi rakendamise perioodil jäi ajaliselt liialt vähe aega), sh et NÕK rakenduks kõikidel haridustasemetel ja –liikides. Detailsus tuleb programmi tasandil, milleks on saadud juba osaliselt sisendit nii visioonidokumentidest, vahehindamisest kui ka haridusvaldkonna arengukava töörühmade aruteludest.</p>
236.	Eesti Õpetajate Liit	<p>Eesti 2035 ja Haridusvaldkonna arengukava (HVA) 2021-2035 seosed või nende puudumine</p> <p>Kahjuks me ei näe HVA-s seda loogikat, mida oleks võinud küll kogu Eesti strateegia heast kogemusest arengukava tegevusse rakendada. Arengukava kui strateegilise juhtimise tööriist peaks olema konkreetne, lihtne, selge, kõigile arusaadav, kuid kahjuks ta seda ei ole. Kahjuks ei ole näha, kuidas me eesmärgini jõuame, millised on vahepealsed sammud.</p> <p>Kui EESTI2035 strateegia toob välja ilusad selged kaks eesmärki ja viis sihti nendeni jõudmiseks ja toob välja hariduse olulise rolli alusharidusest alates ning kogu elukaare vältel, siis kahjuks HVA palju seda tervikut toetavaid suuniseid ja tegevusi, muuhulgas alushariduse rolli, aga ka üldisemalt kogu hariduse terviklikkust, esile ei tule.</p> <p>HVA on inimese mõiste haridusse ümberkandnud õpilase, õpetaja, koolijuhhi ja lapsevanema näol (ja siis veel eraldi „haridustöötajad”), kuid seda, kuidas nad suhtlevad ja töötavad ja üksteist toetavad (ei konkureeri) hoolivas, koostöises ning avatud ühiskonnas ja tugevas, uuendusmeelses ning vastutustundlikus majanduses, seda kajastust HVA-st ei leia. Kui</p>	<p>Arvestatud/Selgitus.</p> <p>Lisatud on strateegiliste eesmärkide sissejuhatavad tekstid, mis adresseerivad neid teemasid. Detailsemad tegevused lepatakse kokku programmi tasandil. Täiendatud on indikaatoreid, nt lisatud ennastjuhtiva õppija indikaator.</p> <p>Ettevõtlusaktiivsuse indikaator on asendatud ettevõtlikkuse indikaatoriga. Uus indikaator, metoodika töötatakse välja. Indikaator võiks toetuda ettevõtluspädevuse mudelile, mis hõlmab endas terviklikku pädevuste kogumit, sh nii ettevõtlikkuse komponente kui ettevõtlusalaseid</p>

	<p>Eesti 2035 strateegia räägib kõigi vajadusi arvestavast, turvalisest ja kvaliteetsest elukeskkonnast, siis kuidas paistab selline Eesti hariduskeskkond kõikidel tasanditel HVA-st välja? Kui riigikorralduses seab Eesti 2035 sihiks uuendusmeelse, usaldusväärse ja inimkeskse süsteemi, siis selline võiks Eestis ju ka Eesti hariduskorraldus kõikidel tasanditel olla. Kahjuks ei nähtu HVA-s ei seda arengut ega selle hoidmist?</p> <p>Kuna Eesti 2035 viiakse ellu valdkonna arengukava ja programmide kaudu, siis me ei näe, et hariduse valdkonna arengukava praegu seda vastutust kannaks, mis võiks olla aruka, tegusa, tervist hoidva inimese arengukeskkonna loomiseks.</p> <p>Arengukava toob küll strateegilise eesmärgi alapunktina välja õpetajate järelkasv teema, kuid ei arvesta laialdasema probleemiga, et õpetaja vananeb ja seega on ka noori vähem ja ka seetõttu on neid kooli ka keerulisem tööle saada. Kestlik rahvastiku poliitika võiks kajastuda ka HVA-s (toetav keskkond laste-, noorte-, perepoliitika; tööjõu kaasamises (kutseomistamine kui õpiprotsess töömaastikult õpetajaks); eakama elanikkonna tööelu kestuse pikendamises (siin oluline ka palgapoliitika kujundamine, diferentseerimine, õpetaja professionaalsuse küsimused, elukestev õpe).</p> <p>Kui nt Sotsiaalministeeriumi koostatav valdkondade ülene Roheline raamat toob välja õpetaja ühe ohustatud „liigina“, siis kuidas HVA-st toetus õpetajale välja paistab? (töökeskkond, töökultuur – koolimeeskondade ja iga üksiku õpetaja tugi, mida ette nähakse, kuidas teostatakse?) Küsimusi tekitab ka õpilase vaimse tervise toetamine (alustades alusharidusest – nn „eluoskuste“ õpe: eneseteadlikkuse (endast teadlik olemine) ja ennastjuhtivuse oskused), millel baseerub kogu õppimine.</p> <p>Sidususe suurendamiseks tuleb kujundada väärtushinnanguid kõiki ühiskonnarühmi toetavaks, mitmekesisust väärtustavaks (mitte, et minu aine on kõige tähtsam). Ehk siis üldoskuste või eluoskuste pealiin, kuhu jooksevad kokku kõik valdkonnad ehk Eesti 2035 viie võrdse sihi integreerimine HVA-sse. Kahjuks ei ole HVA-st välja lugeda seda, kuidas saavad toetatud tulevikus olulised oskused. Millised on need oskused, mis</p>	<p>teadmisi ja oskusi (https://ettevotlusope.edu.ee/ettevotluspadevuse-mudel/). Erinevatel haridustasemetel on rõhuasetused pädevuse arendamisel erinevad. Nt alg- ja põhikoolis on õppe keskmes väärtust loova mõtlemise arendamine ja enesejuhtimisega seotud alapädevuste arendamine. Gümnaasiumis, kutse- ja kõrghariduses muutuvad olulisemaks ettevõtluskeskkonnas tegutsemisega seonduvad pädevused, sh äriidee elluviimisega seotud oskused ja teadmised. Seega näeme, et nooremate õppurite puhul peaks indikaator hindama pigem ettevõtlikkust, samal ajal kui vanemate õppurite puhul on asjakohane hinnata mh ka ettevõtlusaktiivsust. Võimalusel soovime arvesse võtta ka muid komponente, nt ühiskondlik aktiivsus, vabatahtlik töö jms.</p>
--	--	---

		<p>seda toetavad? Tähtsustuvad: enesejuhtimisoskused, vaimse tervise toetamine, säilitamine kui oskus; ettevõtlikkus (ka iseendale tööandjaks); töötamine paindlikumates projekti- ja platvormipõhistes lahendustes.</p> <p>Probleemiks on E2035 põhjal (2019 a) see, et elanikkonnast 27% (25-64a) on eri- ja kutsealase hariduseta; õpinguid mittejätkavaid noori 11,5% (hariduse esimeselt tasemelt), mehi 16,5%, mitte-eestlaste õpingute mitte jätkamine on suurenemise trendis (12,2%). Probleemiks on ka digipädevused 17-74a hulgas: 100 000 neist ei kasuta internetti (enamasti vanemad inimesed, kuid ka madala sissetuleku ja -haridustasemega inimesed). Kuidas ja missuguseid konkreetsemaid muutusi saaks osutada HVA parandusvajadustele antud teemas?</p> <p>Eestis on areng piirkondlikult ebaühtlane. Kuidas tuleb välja HVA-st, et kõigile võrdsed võimalused kvaliteetse hariduse omandamiseks, individuaalse õpitee võimalikkus, ühtluskool; samuti koolivõrgu strateegia? Teadus- ja arendustegevus: koostöö teadlastega, ettevõtetega, ülikoolidega, kutsekoolidega ei kajastu ka HVA-s piisavalt. Omakultuuri väärtustamine. Eesti keel - peamise teabe, haridus ja töökeel. Kuidas kajastub HVA-s?</p> <p>Kõigil võrdne võimalus eneseteostuseks ja ühiskonnas osalemiseks sõltumata eripäradest ja individuaalsetest vajadustest, kuuluvusest erinevatesse sotsiaalsetesse rühmadesse, sotsiaalmajanduslikust võimekusest ja elukohast - kuidas kajastub HVA-s?</p> <p>Eesti2035 strateegia annab ja näitab kätte juba väga palju konkreetseid arenguvajadusi ja osutab parandamist vajavatele valdkondadele ja eduvõimalustele ning toob välja ka vajalikud muutused, mis viivad sihtideni. HVA-s ei ole kogu hariduspoliitikat katvat suure pildi nägemist. Milline on ikkagi 2035. aastasse jõudmise protsessi kirjeldav plaan?</p> <p>Peaesmärk ja strateegilised eesmärgid on püütud sõnastada nii, et sinna justkui hästi palju mahuks, kuid mõõdikud (indikaatorid, metoodika) ei kajasta kogu eesmärgi sisu.</p> <p>Murettekitav on ka see, et mitmes olulise punktis on lahti mõtestamata mitmed indikaatorid, nende metoodikat alles töötakse välja: vt üldeesmärk indikaator nr 4, strateegiline eesmärk 1 indikaator 4; strateegiline eesmärk 2 indikaatorid 4 ja 6, strateegiline eesmärk 3 indikaatorid 3 ja 4. See jätab</p>	
--	--	--	--

		pooliku ning ebakindla tunde. Kuidas saame hinnangut anda, kui puudub indikaatori sisu?	
237.	Eesti Õpetajate Liit	<p>Dokumendist - Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035 dokumendi kiituseks võib öelda seda, et dokument algab paljulubavalt. Lehekülg 4, kus on toodud „põhimõtted ja väärtused, millest on lähtutud arengukava koostamisel ja mis on aluseks selle elluviimisel” on väga selge ja konkreetne ning annab hea aluse. Erinevate osapoolte rollid lk-l 6 on samuti vajalik ning hea ühise mõistmise üles ehitamisel.</p> <p>Dokumendi üleschituse kohta võiks veel teha sellise tähelepaneku, et erinevate strateegiliste eesmärkide tugevused ja kitsaskohad on hetkel välja toodud erinevas mahus (tugevusi 1. eesmärgis 9, 2. puhul 7 ja 3. eesmärgis 6, kitsaskohti on esimeses eesmärgis 1 võrra rohkem kui teises kahes). Samas on rahastuse määrad kolme eesmärgi lõikes proportsionaalselt väga erinevad. Arusaamatuks jääb seega erinevate eesmärkide erinev osakaal: mille alusel ja miks just selline?</p>	<p>Teadmiseks võetud/Selgitus.</p> <p>Arengukava maksumuse prognoosi aluseks on Statistikaameti rahvastikuprognosis (2019) ja Rahandusministeeriumi pikaajaline majandusprognoos (2019). Arengukava maksumuse prognoos on esitatud strateegiliste eesmärkide lõikes, sh esimese strateegilise eesmärgi maksumuse prognoos sisaldab endas ka praeguse rahastamise baastaset. Baastase ja esimene strateegiline eesmärk: formaalhariduse pakkumise kulud, sh tegevuskulud, toetused ja investeeringud; vahendid õpetajate palgataseme säilitamiseks 2019. a võrdlustasemel; koolivõrgu jätkuv korrastamine ruumikvaliteedi põhimõtteid arvestades. Teine strateegiline eesmärk: kulud hariduse kohandatavuse ja paindlikkuse suurendamiseks (HEV, rändetaustaga õppija); õppevara ja õppekava arendamine ning õpetajakoolituse kulud; õpetajate palgakasv 120 %ni riigi keskmisest palgast aastaks 2024 ja selle taseme hoidmine kuni perioodi lõpuni. Kolmas eesmärk sisaldab investeeringuid kolmanda strateegilise suuna tegevustesse, s.o kutsesüsteem, OSKA, täiskasvanute koolitus,</p>

			praktikakorraldus, töökohapõhine õpe jm.
238.	Eesti Õpetajate Liit	<p>ÜLDEESMÄRK: Indikaatorid väljendavad: Edasiõppimist, õpingute katkestamist, tippandekate arvu jne.</p> <p>Kuidas ikkagi need indikaatorid näitavad inimeste toimetulekut? Kuidas saaks talente paremini hoida kodumaal toimetamas? Millega seda mõõta?</p>	<p>Teadmiseks võetud/Selgitus.</p> <p>Peame talentide kodumaal hoidmise teemat väga oluliseks. Arengukava tasandi indikaatorite arv on kahjuks piiratud, kuid saame talentide kodumaal hoidmise mõõtmise teema arutelu avada programmi tasandil.</p>
239.	Eesti Õpetajate Liit	<p>Tegevussuund 1.1</p> <p>p.2 – kohalikul omavalitsusel tagada kahaneva rahvastikuga piirkondades kodulähedane õpe vähemalt põhikooliastmes esimeses ja teises kooliastmes ning koondada kolmanda kooliastme õpe suurematesse keskustesse; - pigem tuleks siiski püüda just kahaneva elanikkonnaga piirkondades säilitada ka põhikooli kolmas aste, sest kui kohalik kool jääb kuueklassiliseks, siis viiakse tihti ka nooremad vennad-õed suurematega koos keskuskes olevasse kooli, mis lõpptulemusena viib kohaliku kooli lõpliku hääbumiseni õpilaste puudumise tõttu. Kutsehariduses tuleb tõsta üldteadmiste omandamise taset, kesk- ja kutsehariduse lõimimisel kindlasti arvestada seniste komistuskividega.</p> <p>Tegevussuund 1.3.</p> <p>Väga paljud loetletud meetmetest saavad toimida koostöös Euroopa Komisjoni loodud meetmetega, kuid sellele ei ole isegi mitte viidatud. Kuidas aru saada eelviimases punktis toodust „pakkuda rahvusvahelistumise ja õpirände toetamiseks võõrkeelte ja võõrkeelset õpet“? Kuidas on plaanis tänast olukorda muuta?</p>	<p>Teadmiseks võetud/Selgitus.</p> <p>Täiendatud on 1.1. punkti tegevust: kohalikul omavalitsusel, kelle pädevuses on põhihariduse korraldus, tagada kodulähedane õpe vähemalt põhikooli esimeses ja teises kooliastmes. Kahaneva rahvastikuga piirkondades tuleb kolmanda kooliastme õpe tagada vähemalt omavalitsuse suuremates keskustes, sh kindlustades vajaduse korral õppes osalemist toetavad teenused, nt transport. Samuti on täiendatud mõjuanalüüsi ning toodud välja ühe riskina ääremaastumise kiirenemine, mis vajab terviklikku lähenemist koostöös kõigi osalistega.</p>
240.	Eesti Õpetajate Liit	<p>STRATEEGILINE EESMÄRK 2: <i>Õpe on õppijakeskne ja tulevikku vaatav ning õpetajate järelkasv on tagatud.</i></p> <p>Teises eesmärgis on kokku pandud kaks omavahel nõrgalt seotud teemat – õppijakeskne õpe ja õpetajate järelkasv. Õppijast lähtuv õpe sobib paremini esimese eesmärgiga. Õpetajate järelkasv on laiem teema, kui praeguses dokumendis välja toodud.</p> <p>Indikaatorid ja meetoodika: Pisa test ja uuringute tulemused, test, tasemetöö ja eksam? Kas tõesti õpetab tasemetöö ja PISA testi tulemused?</p>	<p>Sisuliselt arvestatud/Selgitus.</p> <p>Arengukava teine strateegiline eesmärk on sõnastatud ümber järgmiselt: „Eestis on pädevad ja motiveeritud õpetajad ja koolijuhid, mitmekesine õpikeskkond ning õppijast lähtuv õpe“.</p> <p>Oleme nõus, et meil on täna olemas teadmine, milline on õpetajate</p>

		<p>Indikaator 3: Õpetajate keskmine töötasu võrreldes Eesti keskmise töötasuga - Kas õpetajate järelkasvu tagatakse ainult eesti keskmise palgaga võrdlemise ja arvestamisega?</p> <p>Õpetaja kutsekindlus (õpetajana töötamine viiendal õppeaastal pärast õpetajana tööle asumist) – on ju uuringuid, mille põhjal teha järeldusi, kas tõesti oleme selles nullpositsioonil? Kas siit tulebki välja, miks meil on õpetaja kutsekindlusega ja noorte õpetajate kooli saamisega probleem: olulisi indikaatoreid töötatakse alles välja?</p>	<p>kutsekindlus, kuid arengukava tasandi indikaatorid eeldavad, et neid saab seirata pidevalt, et näha ajalist muutust. Indikaatori esialgne metoodika on arengukava lisas lahti kirjutatud.</p>
241.	Eesti Õpetajate Liit	<p>Tegevussuunad.</p> <p>2.3. p.1 <i>seada eesti keele ja kultuuri õpetamine riiklikuks prioriteediks, väärtustades eesti keele kui emakeele õpet;</i> lause mõte on liiga üldine, Ettepanek sõnastamiseks: Eesti üldharidussüsteem tugineb ühtluskooli põhimõtetele, kus kõik õpilased kodusest keelest ja kultuuritaustast olenemata õpivad koos ühtses eestikeelses koolis;</p> <p>p.2 <i>tõsta võimekust pakkuda alushariduses kvaliteetset eesti keele õpet;</i> ettepanek sõnastamiseks: eestikeelsesse hariduskeskkonda sisenetakse lasteaias, mis moodustab üldhariduskooliga ühtse haridusliku terviku;</p> <p>p. 10 (uus punkt) Arvestades eriolukorra kogemust ja väljavaadet, et selliseid olukordi võib veelgi tulla. Ettepanek sõnastamiseks: Riigi toel luuakse Eesti digitaalse distantsõppe platvorm, mis ühendab endas digitaalsete õppematerjalide keskkonnad (Opiq, E-koolikott jne; digiõppe metoodilised materjalid õpetajatele; sünkroonõppe keskkonnad veebitundide korraldamiseks jne).</p> <p>2.4. p.1 - <i>järjepidevalt analüüsida ja nüüdisajastada õpetaja, kutseõpetaja, õppejõu ja tugispetsialisti ameti sisu.</i> Nende ametite puhul pole probleem mitte niivõrd sisu nüüdisajastamises, kuivõrd töökeskkonna ja -tingimuste nüüdisajastamises/muutmises.</p> <p>p.7 - <i>pakkuda haridustöötajatele turvalist ja motiveerivat töökeskkonda ning konkurentsivõimelist töötasu, mis arvestab teiste sektorite ja valdkondade palgatasemega;</i> Õpetajate järelkasv koolides ei ole seotud ainult palgaga, ka nt elamispinna olemasolu on oluline. Tuleb luua süsteem, mis garanteerib elamispinda vajavatele õpetajatele ja nende peredele koolis töötamise ajaks normaalsed elutingimused. Ka järgmise 15 aasta jooksul pole ette näha, et haridusvaldkonnas töötavate inimeste</p>	<p>Teadmiseks võetud/Selgitus.</p> <p>Kõigi eestimaalaste eesti keele oskuse arendamise osas on arengukavas mitmeid tegevusi, nt eestikeelse hariduse arendamise plaan alates alusharidusest, mis annaks piisava keeleoskuse, et jätkata õpinguid eesti keeles järgmistel haridustasemetel ja elukestvas õppes.</p> <p>Arengukava annab üldised suunad õppeasutuste juhtide järelkasvuks, tähtajaline leping on üks võimalikest vahenditest, mis tuleb läbi vaadata koos teiste võimalike lahendustega, mistõttu arengukavasse seda täiendust ei lisata.</p>

		<p>sissetulek jõuaks sellisele tasemele, mis võimaldaks kinnisvara soetada või kõrget üüri maksta. Seda näitab ka käesolevas dokumendis aastaks 2035 fikseeritud õpetajate vaid viiendiku võrra Eesti keskmisest palgast suurema töötasu prognoos. Juba praegu on need koolid, kus kohalikul omavalitsusel on võimalik tööle asuvatele õpetajatele elamispinda pakkuda, teistega võrreldes eelisseisus. Motivatsioonipakette saab ja peab olema teisigi.</p> <p>Kuniks palka ei seota kutsetasemega ei ole ka loota, et karjäärimudel toimima hakkaks, mis on välja toodud strateegilise eesmärgi nr 2 kitsaskoht nr 3. See omakorda näitab, et erinevate punktide seostatus on nõrk või olematu, mis muudab nii kitsaskohad kui pakutud tegevussuunad killustatuks ning nende saavutamise ja hilisema tulemuslikkuse mõõtmise ja sellest tulenevalt ka perioodi lõppedes rahulolu saavutatuga küsitavamaks.</p> <p>Õpetajaameti paindlikkuse juures tuleb kindlasti tagada õpetaja kvalifikatsiooninõuete täitmine, mõelda ka töötasuga sidumisele, et mitte vaid motiveerida ametisse sisenejaid, vaid ka seal püsijaid, innustades õpetajaid enda professionaalset arengut jätkama ning kvalifikatsiooni tõstma (toimiv karjäärimudel) – sellega kaasnev palgalisa ei peaks jääma sõltuvusse koolijuhi otsusest. Motiveeriv palgasüsteem peab moodustama terviku, et olla atraktiivne ja toimiv, tippe väärtustav.</p> <p>2.5. Tagatakse õppeasutuste juhtide järelkasv...(lk 19)</p> <p>Kuidas saab tagada õppeasutuste juhtide järelkasvu ja nende võimalused juhina töötamiseks, kui jätkuvalt kehtivad koolijuhtide tähtajatud lepingud?</p>	
242.	Eesti Õpetajate Liit	<p>STRATEEGILINE EESMÄRK 3: <i>Õpivõimalused vastavad ühiskonna ja tööturu arengu vajadustele.</i></p> <p>Indikaator: STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts and Math) erialade lõpetajate osakaal (%) kõrghariduses, kutsehariduses - Jällegi numbrid, mis ei saa kuidagi näidata kvaliteeti ja sisu. Samuti 10 aastat toimunud MÕK-i valguses imekspandav, et ei olegi indikaatorit ja metoodikat välja töötatud.</p> <p>Indikaator: Lõpetajate ettevõtlusaktiivsus. Kas ettevõtlik ja aktiivne lõpetaja peab looma oma ettevõtte?</p>	<p>Selgitus.</p> <p>STEAM mõõdik on arengukavast välja võetud.</p> <p>Ettevõtlusaktiivsuse indikaator on asendatud ettevõtlikkuse indikaatoriga. Uus indikaator, metoodika töötatakse välja. Indikaator võiks toetuda ettevõtluspädevuse mudelile, mis hõlmab endas terviklikku pädevuste</p>

			<p>kogumit, sh nii ettevõtlikkuse komponente kui ettevõtlusalaseid teadmisi ja oskusi (https://ettevotlusope.edu.ee/ettevotluspadevuse-mudel/). Erinevatel haridustasemetel on rõhuasetused pädevuse arendamisel erinevad. Nt alg- ja põhikoolis on õppe keskmes väärtust loova mõtlemise arendamine ja enesejuhtimisega seotud alapädevuste arendamine. Gümnaasiumis, kutse- ja kõrghariduses muutuvad olulisemaks ettevõtluskeskkonnas tegutsemisega seonduvad pädevused, sh äriidee elluviimisega seotud oskused ja teadmised. Seega näeme, et nooremate õppurite puhul peaks indikaator hindama pigem ettevõtlikkust, samal ajal kui vanemate õppurite puhul on asjakohane hinnata mh ka ettevõtlusaktiivsust. Võimalusel soovime arvesse võtta ka muid komponente, nt ühiskondlik aktiivsus, vabatahtlik töö jms.</p>
243.	Eesti Õpetajate Liit	<p>Arengukava lugedes tekib väga suur mure, nimelt ressursipuudus (inim-, raha-, aja-), kuidas seda kõike teostada. Sellele aitavad kindlasti kaasa välja töötamisel olevad programmid, kuid selge arusaam puudub, millisel moel konkreetsed kitsaskohad lahendatud saavad.</p> <p>See, et varajane märkamine toimuks juba lasteaiast (tegevussuund 1.2) on ülimalt oluline ja ka see, et luuakse tugiteenuseid, kuid kuidas leitakse juurde inimesi, kui neid reaalselt ei ole? Kuidas ja millisel moel selle probleemiga arvestatakse ja ka tegeletakse?</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Tugispetsialistina töötamise atraktiivsuse tõstmiseks suurendas riik 2018. aastal jõustunud põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse muudatusega kooli pidajate võimekust tugiteenuste korraldamiseks. Kooli pidajale antav rahaline toetus hõlmab nii kõrgemas määras õpetajate palgatoetust kui ka tegevuskulu toetust. Riigieelarvest</p>

			<p>makstavat tegevuskulutoetust võib kasutada tugispetsialistide tööjõukulude katmiseks tingimusel, et tugispetsialistidele tagatakse õpetajatele kehtestatud töötasu alammääraga samaväärne töötasu. Lisaks laienes tugispetsialistidele sarnaselt õpetajatega lähtetoetuse taotlemise võimalus.</p> <p>Riigi rahastuse toel on alates 2018. aastast suurenenud nii tugiteenuste rakendamine kui ka tugispetsialistide arv ning tugispetsialistide ametikohtade arv. EHISe andmetel kasvas 2018/2019 õppeaastal tugispetsialistide arv 22% (võrreldes eelmise õppeaastaga) ning 2019/2020 õppeaastal 7,6% (võrreldes eelmise õppeaastaga), kokku kahe aasta jooksul 31,7%. Lasteaedades töötavate tugispetsialistide arv on kahe aasta jooksul kasvanud 11,9%. Kokku töötab 10.11.2019 seisuga koolides ja lasteaedades 1724 tugispetsialisti (vastavalt 1188 ja 536).</p> <p>Kooli tugispetsialistide tööjõukulud kasvasid 2017. aastal 1,8 mln ja 2018. aastal 4,2 mln. 2018. aasta tugispetsialistide tööjõukulu kasv võrreldes 2017. aastaga on 34%. Tugispetsialistide keskmine brutokuupalk 2018. aastal oli 1202 eurot, mis on pea 20%-line palgatõus võrreldes eelmise aasta keskmise</p>
--	--	--	--

			<p>palgaga. Tugispetsialisti 2019. aasta keskmine palk on 1382 eurot, mis on omakorda 15%-line palgatõus võrreldes eelmise aastaga.</p> <p>Põhikooli- ja gümnaasiumiseadusest lähtuvalt peab kohalik omavalitsus korraldama tugiteenuste kättesaadavuse. See ei tähenda alati, et tugispetsialist peab olema konkreetse kooli palgal. Tugispetsialistide paindlikumaks rakendamiseks on mitmed omavalitsused koondanud tugispetsialistid esmatasandi keskustesse, mis tagab täiskoha ühe tööandja juures.</p>
244.	Eesti Õpetajate Liit	<p>Terviklahendused on väga teretulnud, aga kui neid on nii palju (terviklähenemine mitteformaal- ja informaalõppe arvestamiseks formaalõppes; alus- ja üldhariduse kvaliteedi hindamise raamistik; terviklähenemine haridusliku erivajadusega, sh andeka õppija juhtumipõhiseks toetamiseks alates alusharidusest; terviklähenemine rändetaustaga õppija juhtumipõhises toetamises; jätkata tervikliku karjääriteenuste süsteemi arendamist, sh luua terviklähenemine indiviidi võimete avastamiseks ja arendamiseks ning arendada inimeste võimekust analüüsida omandatud teadmisi ja oskusi ning planeerida oma haridusteed ja karjääri; kvaliteedisüsteemi ühe osana välja arendada nüüdisaegse õpikäsituse rakendumise seiresüsteem), siis koondiks kokku ei ole neid tõmmatud ehk siis terviklähenemist kogu arengukava kvaliteedi hindamiseks hetkel ei tundu olevat.</p>	<p>Teadmiseks võetud.</p>
245.	Eesti Õpetajate Liit	<p>Täiendavad konkreetsed ettepanekud:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Õppijakeskne asendada õppijast lähtuv – see arvestab õppija vajaduste ning võimalustega, ent annab edasi ka sõnumi, et õppija ei ole üks. 2. Kui dokumendis lk 7 on kirjeldatud lahti, kes on õpetaja (Õpetaja all mõistetakse alus- ja üldharidusõpetajat, kutseõpetajat, õppejõudu, tugispetsialisti, koolitajat jt, kes tegelevad õpetamisega. Vajaduse korral 	<p>Arvestatud.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Õppijakeskne on asendatud õppijast lähtuvaga. 2. Haridustöötajate mõistet kasutati nt koolijuhi ja õpetajate ühise nimetajana. Sellest on loobutud ja

	<p>on edaspidi esile toodud erisusi.), siis keda peetakse silmas kasutades mõistet haridustöötaja? Lisada selgitus või panna mõistetes;</p> <p>3. 14 aastase strateegia seireks on üks kord 11 aasta pärast hindamist liiga vähe – haridusvaldkond on kohustatud ka suuremaks efektiivsuseks, analüüsiks, ka enda aregukava lõikes;</p> <p>4. Me ei peaks mitte mõõtma lõpetajate ettevõtlusaktiivsust (lk) vaid ettevõtlikkust.</p> <p>5. Sõnale STEAM on ju ka eestikeelne vaste? – lk 13 vt https://www.tlu.ee/hti/uudised/sonause-tulemused-teada-uus-steam-matik. Kui see sõna ei tundu kõige õnnestunud, võiksime mõelda uue termini peale.</p> <p>6. Täiendada dokumenti sellega, mida oleme õppinud eriolukorrast – 2020 oleme täiesti teises stardipositsioonis – nii vajaduste kui võimaluste vaatest, nt lk 8 – olukord on tõsiselt digihüppe läbi muutunud.</p> <p>7. Lk 24 Arengukava juhtimine ja elluviimine - Kaasata juhtkomisjoni ka haridus- ja õpetajate organisatsioonid või valdkonna eksperdid, eriti kui seal on juba noorte, keele- ja puuetega inimeste esindajad ning õpetajate teema läbivalt võtmeteemana laual püsib.</p>	<p>toodud vastav loetelu vajadusel välja.</p> <p>3. Tehtud on muudatus ja arengukava hindamine toimub vähemalt kahel korral.</p> <p>4. Tehtud on muudatus ja mõõdame ettevõtlikkust.</p> <p>5. Arengukavas on loobutud STEAM mõiste kasutusest ning kasutatakse loodus- ja täppisteaduste, tehnoloogia valdkonna ja loovainete lõimitud õpet.</p> <p>6. Arengukava tasandil ei ole vaja eriolukorrast tulenevalt teksti muuta, küll aga on see oluline sisend programmi tasandil. Kindlasti suurendas see kõikide digipädevusi, koostööd kooli ja kodu vahel jne</p> <p>7. Arvestades haridusvaldkonna koostööpartnerite hulka, oleme töövõimelise juhtkomisjoni moodustamiseks lähtunud põhimõttest, et otsesed rakendajad või kasusaajad kaasatakse programmide/meetmete väljatöötamisel. Programmi/meetmete väljatöötamiseks kutsub HTM kokku erinevaid püsivaid või ajutisi töörühmi, kuhu kaasatakse õpetajate, õppijate, koolijuhtide, erinevate koolitüüpide esindajad jt osapooled. Seega haridus- ja õpetajate organisatsioonide</p>
--	---	---

			esindajad on kindlasti kaasatud arengukava elluviimiseks loodava programmi tasandi töörühma.
246.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Eesti Linnade ja Valdade Liit (ELVL) tänab võimaluse eest osaleda väga olulise dokumendi väljatöötamise protsessis. ELVL kooskõlastab „Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035“ kinnitamine“ eelnõu tingimuslikult, esitades alljärgnevad märkused ja ettepanekud. Võimalusel soovime kohtuda eelnõu koostajatega, et arutada KOVde jaoks oluliste teemade üle.	Teadmiseks võetud.
247.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Strateegilised eesmärgid on hästi püstitatud kuid mõõdikud ei ole strateegiliste eesmärkidega seotud või seost eesmärgiga väga raske leida.	Teadmiseks võetud.
248.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Kui vaadata arengukava eelarvet ja seost strateegiliste eesmärkidega, siis on püstitatud kolm eesmärki, samas eelarves vahendeid on ainult üheks tegevuseks, mitte eesmärgiks so nt õpetajate palgakasvuks. Muus osas võib aru saada, et kogu finantskoormus võib langeda KOV eelarvetele.	Teadmiseks võetud/Selgitus. Arengukava maksumuse prognoosi aluseks on Statistikaameti rahvastikuprognoos (2019) ja Rahandusministeeriumi pikaajaline majandusprognoos (2019). Arengukava maksumuse prognoos on esitatud strateegiliste eesmärkide lõikes, sh esimese strateegilise eesmärgi maksumuse prognoos sisaldab endas ka praeguse rahastamise baastaset. Baastase ja esimene strateegiline eesmärk: formaalhariduse pakkumise kulud, sh tegevuskulud, toetused ja investeeringud; vahendid õpetajate palgataseme säilitamiseks 2019. a võrdlustasemel; koolivõrgu jätkuv korrastamine ruumikvaliteedi põhimõtteid arvestades. Teine strateegiline eesmärk: kulud hariduse kohandatavuse ja paindlikkuse suurendamiseks (HEV, rändetaustaga õppija); õppevara ja õppekava

			arendamine ning õpetajakoolituse kulud; õpetajate palgakasv 120 %ni riigi keskmisest palgast aastaks 2024 ja selle taseme hoidmine kuni perioodi lõpuni. Kolmas eesmärk sisaldab investeeringuid kolmanda strateegilise suuna tegevustesse, s.o kutsesüsteem, OSKA, täiskasvanute koolitus, praktikakorraldus, töökohapõhine õpe jm.
249.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Märgime, et kõik arengukavas kavandatud muudatused peavad kajastuma ka hariduse rahastamisesüsteemis ehk KOVdele peab olema eraldatud piisavalt vahendeid soovitatud suundade ellu viimiseks.	Teadmiseks võetud.
250.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Üldiselt kõik mõõdikud on väga keerukad ja raskelt mõistetavad, samas kui jälgida eelarvet (strateegia osa), siis see seostub ainult ühega - õpetajate palgatõus teise strateegilise eesmärgi puhul.	Teadmiseks võetud/Selgitus. Täiendatud on indikaatoreid. Arengukava maksumuse prognoosi aluseks on Statistikaameti rahvastikuprognoos (2019) ja Rahandusministeeriumi pikaajaline majandusprognoos (2019). Arengukava maksumuse prognoos on esitatud strateegiliste eesmärkide lõikes, sh esimese strateegilise eesmärgi maksumuse prognoos sisaldab endas ka praeguse rahastamise baastaset. Baastase ja esimene strateegiline eesmärk: formaalhariduse pakkumise kulud, sh tegevuskulud, toetused ja investeeringud; vahendid õpetajate palgataseme säilitamiseks 2019. a võrdlustasemel; koolivõrgu jätkuv korrastamine ruumikvaliteedi põhimõtteid arvestades. Teine strateegiline eesmärk: kulud hariduse

			<p>kohandatavuse ja paindlikkuse suurendamiseks (HEV, rändetaustaga õppija); õppevara ja õppekava arendamine ning õpetajakoolituse kulud; õpetajate palgakasv 120 %ni riigi keskmisest palgast aastaks 2024 ja selle taseme hoidmine kuni perioodi lõpuni. Kolmas eesmärk sisaldab investeeringuid kolmanda strateegilise suuna tegevustesse, s.o kutsesüsteem, OSKA, täiskasvanute koolitus, praktikakorraldus, töökohapõhine õpe jm.</p>
251.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	<p>Mõned punktid on väga konkreetselt sõnastatud, arusaadavalt, st tegemist koolipidaja ülesandega. Samas paljude punktide puhul on jäänud mainimata, kelle vastutusala mõeldakse.</p>	<p>Selgitus. Arengukava tasandil on konkreetne vastutaja välja toodud siis kui see on täna üheselt selge. Muudel juhtudel lepitakse vastutajad kokku edasises protsessis.</p>
252.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	<p>Sisulised suunad on arusaadavad kuid palju on tekstis sõnu: „suurendada“, „tõhustada“ jne. Teeme ettepaneku kohendada üldist sõnastust arusaadavaks, sh mõisteid selgitades, nt „nutikas spetsialiseerumine" (lk 21), „kodulähedane põhikool“ (lk 12 ja 31).</p>	<p>Selgitus. Põhihariduse kättesaadavus on määratletud põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses. Kodulähedase kooli mõiste teemal on omavalitsustega eelarve töörühmas arutletud. Senine seisukoht on olnud, et omavalitsus, lähtuvalt oma geograafilisest jm eripärast lepib ise kogukonnas kokku koduläheduse printsiibid.</p>
253.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	<p>Märgime, et arengukavas tuleb ette näha ka erandid, nt väikesaarte puhul. Kindlasti ei tohiks tekitada olukorda, et väikesaartel tuleks III kooliaste likvideerida.</p>	<p>Teadmiseks võetud/Selgitus. Väikesaartele on rakendatud (nt üldhariduskoolide rahastamine) ja tuleb vajadusel ka edaspidi rakendada eritingimusi.</p>

254.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Juhime tähelepanu, et läbivalt on liiga vähe kasutatud eelnõu dokumentides tulevikuoskuste mõistet, samuti ei ole keskendutud personaalsete õpiradade teemale.	Arvestatud. Tulevikupädevuste mõiste on enam esile toodud, sh esmatähtsate tegevuste juures
255.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	<p>Järgnevalt esitame tähelepanekud, märkused ja ettepanekud arengukava kohta kohalike omavalitsusi enam puudutavate teemade osas.</p> <p>Eelnõu: "Tegevussuunad 1.1 (lk 12). /.../ Selleks tuleb:</p> <ul style="list-style-type: none"> • muuta vastutuse jagunemine keskhariduse tasemel selgemaks, andes enam vastutust riigile ja jätkates gümnaasiumivõrgu konsolideerimisega. Koos vastutuse täpsustamisega tuleb korrastada alus-, põhi- ja keskhariduse rahastamissüsteem ning tulemus- ja kvaliteediraamistik; 1. Toetame erinevate pidajate (riik, erakoolipidaja, KOV) vastutuse täpsustumist kogu haridussüsteemis. 2. Teeme ettepaneku jätta KOVidele võimalus keskhariduse pakkumiseks, selleks leida HTMil ja KOVil võimalikud koostöövormid. Gümnaasiumide, nii riigi kui ka kohalike omavalitsuste pidamisel olevate gümnaasiumide rahastamine peaks olema ühtsetel alustel. Keskhariduse konsolideerimine vähendab hariduse kättesaadavust väljaspool suuri keskusi. Ka väljaspool Tallinna, Tartut, Pärnut, Kohtla-Järvet ja maakonnakeskusi on koolides kaasaegne õpikeskkond ja toetatakse nüüdisaegset õpikäsitust. 3. Oleme seisukohal, et maakonniti on haridusvõrgu parim ja sobilikum mudel erinev. Nt Pärnumaal oleks kõige kasulik, kui maakonna ühisorganisatsioon Pärnumaa Omavalitsuste Liit (POL) haldaks nii gümnaasiumi kui kutseharidust koos. Seejuures võiks kohalik ülikooliharidus olla sama organisatsiooni reguleerida suures ulatuses, nt erinevate lepingutega sh riigigümnaasiumide filiaalide loomist. 4. Teeme ettepaneku lisada arengukavasse riigigümnaasiumide filiaalide loomise võimaluse keskusest kaugematesse piirkondadesse - nt Pärnumaal Kilingi-Nõmme, Lihula, Vändra; Raplamaal Kohila ja Võrumaal Parksepa. Märgime, et neis omavalitsustes, kus õpilaste arv 	<p>Selgitus.</p> <p>Eesti Linnade ja Valdade Liit on aastast 2016 eelarve läbiraakimistel Vabariigi Valitsusega olnud seisukohal, et keskhariduse osas tuleb vastutus muuta selgemaks. Keskhariduse tasemel õppekohtade tagamisel riigi vastutus on kasvamas uute riigigümnaasiumide loomise ja täiskasvanutele gümnaasiumide tegevuse ümberkorraldamisega. Need muudatused on omavalitsustega kokku lepitud. Peame oluliseks ka tulevikus õppekohtade tagamist vajadusel koostöös omavalitsustega ja eraõiguslike juriidiliste isikutega. Võimalus keskhariduse pakkumiseks jääb omavalitsustele alles.</p> <p>Nõustume, et kui pidamise põhivastutus lasub riigil, annab see võimaluse välja töötada ja rakendada piirkondlike hariduskeskuste kontseptsioone, mille fookuses on haridustasemete ja -liikide lõimimine.</p>

		<p>gümnaasiumites on suur, nt Kohila, Türi, Põltsamaa jt puhul ei ole mõistlik hakata 120+ õpilast transportima maakonna keskusesse kui võimalus on kohapeal olemas ning aineõpetajatel koormus piisav koos põhikooli III kooliastmega.</p> <p>5. Toome välja ka mõned kitsakohad:</p> <p>1) kui keskhariduse eest vastutamine riigile anda, siis peab riik võtma vastutuse keskhariduse kättesaadavuse tagamisel kõikides Eesti piirkondades selliselt, et kõikidel põhikooli lõpetanud noortel on võimalus keskhariduse omandamiseks, kellel on soov ja eeldused edasi õppida. Nt Rae vallal on lähiajal tekkimas olukord, kus riik vastutab alates 2023. aastast gümnaasiumihariduse eest vallas, luues 360-kohalise riigigümnaasiumi ning kokku on lepitud, et alates sellest ajast Rae valla pidamisel olevates koolides gümnaasiumiharidust enam ei anta. Hetkel on selgusetu, kelle vastutada jääb nende ülejäänud/järgmiste põhikooli lõpetanud noorte edasine haridustee, kes riigigümnaasiumi ei mahu (2019/2020 õppeaastal on Rae valla koolide 1.-3. klassides 1180 õpilast, st gümnaasiumiharidust vajaks nendest ca 700 ja kutseharidust ca 480 noort ning olemasolevate rahvastikuregistri andmete järgi kasvab aastaks 2035 gümnaasiumiealiste õpilaste arv 1380-ni);</p> <p>2) riigigümnaasiumite rajamise prioriteetid ei vasta kõikjal kahjuks tegelikule rahavastiku paiknemisele. Palju „maagümnaasiume“ (ka linnade) on hetkel keerulises olukorras - õpilasi on, tulemused on väga head, aga riigi prioriteet on olukorda muuta.</p> <p>Teeme ettepaneku: arvestada, et õpilastele ja õpetajatele on olulised kooli õppetulemused ja traditsioonid ning kindlasti ka kooli kaugus õpilase kodust. Iga piirkond Eestis on erinev ja lähtuda tuleks piirkonna eripärast ning seda arvestades jätkata munitsipaalgümnaasiumite toetamisega. Riigigümnaasiumite loomine toimivate maagümnaasiumite arvelt ei tohiks olla riigi eesmärgiks. Heal tasemel hariduskorraldus peaks olema iga omavalituse prioriteet.</p> <p>6. Siinkohal nendime, et ühe võimalusena kui nt gümnaasiumihariduse andmise ja pidamise põhivastutus lasub riigil, annab see võimaluse välja</p>	
--	--	---	--

		<p>töötada ja rakendada piirkondlike hariduskeskuste kontseptsioone, mille fookuses on kutse- ja üldkeskhariduse lõimimine.</p> <p>7. Samas hariduskeskuste ideed kirjeldades ei saa väita, et tegemist on vaid kesk- ja kutsehariduse lõimimisega. Paljud KOVd on loomas hariduskeskust kus on olemas nii alus-, üld-, kui huviharidus ühes asutuses koos. Teeme ettepaneku kajastada ka omavalitsuste loodud hariduskeskuste loomise võimalust arengukavas. Tegelikuses ei ole see kohapeal lihtsalt juhtimise kokkupanemisega vaid täiesti uue nähtusega haridusmaastikul. Siin saaks rääkida ka piirkondlikust haridusruumist.</p> <p>8. Kirjeldame veel üht kitsaskohta seoses rahastamissüsteemiga. Kasvava õpilaste arvuga KOV-d, sh Rae vald on jätkuvalt riigipoolse haridustoetuse jagamise põhimõtte järgi kehvemas seisus, kuna haridustoetus järgmiseks aastaks leitakse eelmise aasta 10.novembri õpilaste arvust lähtudes. Nt 2020. aasta septembris on Rae vallas koolides seitse klassitäit enam õpilasi kui 2019. aasta septembris. Vajalike uute õpetajate töötasude, toitlustamise ja õppevahenditega seotud kulud neljaks kuuks kannab 100% omavalitsus, mis Rae valla puhul on suurusjärgus 200 000 eurot.</p> <p>Teeme ettepaneku: korrastada alus-, põhi- ja keskhariduse rahastamissüsteem õiglasemaks ja iga õpilast arvestavaks, et ka kasvavate piirkondade haridustoetus oleks arvestatud teiste põhimõtete järgi ja KOV-d ei peaks selleks oma vahendeid kasutama.</p>	
256.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	<p>„kohalikul omavalitsusel tagada kahaneva rahvastikuga piirkondades kodulähedane õpe vähemalt põhikooli esimeses ja teises kooliastmes ning koondada kolmanda kooliastme õpe suurematesse keskustesse;“</p> <p>1. Palume täpsustada, mida tähendavad:</p> <p>1) kahaneva rahvastikuga piirkond, sh arvudes;</p> <p>2) kodulähedane õpe - kui mitu km või minutit kodust;</p> <p>3) kas 7.-9. klassid on edaspidi gümnaasiumide juures nt progümnaasiumina? Kas on see reaalne? Kuidas seda korraldada? Põhikool on ka tulevikus jätkuvalt KOVi kompetents?</p> <p>2. Teeme ettepaneku jätta põhikooli kooliastmete pidamine pidaja otsustada. Põhjendus:</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Lähtutud on Statistikaameti prognoosidest 2035 vaates. Kodulähedase kooli mõiste peab kohalik omavalitsus oma kogukonnaga koos mõtestama silmas pidades ka põhikooli-ja gümnaasiumiseaduses sätestatud. Põhikooli pidamine vastutus on kohalikel omavalitsustel. 2019/2020 õppeaastal on EHISE andmetel ca 30% põhikoolides alla 30 õpilase kolmandas kooliastmes (st alla 10 õpilase klassis).</p>

		<p>1) arvestades kaasava hariduse põhimõtteid, ei sobi paljudele õpilastele (seejuures arvestada ka teismeiga) koolivahetutus. Aina raskem on leida HEV-õpilastele sobivaid koole;</p> <p>2) III kooliastme kaotamisega osad lapsevanemad otsustavad koheselt lapse haridusteks valida kooli, kus on kõik põhikooli astmed. Valik ei aita kaasa piirkondade jätkusuutlikkusele.</p> <p>3) tagada kodulähedane (kuni 15 min) alusharidus ja alg- ning põhiharidus kuni neljanda klassini ning põhikooli osas määrata/kirjeldada koduläheduse mõõdikuks 30 minutit ühistranspordiga, gümnaasiumi osas kuni 45 minutit.</p> <p>3. Juhime tähelepanu, et arvestama peab ka EV Põhiseadus § 37 sätestatuga: /.../Laste hariduse valikul on otsustav sõna vanematel./.../ ja KOKS „§ 3. Kohaliku omavalitsuse põhimõtted. Kohalik omavalitsus rajaneb järgmistel põhimõtetel: 1) kohaliku elu küsimuste iseseisev ja lõplik otsustamine ja korraldamine; 2) igaühe seaduslike õiguste ja vabaduste kohustuslik tagamine vallas ja linnas;“.</p>	<p>Näeme vajadust kokku leppida tegevuskava, et tagada õppe kvaliteet kõikides omavalitsustes.</p>
257.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	<p>Eelnõu „Tegevussuunad 1.2. (lk 13). /.../ Selleks tuleb:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tõsta lasteaedade pidajate võimekust erivajadust varakult märgata ja pakkuda koolieelses eas lastele kvaliteetseid tugiteenuseid; <p>1. Juhime jätkuvalt tähelepanu, et lasteaedades ja ka koolides on suureks probleemiks tugispetsialistide puudus, neid ei ole tööturul, seda eriti maapiirkondades.</p> <p>2. Millist võimekust võiks vaja minna nt Tallinna Haridusametil või Tartu linnavalitsuse haridusosakonnal, et laste erivajadust nt 30-s lasteaias märgata? Teeme ettepaneku kohendada sõnastust.</p> <p>Lisaks teeme järgnevad ettepanekud:</p> <p>1) luua täiend- ja ümberõppe võimalusi tõstmaks õpetajate ametialaseid teadmisi erivajadustega laste varajase märkamise, lapsevanemate nõustamise osas. Kindlasti peaks konkreetsemalt ka alusharidusse sisse tooma HEVKO-ülesanded. See tekitaks selgema piiri eripedagoogilise tegevuse ja juhtumikorralduse vahele;</p>	<p>Selgitus.</p> <p>2017. aastal muudeti Vabariigi Valitsuse 6. veebruari 2015. a määrusega nr 16 kinnitatud riigieelarve seaduses kohaliku omavalitsuse üksustele määratud toetusfondi vahendite jaotamise ja kasutamise tingimusi ja korda, millega nähti ette toetus kohalikele omavalitsustele lasteaiadõpetajate ja tugispetsialistide tööjõukulude katmiseks ja tugiteenuste kättesaadavuse tagamiseks Alushariduse tugispetsialistide keskmine brutokuupalk 2019. a oli 1279 eurot.</p>

		<p>2) erivajaduste märkamiseks on vaja piisaval hulgal hästi koolitatud (taseme- ja täiendkoolitus) tugispetsialiste, sh neile õpetajaga võrdselt staatust, sama töötasu. Siin võiks riik KOV-dele appi tulla ja toetada tugispetsialistide töötasustamist läbi tasandus-ja toetusfondi (tugispetsialist võrdsustada õpetajaga).</p> <p>Teeme ettepaneku:</p> <p>koolieelsete lasteasutuste tugispetsialistide töötasustamise toetamine riigi poolt võiks olla sarnastel alustel koolieelsete lasteaedade õpetajate töötasutoetusega.</p>	<p>Uue alushariduse seaduse eelnõu kohaselt on edaspidi lasteaedades lapse arengu toetamiseks ja tugiteenuste osutamiseks isik, kes on määratud lasteaia pidaja poolt ja kelle ülesanne on nõustada vanemaid, juhtida lasteaiasisest või -välist meeskonnatööd, teha lasteaia pidajale ettepanekuid toetavate meetmete rakendamiseks tugiteenuste võimaldamisel.</p>
258.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	<p>luua tingimused, mis võimaldavad õppijal sujuvalt ja paindlikult liikuda haridustasemete ja -liikide vahel ning tööturule (suurem sidusus alus- ja üldhariduse vahel; ühtne keskharidusstandard), sh luua õppijale tingimused ja võimalused väiksematest osadest koosneva ning õppija vajadustele ja võimetele vastava hariduse omandamiseks;</p> <p>Tunnustame, et ühe strateegiliseks eesmärgi juures on märgitud „ühtne keskharidusstandard“, mida on märgitud vaid ühes kohas sulgudes olevas tekstis (lk 13).</p> <p>Teeme ettepaneku: Tegevussuuna 1.2 üks konkreetne tegevus oleks – ühtse keskharidusstandardi väljatöötamine ja rakendamine.</p>	<p>Sisuliselt arvestatud.</p> <p>Sõnastatud järgmiselt:</p> <p>luua tingimused, mis võimaldavad õppijal sujuvalt ja paindlikult liikuda haridustasemete ja -liikide vahel ning tööturule; töötada välja ühtne keskharidusstandard, et loimida üld- ja kutsekeskharidus; luua õppijale tingimused ja võimalused väiksematest osadest koosneva (nt mikrokraadid, koolitusampsud jms) ning õppija vajadustele ja võimetele vastava hariduse omandamiseks.</p>
259.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	<p>luua ja rakendada alus- ja üldhariduse kvaliteedi hindamise raamistik ning arendada täienduskoolituse kvaliteedi juhtimise raamistikku;</p> <p>Märgime, et alus- ja üldhariduse kvaliteedi hindamise raamistik peab olema riiklikul tasandil ühtne. Kindlasti tuleks siduda tugispetsialistide, õpetajate kutse omandamise, taseme tõstmise nõue täiendkoolitusega.</p>	<p>Teadmiseks võetud/selgitus.</p> <p>Arengukava teises strateegilises eesmärgis on välja toodud, et koolipidajatel siduda karjäärimudelid ja õpetajate professionaalne areng töötasu ja täiendusõppevõimalustega.</p>
260.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	<p>töötada välja terviklähenedamine haridusliku erivajadusega, sh andeka õppija juhtumipõhiseks toetamiseks alates alusharidusest;</p> <p>Toetame sõna „juhtumipõhine“ kasutamine, selleks ongi vaja HEVKO nii koolieelses lasteasutuses kui üldhariduskoolis.</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Alates 2018.aastast antakse toetusfondi kaudu kohalikele omavalitsustele tegevuskulutoetust õpilastele tõhustatud</p>

		<p>Teeme siinkohal ettepanekud:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) tagada riigi poolt koolide vajadusi rahuldavas mahus vajalike spetsialistide väljaõpe ja täiendkoolitus; 2) tagada koolide abiõpetajate riiklik rahastus; 3) luua piirkondlikud keskused (vajadus nt Harjumaal) hooldus- ja toimetulekuõppe õpilaste jaoks koos õpilaskodudega. 	<p>ja eritoe rakendamiseks. Tegevuskulutoetuse eesmärk on toetada tõhustatud ja erituge vajavatele õpilastele vajalike tugiteenuste, kohandatud õppematerjalide, -vahendite ja –keskkonna pakkumisega seotud kulude katmist, vajadusel saab seda kasutada ka tuge vajavate õpilastega tegelevate õpetajate jt kooli töötajate täienduskoolituseks.</p> <p>Investeeringuteks koolidesse, kus õpivad toimetuleku- või hooldusõppe õpilased on hariduslike erivajadustega õpilastele suunatud põhikoolide võrgu korrastamise meetmest käesoleval SF perioodil ette nähtud 16 mln eurot.</p>
261.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	<p>töötada välja terviklähenemine rändetaustaga õppija juhtumipõhiseks toetamiseks;</p> <p>Toetame ettepanekut.</p>	Teadmiseks võetud.
262.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	<p>kohalikul omavalitsusel tagada info kättesaadavus ja tugi täiskasvanute osalemiseks elukestvas õppes.</p> <p>Juhime tähelepanu, et hetkel ei ole KOV pädevus - vt KOKS § 6.</p> <p>Mida tähendab konkreetsemalt “ tagada info kättesaadavus ja tugi”; kui palju see tugi KOVidele maksma võiks minna?</p> <p>Teeme ettepaneku sõnastada: „KOV võib vajadusel ja võimalusel nõustada täiskasvanuid ja vahendada infot, mida ta omab.“.</p> <p>Põhjendus: KOVil on raske tagada kogu kaasaegse info ülevaadet õppimisvõimaluste kohta täiskasvanutele (ülikoolide kraadiõppest kuni MTÜde huvihariduseni, kursused jms).</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Eesmärk on selles, et suureneks riigi ja KOVi koostöö.</p>
263.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	<p>Strateegiline eesmärk 2: Õpe on õppijakeskne ja tulevikku vaatav ning õpetajate järelkasv on tagatud (lk 15).</p>	<p>Arvestatud.</p> <p>Mõõdetakse nii B1 kui B2 taset.</p>

		<p>Indikaatorid eesmärkide saavutamiseks p 5. Eesti keele oskus põhikooli lõpetajatel vähemalt B1 tasemel eesti keelest erineva kodukeelega õppijal (%) (69,2% - 95%)</p> <p>Teeme ettepaneku: põhikooli lõpetajate eesti keele taseme siht peaks olema B2.</p>	
264.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	<p>Eelnõu Tegevussuuna 2.1 (lk 17) kirjeldab: /.../ „Paraneb subjektiivne heaolu, mis on seotud parema füüsilise ja vaimse tervisega“.</p> <p>Teeme ettepaneku kajastada, kirjeldada ka laste kehalist aktiivsust, liikumisharrastuse olulisust.</p>	<p>Arvestatud.</p> <p>Lisatud on: liikumist soodustav õppekeskkond</p>
265.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	<p>Eelnõu Tegevussuund 2.2 (lk 18). /.../ Selleks tuleb:</p> <ul style="list-style-type: none"> • välja töötada ja rakendada sidus, kutsestandarditest lähtuv ja teaduspõhine õpetajate ja tugispetsialistide esma- ja täiendusõppe mudel ning toetada kutsestandarditel põhinevate asutusesiseste või koolipidaja kehtestatud karjäärimudelite kasutuselevõttu; • koolipidajatel siduda karjäärimudelid ja õpetajate professionaalne areng töötasu ja täiendusõppevõimalustega; <p>Teeme ettepaneku: kohendada sõnastust (mitu tegevust ühes punktis jm). Juhime tähelepanu neile märgitud kahele punktile, mis koos kehtides ei ole kasutatavad. Kui esimeses punktis on kirjas, et asutus (või koolipidaja) kehtestab karjäärimudelid, siis ei saa teises punktis osundada, et pidaja seob selle töötasuga. Need kaks asja peaksid tulema ikka ühest kohast - nõuded karjäärile ja siis ka selle eest töötasu. Lisaks küsime, kas soovitakse minna tagasi atesteerimise aega?</p>	<p>Arvestatud/Selgitus.</p> <p>Sõnastus on järgmine:</p> <ul style="list-style-type: none"> • välja töötada ja rakendada sidus, kutsestandarditest lähtuv ja teaduspõhine õpetajate ja tugispetsialistide esma- ja täiendusõppe mudel; • toetada kutsestandarditel põhinevate asutusesiseste või koolipidaja kehtestatud karjäärimudelite kasutuselevõttu; • koolipidajatel siduda karjäärimudelid ja õpetajate professionaalne areng töötasu ja täiendusõppevõimalustega. <p>Karjäärimudeli võib asutusesiseselt kokku leppida aga töötasufond eraldatakse omavalitsusele ja see võiks arvestada asutuses kokku lepitud erisustega, mis ei saa väga suured olla, sest standardid on üleriigiliselt kokku lepitud. Seetõttu KOV piires võiks ühised töötasu ja täiendusõppes osalemise reeglid olla, neil endal ju</p>

			oleks see lihtsam. Atesteerimisele ei ole plaanis tagasi minna.
266.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Eelnõu „Tegevussuunad 2.3. (lk 18). /.../ Selleks tuleb: • tõsta võimekust pakkuda alushariduses kvaliteetset eesti keele õpet; Juhime tähelepanu, et kvaliteetse keeleõppe vajadus on olnud juba aastaid enne käesolevat eelnõu. Millised on konkreetsemad, innovaatilised lahendused, mis toovad valdkonnas läbimurde? Kelle vastutusala on edaspidi alushariduse keeleõpe: KOV või HTM?	Selgitus. Näiteks juba täna töötav +1 õpetaja. Programmi tasandil saab kokku leppida juba täiendavaid tegevusi.
267.	Eesti Linnade ja Valdade Liit	Eelnõu Seosed läbivate teemadega (lk 31). Regionaalareng: /.../ „ luua arengutõuget vajavatele piirkondadele erilahendused, mis arvestavad piirkonna kultuurikeskkonna ja arengutaustaga „ /.../ Mida tähendavad erilahendused arengutõuget vajavatele piirkondade ja millega seda mõõdetakse?	Selgitus. Eelkõige mõjutavad meid lähiajal demograafilised muutused - rahvastiku vähenemisest ja vananemisest tingitud muutused mõjutavad enim Ida-Virumaad, Kagu- ja Kesk-Eestit ning keskustest kaugemaid piirkondi. Just neid piirkondi on silmas peetud ning erilahendused saavad tulla vastava piirkonna eripära arvestades.
268.	Eesti Tehnoloogiakasvatuse Liit	Tutvustime arengukava eelnõuga ja saadame ühe ettepaneku arengukavva, kaldkirjas on lisatud muudatusettepanek ja läbijoonitult kustutatud olemasolev tekst: Tegevussuunad 1, lk 13 1.2. Tagatakse paindlikud õpivõimalused, kvaliteetse hariduse kättesaadavus ja toetatud õpe, et vähendada õppes väljalangemist ja katkestamist ning rakendada maksimaalselt iga inimese potentsiaali. pakkuda kõigile inimestele juba õpingute käigus senisest enam kokkupuuteid töömaailmaga ning anda <i>alates põhiharidusest</i> ~~keskhariduses~~ rohkem praktilisi kutseoskusi ja tehnoloogiaga seotud oskusi; soodustada praktilist STEAM ainete õpet üldhariduses ning laiendada STEAM hariduse võimalusi;	Arvestatud.
269.	SA Kiusamisvaba Kool	Täname võimaluse eest olla kaasatud nii Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035 ettevalmistamisse sihtrühmade arutelugruppides kui ka nüüd, juba valmiva dokumendi kommenteerimisel. Vaatasime dokumenti kirja	Teadmiseks võetud.

		<p>saanut lähtuvalt oma sihtasutuse peamisest ekspertiisist: õpilaste ja personali turvalisus ja heaolu ning haridusasutuste professionaalne ning tõenduspõhine tegutsemine turvalise ja heaolu tagava vaimse ja sotsiaalse õpikeskkonna kujundamisel läbi tõhusa kiusamise ennetamise.</p> <p>Tutvumiseks esitatud dokumendid on sisukad, loogiliselt struktureeritud ja hästi jälgitavad. Arvestades praeguseid haridusvaldkonna väljakutseid, on saanud paika mitmed suured strateegilised eesmärgid. Samas täheldame, et kohati on just laste heaolu ja toimetulekut väärtustavate sihtide saavutamine tegevussuundades jäänud tahaplaanile. Sellest järgnevalt täpsemalt.</p>	
270.	SA Kiusamisvaba Kool	<p>Leiame, et kogu dokumendis on liigselt tagaplaanil lapsealine õppija ja tema heaolu ning terviklikud arenguvajadused, st lisaks akadeemilisele arengule ka kujunemine vaimselt terveks ja sotsiaalselt hästi toimetulevaks indiviidiks. Tutvudes eeltöö käigus kogunenud materjalide (nt Heaolu ja sidususe visioon) ja töörühmade ettepanekutega on teema üleval ja soovitudski leitavad, kuid lõppdokumenti on jõudnud sellest kahetsusväärsest vähe ja üldsõnaliselt. Eriti arvestades seda, mida uuringud näitavad meie õpilaste vaimse tervise ja nt kiusamisprobleemi kohta. Hariduse pikemas vaates peaks õpilaste heaolu ja vaimse tervise edendus haridusasutustes saama oluliselt rohkem tähelepanu ja tegevusplaanidesse sisse võtmist.</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Õppija heaolu, tema arengu toetamine ja vaimne heaolu on arengukavas olulisel kohal. Täpsemad tegevused, sh ka heaolu ja sidususe visioonipaberis välja toodud ettepanekud on suuresti sisendiks just programmi tasandil.</p>
271.	SA Kiusamisvaba Kool	<p>Strateegilise eesmärgi 2 „Õpe on õppijakeskne ja tulevikku vaatav ning aitab õppijal elus hästi hakkama saada“ all on sihtidena välja toodud ka „Üldoskused - kõigil inimestel on kogu elu jooksul võimalik üldoskusi omandada ja arendada“ ja „Õppeasutuste organisatsioonikultuur on hooliv ja koostööine, toetab üldoskuste arengut ja kõigi osaliste heaolu, sh paremat füüsilist ja vaimset tervist...“</p> <p>Järgnevates tegevussuundades mainitakse neid aga ainult põgusalt tegevussuuna 2.1 all ja väga üldiselt. Ei selgu, mille kaudu täpsemalt eriti just teise, heaolu puudutava sihi saavutamist taotletakse. Õppijakesksus ja õppija heaolu jääb tegevussuundades tugevalt personali vajaduste varju.</p> <p>Ettepanek: kasutada paremini ära ettevalmistava protsessi käigus kogunenud infot ja ettepanekuid seoses lastele ka sotsiaalselt ja vaimselt turvalise õpi/arengukeskkonna kujundamise vajaduste ja võimalustega. Sh</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Arengukava koostamise käigus on saadud sisendit nii arengukava põhiteksti kui ka programmi tasandile, sh ka vaimse ja füüsilise terviseriskide ennetamise võimalused detailides saavad olema programmis.</p>

		tõenduspõhised vaimse ja füüsilise terviseriskide ennetamise võimalused üldhariduses.	
272.	SA Kiusamisvaba Kool	Üldoskuste (sh ka sotsiaal-emotsionaalse ja enesemääratluspädevuse) ning heaolu (sh vaimse tervise) näitajate kohta sisuliselt indikaatorid arengukava eesmärkide saavutatusest puuduvad. On lisatud, et subjektiivse heaolu mõõdik on väljatöötamisel, aga sellised enesekohased mõõdikud enamasti ei pruugi peegeldada tehtava tõhusust usaldusväärselt ning jääb selgusetuks, miks ei kasutata olemasolevatest uuringutest (sh rahvusvahelistest pikaajalistest) ja andmestikest kogunevaid näitajaid heaolu ja õpilaste vaimse tervise kohta? Kas võiks kaaluda siin ka koostööd ülikoolidega, kus vastavaid teemasid uuritakse ja mõõtvahendeidki koostöös Innove SA-ga on välja arendatud?	Selgitus. Uute indikaatorite väljatöötamisel tehakse kindlasti koostöö partneritega, lisaks subjektiivse heaolu mõõdikule on uue indikaatorina kavas seirama hakata ennastjuhtiva õppija arengut, mis mh sisaldab endas ka üldoskusi.
273.	SA Kiusamisvaba Kool	Teine oluline valdkond, mis leiab arengukava sissejuhatuses välja toomist, kuid hiljem jääb pigem tahaplaanile, on haridusvaldkonnas oluliste valikute puhul teadusest informeeritud ja tõenduspõhiste otsuste tegemine . Ka heaolu kujundamise ja üldoskuste arendamise tegevustes on maailmast teadus- ja tõenduspõhiseid soovitusi ning praktikaid leida, kuid nende jõudmine Eesti haridusse on olnud vaevaline. Siin näeme suurt potentsiaali valdkonnas arenguhüppe tegemisel ja 2. strateegilise eesmärgi sihtide tõhusal realiseerimisel.	Teadmiseks võetud.
274.	SA Kiusamisvaba Kool	Kolmandaks ning viimaks, arvestades Kiusamisvaba Kooli sihtasutuse kui kodanikualgatusliku vabaühenduse 7 aasta pikkust kogemust Eesti üldhariduskoolidega koostöös kiusamise vähendamisel ja tõenduspõhise universaalse ennetusprogrammi pakkumisel ning teiste haridusasutusi toetavate organisatsioonidega koostöös kiusamisvaba haridustee koalitsioonis peame vajalikuks rõhutada ka kodanikuühiskonna rolli hariduselus olulise arendustegevuste mootorina ja teeme ettepaneku ka see selgemalt strateegias välja tuua.	Arvestatud.
275.	Eesti Koolitus- ja Konsultatsioonifirmade Liit	<u>Väljavõte arengukavast:</u> „Õppeasutused on koolieelsed lasteasutused, põhikoolid, gümnaasiumid, kutseõppeasutused, rakenduskõrgkoolid ja ülikoolid.“	Arvestatud. Õppeasutuste kõrval on arengukavasse toodud ka haridusasutuste mõiste, mis hõlmab endas täiskasvanu täiendkoolituse asutusi.

		KFLi ettepanek: „Õppeasutused on koolieelsed lasteasutused, põhikoolid, gümnaasiumid, kutseõppeasutused, rakenduskõrgkoolid ja ülikoolid ning täiskasvanu täiendkoolituse asutused. “	
276.	Eesti Koolitus- ja Konsultatsioonifirmade Liit	<p><u>Väljavõte arengukavast:</u> Eesmärkide saavutamise 5 indikaatorit (lk 5)</p> <p>KFLi ettepanek: Indikaatoreid vähendada.</p> <p>Põhjendus: Indikaatoreid võiks olla pigem vähem. Indikaatorid, kus plaanitud muutus on mõne protsendipunkti ulatuses, ei ole head näitajad arengukava elluviimise tegelikuks hindamiseks. Arengukava elluviimise mõju hindamine ei tohiks jääda indikaatorite põhiseks vaid tuleks analüüsida sisulisi muutuste saavutamisi. Kõikide toodud indikaatorite juures, kus on plaanitud luua uus indikaator ka välja töötada meetoodika, ka on ettepanek välja tuua soovitava seisundi kirjeldus, mida soovime saavutada – st eesmärk, mis suunas ja kui palju soovime, et olukord (vastav indikaator) võrreldes tänasega peaks muutuma.</p>	<p>Arvestatud.</p> <p>Arengukava indikaatorid on üle vaadatud. Arvestades demograafilisi muudatusi on ka tänase taseme hoidmine suur väljakutse. Lisaks arengukava tasandi indikaatoritele tulevad ka programmi/meetme indikaatorid. Täiendatud on uute indikaatorite meetodikate kirjeldust.</p>
277.	Eesti Koolitus- ja Konsultatsioonifirmade Liit	<p><u>Väljavõte arengukavast:</u> Varasema õpi- ja töökogemuse arvestamine ei ole ühiskonnas soovitud kujul juurdunud. Formaalõppes, - kutse taotlemisel, töötajate värbamisel ja edutamisel ei arvestata piisavalt mitteformaalses ja informaalses õppes ning töökogemuse kaudu omandatud teadmisi ja oskusi.</p> <p>KFLi ettepanek: Varasema õpi- ja töökogemuse arvestamine ei ole ühiskonnas soovitud kujul juurdunud. Formaalõppes, - kutse taotlemisel ~~töötajate värbamisel ja edutamisel~~ ei arvestata piisavalt mitteformaalses ja informaalses õppes ning töökogemuse kaudu omandatud teadmisi ja oskusi.</p> <p>Põhjendus: Kustutada lõik ”töötajate värbamisel ja edutamisel”, sest see väide on õige formaalhariduse kontekstis, aga ei ole õige värbamise ja edutamise puhul. Tööandjad reeglina hindavad ja arvestavad töötaja tegelikke oskusi, sõltumata sellest, mis õppevormis need on omandatud. Töötajad kirjeldavad oma CV-des reeglina väga põhjalikult oma seniseid õpinguid ja kogemusi mistahes õpi- ja töövormides.</p>	<p>Arvestatud.</p>

278.	Eesti Koolitus- ja Konsultatsioonifirmade Liit	<p><u>Väljavõte arengukavast:</u> Täienduskoolituses loodud paindlik kvaliteedi raamistik ei anna rahastajatele ja õppijatele soovitud kindlust õppe kvaliteedi osas.</p> <p>KFLi ettepanek: Täienduskoolituses ~~loodud~~ välja kujunenud paindlik kvaliteedi raamistik ei anna rahastajatele ja õppijatele soovitud kindlust õppe kvaliteedi osas.</p> <p>Kommentaar: Palume ka täpsustada, mida peetakse silmas paindlikkuse all.</p>	Arvestatud.
279.	Eesti Koolitus- ja Konsultatsioonifirmade Liit	<p><u>Väljavõte arengukavast:</u> „parandada tingimusi ja võimalusi täiskasvanute pidevaks enesearendamiseks, sh töötada välja ja rakendada kombineeritud rahastamismudel, mis hõlmab eri osapoolte vastutust;“ (lk 15)</p> <p>KFLi ettepanek: „parandada tingimusi ja võimalusi täiskasvanute pidevaks enesearendamiseks, sh töötada välja ja rakendada riigi, tööandja ja õppija kombineeritud rahastamismudel, mis võimendab rahastust, kui kõik osapooled panustavad ja koolitusvaldkond langeb kokku riiklike arendusprioriteetidega;“</p> <p>Kommentaar: Rahastamismudeli välja töötamisse palume kaasata ka erialaliidud ja valdkonnaspetsialistid erasektorist.</p>	Mittearvestatud/Teadmiseks võetud. Kombineeritud rahastamismudeli loogika ja eri osapoolte vastutus on ka praeguses sõnastuses, mistõttu sõnastust pole muudetud. Kolmandas strateegilises eesmärgis on välja toodud, et tuleb pakkuda enam kutse- ja kõrgharidusõpet ning täiendus- ja ümberõppevõimalusi nutika spetsialiseerumise kasvuvõimaldades, ühiskonnas eelisarendamist vajavates valdkondades ja oluliste avalike teenuste pakkumisel (nt. õpetaja, tervishoiutöötaja, siseturvalisuse valdkonna töötaja).
280.	Eesti Koolitus- ja Konsultatsioonifirmade Liit	<p><u>Väljavõte arengukavast:</u> „Nüüdisaegse õpikäsituse rakendamine toetab heade aine- ja erialateadmiste omandamist koos oskusega neid praktikas rakendada ning õpi-, koostöö- ja enesejuhtimisoskuste arengut.“ (lk 18-19)</p> <p>KFLi ettepanek: Nüüdisaegse õpikäsituse rakendamine toetab õppija eluliste ja tööalaste ülesannete ja probleemide analüüsi- ja lahendusoskust, heade aine- ja erialateadmiste omandamist koos</p>	Sisuliselt arvestatud. Eluline ja praktiline õpe ning probleemilahendust ja kriitilist mõtlemist toetav õpe kajastub teise strateegilise eesmärgi tegevustes.

		<p>oskusega neid praktikas rakendada ning õpi-, koostöö- ja enesejuhtimisoskuste arengut.”</p> <p>Põhjendus: Praegune õpikäsituse sõnastus jääb liialt aine- ja erialakeskseks, toomata piisavalt esile, et aine- ja erialateadmiste omandamise eesmärk on tulevases elus tunda ära probleeme ja suuta nende lahendamiseks valida sobilikud meetodid.</p> <p>Ka on ettepanek täiendada Õpikäsituse metoodilist kirjeldust https://www.hm.ee/et/opikasisitus ja lisada sinna Õpieesmärkidele juurde eesmärk: „Eluliste ülesannete ja probleemide analüüsi- ja lahendamisoskus”</p>	
281.	Eesti Koolitus- ja Konsultatsioonifirmade Liit	<p><u>Väljavõte arengukavast:</u> „leppida kokku tööturu osaliste selgem roll ja vastutus, et tööturu osalised osaleksid aktiivselt ja sisuliselt hariduse ja töömaailma tõhusamal sidustamisel;“</p> <p>KFLi ettepanek: „töötada välja koostöö- ja motivatsioonimudelid, mis tagavad tööturu oluliste osapoolte aktiivse ja sisulise kaasamise haridussüsteemi (sh täiendus- ja ümberõpe) ja töömaailma tõhusasse sidustamisse, sh tõhusamad praktikute kaasamisvõimalused kutse- ja kõrgkoolide õppejõududena, paindlikumad võimalused praktilise õppe läbiviimiseks ja rahastamiseks ettevõtetes ja ettevõtete poolt.“</p> <p>Põhjendus: Haridussüsteemi osapoolte vastutuse ebaselgus ja olulisus on Arengukavas väljatoodud mitmetes kohtades (lk 6, 7, 9 jm). Kõik need punktid jäävad kahjuks ebakonkreetses. Pigem toonitavad nad ühist arusaama, et kõigi tulemust on võimalik saavutada vaid heas, koordineeritud koostöös.</p> <p>Siintoodud sõnastus on ebaselge ja loogiliselt eksitav – rolli ja vastutuse kokkuleppimisega ei ole ilmselt võimalik tagada formaalharidussüsteemi väliste oluliste osapoolte (sh erasektori) aktiivne ja sisuline panus.</p>	<p>Sisuliselt arvestatud. Sõnastust on muudetud</p>

282.	Eesti Koolitus- ja Konsultatsioonifirmade Liit	<p><u>Väljavõte arengukavast:</u> „Digioskused on infotehnoloogia kasutamise ja digisisu loomise oskused. Digioskused jagunevad kolmeks: digipädevus kui IKT baasoskused, -teadmised ja -hoiakud; erialased digioskused; infotehnoloogia loomise oskus.“</p> <p>KFLi ettepanek: „Digioskused on infotehnoloogia kasutamise ja digisisu loomise oskused. Digioskused jagunevad kolmeks: digipädevus kui IKT baasoskused, -teadmised ja -hoiakud; erialased digioskused; infotehnoloogia loomise oskus.“</p> <p>Põhjendus: Infotehnoloogia on valdkond või teadusharu. Seda ei saa luua. Luua saab rakendusi.</p>	<p>Sisuliselt arvestatud. Lisatud sõna „lahendus“, sest rakendus on samuti pigem piirav käsitlus. Digioskuste mõiste on sõnastatud järgmiselt: „/.../infotehnoloogia lahenduste loomise oskus“</p>
283.	Huvihariduse Esinduskogu	Arvestades asjaolu, et huviharidus on hariduse üks liikidest ning tulevast plaani formaal- ja mitteformaalhariduse lõimimiseks, teeme ettepaneku kaaluda huvihariduse katusorganisatsioone koondava Huvihariduse Esinduskogu (HUVÉ) esindaja lisamist haridusvaldkonna arengukava elluviimist toetavasse juhtkomisjoni.	<p>Sisuliselt arvestatud. Arvestades haridusvaldkonna koostööpartnerite hulka, oleme töövõimelise juhtkomisjoni moodustamiseks lähtunud põhimõttest, et otsesed rakendajad või kasusaajad kaasatakse programmide/meetmete väljatöötamisel. Programmi/meetmete väljatöötamiseks kutsub HTM kokku erinevaid püsivaid või ajutisi töörühmi, kuhu kaasatakse õpetajate, õppijate, koolijuhtide, erinevate koolitüüpide esindajad jt osapooled. Seega saame HUVÉ esindaja kaasata arengukava elluviimiseks loodava programmi tasandi töörühma.</p>
284.	Huvihariduse Esinduskogu	Lisaks teeme ettepaneku muuta strateegia dokumendis (lk 25) mitteformaalse õppe mõistet alljärgnevalt: Mitteformaalne õpe on eesmärgistatud vabatahtlik õpe, mis toimub õppekava või -programmi alusel, kvalifitseeritud õpetajate või juhendajate poolt õpet läbi viies selleks spetsiaalselt sisustatud	<p>Sisuliselt arvestatud. Täiendatud on mõistet ning esimese strateegilise eesmärgi sissejuhatavas tekstis on välja toodud mõte, et õpivõimaluste paindlikumaks muutmisel on oluline käsitada</p>

		<p>õpikeskkonnas. Mitteformaalse õppe vormid on huviharidus, huvitegevus, noorsootöö, vaba- ja täiskasvanuharidus.</p> <p>HUVE ettepanek on eristada huviharidus noorsootöö mõistest ning käsitleda iseseisva tervikliku valdkonnana. Huvikoolid on haridusasutused (EV Haridusseadus §3 lõige 2), millele laienevad haridusasutusele vastavad õigused ja kohustused. Huvikoolis omandatakse huviharidust (EV Haridusseadus §25 lõige 1). Huviharidus on laiem kui noorsootöö - see on elukestev õpe, st ka täiskasvanud õpilaste (26+) ja koolieelikute (kuni 7 a) haridusprotsessis osalemist. Huvihariduse valdkond on seotud tugevalt haridus- ja kultuuri strateegia eesmärkidega lisaks noortevaldkonnale ning ei saa olla noortevaldkonna noorsootöö alavaldkond.</p>	huviharidust terviklikult, kavandades seda elukestvana.
285.	Integratsiooni SA	<p>Integratsiooni Sihtasutuse visioon on viia koos laia ja hästitoimiva koostöövõrgustikuga tõhusalt ellu mitmekülgseid lõimumist ja kohanemist soodustavaid tegevusi, mis arvestavad ühiskonna vajadusi ning on sihtrühmadele kättesaadavad kõikjal Eestis. Sestap lähtume oma tagasisides peamiselt sidusa ühiskonna ühiskonna arendamisega seotud väljakutsetest.</p> <p>Tunnustame Haridus- ja Teadusministeeriumi erinevaid sihtrühmi ja võrgustikke kaasava töö eest arengukava väljatöötamisel. Näeme, et üldeesmärk <i>Eesti inimesel on teadmised, oskused ja hoiakud, mis võimaldavad teostada end isiklikus elus, töös ja ühiskonnas ning toetavad Eesti elu edenemist ja üleilmset säästvat arengut</i> on ambitsioonikas ning väga erinevaid ühiskonna tahke hõlmav.</p>	Teadmiseks võetud.
286.	Integratsiooni SA	<p>Eestikeelne ja eesti keele õpe on küll teise strateegilise punkti all eraldi välja toodud, kuid arvestades selle valdkonna olulist on oluline see tuua sisse läbivalt ka teiste strateegiliste punktide alla nagu näiteks:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tegevussuund 1.2 all on välja toodud „kvaliteetse hariduse“ tagamine, kuid üheski punktis ei ole eesti keele valdamist ja õpet kui kvaliteetse hariduse osa välja toodud. - Tegevussuund 1.3 on välja toodud, et õpivõimaluste mitmekesistamise üks eesmärgid on „eesti keele ja kultuuri laiema tuntuse“ tagamine, kuid 	<p>Sisuliselt arvestatud.</p> <p>Täiendatud on kitsaskohti ja tegevusi. Detailsemad tegevused lepitakse kokku programmis.</p>

		<p>konkreetses meetmete loomises ei ole sõnagi sellest, kuidas seda tegelikult tehakse.</p> <p>- Tegevussuund 2.4 toob välja õpetajate, õppejõudude, koolitajate ja tugispetsialistide järelkasvu, kuid ei too välja nende keeleõppe vajadusi ja väljakutseid – seda nii eesti keele kui teise keele kui ka emakeele kontekstis; iga õpetaja, kes õpetab ka eesti keeles kui emakeeles on ühtlasi eesti keele õpetaja ja on oluline, et ta seda teab ja teadvustab ning oma õpetamisstrateegiate valikutes arvestab.</p> <p>- Strateegilise eesmärgi nr 3 kitsaskohtadesse peaks lisama, et vähendada tuleb tööturule lisanduvate eesti keelt mitteoskavate koolilõpetajate osakaalu.</p>	
287.	Integratsiooni SA	<p>Sihtrühmadena on erinevate eesmärkide ja meetmete puhul välja toodud vene õppekeelega koolide õpilased ja ka rändetaustaga õppijad – viimaste puhul ei ole selge, kes need täpsemalt on ja kas ka tagasipöördunud on nende hulka arvestatud. Integratsiooni Sihtasutus tegeleb igapäevaselt tagasipöördunud nõustamise, kogemusvõrgustiku arendamise ja tagasipöördumistoetuse maksmisega, sestap näeme, et tagasipöördunud kui eraldi sihtühm vajab tähelepanu ning eraldi lähenemist. Tagasipöördunud lapsed vajavad muutavas maailmas tähelepanu ja kui neid siiski rände taustaga lasteks ei peeta, siis tuleks nad eraldi sihtühmana esile tuua.</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Jah, ka tagasipöördunud.</p>
288.	Integratsiooni SA	<p>Arengukava sissejuhatuses on viidatud (viimane lõik lk 3), et Eesti ühiskonna üks kitsaskohti on vahe deklareeritud ja tegelike väärtuste vahel, kuid ei sissejuhatuses ega ka järgnevas osades ei ole selle väite tausta selgitatud, nt millised on siis need deklareeritud, kuid mitte tegelikud väärtused. Kuna sidusa ja turvalise kodanikuühiskonna alustala on ühised väärtused, on selliste baasväidete lahtiseletamine oluline.</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Täiendatud on sissejuhatust: Eesti ühiskonna üks kitsaskohti on vahe deklareeritud ja tegelike väärtuste vahel ehk see, kuivõrd igapäevaelus juhindutakse ühiskonnas aktsepteeritud ja kokkulepitud väärtustest ja tõekspidamistest.</p>
289.	Integratsiooni SA	<p>Integratsiooni Sihtasutuse peamiseks sihtühmaks on täiskasvanud elanikkond. Näeme, et tahe elukestva õppe protsessis osaleda, olla osa ühiskonnast, õppida eesti keelt, kultuuri ja osaleda erinevates üritustes on väga suur. Seega arvame, et täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määra kasv võiks olla ambitsioonikam. Kasv on ca 5 %. Kui hetkel on ca</p>	<p>Teadmiseks võetud.</p>

		20 %, siis aastaks 2035 on ootus 25 %, mis tähendaks, et muutuvas maailmas viieteist aasta pärast ikka vaid iga viies osaleks elukestvas õppes – arvame, et seda on vähe.	
290.	Eesti Haridustöötajate Liit	Üldiselt on haridusvaldkonna arengukava 2020–2035 ladus, struktureeritud ja põhjendatud ning haridusvaldkonna arenguks olulised punktid on kavas välja tood. Eestis omandatava hariduse jätkusuutlikkuse seisukohast on oluline, et teise strateegilise eesmärgina on kajastatud õpetajate järelkasvu tagamine	Teadmiseks võetud.
291.	Eesti Haridustöötajate Liit	Meie hinnangul on oluline välja toodud ka sisesejuhatuses: „ <i>Õpetaja on ja jääb õppeprotsessi kavandamisel, toetamisel ja tagasisidestamisel võtmeisikuks nii üldharidus-, kutse ja kõrgkoolis kui ka mitteformaalses õppes. Õppeasutuse juht peab looma õppimist ja heaolu toetava õppekultuuri ja keskkonna ning oskuslikult suunama muudatuste juhtimist ja elluviimist, tähtsustama tugispetsialistide rolli ja nende koostööd õpetajatega. Seetõttu on oluline, et nii õpetaja, kutseõpetaja, õppejõu ja tugispetsialisti kui ka õppeasutuse juhi amet oleks väärtustatud ja hästi tasustatud. Õppeasutuse õppekeskkond peab olema nüüdisaegne, energiatõhus ja nii õppijate kui töötajate jaoks tervist toetav ja turvaline</i> “. Samas on arengukava tehtud väga pika perioodi peale, seega oleme seisukohal, et sõnastatud peaksid olema ka vahe-eesmärkide mõõdikud.	Teadmiseks võetud. Kõiki mõõdikuid seiratakse kas igal aastal või vastavalt andmete laekumisele x aasta järel. Toetavad tegevused eesmärkide saavutamiseks planeeritakse programmis.
292.	Eesti Haridustöötajate Liit	Esimese strateegilise eesmärgi „ Õpivõimalused on valikurohked ja kättesaadavad ning haridussüsteem võimaldab sujuvat liikumist haridustasemete ja -liikide vahel “ kitsaskohtade kirjeldamisel on ühe aspektina välja toodud vastutuse ebaselge jaotumine haridussüsteemis. EHL-i jaoks on oluline rõhutada, et senises olukorras, kus tööandjate vahel on õiguste ja kohustuste ehk vastutuse jagunemine ebaselge, on EHLil esindusliku ja kasvava esindusorganisatsiooni ja sotsiaalpartnerina raskendatud haridussektori töötajate õiguste ja huvide eest seismine ehk üldisemalt öeldes hariduspoliitika kujundamine. EHL on seisukohal, et üle riigi ühtlaselt kvaliteetse hariduse omandamise ning õpetajate õiguste ja huvide nimel tuleb vastutuse jagunemise küsimus kiiremas korras lahendada.	Teadmiseks võetud.
293.	Eesti Haridustöötajate Liit	Teise strateegilise eesmärgi „ Õpe on õppijakeskne ja tulevikku vaatav ning õpetajate järelkasv on tagatud “ ühe tugevusena on välja toodud, et	Teadmiseks võetud/Selgitus.

		<p>õpetajate palgatõus on riiklik prioriteet, kuid ühtlasi on nimetatud strateegia kitsaskohana punktis 2 välja toodud järgmine: „<i>Kvalifitseeritud õpetajate, kutseõpetajate ja tugispetsialistide järelkasv ei ole piisav. Alus-, üld- ja kutsehariduses alustavate õpetajate ametist lahkumise määr on kõrge. Doktorioõppe madal atraktiivsus ja efektiivsus ei taga piisavas mahu õppejõudude järelkasvu. Õppejõudude palk on madal.</i>“ EHL-i hinnangul deklareeritakse õpetajate palgatõusu riikliku prioriteedina üksnes sõnades. Samuti on kirjeldatud kitsaskoha üheks olulisemaks põhjuseks konkurentsitud töötasud, mis aga EHL-i hinnangul näitabki, et tugevustes väljatoodud palgatõusu prioriteetsus ei peegeldu reaalelus. Ootame, et õpetajate palgatõus saaks reaalse sisu riigi järgnevate aastate tegudes.</p>	<p>Ka uuel arengukava perioodil on õpetajate palgakasv riigi strateegiline eesmärk. Sihiks on, et aastaks 2020 on õpetajate keskmine palk võrdne kõrgharidusega töötaja keskmise palgaga või sellest suurem ning 120% riigi keskmisest palgast. Eesti õpetajate palgakasv on olnud üks OECD riikide kiiremaid. Vastavalt maksumuse prognoosile on planeeritud saavutada õpetajate palgakasv 120% riigi keskmisest palgast aastaks 2024 ja selle taseme hoidmine kuni perioodi lõpuni.</p>
294.	Eesti Haridustöötajate Liit	<p>Esimese strateegilise eesmärgi sihiseades aastaks 2035 peab EHL väga oluliseks koolivõrgu taristuga edasi tegelemise väljatoomist. Meie hinnangul on tegu ühe prioriteetsema temaga ning peame oluliseks tegutseda sihi saavutamiseks maksimaalselt kõiki osapooli kaasates. Tegevussuundade kirjelduse osas on EHL seisukohal, et nii haridussüsteemis vastutuse täpsustamise ja sellega kaasuvaga ning kolmanda kooliastme õppe planeeritava koondamisega suurematesse keskustesse on võtmetähtsus erinevate osapoolte, sh õpetajate riikliku esindusorganisatsiooni kaasamisel ning haridusasutuste omavahelise koostöö suurendamisel. Kui demograafilistest muutustest tulenevalt on tarvilik koolivõrku optimeerida, oleme seda meelt, et otsused peavad olema läbi mõeldud ning lähtuma muuhulgas ka õpetajate heaolust.</p>	Teadmiseks võetud.
295.	Eesti Haridustöötajate Liit	<p>Teise strateegilise eesmärgi indikaatorite kirjelduse puhul pöörab EHL erilist tähelepanu õpetajate töötasule. Kuigi EHL peab äärmiselt oluliseks, et õpetajate töötasud vastaksid tabelis väljatoodule, oleme me veendumusel, et eesmärk peab olema saavutatud tunduvalt varem kui aastaks 2035 ning taseme saavutatuna tuleb seda edaspidi vähemalt hoida.</p>	Teadmiseks võetud.
296.	Eesti Haridustöötajate Liit	<p>Teise eesmärgi tegevussuundade kirjelduse puhul toome välja suuna 2.4. järgmised tegevused:</p> <ul style="list-style-type: none"> • „välja töötada ja rakendada sidus, kutsestandarditest lähtuv ja teaduspõhine õpetajate ja tugispetsialistide esma- ja täiendusõppe 	<p>Selgitus/Teadmiseks võetud. Paindlik sisenemine õpetajaametisse ei tähenda kindlasti langust kvaliteedis.</p>

		<p><i>muldel ning toetada kutsestandarditel põhinevate asutusesiseste või koolipidaja kehtestatud karjäärimudelite 8 kasutuselevõttu</i>“</p> <p>EHL on arvamusel, arvestades olukorda, kus kõrgema järgu kutset ei ole võimalik saada õpetajatel, kes ei suutu subjektiivselt hinnatud aupaklikkusega kutset andvasse organisse (milleks tänasel päeval on Õpetajate Liit), ei ole asjakohane siduda kutsestandardit karjäärimudeliga.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>„luua uusi paindlikke võimalusi õpetajaks, kutseõpetajaks, õppejõuks või tugispetsialistiks õppimiseks ja/või ametisse asumiseks, sh kaasata enam inimesi väljastpoolt haridussektorit, et õpetada praktilisi oskusi ja pakkuda töömaailma kogemusi“</i> <p>EHL on seisukohal, et Eestis peavad säilima kõrged standardid õpetajatele. Luua lisaks süsteeme, mis tooks inimesi meie ametisse, pole tarvilik, kui suudame õpetajatele tagada konkurentsivõimelise palga ja tõsta ameti valimise au sisse. Konkurentsivõimelise palga ja ameti hea maine korral tõuseb konkurss õpetaja eriala kohtadele ülikoolis ning tagab uue põlvkonna õpetajate palekasvu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>„pakkuda haridustöötajatele turvalist ja motiveerivat töökeskkonda ning konkurentsivõimelist töötasu, mis arvestab teiste sektorite ja valdkondade palgatasemega“</i> <p>EHL peab oluliseks, et tegevused töökeskkonna ja –tasu osas ei jääks üksnes deklaratsiooniks (nagu juhtus nt töötasu eesmärgiga Eluskestav õppe strateegia 2020 puhul), vaid leitaks võimalused tegevuste koheseks ellurakendamiseks.</p>	
297.	Eesti Haridustöötajate Liit	<p>Arengukava juhtimine ja elluviimine</p> <p>EHL-il on hea meel tõdeda, et haridus- ja teadusministeeriumi koordineeritud haridusvaldkonna arengukava elluviimist ja aruandlust toetab laiapõhjaline juhtkomisjon. Arengukavas on välja toodud juhtkomisjoni kuuluvad üksused, mainitud on ka kuni viie valdkonna eksperdi kuulumist. Paraku tuleb tõdeda, et õpetajaid ei ole haridusvaldkonna arengukava elluviimist ja aruandlust toetavasse laiapõhjalisse juhtkomisjoni kaasatud, mis seab moodustatud komisjoni täielikkuse ja laiapõhjalisuse tugevalt kahtluse alla. EHL teeb ettepanku kaasata alaliselt juhtkomisjoni töösse õpetajate esindaja, kelleks meie</p>	<p>Sisuliselt arvestatud.</p> <p>Arvestades haridusvaldkonna koostööpartnerite hulka, oleme tööväimeelise juhtkomisjoni moodustamiseks lähtunud põhimõttest, et otsesed rakendajad või kasusaajad kaasatakse programmide/meetmete väljatöötamisel. Programmi/meetmete väljatöötamiseks kutsutakse HTM kokku erinevaid püsivaid või ajutisi töörühmi, kuhu kaasatakse õpetajate, õppijate,</p>

		<p>hinnangul saab olla üksnes üleriiklik õpetajate esindusorganisatsioon, milleks Eesti on konkurentsituult EHL.</p> <p>Teine tähelepanek kava juhtimise ja elluviimise kontekstis on järgnev lause: „<i>Arengukava täitmise kohta antakse aru tulemusvaldkonna aruandluse raames programmide kaupa ja vajaduspõhiste hindamiste kaudu. Arengukava elluviimist hinnatakse vähemalt üks kord hiljemalt kolm aastat enne arengukava lõppu</i>“. EHL on arvamisel, et arengukava 15-aastase perioodi jooksul tuleb kava elluviimist hinnata regulaarselt ning kindlasti rohkem kui ühel korral. EHL teeb ettepaneku, et arengukava elluviimist hinnatakse iga kolme (või nelja) aasta tagant.</p>	<p>koolijuhtide, erinevate koolitüüpide esindajad jt osapooled. Seega EHL esindaja on kindlasti kaasatud arengukava elluviimiseks loodava programmi tasandi töörühma.</p> <p>Täiendatud on ka arengukava hindamist järgmiselt: Arengukava eesmärkide täitmist hinnatakse vähemalt kaks korda arengukava elluviimise perioodil, sh toimub viimane vahehindamine mitte hiljem kui kolm aastat enne arengukava lõppu.</p>
298.	Eesti Ametiühingute Keskliit	Arutelus meie liikmesorganisatsioonidega tunnustati arengukava koostajaid, sest töömaailmale huvi pakkuvad teemad on vajalikul tasemel käsitletud. Jääme ootama elluviimist ja loodame ka vastavalt oma võimalustele selles kaasa lüüa.	Teadmiseks võetud.
299.	Eesti Ametiühingute Keskliit	Peame siiski oluliseks märkida, et arengukava elluviimise hindamine alles kolm aastat enne arengukava lõppu tundub meile liialt hilisena. Seetõttu soovitame märkida, et hindamine toimuks hiljemalt viis aastat varem, et oleks vajadusel piisavalt aega teha korrektiive ja tagada elluviimine nõutaval tasemel.	Sisuliselt arvestatud. Teksti on arengukavas muudetud järgmiselt: Arengukava eesmärkide täitmist hinnatakse vähemalt kaks korda arengukava elluviimise perioodil, sh toimub viimane vahehindamine mitte hiljem kui kolm aastat enne arengukava lõppu.
300.	Õpetajate Ühenduste Koostöökoda	Eesti Vabariigi haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 üldeesmärk - Eesti inimestel on teadmised, oskused ja hoiakud, mis võimaldavad teostada end isiklikus elus, töös ja ühiskonnas ning toetavad Eesti elu edendamist ja üleilmset säästvat arengut – kannab endas kõiki olulisi aspekte	Teadmiseks võetud.
301.	Õpetajate Ühenduste Koostöökoda	Oluliseks strateegiliseks eesmärgiks tuleb seada õpetajaskonna järelkasv kõikidel haridustasemetel.	Arvestatud. Arengukava teine strateegiline eesmärk on sõnastatud ümber järgmiselt: „Eestis

			on pädevad ja motiveeritud õpetajad ja koolijuhid, mitmekesine õpikeskkond ning õppijast lähtuv õpe“.
302.	Õpetajate Ühenduste Koostöökoda	Kvaliteetse ja kaasava hariduse osatähtsus tingib nii koolitatud personali kui ka jätkusuutliku rahastamismudeli	Arvestatud. Arengukava 2.4. tegevussuund keskendub antud teemadele.
303.	Õpetajate Ühenduste Koostöökoda	Koolivõrgu korrastamisega on oht nõ ääremaastumisele. Strateegia annab olulise vastutusala kohalikule omavalitsusele. See võib tekitada regionaalset ebavõrdust hariduse kättesaadavuse osas, sest mõned omavalitused on asukoha ja majandusliku võimekuse suhtes soodsamas olukorras. Kohalikule omavalitsusele antakse õigus, mis ei pruugi olla talle jõukohane. Koolipidaja vastutusalasse on lisatud õpetajate karjäärimudel, professionaalse arengu ja täiendõppevõimaluste tagamine. Võrdselt kõrge haridusstandardi kujundamine ja hoidmine peab jääma riiklikuks ülesandeks.	Selgitus. 2019/2020 õppeaastal on EHISE andmetel ca 30% põhikoolides alla 30 õpilase kolmandas kooliastmes (st alla 10 õpilase klassis). Sellise õppijate arvu juures on raske tagada õpetajatele motiveerivat palka. Eesmärk on tagada kõikidele õppijatele kvaliteetne haridus sõltumata nende elukohast. Loomulikult vajab see ka tugimeetmeid.
304.	Õpetajate Ühenduste Koostöökoda	Aineühenduste soov on olla kaasatud strateegia rakenduskavade loomisele.	Arvestatud.
305.	Eesti Bioloogiaõpetajate Ühing	Täiesti vastuvõetamatu on punkt, mis justkui põlistab juba ette osade piirkondade väljasuremise. Kui sihid aastaks 2035 sätestavad, et Regionaalareng: arengutõuget vajavatele piirkondadele on loodud erilahendused, mis arvestavad piirkonna kultuurikeskkonna ja arengutaustaga. Siis kas erilahendused ongi see, mida ütleb Tegevussuunad 1, p 1.1 kohalikul omavalitsusel tagada kahaneva rahvastikuga piirkondades kodulähedane õpe vähemalt põhikooli esimeses ja teises kooliastmes ning koondada kolmanda kooliastme õpe suurematesse keskustesse; Seda ei tohiks praegu must-valgel eesmärgina kirja panna, sest see annab mugava võimaluse muid lahendusi mitte otsida. See ei soodusta kuidagi õpetajaskonna jätkusuutlikkust ja üldse elu jätkumist äärealadel. Suuremate keskuste kasv ülejäänud piirkondade arvel on lühiajaline õnn kogu riigi jätkusuutlikkuse mõttes. Liiga vähe tehakse ja planeeritakse teha selleks, et väljaspool keskusi saaks elada.	Selgitus. 2019/2020 õppeaastal on EHISE andmetel ca 30% põhikoolides alla 30 õpilase kolmandas kooliastmes (st alla 10 õpilase klassis). Sellise õppijate arvu juures on raske tagada õpetajatele motiveerivat palka. Eesmärk on tagada kõikidele õppijatele kvaliteetne haridus sõltumata nende elukohast. Loomulikult vajab see ka tugimeetmeid.

306.	Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts	28. veebruaril 2020 Toompeal toimunud ainelitide juhtide ning erinevate partnerite (sh Riigikogu kultuurikomisjoni liikmete) töökoosolekul tõdeti, et parlamentaarses riigis on tekkinud kummaline olukord: Riigikogu on arengukava koostamisel vaid üksnes üks kaasatud partner ning arengukava kehtestajaks on Vabariigi Valitsus. Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Seltsi toetab mõtet, et parlamentaarses riigis peab sedavõrd oluline dokument saama toetuse ka parlamendi poolt. Kõigi parlamendis olevate erakondade ning huvigruppide ja kodanikuühiskonna sisuline kaasamine realiseerib mitmekülgset diskussiooni hariduse sõlmküsimuste üle, toetab heade lahenduste leidmist, suurendav osapoolte vastutust, toetab ühiskonna sidusust ning ideed, et kvaliteetne haridus on poliitikaülene kõigi Eesti Vabariigi ühiskonna liikmete ühiseväärtus.	Selgitus. Valdkondlike arengukavade koostamist ja elluviimist reguleerib Riigieelarve seadus ja Vabariigi Valitsuse 19.12.2019 määrus nr 117 „Valdkonna arengukava ja programmi koostamise, elluviimise, aruandluse, hindamise ja muutmise kord“. Vastavalt Riigieelarve seadusele kinnitab valdkondlikud arengukavad Vabariigi Valitsus. Arengukava on arutatud Riigikogu kultuurikomisjoniga ning arutelu Riigikogus on ka üks osa arengukava koostamise protsessist. Samuti on toimunud arengukava raames laiapidine kaasamine nii läbi tööühmade kui ka avalike arutelude. Täiendavalt toimub koostöö partneritega ka programmide koostamisel.
307.	Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts	Palume eraldi ka vastata küsimusele: kas hetkel loodav Eesti haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 siduv ka uutele valitsustele?	Selgitus. Vastavalt riigieelarve seadusele (pg 20 lg 2) kinnitab valdkondlikud arengukavad Vabariigi Valitsus, erandi moodustavad vaid nt julgeolekupoliitika põhialused ja riigi loodusressurssidega seotud arengukavad, mida on viimasel kolmel aastal kinnitanud Riigikogu. Senised arengukavad on olnud aluseks riigieelarve strateegiate koostamisele, mille tähtajad pole alati kattunud valitsuse ametisoleku tähtaegadega. Seetõttu on ka valdkondlikud arengukavad kestnud üle valitsuste ja

			nende põhieesmärgid pole hiljem muudetud.
308.	Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts	Olles arutanud arengukava tööversioon dokumenti seltsi liikmetega, kellest mitmed on ka ülikoolide õppejõud, siis selgus, et arengukava koostades ei ole tehtud koostööd Eesti Loomeliitudega, näiteks Eesti Kunstiteadlaste ja Kuraatorite Ühinguga, mille liikmete seas on hulgaliselt suurte kogemustega haridustöötajaid, sh kõrgetasemeliste õppematerjalide loojaid. Meie hinnangul on see oluline viga. Koolide arengukavad koostatakse reeglina kolmeks kuni viieks aastaks (PGSi järgi vähemalt kolmeks aastaks), praegust riiklikku haridusvaldkonna arengukava tahetakse aga luua oluliselt pikemaks perioodiks. Sellest tingituna muutuvad visioonidokumendis toodud eesmärgid ebamõistlikuks ning tekitavad segadust. Oleme 2020. aastal olukorras, kus õpetajaskonna järelkasv sisuliselt puudub. See tõsine mure, mis peaks olema üks strateegiline ülimaid eesmärgid, arengukavas ei avaldu. Kes kannab 2035. aastal arengukava täitmist analüüsides tekkinud olukorra eest vastutust? Väga pikaajalise arengukava koostamine annab võimaluse esitada loosunglikke lubadusi, kuid viib nende täitmise kontrolli pea kahe dekaadi kaugusesse aega. Olgu siinkohal toodud lubadus, et teaduse rahastamine saab olema arengukava järgi 1% sisemajanduse kogutoodangust. Tähtaeg on nihutatud aga aega 2035.	Selgitus/Arvestatud Teaduse rahastamise temaatika on teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni ja ettevõtluse arengukava teema. Arengukava teine strateegiline eesmärk on sõnastatud ümber järgmiselt: „Eestis on pädevad ja motiveeritud õpetajad ja koolijuhid, mitmekesine õpikeskkond ning õppijast lähtuv õpe“. Teise strateegilise eesmärgi üks tegevussuund viiest keskendub täiel määral õpetajatele, milles nähakse tegevustena ette nii õpetaja ameti sisu, sh tööaja ülevaatamine; õpetajate järelkasvu tagamine, sh konkurentsivõimeline palk; tugisüsteemid jne. Detailsemad tegevused sõnastatakse programmides, millega viiakse arengukava ellu ja milles kirjeldatakse planeeritud meetmed ja tegevused.
309.	Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts	Eesti Vabariigi haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 üldeesmärk - Eesti inimestel on teadmised, oskused ja hoiakud, mis võimaldavad teostada end isiklikus elus, töös ja ühiskonnas ning toetavad Eesti elu edendamist ja üleilmset säästvat arengut – kannab endas kõiki olulisi aspekte	Teadmiseks võetud.
310.	Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts	<u>Oleme olukorras, kus üheks strateegiliseks eesmärgiks tuleks muuta õpetajaskonna jätkusuutlikkuse tagamine.</u> Eesti Vabariigi õpetajaskond vananeb drastiliselt, keskmine vanus on 50. aastat. Kui veel mõne aasta eest oli tõsiseks murekohaks LLT-valdkonna õpetajate nappus, siis tänaseks on see laienenud ka teistele valdkondadele. Arengukavas	Arvestatud. Arengukava teine strateegiline eesmärk on sõnastatud ümber järgmiselt: „Eestis on pädevad ja motiveeritud õpetajad ja koolijuhid, mitmekesine õpikeskkond

		planeeritavaid tegevusi hakkavad suuresti ellu viima õpetajad. Kui neid ei ole, ei ole võimalik ka arengukava strateegilisi eesmäärke ja üldeesmärgi saavutada. Aineliitude esindajad palusid õpetajaskonna järelkasvu teema tõsta üheks strateegiliseks eesmärgiks juba 23. jaanuaril 2020 toimunud kohtumisel.	ning õppijast lähtuv õpe“. Teise strateegilise eesmärgi üks tegevussuund viiest keskendub täiel määral õpetajatele, milles nähakse tegevustena ette nii õpetaja ameti sisu, sh tööaja ülevaatamine; õpetajate järelkasvu tagamine, sh konkurentsivõimeline palk; tugisüsteemid jne. Detailsemad tegevused sõnastatakse programmides, millega viiakse arengukava ellu ja milles kirjeldatakse planeeritud meetmed ja tegevused.
311.	Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts	Tagamaks õpivõimaluste valikuterohkust, on oluline tagada haridusasutuste [lasteaedade, eelkõige aga üldhariduskoolide (sh gümnaasiumiastmete)] omandivormide mitmekesisus. Täna on Eesti Vabariigis paljudes maakondades mitmeid väga heade tulemusnäitajatega ning kvaliteetse juhtimisega tähelepanu pälvinud munitsipaalkoole. Me ei näe põhjust, miks kogu keskharidus peaks omandivormina kuuluma riigile. <u>Riigigümnaasiume ja omavalitsuste hallatavaid koole peaks võrdsemalt rahastama.</u> Valikuterohkuse juures rõhutaks ka maakoolide säilimist, et hoida ära veelgi suurem ääremaastumine (peaksime otsustama, mis väärtust kannavad väikesed maakoolid). <u>Lisaks ei tohiks jõuliselt liita täiskasvanutele suunatud gümnaasiume kutseõppekeskuste juurde.</u> Viimaste jätkusuutlik n-õ õpilaste varustamine ei tohi tulla täiskasvanute gümnaasiumide õpilaskonna arvelt.	Selgitus. Arengukava tagab ka üldhariduskoolide omandivormide mitmekesisuse, kuid tänane koolikorraldus vajab ülevaatamist, et korrastada alus-, põhi- ja keskhariduse rahastamissüsteem ning tulemus- ja kvaliteediraamistik.
312.	Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts	Sujuv liikumine haridussüsteemis ei tohi devalveerida kvaliteetse gümnaasiumihariduse jätkusuutlikkust. Uues arengukavas on jõuliselt üldhariduskoolidesse sisse toodud kutseõppeasutuste elemente. Viimane on oluline toetamaks üldpädevuste saavutamist, kuid täna Eesti Vabariigis kehtivad õppekavad on orienteeritud eelkõige aineõpetusele ning üldpädevuste saavutamise toetamine toimub tugeva aineõpetuse raames. Mõningad seltsi liikmed on ka tõdenud, et Eesti Vabariik võiks kaaluda senise n-õ saksapärase mudeli asendamist britipärase mudeliga, kus spetsialiseerumine ja valikute tegemine toimub juba põhikooli III	Selgitus. Sujuv liikumine haridussüsteemis ei tähenda kindlasti hariduse kvaliteedi langust, vaid vastupidi peab suurendama igaühe õigus saada kvaliteetset haridust.

		<p>kooliastmes. Tänapäevase Eesti Vabariigi õpetajaskonna keskmist vanust arvestades ei tohiks hariduses teha suuri muudatusi, sest selle tulemusena võivad täna veel koolis töötavad eakamad õpetajad tööturult lahkuda. <u>Me lihtsalt ei saa hetkel suuri reforme õppekavade arendamisel seada, sest õpetajaskond n-ö ei vea välja/ ei pea vastu.</u></p>	
313.	Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts	<p>Haridus- ja Teadusministeerium on oma 26. veebruaril 2020 saatnud vastuses tõdenud järgnevat: „<i>Paindlik liikumine haridussüsteemis ei tähenda kindlasti gümnaasiumihariduse devalveerimist. Paindlik liikumine tähendab ühelt poolt seda, et õppijal on vastavalt enda võimetele ja huvidele võimalik liikuda omas tempos (nt andekamad kiiremini või võtta täiendavad loenguid gümnaasiumi viimasel aastal kõrgkoolist) ning teiselt poolt sujuvamad üleminekud ühelt haridustasemelt teisele. Arengukavas on ühe tegevusena ka alus- ja üldhariduse kvaliteedi hindamise raamistiku loomine ja rakendamine.</i>“</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Palun avage, kuidas koolikorralduslikult on kavatsatud tagada õppijate liikumine koolisüsteemis (klasside, kooliastmete, koolide, kursuste vahel) vastavalt oma võimetele ja huvidele. 2. Palun avage, mida peate konkreetselt silmas haridustasemetena. Kui mõtleme täna eelkooli, üldhariduskooli, kutsekoolide ja ülikooli peale, siis üleminek ühelt teisele on sujuv. Kuidas saab see olema veelgi sujuvam? 3. Palun avage pikemalt tegevust, kus on kavatsatud luua ja rakendada alus- ja üldhariduse kvaliteedi hindamise süsteemi. Millised saavad olema erinevused võrreldes tänasega? 	<p>Teadmiseks võetud/Selgitus. Detailsemad tegevused planeeritakse programmi tasandil.</p>
314.	Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts	<p>Õppekava ja hindamissüsteemi arengut peaks vaatlema koos. Hetkel teeb üks töörühm ühte ja teine teist. Hindamissüsteemi raameski on erinevas suunas tegutsejaid. Ülikoolide didaktikud pooldavad väga e-hindamise tugevamat sissetoomist, kuna ka õppes on e-põhisust, kuid sellega ei saa piirduda. Arendame uurijakompetentsust, esinemisoskust, aktiivset ja vastutustundlikku kodanikku ja ainult e-testidega ei saa kõike toetada.</p>	<p>Teadmiseks võetud.</p>
315.	Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts	<p>Suur osa seltsi liikmetest toetavad ühtsete ülesannetega põhikooli lõpueksamite säilimist, mis kontrollivad põhihariduse riiklikult kehtestatud standardit. Ollakse seisukohale, et kvaliteetne põhiharidus on osa inimõigustest. <u>Peame oluliseks, et riik viiks läbi nii kaasava hariduse</u></p>	<p>Teadmiseks võetud/Selgitus. Antud teema ei ole arengukava reguleerida.</p>

		<u>kui gümnaasiumi riigieksamite kaotamise mõjuanalüüsi ning kavandaks tegevused lähtudes sellest.</u> Eksamitööde vorm tuleks kaasajastada. Eksamitööl võiks olla mitu osa, mis võivad toimuda ka eri aegadel, kuid demonstreerida tuleks erinevaid koolistme jooksul omandatud oskusi ja teadmisi.	
316.	Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts	Loov- ja uurimistööde rakendamine ning kaasava hariduse põhimõtete kehtestamine, samuti õppimist toetava hindamise juurutamine on oluliselt suurendanud õpetajaskonna tööaja mahtu. Mitmel reformil on olnud positiivne mõju (näiteks uurimistööde juurutamisel, õppimist toetaval hindamisel), mis on olnud aga selle hind?	Teadmiseks võetud/Selgitus. Eesmärk on õppijast lähtuv õpe, edaspidi lähtutakse samast põhimõttest vaadates seejuures üle ka õpetajaameti sisu ja erinevad tugimeetmed, kuidas toetada õpetajat ja tõhustada õppeprotsessi.
317.	Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts	Õpetajate täienduskoolituses peaks tegema vahet, kas tegemist on üleriigilise otsuse nt õppekava, eksamisüsteemi, hariduslik põhimõtte vm rakendamisega või õpetaja enda arenguvajadusega. Üleriigilisi koolitusi peaks korraldama riik kas koolituskeskuste või ülikoolide kaudu, et sõnum saaks kõikidele ühtviisi vahendatud. Õpetajate täiendusvajadused on väga erinevad, sõltuvad ülikooli lõpetamise aastast, varasematest koolitustest, lugemusest, huvist, kooliastmest, kus ta töötab. Vajadus end täiendada võib olla erialane, meetodiline, uue võõrkeele õppimine või muu. Individuaalseid vajadusi võiks käsitleda õpetaja enda huvi alusel. Mis tähendab, et igal õpetajal võiks olla 3–5 aasta peale õigus kasutada koolituseks teatav summa? Ta peab esitama koolitusvajaduse põhjenduse koos visiooniga, kuidas ta seda õppetöös edaspidi kasutab. Võib olla arendab välja täiesti uue kursuse või meetodika. Samuti võiks kaaluda õpetajatele vaba semestri võimaldamist, seda pärast teatavat aega koolis töötamist (Islandil 20 aastat), et väärtustada õpetajate kutsekindlust. Vaba semester kasutatakse samuti eneseharimiseks. Õpetaja võib nt kuulata ülikoolis loenguid koos bakalaureuse või magistriastme tudengitega. Eksamid ja lõputööd võiksid olla arvestuslikud, mitte hindelised.	Teadmiseks võetud.
318.	Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts	Arengukava tööversioonis on liiga suur vastutus pandud õppijale ning vanemate vastutust on liiga tagasihoidlik. On siiral kaheldav, et koolieelses lasteasutuses või põhikooli I kooliastmes vastutab õppija oma õppimise eest. Vastutuse kujunemine toimub ajas ning selle kujunemist	Arvestatud. Täiendatud on teksti, sh on lisatud teise strateegilise eesmärgi sissejuhatav tekst: Õppija isiksuse kujunemisel on oluline

		<p>peab oluliselt toetama kooli kõrval ka kodu (loe vanemad). Kool ei ole üksnes õppimine ning vastutus õppimise eest, tuleb luua tingimused ka lapse väärtussüsteemi, pingutusoskuse ja töökuse kujunemiseks. <u>Vanemate ülesanne on ka õppijat kasvatada, sh vastutustunnet kasvatada.</u> Eraldi küsimuseks on õppijatele vastuse panemine, kes on hariduslike erivajadustega. Kaasava hariduse tulemusena on koolikeskkonnas mitmeid HEV-õppijaid, kes kindlasti ei ole võimelised oma õppimise eest vastutama.</p>	<p>pere ja kooli koostöö. Kui õpitee alguses eeldab arenguprotsess täiskasvanu suunamist ja pere roll kasvatuses on esmatähtis, siis aja jooksul tähtsustub õpetaja roll ja kasvab õppija vastutus.</p>
319.	Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts	<p>Käimasoleval haridusstrateegia perioodil on väga suurt tähelepanu pööratud kaasava hariduse juurutamisele Eesti koolisüsteemis. Teoorias on kaasava hariduse idee, tagada igale õppijale võimalused võimetele vastavaks arenguks lapsevanema poolt valitud koolis, läbinisti humanistlik, ent praktika näitab, et kaasava hariduse rakendamine käib olemasolevates tingimustes ja ressursidega koolidele üle jõu. Koolidele on seadusega pandud väga suur vastutus õppija arengu eest, samas kui on teada tõde, et õppija areng on kõige suuremal määral mõjutatud kodusest väärtuskasvatusest ja tingimustest. Pere võimekus laste toetamisel on märgatavalt langenud. On mõistetav, et riik saab õppija arengut mõjutada vaid riikliku haridussüsteemi kaudu, ent elu näitab, et lahendusi tuleks otsida jõulisemalt mujal – eeskätt perede ja lapsevanemate nõustamise ning jõustamise suunal.</p> <p>Koolide ülesandeks on lahendada nii meditsiiniliste, sotsiaalsete kui pedagoogiliste erivajadustega õppijate õppe küsimused. See ülesanne vajab väga laia spektriga kompetentset personali. Kaasava koolisüsteemi eesmärk, luua kõikides koolides tugisüsteemid väga erilaadsete vajadustega laste toetamiseks on lühinägelik ja raiskav strateegia.</p> <p>Paljud koolid on teinud suuri jõupingutusi ja näidanud häid tulemusi nende õppijate arengu toetamisel, kelle abivajadus nõuab pedagoogilist sekkumist. Enamus kohalikke omavalitsusi kinnitab siiski, et suuri raskusi on tugispetsialistide leidmisega – st koolides valitseb kompetentse tugipersonali puudus. Praktika näitab, et ka spetsialistide olemasolu ei taga</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Kaasava hariduse rakendamine sätestati Eesti hariduskorralduse läbivaks põhimõtteks 2010. aastal kehtima hakanud põhikooli- ja gümnaasiumiseadusega. Alates sellest ajast on erikoolides õppivate laste arv järk-järgult vähenenud, käesoleval õppeaastal õpib erikoolides 2,1% kõigist üldharidusõppe õpilastest. Trend on jätkuv, kuna vanemad eelistavad erikoolile kodulähedast kooli.</p> <p>Selgitamaks, kuidas on kaasava hariduskorralduse põhimõtted Eestis rakendumist leidnud, valmis 2016. aastal Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimusel uuring „Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus“⁵. Toetudes uuringu tulemustele ning soovitudele kaasava hariduse edendamiseks, töötati 2017.</p>

⁵ Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus. (2016). Centar. <https://centar.ee/uus/wp-content/uploads/2017/01/Teemaraport-Tulemuslikkus-final.pdf>.

		<p>sageli soovitud pedagoogilist edu, kuna spetsialistide ülesanne on jagada juhiseid õpilasele, õpetajale ning vanemale, tegelik töö – harjutamine ja vilumuste kujundamine käib aga õpetaja või lapsevanema toel. Enamik õppijaid alusharidusest kuni põhikooli lõpuni ei võta ise vastutust oma õppimise eest.</p> <p>Kaasava hariduse kontekstis on palju räägitud individuaalsete arenguvajaduste toetamisest HEV õpilaste puhul. Uus haridusstrateegia seab rõhu individuaalse õpiteede propageerimisele – see on samm edasi, soov õpet senisest veelgi enam individualiseerida pakkudes rohkem valikuid. On väidetud, et õpilased on stressis, kuna neil ei lubata valida. Praktika näitab vastupidist, valikuvõimaluste paljusus ja kindlustunde puudumine suurendab nii õpilaste kui õpetajate stressi. Haridusstrateegia peaks oluliselt enam teadvustama arengusühholoogia-alaseid teadmisi. /.../ Töö HEV õpilastega käib sageli kaasõpilaste arvelt.</p> <p>Koolide ja nendes töötava personali suurem spetsialiseerumine annaks iga õppija individuaalse arengu toetamise seisukohalt paremaid tulemusi, sest vaid nii on õpe ja seda toetavad tegevused eesmärgipärased ja teadlikult kavandatud.</p>	<p>aastal välja põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse muutmise eelnõu. 2018. aastal jõustunud muudatused hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduses loiid koolidele ja kooli pidajatele senisest suuremad võimalused õpilase individuaalsetest vajadustest lähtuva õppe korraldamiseks ja tugisüsteemide rakendamiseks.</p> <p>Riigi rahastuse toel on alates 2018. aastast suurenenud nii tugiteenuste rakendamine kui ka tugispetsialistide arv ning tugispetsialistide ametikohtade arv. EHISe andmetel kasvas 2018/2019 õppeaastal tugispetsialistide arv 22% (võrreldes eelmise õppeaastaga) ning 2019/2020 õppeaastal 7,6% (võrreldes eelmise õppeaastaga), kokku kahe aasta jooksul 31,7%. Lasteaedades töötavate tugispetsialistide arv on kahe aasta jooksul kasvanud 11,9%. Kokku töötab 10.11.2019 seisuga koolides ja lasteaedades 1724 tugispetsialisti (vastavalt 1188 ja 536).</p> <p>Kooli tugispetsialistide tööjõukulud kasvasid 2017. aastal 1,8 mln ja 2018. aastal 4,2 mln. 2018. aasta tugispetsialistide tööjõukulu kasv võrreldes 2017. aastaga on 34%. Tugispetsialistide keskmine brutokuupalk 2018. aastal oli 1202 eurot, mis on pea 20%-line palgatõus võrreldes eelmise aasta keskmise</p>
--	--	--	--

			<p>palgaga. Tugispetsialisti 2019. aasta keskmine palk on 1382 eurot, mis on omakorda 15%-line palgatõus võrreldes eelmise aastaga.</p> <p>Põhikooli- ja gümnaasiumiseadusest lähtuvalt peab kohalik omavalitsus korraldama tugiteenuste kättesaadavuse. See ei tähenda alati, et tugispetsialist peab olema konkreetse kooli palgal. Tugispetsialistide paindlikumaks rakendamiseks on mitmed omavalitsused koondanud tugispetsialistid esmatasandi keskustesse, mis tagab täiskoha ühe tööandja juures.</p>
320.	Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts	Aineliitude nõupidamistel on väga jõuliselt tõstatunud õpetajaskonna jätkusuutlikkuse kõrval ka ülikoolide didaktikute ning metoodikute jätkusuutlikkuse teema. Nende jätkusuutlikkus on osa õpetajakonna jätkusuutlikkusest. Tasuta kõrgharidusega kaasnenud ülikooli didaktikute alarahastamine ning sellega seoses õpetaja tasemekoolituse (aga ka täiendkoolituste) jätkusuutlikkuse küsimus.	<p>Selgitus.</p> <p>Ainedidaktikute järelkasvuga tegeletakse juba hetkel ülikoolide kompetentsikeskuste arendamise projektide raames. Projektide üheks eesmärgiks on koondada ainedidaktikute ülikoolisest koostööd ja pakkuda tuge nende enesearendamisele. Koostööga liitunud ainedidaktikud on intensiivselt kaastatud ka õpetajate täienduskoolitusse.</p>
321.	Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts	Eesti teadlased on pikka aega juhtinud tähelepanu teaduse alarahastamisele. Tänapäeva ühiskonnas on teaduse rahastamise suurendamine võtmetähtsusega ning seda tuleks teha juba kohe, mitte kümne aasta pärast.	<p>Selgitus.</p> <p>Teaduse rahastamise temaatika on teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni ja ettevõtluse arengukava teema.</p>

322.	Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts	<p>Samuti rõhutati juba 23. jaanuari 2020 toimunud kogunemisel, et lisaks uute õpetajate koolitamisel on vaja mõtestada olemasolevate õpetajate n-ö karjäärivõimalusi, seda ka riiklikul tasandil. Õpetajakutse kõrval võiks taastada atesteerimise süsteemi. Kutseandmine põhineb akadeemilisel edenemisel. Ülikool annab tase 7, kui läbitud on MA tasemel õpetajakava ja kaitstud lõputöö; 8 võiks eeldada teaduslikes uurimisprojektides osalemist või doktoritööd. Atesteerimise aluseks oleks õpetaja professionaalsus ja aktiivsus koolis ning tegevus väljaspool seda.</p>	<p>Selgitus. Atesteerimise süsteemi ei ole kavas taastada, sest kahe süsteemi olemasolu tekitab segadust. Kutsesüsteem ei põhine akadeemilisel edenemisel, vaid selle mõte ongi haridussüsteemi sidumine tööturu ja elukestva õppega. Kutsesüsteemi aluseks on kutsestandard, millel põhineb ka õpetajakoolitus. Meisterõpetaja (õpetaja, 8) taseme standard eeldabki õpetaja pädevust osaleda õpetajahariduse valdkonna teadus- ja arendustöö töörühmades ning viia läbi ja juhendada uurimistöid oma organisatsioonis.</p>
323.	Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts	<p>Ettepanekud ja mõtted, mida tasuks arengukavasse või rakendusaktidesse põimida. 1. Hakata välja andma ainelitute ajakirja, kus oleks võimalus avaldada analüütilisi-metoodilisi artikleid õpetamise kohta. Jagada kogemusi, õnnestumisi. Kord kuus, näiteks kümme numbrit aastas. Kaasata võiks õppejõude, õpilasi. 2. Eraldi teemana on korduvalt tõstatunud omavalitsuste juures olevad või seal puuduvad aineseksioonid. Kui ainelit on olemuselt kodanikualgatuslik mittetulundusühing, kuhu kuulumine on vabatahtlik, siis aineseksioonid võiks olla suunatud/võimalikud kõigile õpetajatele, kes toetaksid konkreetse omavalitsuse õpetajaskonna koostööd. Aineseksioonidest tuntakse eriti puudust Tallinnas. 3. Haridusvaldkonnas peaks enam pingutama kvaliteetse juhtimise - läbipaistev, kaasav ja efektiivne. Oluline on ainelitute kaasamine haridusvaldkonna sõlmküsimuste arutellu – kaasamine suurendab ka vastutust langetatud otsuste elluviimisel. Oluline on ainelitute elementaarne rahastamine ning ainelitute ja HTMi partnerlus.</p>	<p>Selgitus/Teadmiseks võetud. 1. HTM on toetanud Õpetajate Lehte, mis annab välja ainealaseid erilehti. Arengukava rakendamise perioodil on piisava huvi ja vajaduse korral võimalik kaaluda selle väljaande sisulist laiendamist eeldusel, et õpetajate ühendused on valmis panustama väljaande kvaliteetsesse sisuloomesse. 2 ja 3. Maakonna tasandil tegutsevad aineseksioonide liikmelisus sõltub oluliselt sellest, mil määral õpetajad tajuvad enda vajadust nendesse kuuluda, st mil määral liikmeks olemine sh katusorganisatsiooni tegevus toetab ja tõhustab nende professionaalsust. Oleme ümber kavandamas õpetajate ühenduste ja ühenduste-ülest</p>

	<p>4. Murekohaks on õpitulemuste reaalne saavutamine - murekohad seoses õpetajaskonna vananemisega, kvalifikatsioonita õpetajate sisenemine tööturule, kaasava hariduse mõju õpitulemuste ja üldpädevuste saavutamisele, õppimist toetava hindamise ja välishindamise mõju (sh gümnaasiumi riigieksamite kaotamise mõjuanalüüs). Nii eesti kui vene õppekeele koolide õpilastele pakutav reaalne tugi õpitulemuste saavutamiseks - peaksime säilitama kõrged ootused, samas mõtlema, kuidas õppijaid toetada nende ootuste saavutamise - tänased targad õpilased on ühel hetkel haritud lapsevanemad.</p> <p>5. Õpetajate palgapoliitika - 2020. aasta 65-eurone palgatõus on osalt sisemiste ressursside arvelt, sisuliselt tõsteti õpetajate alampalka ning osalt vähendati veel 2019. aasta kehtinud 20% motivatsioonipaketti - ning õpetaja karjääri võimalused riiklikul tasandil (varasem meetodikute süsteem ja rahastamine).</p> <p>6. Eraldi on tõstatunud kõrgtasemel eesti keele oskuse jätkusuutlikkuse küsimus eestlaste endi hulgas (haridusstrateegia rõhuasetused, eelkõige aga välishindamise muutuste mõju, e-hindamine). Arengukavas võiks olla suundumus, et kohustuslikke võõrkeeli on juba põhikoolis juba kaks.</p> <p>7. Palume, et riik leiaks võimaluse, kuidas mäluasutused muutuksid õpilastele, õpetajatele ja õppejõududele tasuta külastatavaks.</p> <p>Hariduskava koostades tuleb arvestada muuseumide kiiresti ja jõuliselt kasvava rolliga nii Eesti kui teiste riikide haridusmaastikul. Muuseumidesse koostatud varad ja teadmised tuleb kaasata formaalõppesse süstemaatiliselt ja õppija jaoks tasuta kõikidel õppeastmetel ja -vormides (lasteaia lastest üliõpilasteni, samuti elukestvasse õppesse; muuseumide lasteprogrammidest kuni teaduslike probleeme lahkavate kursuste ja rahvusvaheliste konverentsideni), sõltumatult õppija elukohast ja sotsiaalmajanduslikust olukorrast. Selle eesmärgi saavutamiseks on hädavajalik erinevate ministeeriumite, ennekõike Haridus- ja Teadusministeeriumi, Kultuuriministeeriumi, Sotsiaalministeeriumi ja Rahandusministeeriumi omavaheline senisest oluliselt tihedam ja efektiivsem koostöö.</p>	<p>strateegilist koostööd ning jätkame selle tegevusega ka haridusvaldkonna arengukava 2035 rakendamisel.</p> <p>4. Nõus, seostub haridusvaldkonna arengukava 2035 strateegilise eesmärgiga nr 2.</p> <p>5. Õpetajate palga konkurentsivõimelisus on riiklik prioriteet järgnevatel aastatel.</p> <p>6. Kohustuslikke võõrkeeli on ka praegu põhikoolis kaks – A-võõrkeel ja B-võõrkeel.</p> <p>7. Oleme selleks alustanud koostööd Kultuuriministeeriumiga.</p>
--	---	--

324.	SA Archimedes	Sihtasutusel Archimedes puuduvad täiendavad kommentaarid Vabariigi Valitsuse protokollilise otsuse „Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035“ kinnitamine“ eelnõu osas.	Teadmiseks võetud.
325.	Rektorite Nõukogu	Täname Haridus- ja Teadusministeeriumit, et mõned ülikoolide ja meie ühingu tehtud ettepanekud on eelnõus arvesse võetud. Samas oleme jätkuvalt seisukohal, et arengukava on liialt üldhariduse fookusega, eesmärkide ja tegevuste ebaühtlase üldistustasemega ja administratiivsete tegevuste mahtu kasvatav.	Teadmiseks võetud.
326.	Rektorite Nõukogu	Kõikidel haridustasemetel pakutava õppe tulevik sõltub Eesti kõrgkoolides tehtavast õppe- ja teadustööst. See töö tugineb inimestele, kes akadeemilise karjääri oma elukutseks valivad. Standardite lisamine, kontrollisüsteemi laiendamine ega ka agentuuridesse koondatud arendustegevuste mahu kasv ei muuda haridussüsteemi tugevamaks, kui võimekad Eesti noored akadeemilist karjääri ei vali ja olemasolevad lahkuvad. Doktorantide ja õppejõudude tänase palgaprobleemi tagajärjed avalduvad täiel määral alles tulevikus, aga kindlasti enne aastat 2035. Selle probleemi jätmine arengukavas strateegilise lahenduse ja eesmärgita näitab meie hinnangul riigi suhtumist hariduse ja teaduse tulevikku tervikuna.	Teadmiseks võetud/Selgitus. TAIE arengukavas 2021-2035 on teadussüsteemi suuna üks tegevusi doktoriõppe tõhususe ja atraktiivsuse kasvatamisega jätkamine ning doktorantide noorteadlase positsioonile liikumise toetamine, mis puudutab doktorantide sotsiaalseid tagatise ja sissetuleku kindlustamist. Samuti on haridusvaldkonna arengukava raames eesmärk vaadata üle doktoriõppe sisu ja korraldus ning luua meetmed doktoriõppe tulemuslikkuse kasvatamiseks. Programmi/meetme tasandil saab kokku leppida läbi milliste meetmete seda tehakse.
327.	Rektorite Nõukogu	Rektorite nõukogu ei ole jätkuvalt nõus hariduspoliitikaga, mis seisva kõrghariduse tegevustoetuse taustal kasvatab üldhariduskoolide õpetajate palkade eelisrahastamisega iga-aastaselt disproportsioone haridussektori sees ning muudab õppejõu ja teadlasena töötamise järjest vähem atraktiivseks. Me ei nõustu ka sellega, et riik ei pea doktorantidele mõistliku töötasu maksmist vajalikuks. Sellise hariduspoliitika tulemuseks on kas lõpetajate arvu oluline langus või ingliskeelne doktoriõpe, sest võimekad Eesti noored saavad valida nii teistes sektorites kui ka teiste riikide ülikoolides töötamise kasuks. Meie tänane kõrghariduse tase võimaldab seda.	Teadmiseks võetud/Selgitus. TAIE arengukavas 2021-2035 on teadussüsteemi suuna üks tegevusi doktoriõppe tõhususe ja atraktiivsuse kasvatamisega jätkamine ning doktorantide noorteadlase positsioonile liikumise toetamine, mis puudutab doktorantide sotsiaalseid tagatise ja sissetuleku kindlustamist. Samuti on haridusvaldkonna arengukava raames

			eesmärk vaadata üle doktoriõppe sisu ja korraldus ning luua meetmed doktoriõppe tulemuslikkuse kasvatamiseks. Võrreldes õpetajate palgataseme kindlustamisega ei ole doktorantide puhul poliitilist mandaati. Programmi/meetme tasandil saab kokku leppida läbi milliste meetmete seda tehakse.
328.	Rektorite Nõukogu	<p>Rektorite nõukogu seisukoht on, et doktorantuuri alustamise valik on riigi jaoks samaväärne õpetajaametisse asumisega. Oleme võtnud ühingu strateegiliseks eesmärgiks sellise käsitluse saavutamise ka riigi tasandil. Meie nägemuses peavad pikemas perspektiivis olema riigi loodavad doktorantide palgatingimused võrdsed õpetajatele kavandatuga. Taotleme sama lähenemise sisse viimist ka hariduse arengukavasse ja doktorantide lisamist õpetajate palka käsitlevasse indikaatorisse.</p> <p>Rektorite nõukogu strateegiline perspektiiv doktorikraadi väärtustamiseks haridussektoris ja avalikus sektoris laiemalt on siduda doktorikraadiga 30%line palgalisa. Taotleme ka selle näitaja lisamist arengukava strateegilise eesmärgi nr 2 indikaatorite nimekirja, õpetajate töötasu käsitlevate indikaatorite juurde. Kokkuvõtvalt on meie ettepanekud indikaatorite täiendamiseks järgmised:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Doktorandi ja magistriskraadiga õppejõu töötasu tuleks võrdsustada üldhariduskooli õpetaja töötasuga, mis on 120% riigi keskmisest töötasust. 2. Doktorikraadiga õppejõu töötasu peaks olema 30% kõrgem magistriskraadiga õppejõu töötasust. <p>Doktorantide tänane, arvestuslikult brutotöötasuks teisendatud toetus on 51% Eesti keskmisest brutopalgast; magistriskraadiga õppejõudude keskmine töötasu ülikoolides oli 2019. aastal Eesti keskmise palgaga võrrelduna 109%. Pooled doktorikraadiga õppejõududest ei saa täna 30% kõrgemat palka kui õpetajatele seatud sihttase. 2019. aastal tähendanuks see 2195 eurost töötasu, millega võrdne või kõrgem põhipalk oli 47% doktorikraadiga õppejõududest ülikoolides.</p>	<p>Teadmiseks võetud/Selgitus. TAIE arengukavas 2021-2035 on teadussüsteemi suuna üks tegevusi doktoriõppe tõhususe ja atraktiivsuse kasvatamisega jätkamine ning doktorantide noorteadlase positsioonile liikumise toetamine, mis puudutab doktorantide sotsiaalseid tagatise ja sissetuleku kindlustamist. Samuti on haridusvaldkonna arengukava raames eesmärk vaadata üle doktoriõppe sisu ja korraldus ning luua meetmed doktoriõppe tulemuslikkuse kasvatamiseks. Võrreldes õpetajate palgataseme kindlustamisega ei ole doktorantide puhul poliitilist mandaati. Programmi/meetme tasandil saab kokku leppida läbi milliste meetmete seda tehakse.</p>

		Kinnitame, et ülikoolid on valmis õppejõudude palgaandmeid indikaatorite seireks koondama, metoodikat nii rakenduskõrgkoolide kui ka Haridus- ja Teadusministeeriumiga täpsustama ning andmeid esitama.	
329.	Tartu Ülikool	Tartu Ülikoolil on hea meel näha, et osaliselt on ülikoolide antud tagasisidet haridusvaldkonna arengukava eelnõus arvesse võetud, samas tuleb nentida, et arengukava on ikka liialt üldhariduse poole kaldu ega käsitle piisavalt kõrghariduse strateegilisi arengusuundi.	Teadmiseks võetud.
330.	Tartu Ülikool	<p>Haridusvaldkonna pikaajaline arengukava peab ette nägema ka ülikoolide rolli valdkonna arendamisel</p> <p>Arengukava siht on arendada haridussüsteemi tõendus põhiselt, eesmärk on pakkuda tuge nüüdisaegsete õpikäsitle põhimõtete rakendamisel jpm. Arengukava leheküljel 8 on tugevusena nimetatud õpetajate esmakoolitus, kitsaskohana samas õpetajate järelkasvu ebapiisavus. Arengukava käsitleb ka mitteformaalset ja informaalset õpet, kus on palju olulisi osapooli. Arengukava leheküljel 6 kirjeldatud eri osapoolte vastutus ja rollid neid kitsaskohti ja sihte ei käsitle.</p> <p>Tartu Ülikool teeb ettepaneku täiendada arengukava lehekülge 6 ja 1.1. lisada oma rolli ja vastutusega:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ülikoolid, kes tagavad õpetajate ja õppejõudude järelkasvu ning veavad hariduse edenemiseks vajalikku arendus-, innovatsiooni- ja teadustegevust; • avaliku sektori asutused (muuseumid, raamatukogud jm), kes pakuvad mitmekesiseid õppimis- ja enesearendusvõimalusi. <p>1.2. ühendada suuresti kattuvate rollidega õppeasutuse pidaja ning riik ja kohalik omavalitsus järgnevalt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • riik, kohalikud omavalitsused jt õppeasutused pidajad, kes tagavad valikurohked ja kvaliteetsed õpivõimalused, optimaalse õppeasutuste võrgu ja ligipääsetavuse ning õppeasutuse ülalpidamiseks vajalikud vahendid. 	<p>Selgitus.</p> <p>Arengukava lk 6 on erinevate osapoolte roll strateegia täitmisel välja toodud suure üldistusastmega ning seetõttu ei ole seal välja toodud ka erinevate õppeasutuste erinevaid rolle. Oleme nõus, et ülikoolidel on täita haridusvaldkonna arengukvas väga mitmesugused rollid alates kõrgharidusõppe pakkumisest kuni õpetajakoolituse, sh täienduskoolituse ning teadus- ja arendustegevuseni, sh haridusteaduste edendamise. Teise strateegilise suuna sissejuhatavas tekstis on välja toodud ülikoolide roll: Nii õpetajate ja õppejõudude järelkasvu tagamisel kui ka hariduse edenemiseks vajaliku teaduse, arendustöö ja innovatsiooni arendamisel on oluline roll ülikoolidel.</p>
331.	Tartu Ülikool	<p>Õpetajate ja õppejõudude järelkasvu tagamine on tähtis ja vajab strateegilises eesmärgis 2 tugevamat esiletoomist</p> <p>Tartu Ülikool teeb järgmised ettepanekud:</p>	<p>Arvestatud/Selgitus.</p> <p>Arengukava teine strateegiline eesmärk on sõnastatud ümber järgmiselt: „Eestis on pädevad ja motiveeritud õpetajad ja</p>

	<p>2.1 Viia kitsaskohtade loendis (lk 8 punkt 2) doktoriõppe madal efektiivsus ja õppejõudude madal palk eraldi punktiks ja sõnastada selle järgnevalt:</p> <p>„Doktoriõppe madal atraktiivsus ja efektiivsus ei taga piisavas mahu õppejõudude järelkasvu, õppejõu karjäär ei ole atraktiivne ja õppejõudude palk on madal.“.</p> <p>2.2. Täiendada strateegilise eesmärgi 2 punkt 3 indikaatoreid (lk 15) doktorante ning magistrikraadiga õppejõude puudutavalt ning lisada uus punkt doktorikraadiga õppejõudude kohta pärast punkti 3 järgnevalt:</p> <table><tr><td>Indikaatorid</td><td>eesmärkide</td><td>2019</td><td>2035</td></tr><tr><td>3. doktorant (nooremteadur)</td><td></td><td>51</td><td>120</td></tr><tr><td>magistrikraadiga õppejõud</td><td></td><td>109</td><td>120</td></tr><tr><td>4. Osakaal doktorikraadiga õppejõududest, kelle töötasu on 30% suurem magistrikraadiga õppejõududele ja õpetajatele seatud eesmärgist (%)</td><td></td><td>47</td><td>100</td></tr></table> <p>2.3. Sõnastada tegevussuuna 2 punkt 2.4 (lk 18) järgnevalt: „Anda doktoriõppe tulemuslikkuse kasvatamiseks doktorantidele töötaja staatus ja tagada neile motiveeriv töötasu.“</p> <p>Haridus- ja Teadusministeerium on koostanud kooskõlastamisele saatnud õppetoetuste ja õppelaenu seaduse ning sellega seonduvate teiste seaduste muutmise väljatöötamise kavatsuse eesmärgiga muuta doktorantide staatust ja doktoriõppe korraldust. Uue kontseptsiooni rakendamise hind on vähemalt 19,5 miljonit eurot. Eesmärk, mis doktorantidele nooremteaduri palga maksmisel on vaja saavutada, peaks kajastuma nii tegevuse kui ka indikaatorina riiklikus strateegias.</p>	Indikaatorid	eesmärkide	2019	2035	3. doktorant (nooremteadur)		51	120	magistrikraadiga õppejõud		109	120	4. Osakaal doktorikraadiga õppejõududest, kelle töötasu on 30% suurem magistrikraadiga õppejõududele ja õpetajatele seatud eesmärgist (%)		47	100	<p>koolijuhid, mitmekesine õpikeskkond ning õppijast lähtuv õpe“. Teise strateegilise eesmärgi üks tegevussuund viiest keskendub täiel määral õpetajatele, milles nähakse tegevustena ette nii õpetaja ameti sisu, sh töötaja ülevaatamine; õpetajate järelkasvu tagamine, sh konkurentsivõimeline palk; tugisüsteemid jne. TAIE arengukavas 2021-2035 on teadussüsteemi suuna üks tegevusi doktoriõppe tõhususe ja atraktiivsuse kasvatamisega jätkamine ning doktorantide noorteadlase positsioonile liikumise toetamine, mis puudutab doktorantide sotsiaalseid tagatise ja sissetuleku kindlustamist. Samuti on haridusvaldkonna arengukava raames eesmärk vaadata üle doktoriõppe sisu ja korraldus ning luua meetmed doktoriõppe tulemuslikkuse kasvatamiseks. Võrreldes õpetajate palgataseme kindlustamisega ei ole doktorantide puhul poliitilist mandaati. Programmi/meetme tasandil saab kokku leppida läbi milliste meetmete seda tehakse.</p>
Indikaatorid	eesmärkide	2019	2035															
3. doktorant (nooremteadur)		51	120															
magistrikraadiga õppejõud		109	120															
4. Osakaal doktorikraadiga õppejõududest, kelle töötasu on 30% suurem magistrikraadiga õppejõududele ja õpetajatele seatud eesmärgist (%)		47	100															

332.	Tartu Ülikool	<p>Ei saa nõustuda hariduspoliitikaga, mis tekitab üldhariduskoolide õpetajate palkade eelisrahastamisega disproportsioone haridussektori sees ning muudab õppejõu ja teadlasena töötamise järjest vähem atraktiivseks. Doktorioppesse astumise valik peaks õpetajate ja õppejõudude järelkasvu kindlustamise eesmärgil olema riigi jaoks õpetajaametisse asumisega sama tähtsusega. Pikemas perspektiivis peaks riigi loodavad doktorantide palgatingimused olema võrdsed õpetajatele kavandatuga. Doktorikraadi väärtustamiseks haridussektoris ja avalikus sektoris laiemalt, tuleb seada eesmärk tagada doktorikraadiga õpetajatele ja õppejõududele 30%ine palgalisa.</p> <p>2.4. Strateegilise eesmärgi 2 tugevuste juures (lk 8) ei ole arusaadav, keda punktides 2 ja 3 õpetajaks loetakse ja milliste õpetajate palgatõus on täna juba riiklik prioriteet. Ettepanek on punkt 2 sõnastada tegelikkusele vastavalt: „Üldhariduskoolide õpetajate palgatõus on riiklik prioriteet.“.</p> <p>2.5. Eeldades, et usaldus on ühiskonnas tõenduspõhiselt olemas ka õppejõudude vastu, siis tuleks punkt 3 sõnastada: „Ühiskonnas on usaldus õpetajate ja õppejõudude vastu.“.</p>	<p>Teadmiseks võetud/Selgitus.</p> <p>TAIE arengukavas 2021-2035 on teadussüsteemi suuna üks tegevusi doktorioppe tõhususe ja atraktiivsuse kasvatamisega jätkamine ning doktorantide noorteadlase positsioonile liikumise toetamine, mis puudutab doktorantide sotsiaalseid tagatise ja sissetuleku kindlustamist. Samuti on haridusvaldkonna arengukava raames eesmärk vaadata üle doktorioppe sisu ja korraldus ning luua meetmed doktorioppe tulemuslikkuse kasvatamiseks. Võrreldes õpetajate palgataseme kindlustamisega ei ole doktorantide puhul poliitilist mandaati. Programmi/meetme tasandil saab kokku leppida läbi milliste meetmete seda tehakse.</p>
333.	Tartu Ülikool	<p>Arengukava maksumuse prognoosi kohta pole selgitusi ei arengukavas endas ega selle seletuskirjas. On arusaadav, et maksumuse prognoos aastani 2035 on hüpoteetiline, kuid järgmiseks viieks aastaks oleks prognoos kindlasti väga vajalik, et mõista, kuidas arengukava toimima hakkab. Oluline oleks ka teada, kas maksumuse prognoosis on arvestatud eri haridustasemete rahastuse osakaalu SKP-st.</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Maksumuse prognoosi eri haridustasemete lõikes ei prognoosita osakaaluna SKPsse.</p>
334.	Tartu Ülikool	<p>Muud tähelepanekud</p> <p>4.1. Kontrollimist vajab leheküljel 9 kitsaskoha sõnastus punktis 3. Küsimust tekitab sõnastus, mis väidab, et suure väljalangevuse pärast kõrgharidusest jääb kasutamata suur osa elanikkonna tööturupotentsiaalset.</p> <p>4.2. Ülikoolid on varasemas tagasisides teinud ettepanekuid arengukava struktuuri muuta, kuid neid ei ole arvesse võetud. Arengukava ei ole väga hästi jälgitav ja loogiline, sest strateegilised suunad on omavahel kattuvad. Tulemuseks on nii kordused kui ka killustatus. Pole lihtne aru saada</p>	<p>Sisuliselt arvestatud.</p> <p>Teksti on täiendatud.</p>

		<p>arengukavast, milles on näiteks strateegilise suuna nr 1 all kirjeldatud kitsaskoht (lk 7 punkt 8), et täiskasvanute valmisolek oma oskusi pidevalt täiendada ei ole piisav, samas kui strateegilise suuna nr 3 all on kirjeldatud tugevusena (lk 9 punkt 1), et ühiskonnas kehtivad väärtused soodustavad pidevat enesetäiendamist.</p> <p>4.3. Ülikoolid on juhtinud tähelepanu ka sellele, et arengukava on administratiivsete tegevuste mahtu kasvatav. Arengukavas, eriti mõnes tegevussuunas (nt punktis 1.2 lk 13), on tegevused põhiosas seotud terviklahenduste, raamistike ja lähenemiste loomisega. Näiteks eesmärgi „töötada välja terviklähenemine rändetaustaga õppija juhtumipõhiseks toetamiseks“ asemel võiks eesmärgiks seada lihtsalt selle, et õppeasutustes tagatakse rändetaustaga õppija juhtumipõhine toetamine. Vastasel juhul on arengukava eesmärk täidetud ka siis, kui raamistik on valmis kirjutatud.</p>	
335.	Tööandjate Keskliit	<p>Nõustume, et koostöö edenemiseks peavad osapoolte rollid ja vastutus olema selged. Samas jäi arusaamatuks, mida peetakse silmas lausega: „Tööandjad võtavad õppe ja oma töötajate oskuste arendamisel, sh töökohapõhise õppe ja praktikavõimaluste pakkumisel suurema vastutuse.“?</p>	<p>Selgitus. Sõnastust on täpsustatud eelnõus.</p>
336.	Tööandjate Keskliit	<p>Tööandjatel on suur roll hariduse põhiprotsessides (nt õppekavaarendus, praktikakorraldus) ja oskuste vajaduse prognoosimisel ning see on ka strateegilise eesmärgi 3 all on tugevusena välja toodud.</p> <p>Suurema vastutuse võtmine praktikavõimaluste ja töökohapõhise õppe pakkumisel peab olema tööandjate vajadustele vastav ja jõukohane (vajadusel kaasnema toetavate meetmete rakendamine). Töökohapõhise õppe läbiviimise maksumuse ja tasuvuse uuringus (Praxis, 2017) on leitud, et töökohapõhine õpe maksab ettevõtetele rohkem, kui toob otsest tulu. Eesti töökohapõhise õppe korraldusele on iseloomulik, et õpipoisid on ettevõtete töötajad juba enne õpingute algust. See mõjutab olulisel määral ka kulude kujunemist – õpipoistel ei ole vaja sisse elamise aega ning nad on juba läbinud kõigile töötajatele mõeldud koolitusi. Samuti takistab tööandjaid noortele töökohapõhise õppe võimaluste pakkumisel ühe asjaoluna noorte vähenenud huvi kutseõppe vastu. Kutseõppe populariseerimine vajab selget planeerimist ja järjekindlat koostööd</p>	<p>Selgitus. Töökohapõhise õppe eesmärgiks ongi parem vastamine tööandjate vajadustele. Õppe ja praktika korraldamine ei saagi otsest rahalist tulu toota, see on investering tulevikku.</p>

337.	Tööandjate Keskliit	<p>Strateegiline eesmärk 1: Õpivõimalused on valikurohked ja kättesaadavad ning haridussüsteem võimaldab sujuvat liikumist haridustasemete ja -liikide vahel</p> <p>Peame haridussüsteemi paindlikkust oluliseks. Leiame, et põhikoolilõpetajatele edasiõppimiseks praktiliselt ainsa valikuna gümnaasiumiõppe pakkumine ei ole põhjendatud lahendus. Tööandjad leiavad, et on vajalik jätta alles võimalus pärast põhikooli lõpetamist astuda kutsekeskharidusõppesse ning kutseõppeasutuste lõpetajaile tagada gümnaasiumi lõpetajatega võrdsed võimalused õpingute jätkamiseks kõrgkoolis. Mistõttu tuleks luua kutsekoolide lõpetajaile riiklikult ja kõrgkoolide toetatud süsteem kõrgkoolidesse astumiseks. Leiame, et see omakorda muudab kutseõppe atraktiivsemaks ja kasvatab kõrgkoolilõpetajate konkurentsivõimet tööturul.</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Üks oluline muutus on luua ja rakendada ühtne keskharidusstandard, et lõimida üld- ja kutsekeskharidus. Seetõttu on vaadatud ka keskharidust ühtsena. Samuti peab muudatus võimaldama kutsesuuna valinutel jätkata kõrghariduses õpinguid. Detailsemad tegevused lepitakse kokku programmi tasandil.</p>
338.	Tööandjate Keskliit	<p>Strateegiline eesmärk 2: Õpe on õppijakeskne ja tulevikku vaatav ning õpetajate järelkasv on tagatud</p> <p>On oluline, et õpetajate järelkasvu probleemid on strateegias, selle lisas ja seletuskirjas välja toodud. Õpetajaamet ei ole piisavalt atraktiivne, õpetaja töö hindamine ja tasustamine ei vasta ametikohale esitatavatele nõuetele ning kaasava hariduse rakendamine toob kaasa varasemast teistsugused ootused õpetajate kompetentsusele. Õpetajate väärtustamine ja järelkasvu koolitamine on Eesti Tööandjate Keskliidu arvates äärmiselt olulise tähtsusega ülesanded, mistõttu soovitame tungivalt muuta eesmärgi saavutamiseks seatud indikaatorit nr 3 vastavalt:</p> <p>Õpetajate keskmine töötasu võrreldes Eesti keskmise töötasuga (%) aastaks 2035: Üldhariduskooli õpetaja 150 Loodusteaduste ja kutseõppeasutuse õpetaja 200</p>	<p>Teadmiseks võetud.</p>
339.	Tööandjate Keskliit	<p>Strateegiline eesmärk 3: Õpivõimalused vastavad ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele</p> <p><u>Tugevused, punkt 3</u> on välja toodud, et tööandjatel on suur roll hariduse põhiprotsessides (nt õppekavaarendus, praktikakorraldus) ja oskuste vajaduse prognoosimisel. <u>Kitsaskohana (punkt 2)</u> tuuakse esile hinnang,</p>	<p>Arvestatud.</p> <p>Sõnastusi on täpsustatud.</p>

		<p>et tööandjate panus kutse- ja kõrgharidusse ning täiendusõppesse on ebapiisav. Mis oleks piisav?</p> <p><u>Tugevused, punkt 5:</u></p> <p>Oleks otstarbekas selgituseks märkida, et vaadeldavad valdkonnad (IT ja tervishoid) on kasvuvaldkonnad.</p> <p><u>Kitsaskohad, punkt 2:</u></p> <p>Eeldades, et stiimuleid koostöö arendamiseks vajavad mõlemad osapooled, palume lause „Stiimulid ja tingimused õppeasutuste koostöökst töömaailmaga ei ole piisavad“ sõnastada ümber: „Stiimulid ja tingimused õppeasutuste ja töömaailma koostöökst ei ole piisavad“.</p> <p><u>Kitsaskohad, punkt 9:</u></p> <p>Majandusstruktuur ei soodusta alati erialase hariduse omandamist – poleks paha seda lauset selgitada.</p> <p>Väide, et tööandjad ei väärtusta kvalifikatsioone ja kutseid ning omandatud oskused ei realiseeru tootlikkuse tõusus ja töötasus, ei ole päris korrektsed. Palun sõnastada ümber: kutsekvalifikatsioonide väärtustamine on ebaühtlane, omandatud oskused ei realiseeru alati tootlikkuse tõusus ja töötasus.</p>	
340.	Tööandjate Keskliit	<p>Sihid aastaks 2035</p> <p><u>Regionaalareng:</u></p> <p><i>Arengutõuget vajavatele</i> piirkondadele ... Seda mõistet seletuskirjas ei kasutata, palume selgitada, milliseid piirkondi loetakse arengutõuget vajavateks.</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Eelkõige mõjutavad meid lähiajal demograafilised muutused - rahvastiku vähenemisest ja vananemisest tingitud muutused mõjutavad enim Ida-Virumaad, Kagu- ja Kesk-Eestit ning keskustest kaugemaid piirkondi. Just neid piirkondi on silmas peetud ning erilahendused saavad tulla vastava piirkonna eripära arvestades.</p>
341.	Justiitsministeerium	<p>Haridusvaldkonna arengukavaga seatakse sihid järgmiseks 15 aastaks, dokumendi sissejuhatuses loetletakse mõningad teiste valdkondade arengust ning keskkonnamuutustest tulenevaid mõjurid, millega tuleb haridusvaldkonnas arvestada. Soovitame arengukavas arvestada ka neid õppetunde, mille võtame kaasa praegusest eriolukorrast. Eriolukorraga</p>	<p>Arvestatud/Selgitus.</p> <p>Seletuskirja on lisatud vastav täiendus. Arengukava põhiteksti eriolukord ei ole muutnud, kuid kindlasti andis see olulise tõuke õppe mitmekesistamiseks,</p>

		<p>saadud kogemus muudab ilmselt märkimisväärselt ja jäädavalt arusaama mh õppetöö korraldamisest. Arengukava võiks sellise lähenemise muudatuse arvesse võtta nii põhidokumendis kui ka edasiste tegevuste väljatöötamisel.</p>	<p>õppijate ja õpetajate digipädevuste tõusule, kooli ja kodu koostööle, õpetajate omavahelistele koostööle ning suurendab õppijate enesejuhtimise oskusi. Samas tõi COVID-19 välja kitsaskohti, nt digivahendite kättesaadavus kodudes, distantsõppe mitte nii hea sobivus HEV õppijate puhul. Seda kõike saame arvesse võtta juba programmi tasandil.</p>
342.	Justiitsministeerium	<p>Arengukava lk 24 on toodud arengukava juhtkomisjoni liikmed. Justiitsministeerium vastutab kuriteoennetuse planeerimise ja koordineerimise ning süüteoennetuse nõukogu töö korraldamise eest, mistõttu teeme ettepaneku lisada juhtkomisjoni ka justiitsministeeriumi esindaja.</p>	<p>Sisuliselt arvestatud. Arvestades haridusvaldkonna koostööpartnerite hulka, oleme töövilmselise juhtkomisjoni moodustamiseks lähtunud põhimõttest, et vähem seotud või otsesed rakendajad/kasusaajad kaasatakse programmide/meetmete väljatöötamisel. Programmi/meetmete väljatöötamiseks kutsub HTM kokku erinevaid püsivaid või ajutisi töörühmi, kuhu kaasatakse õpetajate, õppijate, koolijuhtide, erinevate koolitüüpide esindajad jt osapooled. Seega Justiitsministeeriumi esindaja on kindlasti kaasatud arengukava elluviimiseks loodava programmi tasandi töörühma.</p>
343.	Justiitsministeerium	<p>Arengukava lk 30 on toodud, et ka noortevaldkonna arengukava raames toetatakse noorte digipädevuste arendamist ning noorsootöö teenuste ja -tegevustega noore sujuvamat tööturule sisenemist. Haridus- ja Teadusministeerium võiks täpsemalt lahti kirjutada, kuidas nende</p>	<p>Arvestatud. Digipädevuste keskne arendamine on haridusvaldkonna arengukavas. Noorte valdkonna arengukavas on täiendavad tegevused läbi noorsootöö tegevuste.</p>

		tegevuste arendamine ja planeerimine kahe arengukava (programmide) vahel täpsemalt jaotub.	
344.	Justiitsministeerium	Arengukava lk 30 on toodud, et inimeste heaolu ja turvalisuse teemasid toetatakse arengukavas üldoskuste arendamise, ühise kultuuri- ja väärtusruumi ja eestikeelse õppe kaudu. Palume Haridus- ja Teadusministeeriumil täpsustada, et kas koolikeskkonnas elluviidav vägivallaennetus, eeskätt koolikiusamise, noorte paarisuhtevägivalla ja seksuaalvägivalla teemadel, leiab detailsema kajastuse programmides või kuidas tagatakse haridusvaldkonnas ennetusteemade tervikkäsitus.	Arvestatud/selgitus. Süsteemne koostöö Kiusamisvaba Haridustee koalitsiooniga nimetatud probleemide lahendamiseks jätkub ka uue arengukava perioodil. Turvalisuse ja väärtuskesksete programmide tegevus saab endiselt olema programmides.
345.	Tuleviku Hariduse SA	Lk 3 sissejuhatust täiendada järgmise mõttega: Muutuv maailmas on igal lapsel, noorel ja täiskasvanul esmatähtis õppida kohanema reaalsete muutustega käesolevas ajahetkes. Psühholoogias on teada, et kohanemisvõime ehk psühholoogilise paindlikkuse üks oluline määraja on emotsionaalne intelligentsus - oskus teadvustada enda ja teiste emotsioone, neid praktiliselt juhtida. Teiseks on teada, et kohanemiseks ümberringi toimuvaga on vaja rakendada oma võimekust märgata ja teadvustada, et õppijad õpiksid teadvustamist ja seda, kuidas seda saab ise suunata. Kolmandana on kohanemisvõime kujunemiseks vaja, et inimese mälu olev mõte ja informatsioon oleks tegelikkusele vastav. Sellest tulenevalt on vaja oskust, kuidas mõistust kui oma töövahendit kasutada. Heaks kohanemisvõimeks on õppijal vaja omandada kompetentsid kolmes sisekeskkonna metakateoorias: emotsionaalne, mentaalne ja teadvustamisega seotud.	Selgitus. Nimetatud teemad on sisuliselt kaetud olemasolevates põhikooli ning gümnaasiumi riiklikes õppekavades. Emotsionaalse intelligentsuse sisuline idee on üldpädevuste all PRÕKis ja GRÕKis kaetud ning saab tähelepanu ka edaspidi (sh kultuuri- ja väärtuspädevus, sotsiaalne- ja kodanikupädevus, enesemääratluspädevus ning suhtluspädevus).
346.	Tuleviku Hariduse SA	Lk 4 Lisada väärtus: Iga inimene ise kui oma elu kese Täiendava kommentaarina on siin oluline, et nii positiivne kui negatiivne muutus algab alati inimesest endast ja siin kehtib printsiip - muuda ennast ja muutub ka maailm sinu ümber. Iga oma tegevusega me paneme aluse uutele sündmustele ja arengutele, olgu see siis suhetes, õpitulemustes, keskkonnahoius jne.	Selgitus. Enesemääratluspädevus, mis hõlmab ka eneseanalüüsi ning õpipädevus on riiklikus põhikooli ja gümnaasiumi õppekavades kaetud, mis seab fookuse tõstatatud teemadele. Muutuste juhtimine ja nendega kohanemine on laiemalt elukestva õppe kontseptsiooni osadest.

347.	Tuleviku Hariduse SA	Lk 5 jm sõnastada kolmandas strateegiline eesmärk järgmiselt: Õpivõimalused vastavad iga inimese enda, ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele.	Mittearvestatud/Selgitus. Eelkõige saame arengukavas suunata ühiskonna ja tööturu arenguvajadusi, arvestades seejuures ka inimeste arenguvajadusi. Inimeste vajadused võivad olla väga erinevad, sh erasfääris pakutavad koolitused, mida riigi tasandil ei reguleerita.
348.	Tuleviku Hariduse SA	Lk 6: lisada õppeasutuste töötajate juurde „iga lapse“: loovad iga lapse arengut ja tervist toetava, turvalise ja koostööle orienteeritud õppekeskkonna ja organisatsioonikultuur.	Selgitus. Siin on mõeldud kogu kooliperet, nii õpetajaid, õppijaid, koolijuhti jne, mitte ainult lapsi.
349.	Tuleviku Hariduse SA	Lk 6, õppija vastutus: Õppimisrõõmu ja -tahtega õppija, kes õpib vastutama oma õppimise eest ja teadlikult oma õpiteed kujundama, omandab teadmised, oskused ja hoiakud, mis aitavad elus toime tulla ja enda seatud eesmärke ellu viia.	Selgitus. Õppimisrõõm ja –tahe saavadki tekkida õppimist toetavast, turvalisest ja koostööle orienteeritud õppekeskkonnast.
350.	Tuleviku Hariduse SA	Lk 7 täiendada kodanikuühiskonna panustamist järgmiselt (täiendus kaldkirjas): <i>Kodanikuühiskond panustab haridusse üha enam luues alternatiivharidust pakkuvaid erakoole ja teisi organisatsioone, mis tagavad hariduse kättesaadavuse arvestades kõigi sihtrühmade vajadusi ja mitmekesisuse.</i>	Sisuliselt arvestatud. Kodanikuühiskonna panustamist on täiendatud, kuid teises sõnastuses.
351.	Tuleviku Hariduse SA	Lk 7 täiendada tugevusi/kitsaskohti järgmiste mõtetega: 11. Haridussüsteemis puudub inimese sisekeskkonna haldamise baasoskuste õpe, kuidas sellistes metakategooriates nagu emotsioonid, mõistus ja teadvustamine aset leidvaid protsesse tundma õppida, neis iseseisvalt muutuste esile kutsumise oskusi üldpopulatsiooni tasemel kasutama õppida, sest suur enamus vaimse tervise probleeme on kas vallandatud või võimendatud just vastava hariduse puudusest. Lasteaegades ja koolides õpitakse enesekohaseid oskusi, kuid see ei ole piisav, sest TAI vaimse tervise alastest uuringutest selgub, et inimesed ei tunne ennast enda elus hästi. Heaolu asemel on inimesed statistika alusel aina enam õnnetud, stressis, depressiivsed, ärevad, kohanemis- ja tähelepanuraskustega.	Selgitus. Nimetatud teemad on sisuliselt kaetud olemasolevates põhikooli ning gümnaasiumi riiklikes õppekavades. Emotsionaalse intelligentsuse sisuline idee on üldpädevuste all PRÕKis ja GRÕKis kaetud ning saab tähelepanu ka edaspidi (sh kultuuri- ja väärtuspädevus, sotsiaalne- ja kodanikupädevus, enesemääratluspädevus ning suhtluspädevus).

		<p>12. Emotsionaalset intelligentsust peetakse psühholoogias kõige olulisemaks meeskonna toimimise, hea koostöö kompetentsiks. Kõige produktiivsemaks töötamise viisiks loetakse flow - kulgemise seisundit. Täna ses haridussüsteemis on puudu selline võimalus, et õppija õpiks kasutama oma sisemisi potentsiaale, krea tiivsust, taipamist, so sisekeskkonna haldamise baasoskusi kolmes metakategoorias nagu emotsioonid, mõistus ja teadvustamine.</p> <p>13. See, mis seisundis inimene parasjagu on, see mõjutab tema valikuid kaasuda, olla aktiivne ühiskonna liige. Inimese iga otsus ja valik mõjutab ühiskonda nii kitsamas kui laiemas mõistes. Ühiskonnas on oskamatuses t juhtida ja vajadusel korrastada oma emotsioone ning mõtteid levinud ületarbimine, mis on viinud keskkonna reostuseni ja toonud kaasa suuri probleeme. Selliste tagajärgede ennetamiseks ja muutmiseks on õppijal vaja aru saada ühenduslulist tema endaga toimuva ning ümbritseva vahel.</p>	
352.	Tuleviku Hariduse SA	<p>Lk 8 täiendada tugevusi/kitsaskohti järgmiste mõtetega:</p> <p>10. Täna ne õpe ei vasta õppijakesksuse põhikriteeriumitele. Õppijakesksus tähendab seda, et võetakse arvesse õppija soovi ja tehakse sammud selle soovi täitumiseks. Kõikide inimeste soov on olla õnnelik ja rahul. Inimesed tahavad olla kellelegi vajalikud ja teha tähendusrikkaid tegevusi elus. Õppija vajab oskusi minimaliseerida kõike seda, mis teeb ta päeva halvaks - sisemised konfliktid ja pinged, sisemised kahlused. Selleks et aru saada endast, minimaliseerida halba oma päevas ja oma elu juhtida, on vaja rakendada sisekeskkonna haldamise baasoskusi, et tulla välja sisepingetest ja kahtlustest ning minna sära silmis uuele päevale vastu.</p> <p>11. Täna sed õppijad ei oska seada reaalseid eesmärke, teadvustada ja märgata olemasolevaid valikuid õpiteel ning karjääris. Õppijakeskse õppe rakendumisel on õppija oma valikutes iseseisev, oskab seada endale reaalseid eesmärke ja leiab oma tee. Sisekeskkonna baasoskusi rakendades õpivad õppijad teadvustama ja märkama olemasolevaid valikuid õpiteel ning karjääris.</p> <p>12. Inimesed ei suuda mõista neis endis toimuvat ja seeläbi ka laiemalt kogu ühiskonnas aset leidvat. Alles seejärel, kui inimene õpib mõistma ennast, saab võimalikuks arusaamine teistest ühiskonnaliikmetest, tekib</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Kõik nimetatud teemad on kaetud nüüdisaegse õpikäsitusega, mille osas on kitsaskoht sõnastatud.</p> <p>Kõik teie poolt nimetatud teemad on väga olulised. Õppijast lähtuv õpe ja ennastjuhtiv õppija on läbiv telg loodavas arengukavas.</p>

		<p>tolerantsus erinevate inimeste, kultuuride jne suhtes, valmidus anda oma panus. Sisekeskkonna baasoskuste arendamisel tekib arukus, kuidas reaalajas tehtud valik loob uue olukorra. 2020. aasta pandeemia kontekstis tuleb ilmekalt esile mitmeid sisekeskkonna protsessidest tingitud kitsaskohti: koduvägivalla kasv, inimeste hirm, ärevus, muretsemine, suurenenud vaimse tervise probleemide arv, puudujäägid enesedistsipliinis, puudujäägid oskustes toime tulla teadmatuse ja määramatusega jne. Probleemid, mis arvati, et on lahendatud, on tegelikult alles.</p>	
353.	Tuleviku Hariduse SA	<p>Lk 9 täiendada tugevusi/kitsaskohti järgmiste mõtetega:</p> <p>10. Me tegelikult ei tea, millised on tööturu vajadused aastaks 2035. 2020. aasta pandeemia näitel võib tööturg kardinaalselt muutuda. Me ei tea, milleks me lapsi ja noori ette valmistame. Oluline on hoiduda kinni hoidmast tänastest kindlatest veendumustest. Prioritiseerida tuleks laiaspektri oskuseid nagu kohanemisevõime, kreatiivsus, elukestva õppimise võimekus, mis põhinevad sisekeskkonna baasoskustel olles kolme metakategooria erinevad konfiguratsioonid.</p> <p>11. Täna õppijad ei ole ette valmistatud tööle aset leidvateks ja ettevõtlusega kaasnevateks ebaõnnestumisteks.</p> <p>Tööülesannete täitmine ja ettevõtlikkus on seotud oma hirmude, laiskusega jm sarnasega toimetulekuga (emotsioonide haldamise oskus), oskusega planeerida ja õiget infot hankida (mõistuse kui töövahendi kasutus) ja märgata, olla terav pliiats (teadvustamise rakendamine). Ebaõnnestumised ja eksimused tööle ning ettevõtluses on õppimise vorm ja osates hallata sellega kaasnevaid emotsioone ning mõtteid, ei peaks need enesekindlust alla viima.</p> <p>12. Elu kõiki aspekte ei vaadelda tervikuna.</p> <p>Tuleviku kaugtöö ja ühiskonnaelus kaasa löömine on seotud väga hea enesedistsipliiniga. Ühelt poolt peavad inimesed väga hästi koostööd tegema, kuid samas ka kodukontoris tõhusalt töötama. Töö ja ühiskonnaelus kaasa löömine võimaldavad rahuldada elu baasvajadusi, kuid pole kõige tähtsamad tegevused. Kui töö muutub liiga keskseks ja inimesel kaovad selle arvelt ära hovid ja muud kosutavad tegevused, siis ohustab teda läbipõlemine. Teiseks, kui elu muud arengud jäävad</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Arengukavas on oluliselt kohal üldpädevuste arendamine, mis mh sisaldab endas ka kohanemisevõimet. Samuti on olulisel kohal ettevõtlikkus, mida on võimalik mõõta nt ettevõtluspädevuse mudelile toetudes, mis hõlmab endas terviklikku pädevuste kogumit, sh nii ettevõtlikkuse komponente kui ettevõtlusalaseid teadmisi ja oskusi (https://ettevotlusope.edu.ee/ettevotluspadevuse-mudel/). Erinevatel haridustasemetel on rõhuasetused pädevuse arendamisel erinevad. Nt alg- ja põhikoolis on õppe keskmes väärtust loova mõtlemise arendamine ja enesejuhtimisega seotud alapädevuste arendamine. Gümnaasiumis, kutse- ja kõrghariduses muutuvad olulisemaks ettevõtluskeskkonnas tegutsemisega seonduvad pädevused, sh äriidee elluviimisega seotud oskused ja teadmised. Seega näeme, et nooremate õppurite puhul peaks indikaator</p>

		tahaplaanile, siis see tekitab tavaliselt suhetes probleeme. Kolmandana saab välja tuua, et kui ühel hetkel ei ole võimalik enam samas mahus kaasuda kui varem, siis tunneb inimene ennast kasutuna. Elu vaadatakse kui tervikut, elu kõiki aspekte.	hindama pigem ettevõtlikkust, samal ajal kui vanemate õppurite puhul on asjakohane hinnata mh ka ettevõtlusaktiivsust. Võimalusel soovime arvesse võtta ka muid komponente, nt ühiskondlik aktiivsus, vabatahtlik töö jms.
354.	Tuleviku Hariduse SA	Lk 11 täiendada sihte aastaks 2035 järgmise mõttega: Inimene kui indiviid: Kõik planeeritud õppimisvõimalused, -valikud ja haridussüsteem teenivad õppija vajadusi ja ennetavad olukorda, kus unustame ära õppija ja keskendume liigselt mõõdikutele, testidele, hindamisele ning formaalsustele. Paljude õppijate vajadusi arvestavad kõige paremini alternatiivharidust pakkuvad erakoolid.	Selgitus. Üks arengukava aluspõhimõtetest on õppija võimestamine. Õppijast lähtuv õpe ja ennastjuhtiv õppija on läbiv telg loodavas arengukavas.
355.	Tuleviku Hariduse SA	Lk 11 täiendada 1.1. tegevusi: tagada alternatiivharidust pakkuvate erakoolide igakülgne toetus, et haridus oleks kättesaadav eri sihtrühmadele. Nii neile, kes vajavad rohkem eneseusalduse toetamist, kes tunnevad huvi sügavama enda sisekeskkonna baasoskuste tundmaõppimise, loodusõppe vms vastu kui neile, kes vajavad teistsugust õppekorraldust ja -meetodeid. tagada sisekeskkonna baashariduse omandamise võimalus valikainena koolides, kus see ei ole integreeritud kooli õppekavasse	Selgitus. Arengukavaga säilib õppeasutuste omandivormide mitmekesisus ning arengukava on kooskõlas põhiseaduse par 37: „Et teha haridus kättesaadavaks, peavad riik ja kohalikud omavalitsused ülal vajalikul arvul õppeasutusi. Seaduse alusel võib avada ja pidada ka muid õppeasutusi, sealhulgas erakoole. Laste hariduse valikul on otsustav sõna vanematel.“
356.	Tuleviku Hariduse SA	Lk 14 täiendada 1.3 tegevusi: luua mitmekesised õpivõimalused erinevate huvidega õppijatele nagu näiteks loomuliku ja elu põhivajadusi tagava looduseskkonna põhiteadmiste tundmaõppimine ja soodustada koostööd koolide vahel huvipõhise õppe eesmärgil.	Selgitus. Valikurohked õpivõimalused ja mitmekesine õpikeskkond seda tähendabki, nt õppimine digikeskkonnas, töökohal, koolituskeskuses, kultuuriasutuses, muuseumis, noortekeskuses ja -programmis, huvikoolis, keskkonnahariduskeskuses jne. Samuti on teise strateegilise suuna

			all: rakendada enam praktilist õpet (nt probleem- ja projektõpet), mis võimaldab muuta õppeülesandeid tähenduslikumaks ning kujundada võimekust lahendada isikliku elu, õppetöö, kohaliku kogukonna või ühiskonna väljakutseid loovalt, koostöiselt ja uuenduslikult.
357.	Tuleviku Hariduse SA	Lk 16 sihid aastaks 2035 (õpetajate järelkasv) täiendada järgmise mõttega: sisekeskkonna haldamise baasoskused: Iga üksikindiviid on omandanud baashariduse oma sisekeskkonna komponentidest: emotsioonid, mõistus ja teadvustamine. Igaühel on teadmised ja oskused nende komponentide eristamise, haldamise ning neis iseseisvalt muutuste esile kutsumise kohta.	Selgitus. See on osa üld- ja tulevikupädevustest.
358.	Tuleviku Hariduse SA	Lk 15 täiendada vanema rolli toetamist järgmise mõttega: viia üldpopulatsioonini sisekeskkonna baasoskuste õpe kolmes metakategoorias - emotsioonid, mõistus ja teadvustamine;	Selgitus. See on osa üld- ja tulevikupädevustest.
359.	Tuleviku Hariduse SA	Lk 21 sihid aastaks 2035 täiendada järgmise mõttega: Üksikindiviid kui muutuste põhjus ja algataja: inimene, kes teab, mis viib probleemideni ja oskab korraldada endale täisväärtuslikku elu. Iseendast ja oma võimalustest arusaamiseks on sisekeskkonna haldamise oskuste omandamine samaväärselt väärtustatud kui ükskõik milline teine teadmine ning oskus. Ühiskond koosneb üksikindiviididest, seega mistahes muutuse läbiviimine ühiskonnas saab alguse vastavatest muutustest mitmetes üksikindiviidides.	Selgitus. See on osa üld- ja tulevikupädevustest, mis on sihina seatud teise strateegilise suuna all.
360.	Tuleviku Hariduse SA	Lisada mõistetes: Sisekeskkonna haldamise baasoskused lähtuvad vajadusest juhtida kolme liiki protsesse, mis on omased kõigile inimestele jaotudes järgnevasse metakategooriatesse: emotsioonid, mõistus ja teadvustamine. Baasoskuste õppimisel on esmaseks õpiväljundiks kolme metakategooria protsessides orienteerumine ja nende seostamine enda valikute, otsuste, käitumise ja suhetega. Teiseks õpiväljundiks on osata kasutada ja suunata vastavaid kategooriaid kui sisemisi töövahendeid. Kolmandaks õpiväljundiks on	Selgitus. Kuna vastavaid mõisteid arengukavas ei kasutata, siis ei ole neid ka defineeritud. Mõistete osas on defineeritud üld- ja tulevikupädevused.

		arendada oskust kasutada enda emotsioone, mõistust ja teadvustamist nendes peituvate ning elus edasiviivate potentsiaalide avamiseks. Eelnev on aluseks inimese heaolule, võimaldades ühelt poolt ennetada vaimse tervise probleeme ja teisalt elus head hakkamasaamist, muutustega kohanemist.	
361.	Tuleviku Hariduse SA	Lk 31 lisada läbivate teemade juurde. Soovitus lisada läbiv teema. Praegused teemad puudutavad kõike seda, mis on inimese ümber. Mina Mina kui kõige siin märgitu mõjutaja. Minu suhestumine välja toodud teemadega ja nende mõju minule.	Selgitus. See on osa üld- ja tulevikupädevustest.
362.	Kultuurikomisjon/Isamaa Fraktsioon	Haridusvaldkonna arengukava praegusel kujul tundub toorena ja ei vasta väljakutsetele, mis seisavad haridusvaldkonna ees. Arengukava tuleb oluliselt täiendada. Probleemsete kohtadena näeb Isamaa fraktsioon järgmisi 1.ÕPETAJAD: Arengukava lähtepunktideks on üldeesmärgid, mis kirjutatakse välja prioriteetidena. Dokumendis on 3 üldeesmärki. Üldeesmärkide juurde tuleb lisada õpetajate juurdekasv kui riiklik prioriteet. Eesti õpetajaskond vananeb ning ilmselgelt ootab meid kriis õpetajate juurdekasvu küsimuses. Arengukava peaks püstitama selle kriisi lahendamise üheks peamiseks eesmärgiks. Lisame siia, et praeguse olukorra kirjelduses (2. Praegune olukord. Tegevused. Strateegiline eesmärk 2.) on mainitud, et „õpetajate palgatõus on riiklik prioriteet“. Tahaksime arengukavast välja lugeda tuleviku lahenduste osas mingi täpsema sõnastuse. Kas prioriteet on keskmine palk, kõrgharidusega inimese keskmine palk, liikumine kõrgpalgaliste suunas?	Arvestatud. Arengukava teine strateegiline eesmärk on sõnastatud ümber järgmiselt: „Eestis on pädevad ja motiveeritud õpetajad ja koolijuhid, mitmekesine õpikeskkond ning õppijast lähtuv õpe“. Teise strateegilise eesmärgi üks tegevussuund viiest keskendub täiel määral õpetajatele, milles nähakse tegevustena ette nii õpetaja ameti sisu, sh tööaja ülevaatamine; õpetajate järelkasvu tagamine, sh konkurentsivõimeline palk; tugisüsteemid jne. Detailsemad tegevused sõnastatakse programmides, millega viiakse arengukava ellu ja milles kirjeldatakse planeeritud meetmed ja tegevused.
363.	Kultuurikomisjon/Isamaa Fraktsioon	PRIORITEETSSED VALDKONNAD Arengukava dokumendis tuuakse esile IT-valdkonnaga seotud õpe. Nõustume, et IT-valdkonna positsioon ja areng väärib esile tõstmist, kuid sellele lisaks tuleb selgelt määratleda ka teised riiklikud prioriteedid. Riik peaks kõrghariduses määrama strateegilised valdkonnad, kus tuleb tagada spetsialistide järelkasv.	Selgitus. Arengukavas oleme tugevusena välja toonud, et kõrgharidusõppes on IT valdkonna õppurite osakaal kümne aastaga kahekordistunud ning tervise valdkonnas kasvanud kolmandiku

		Kindlasti tuleks esile tõsta õpetajate (haridustöötajate) ja arstide (meditsiinitöötajate) järelkasvu küsimus.	<p>võrra, mis viitavad sellele, kus me täna oleme juba edusamme teinud pidades silmas eelisarendatavaid valdkondi. Sihiks aastaks 2035 oleme seadnud, et nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkonnad, eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimiseks olulised ja avalike teenuste pakkumisega seotud valdkonnad on eelisarendatud ning eelkõige just nendes valdkondades peame enam pakkuma kutse- ja kõrghariduseõpet ning täiendus- ja ümberõppevõimalusi.</p> <p>Eelisarendatavate valdkondade määramisel on aluseks nii Eesti 2035 arenguvajadused kui ka teised nii Eesti ühiskonda kui globaalseid trende kajastavad dokumendid. Nii õpetajate kui tervise valdkonna töötajate järelkasv on kindlasti need, mis on fookuses lähiaastatel. Eelisarendatavad valdkonnad vaadatakse üle koostöös teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukavaga, kuid neid ei määratleta arengukava põhitekstis.</p>
364.	Kultuurikomisjon/Isamaa Fraktsioon	KUTSEHARIDUS: Kolmanda eesmärgi all on väljatoodud „tööturu arenguvajadused“. Praegused tendentsid näitavad, et tööturg vajab lahendusi oskustööliste ja kutseharidusevaldkonnas. Kutsehariduse teema on jäänud arengukavas kitsaks. Vajame selgemat pilti ja ettekujutlust, milline on meie plaan kutsehariduses kuni aastani 2035. Arengukavas tuleb eraldi käsitleda ka rakenduskõrgkoole.	<p>Selgitus.</p> <p>Arengukavas seatakse keskhariduse tulevikusihid tervikuna, et leida parimad lahendused nii praeguse üld- kui ka kutsekeskharidusõppe ajakohastamiseks (nt ühtne keskharidusstandard). Rõhutatakse vajadust pakkuda õppijatele juba põhi- või</p>

			<p>üldkeskharidusõpingute käigus kokkupuuteid töömaailmaga. Samuti tuleb luua õppijale tingimused ja võimalused väiksematest osadest koosneva ning õppija vajadustele ja võimetele vastava hariduse omandamiseks.</p> <p>Arengukava kolmas strateegiline eesmärk „Õpivõimalused vastavad ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele“ hõlmab oskuste arendamist (sh kutse- ja kõrgharidus, täiendus- ja ümberõpe) kõige laiemas mõttes ja senisest komplekssemalt. Kolmanda eesmärgi ühe tegevussuunana on kirjas, et tuleb soodustada suuremat lisandväärtust loovate oskuste arendamist ning laiendada täiendus- ja ümberõppevõimalusi, sh töökohapõhist õpet, et reageerida kiiresti töömaailma arenguvajadustele ning tagada kõigile Eesti inimestele tööturul vajalikud oskused ja teadmised. Tegevustena nähakse ette näiteks pakkuda enam kutse- ja kõrgharidusõpet ning täiendus- ja ümberõppevõimalusi nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondades ja ühiskonnas eelisarendamist vajavates valdkondades, samuti jätkata töökohapõhise õppe ja praktikasüsteemi arendamist (kvaliteet, õpirände- ja arendamis- ja laiendamist</p>
--	--	--	--

			<p>ühiskonna ja töömaailma vajadustest lähtudes.</p> <p>Ka arengukava mõjuindikaatorina on seatud eri- ja kutsealase (kutse- ja kõrgharidus) haridusega inimeste osakaalu kasv, seega kutseharidus on arengukava fookuses, kuid detailsemad tegevused ja ajaraam sõnastatakse programmides, millega arengukava ellu viiakse.</p>
365.	Kultuurikomisjon/Isamaa Fraktsioon	<p>ERIVAJADUSTEGA LAPSED: praeguse olukorra kirjelduses, punktis „kitsaskohad“ on mainitud, et „puudub eri ministeeriumide haldusalasid ja eagruppe hõlmav terviklahendus hariduslike erivajadustega õppijate toetamiseks. Olemasolevad tugisüsteemid ei ole piisavalt tõhusad kaasava hariduse lahendamiseks“. Sellega tuleb nõustuda, aga arengukavas tuleb selgemalt määratleda, milliste lahenduskäikudega me jätkame. Kas eelistatud on kaasav haridussüsteem või mitmekesine erivajadustele suunatud süsteem, mis lähtub mitte süsteemi vaid lapse vajadustest?</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Arengukavas on ühe tegevusena välja toodud, et töötatakse välja terviklähenemine haridusliku erivajadusega, sh andeka õppija juhtumipõhiseks toetamiseks alates alusharidusest. See tähendab kompleksset lähenemist, kus üle tuleb vaadata tänane koostöö eri ministeeriumide ja KOVi vahel; tugispetsialistide järelkasv (teise strateegilise eesmärgi tegevussuund); koostöö õpetaja ja tugispetsialisti vahel; lapsevanemate toetamine, koostöö kooli ja kodu vahel jne. Nii nagu kogu arengukava keskne mõte on õppijast lähtumine, on ka erivajadusega õppija toetamisel lähtekohaks õppija võimed ja vajadused.</p>
366.	Kultuurikomisjon/Isamaa Fraktsioon	<p>EESTIKEELNE HARIDUS: „kitsaskohtade“ all on välja kirjutatud probleem: „puudub terviklik eestikeelse hariduse arendamise plaan alates alusharidusest, mis annaks piisava keeleoskuse, et jätkata õpinguid eesti keeles järgmistel haridustasemetel ja elukestvas õppes“. Võib nõustada et sõnastatud probleem on igatpidi aktuaalne, aga ei näe arengukavas</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Arengukavas on kitsaskohana välja toodud, et puudub terviklik eestikeelse hariduse arendamise plaan alates alusharidusest, mis annaks piisava</p>

		<p>piisavalt selget signaal lahenduste osas. Kindlaks tuleb määrata tähtaeg, millal saavutatakse ühtne eestikeelne haridussüsteem</p>	<p>keeleoskuse, et jätkata õpinguid eesti keeles järgmistel haridustasemetel ja elukestvas õppes. Sihina aastaks 2035 nähakse ette, et välja on töötatud eestikeelse hariduse arendamise plaan, alustades alusharidusest, mis annab piisava keeleoskuse, et jätkata õpinguid eesti keeles järgmistel haridustasemetel. Samuti on sihiks eesti keele ja võõrkeelte õpetamine selliselt, et kõik eestimaalased valdaksid eesti keelt ning vähemalt kaht muud keelt. Et jõuda seatud sihini on välja toodud rida tegevusi, nt seada eesti keele ja kultuuri õpetamine riiklikuks prioriteediks, väärtustades eesti keele kui emakeele ja riigikeele õpet; tõsta võimekust pakkuda alushariduses kvaliteetset eesti keele õpet; tagada eesti keelest erineva emavõi kodukeelega põhikoolilõpetajatele nii edasiõppimiseks kui ka tööturul toimetulekuks piisav eesti keele oskus ning vajaduse korral ka pärast põhikooli eesti keele lisaõpe või tasandusõpe; parandada eestikeelse hariduse ja eesti keele õppe kättesaadavust digilahenduste abil. Detailsemad ja konkreetsemasse ajaraami paigutatud tegevused sõnastatakse programmides.</p>
367.	Kultuurikomisjon/Isamaa Fraktsioon	<p>ALUSHARIDUS. Praeguse olukorra kirjelduses (2.Praegune olukord. Tegevused. Strateegiline eesmärk 1.) on mainitud, et „alusharidus on kättesaadav ja valdav enamik eagrupist käib lasteaias“. Selle formuleeringuga võib nõustada, aga lisatud tabelis (indikaatorid</p>	<p>Arvestatud. Indikaatorit on täpsustatud. Eesmärk on pöörata tähelepanu laste kooliks ettevalmistamisele. Kui seni on</p>

		eesmärkide saavutamiseks) „esimese strateegilise eesmärgi.punkt3“ all kirjutatud välja järgmine „alushariduses osalemise aasta enne kohustusliku kooli algust (%)“ ja aastaks 2035 seisab 100. Sellest eesmärgist võib välja lugeda, et lasteaed kui selline muutub kohustuslikuks. Isamaa fraktsioon rõhutab, et me ei toeta lasteaedade kohustuslikuks muutmist. Arvame, et otsustamine lapse koolieelse hariduse üle kuulub perekonna otsustuspädevusse. Väikeselapse enne kooli minekut kodus olemine ei ole tingimata halvem kui lasteaias käimine. Seega ei saa Isamaa fraktsioon mitte kuidagi nõustuda eesmärgiga, et lasteaias käiks 100% lastest	mõõdetud lasteaias käivate laste osakaalu, siis uue arengukavaga laiendatakse indikaatorit ning võetakse arvesse ka need lapsed, kes ei käinud lasteaias, kuid kelle arengut kooliks ettevalmistamiseks on seiratud ja toetatud. Indikaatori arvutamise alus: 1. klassi õpilased x õppeaastal. Vaadatakse, kes on käinud koolieelses lasteasutuses või kelle arengut on seiratud. Indikaator eeldab Eesti Hariduse Infosüsteemi arendamist. Allikas: Eesti Hariduse Infosüsteem
368.	Kultuurikomisjon/Riigikoogu Isamaa Fraktsioon	Lõppkokkuvõtteks: Arengukava on puudulik. Peamisteks probleemseteks kohtadeks näeme, et arengukava ei anna selgeid vastuseid kõige teravamatele haridusvaldkonna küsimustele: õpetajate juurdekasv, kutsehariduse mudeli läbimõtlemine ja kooskõlla viimine tööturuvajadustega, erivajadustega lastele pakutava haridusvõimaluste paremaks muutumine, eestikeelse haridussüsteemi täpne ja korrektne sõnastus eesmärgina. Alushariduse ridade vahel kohustuslikuks muutumist Isamaa fraktsioon ei toeta.	Arvestatud/Selgitus. Arengukava on täiendatud, sh on välja toodud iga tegevussuuna juures esmatahtsad tegevused. Detailsemad tegevused ja vastutus sõnastatakse programmis.
369.	Kultuurikomisjon/Riigikoogu Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon	Arengukavade koostamise protsess ei ole loogiline, kuna ei arvestata ühiskonna kui terviku ootusi. Kaasamisprotsessi käigus aktiivsemalt kodanikelt, kodanikeühendustelt ja sidus- ning huvigruppidele saadud sisend reflekteerib vaid kodanikkonna ühe osa hoiakuid. Pealegi pole arengukava tegelikel koostajatel kohustust ega ka võimalust neid kõiki arvesse võtta. Et teada saada kodanikkonna kui terviku põhiootusi, tuleks "kaasamise" asemel või kõrval korraldada esindusliku valimiga arvamusküsitlusi.	Selgitus. Haridusvaldkonna arengukava koostamisel on lähtutud valdkondlike arengukavade koostamist reguleerivatest õigusaktidest: a) Vabariigi Valitsuse määrus „Valdkonna arengukava ja programmi koostamise, elluviimise, aruandluse, hindamise ja muutmise kord“; b) Riigieelarve seadus.

			<p>Nimetatud dokumentides on reguleeritud, milline on arengukavade koostamise protsess ning millist teavet tuleb arengukavas esitada. Sh sätestatakse nimetatud õigusaktides, et arengukava kinnitab Vabariigi Valitsus ja valdkonna arengukava esitatakse enne kinnitamist Riigikogule arutamiseks.</p> <p>Samuti on lähtutud kaasamise hea tava põhimõtetest. Täpsemalt saab kaasamisest lugeda Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehelt https://www.hm.ee/et/kaasamine-osalemine/haridus-ja-teadusstrateegia-aastateks-2021-2035.</p>
370.	Kultuurikomisjon/Riigikoogu Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon	<p>Ka arengukavade menetlemine ei ole kohane. Sedavõrd ulatuslike ja pikaajase poliitika suunda määravate kavade kinnitamine ilma parlamendi olulise panuse ja heakskiiduta ei peaks olema omane parlamentaarsetele riikidele.</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Haridusvaldkonna arengukava koostamisel on lähtutud valdkondlike arengukavade koostamist reguleerivatest õigusaktidest:</p> <p>a) Vabariigi Valitsuse määrus „Valdkonna arengukava ja programmi koostamise, elluviimise, aruandluse, hindamise ja muutmise kord“;</p> <p>b) Riigieelarve seadus.</p> <p>Nimetatud dokumentides on reguleeritud, milline on arengukavade koostamise protsess ning millist teavet tuleb arengukavas esitada. Sh sätestatakse nimetatud õigusaktides, et</p>

			<p>arengukava kinnitab Vabariigi Valitsus ja valdkonna arengukava esitatakse enne kinnitamist Riigikogule arutamiseks.</p> <p>Samuti on lähtutud kaasamise hea tava põhimõtetest. Täpsemalt saab kaasamisest lugeda Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehelt https://www.hm.ee/et/kaasamine-osalemine/haridus-ja-teadusstrateegia-aastateks-2021-2035.</p>
371.	Kultuurikomisjon/Riigikoogu Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon	Haridusvaldkonna arengukava koostamisel ei ole piisaval määral konsulteeritud Eesti õpetajaskonnaga, kes tegelikult nimetatud kava ellu viima peaksid.	<p>Selgitus.</p> <p>Õppeasutuste/õpetajate katusorganisatsioonid on olnud esindatud arengukava töörühmades: Haridustöötajate Liit, Õpetajate Liit, Lasteaednike Liit, Alushariduse Juhtide Ühendus, Koolijuhtide Ühendus, Maakoolide Ühendus, Eraüldhariduskoolide Ühendus, RN, RKRN, EKEÜ, Eesti Koolipsühholoogide Ühing. Toimunud on kohtumine jaanuaris 2020 kõikide aineühenduste esindajatega. Kohtumise materjalid on ka HTMi kodulehel ning kohtumise järel oli võimalik lisaks kohapeal algatatud ettepanekutele esitada ka kirjalikud tähelepanekud. Seda võimalust kasutasid neli aineühendust: matemaatikaõpetaja ühendus; emakeele õpetajate ühendus; tehnoloogiakasvatuse liit; ajaloo- ja ühiskonnaõpetajate selts.</p>

372.	Kultuurikomisjon/Riigiko gu Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon	Arengukava on halvasti fokuseeritud. Pole selge, missugused on põhiprobleemid. Eesti haridusvaldkonna põhiprobleem - õpetajate puudus - ei tõuse piisavalt esile.	Arvestatud. Iga tegevussuuna juures on välja toodud 2-4 esmatähtsat tegevust, mis aitab fookust seada.
373.	Kultuurikomisjon/Riigiko gu Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon	Tekst on ebaselge, aga teisalt ametnikukeskne, liiga deklaratiivne, konkretiseerimata, suur(em) osa väidetust võiks kehtida ka pikemal ajaperioodil ja laiemas ruumis. Mõistete defineerimatus võimaldab liiga laia tõlgendust.	Arvestatud. Teksti on täiendatud, kirjutatud on sissejuhatavad tekstid iga strateegilise suuna juurde. Täiendatud on mõistete osa.
374.	Kultuurikomisjon/Riigiko gu Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon	Mitme väitega, millega on iseloomustatud haridusvaldkonna praegust olukorda, ei saa nõustuda. Pole antud ülevaadet, missugustel põhjustel jäid eelmises arengukavas püstitatud eesmärgid täitmata.	Selgitus. Arengukavade koostamise formaat ei võimalda esitada lõpptekstis pikka ülevaadet tasutamaterjalidest. Eesti hariduse praegust olukorda on arengukavas kirjeldatud tugevuste ja kitsaskohtade kaudu, mis on esile toodud uuringutes ja analüüsides , visioonidokumentides , haridusstrateegia töörühmades ning aruteludes huvirühmadega. Kehtivas arengukavas püstitatud eesmärkide täitmise/mittetäitmise kohta tellis HTM vahehindamise , kus on 450 leheküljel analüüsitud Eesti elukestva õppe strateegia eesmärkide täitmist ning antud analüüsi koostanud uuringufirmade poolt sõltumatu hinnang mh ka sellele, mis põhjustel jäid kehtivas arengukavas eesmärgid täitmata. See on aluseks olnud nii arengukava koostamisel kui on oluliseks sisendiks ka programmide koostamisel.
375.	Kultuurikomisjon/Riigiko gu Eesti Konservatiivse	Kitsaskohtade seas on mainimata ametihariduse väike osakaal ja madal maine, ent mainitud õpirändes osalemise ebapiisav kasv, millel ei ole seost	Arvestatud.

	Rahvaerakonna fraktsioon	õppe kvaliteediga. Ka rahvusvahelistumisel (vähemalt seni rakendatud viisil) ei ole seost õppe kvaliteediga. Tegemist on ideoloogilise eesmärgiga, mida käesolevas arengukavas olema ei peaks.	Arengukavas seatakse keskhariduse tulevikusihid tervikuna, et leida parimad lahendused nii praeguse üld- kui ka kutsekeskharidusõppe ajakohastamiseks (nt ühtne keskharidusstandard). Täiendatud on kutsehariduse osas mõjuanalüüsi. Lisatud on kitsaskoht: Kutsehariduse kaudu avanevad karjääriteed pole ühiskonnas väärtustatud.
376.	Kultuurikomisjon/Riigikoogu Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon	Indikaatoritest võib välja lugeda, et eesmärgiks on liikumine selle poole, et üha suurem osa inimestest omandaks kõrghariduse. See eesmärk - vähemalt kõrgharidusõppe senisel kujul jätkumise puhul - on kaheldav. Pole fikseeritud just kõrgharidusõppe ebapiisav seos Eesti ühiskonna vajadustega.	Selgitus. OSKA prognoosidele tuginedes kasvab tulevikus vajadus kutse- ja kõrgharidusega töötajate järele ning kahaneb selliste ametikohtade arv, kus saab hakkama üldhariduse või sellest madalama haridustasemega. 48% uue tööjõu vajadusest moodustab kõrgharidusega töötajate vajadus ja iga kolmas uus töötaja peaks olema kutseharidusega. [link]
377.	Kultuurikomisjon/Riigikoogu Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon	Väga vaieldav on eesmärk, et 100% lastest peaks osalema alushariduses.	Arvestatud. Indikaatorit on täpsustatud. Eesmärk on pöörata tähelepanu laste kooliks ettevalmistamisele. Kui seni on mõõdetud lasteaias käivate laste osakaalu, siis uue arengukavaga laiendatakse indikaatorit ning võetakse arvesse ka need lapsed, kes ei käinud lasteaias, kuid kelle arengut kooliks ettevalmistamiseks on seiratud ja toetatud. Indikaatori arvutamise alus: 1. klassi õpilased x õppeaastal. Vaadatakse, kes on käinud koolieelses

			lasteasutuses või kelle arengut on seiratud. Indikaator eeldab Eesti Hariduse Infosüsteemi arendamist. Allikas: Eesti Hariduse Infosüsteem.
378.	Kultuurikomisjon/Riigikoogu Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon	Puuduvad teated selle kohta, kas ja mida tehakse rahvusliku kasvatuse valdkonnas ja kuidas kavatakse efektiivsemalt kujundada välispäritolu noorte lojaalsust Eesti Vabariigile.	Selgitus. Vastavad tegevused on planeeritud teise strateegilise eesmärgi all: toetatakse ühise kultuuri- ja väärtusruumi kujunemist, tagatakse kvaliteetne eestikeelne ja eesti keele õpe. Detailsemad tegevused lepitakse kokku programmis.
379.	Kultuurikomisjon/Eesti Reformierakonna fraktsioon	Õpetajad Arengukavast ei lähtu, kuidas lahendatakse õpetajate järelkasvu probleem. Meiepoolne ettepanek on seada õpetajate järelkasvu tagamine üheks haridusvaldkonna strateegiliseks eesmärgiks ja tuua välja konkreetsed sammud, mil viisil seda väljakutset lahendatakse	Arvestatud. Arengukava teine strateegiline eesmärk on sõnastatud ümber järgmiselt: „Eestis on pädevad ja motiveeritud õpetajad ja koolijuhid, mitmekesine õpikeskkond ning õppijast lähtuv õpe“. Teise strateegilise eesmärgi üks tegevussuund viiest keskendub täiel määral õpetajatele, milles nähakse tegevustena ette nii õpetaja ameti sisu, sh tööaja ülevaatamine; õpetajate järelkasvu tagamine, sh konkurentsivõimeline palk; tugisüsteemid jne. Detailsemad tegevused sõnastatakse programmides, millega viiakse arengukava ellu ja milles kirjeldatakse planeeritud meetmed ja tegevused.
380.	Kultuurikomisjon/Eesti Reformierakonna fraktsioon	Eestikeelne haridus Arengukavast ei lähtu, kuidas lahendatakse üleminek ühtsele eestikeelsele haridusele. Pigem võib dokumendist välja lugeda, et ühtne eestikeelne haridus pole haridusvaldkonna olulisemaid eesmärke ning alates alusharidusest puudub nägemus sellele üleminekuks. Meiepoolne	Selgitus. Arengukavas on kitsaskohana välja toodud, et puudub terviklik eestikeelse hariduse arendamise plaan alates alusharidusest, mis annaks piisava

		<p>ettepanek on seada ühtsele eestikeelsele haridusele ülemineku tähtjad ja tuua välja konkreetsed sammud, mil viisil seda väljakutset lahendatakse.</p>	<p>keeleoskuse, et jätkata õpinguid eesti keeles järgmistel haridustasemetel ja elukestvas õppes. Sihina aastaks 2035 nähakse ette, et välja on töötatud eestikeelse hariduse arendamise plaan, alustades alusharidusest, mis annab piisava keeleoskuse, et jätkata õpinguid eesti keeles järgmistel haridustasemetel. Samuti on sihiks eesti keele ja võõrkeelte õpetamine selliselt, et kõik eestimaalased valdaksid eesti keelt ning vähemalt kaht muud keelt. Et jõuda seatud sihini on välja toodud rida tegevusi, nt seada eesti keele ja kultuuri õpetamine riiklikuks prioriteediks, väärtustades eesti keele kui emakeele õpet; tõsta võimekust pakkuda alushariduses kvaliteetset eesti keele õpet; tagada eesti keelest erineva emavõi kodukeelega põhikoolilõpetajatele nii edasiõppimiseks kui ka tööturul toimetulekuks piisav eesti keele oskus ning vajaduse korral ka pärast põhikooli eesti keele lisaõpe või tasandusõpe; parandada eestikeelse hariduse ja eesti keele õppe kättesaadavust digilahenduste abil. Detailsemad ja konkreetsemasse ajaraami paigutatud tegevused sõnastatakse programmides.</p>
381.	Kultuurikomisjon/Eesti Reformierakonna fraktsioon	<p>Kutseharidus Arengukavast ei lähtu, kuidas lahendatakse tööturu ootused kutseharidusele. Pigem on arengukavas kutseharidusele omandatud kahetsusväärset väike osa. Meiepoolne ettepanek on seada kutsehariduse</p>	<p>Selgitus. Arengukavas seatakse keskhariduse tulevikusihi tervikuna, et leida parimad lahendused nii praeguse üld- kui ka</p>

		<p>osas konkreetseid sammud lahendamaks tööturul tekkinud ja eesootavaid probleeme.</p>	<p>kutsekeskharidusõppe ajakohastamiseks (nt ühtne keskharidusstandard). Rõhutatakse vajadust pakkuda õppijatele põhi- või üldkeskharidusõpingute käigus enam kokkupuudet töömaailmaga. Samuti tuleb luua õppijale tingimused ja võimalused väiksematest osadest koosneva ning õppija vajadustele ja võimetele vastava hariduse omandamiseks.</p> <p>Arengukava kolmas strateegiline eesmärk „Õpivõimalused vastavad ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele“ hõlmab oskuste arendamist (sh kutse- ja kõrgharidus, täiendus- ja ümberõpe) kõige laiemas mõttes ja senisest komplekssemalt. Kolmanda eesmärgi ühe tegevussuunana on kirjas, et tuleb soodustada suuremat lisandväärtust loovate oskuste arendamist ning laiendada täiendus- ja ümberõppevõimalusi, sh töökohapõhist õpet, et reageerida kiiresti töömaailma arenguvajadustele ning tagada kõigile Eesti inimestele tööturul vajalikud oskused ja teadmised. Tegevustena nähakse ette näiteks pakkuda enam kutse- ja kõrgharidusõpet ning täiendus- ja ümberõppevõimalusi nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondades ja ühiskonnas eelisarendamist vajavates valdkondades, samuti jätkata töökohapõhise õppe ja praktikasüsteemi</p>
--	--	---	--

			<p>arendamist (kvaliteet, õpirändevõimaluste avardamine, populariseerimine) ja laiendamist ühiskonna ja töömaailma vajadustest lähtudes.</p> <p>Ka arengukava mõjuindikaatorina on seatud eri- ja kutsealase (kutse- ja kõrgharidus) haridusega inimeste osakaalu kasv, seega kutseharidus on arengukava fookuses, kuid detailsemad tegevused ja ajaraam sõnastatakse programmides, millega arengukava ellu viiakse.</p>
382.	Riigikantselei	<p>Käesolevas versioonis on arengukava haakuvus strateegiaga „Eesti 2035“ välja toodud vaid peatükis „Seosed olulisemate Euroopa Liidu ja rahvusvaheliste poliitikate ning teiste valdkondlike arengukavadega“. Kuna strateegia „Eesti 2035“ seab Eesti pikaajalised strateegilised sihid valdkondade üleselt, palume Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 seosed ja panuse strateegia „Eesti 2035“ strateegilistesse sihtidesse välja tuua juba dokumendi sissejuhatuses või peatükis „Arengukava aluspõhimõtted ja väärtused“.</p>	Arvestatud.
383.	Riigikantselei	<p>Arengukava lisas nr 1 on välja toodud haridusvaldkonna arengukava panus ÜRO säästva arengu eesmärkidesse elluviimisesse. Palume lisaks mainitud tabelile viidata ÜRO säästva arengu eesmärkide saavutamise olulisusele ka arengukava dokumendi sissejuhatuses või peatükis „Arengukava aluspõhimõtted ja väärtused“.</p>	Arvestatud.
384.	Riigikantselei	<p>Palume arengukavas või arengukava seletuskirjas selgemalt välja tuua, millised noortepoliitika ja eesti keele poliitika tegevussuunad viiakse ellu käesoleva arengukava ja selle programmi(de) raames, kuna hetkel on koostamisel ka Noortevaldkonna arengukava 2021–2035 ning Eesti keelevaldkonna arengukava 2035. Käesoleval hetkel ei ole kattuvate tegevussuundade jagunemine erinevate kõnealuste arengukavade vahel dokumendis selgesti eristuv.</p>	Arvestatud.

385.	Riigikantselei	Arengukavas on välja toodud, et arengukava elluviimist hinnatakse vähemalt üks kord hiljemalt kolm aastat enne arengukava lõppu. Kuna valdkondliku arengukava tavapärane kestus on 7–10 aastast, siis soovitame 15 aastat kestva arengukava puhul planeerida arengukava elluviimise hindamine vähemalt kaks korda arengukava kestuse jooksul.	Arvestatud. Teksti on arengukavas muudetud järgmiselt: Arengukava eesmärkide täitmist hinnatakse vähemalt kaks korda arengukava elluviimise perioodil, sh toimub viimane vahehindamine mitte hiljem kui kolm aastat enne arengukava lõppu.
386.	Riigikantselei	Arengukava lisas nr 2 on välja toodud mõjude hindamine. Soovitame siinkohal mõjude hinnangusse lisada ka arengukava sihtrühma detailsem kirjeldus (nt õpilaste arvud haridusastmeti) ning lisaks positiivsetele mõjudele kajastada põhjalikumalt ka võimalikke negatiivseid mõjusid (nt regionaalpoliitikale).	Arvestatud. Mõjude hindamist on täiendatud.
387.	Riigikantselei	Arengukava lisas nr 3 on kajastatud arengukava mõõdikute metoodika ja allikad. Palume uute, väljatöötamisel olevate indikaatorite puhul lisada lühike selgitus, miks see indikaator on valitud ning kuidas seda kavatsetakse mõõta. Soovitame kõikide mõõdikute puhul lisada ka täiendav selgitus, mis on kajastatud sihttasemete saavutamise eelduseks.	Arvestatud.
389.	Riigikantselei	Palume muuta arengukava peatükkide järjekorda nii, et peatükk „Mõisted“ on viidud peatükkide „Seosed olulisemate Euroopa Liidu ja rahvusvaheliste poliitikate ning teiste valdkondlike arengukavadega“ ning „Seosed läbivate teemadega“ järgi, mitte ei asetse dokumendis enne neid peatükke.	Arvestatud.
390.	Riigikantselei	Soovitame seletuskirjas täiendavalt välja tuua, kas ning kuidas on käesolev COVID-19 viirusest tingitud eriolukord ning laialdane distantsõppe rakendamine mõjutanud haridusvaldkonna planeeritavaid tegevussuundi (nt digiõppevahendite arendamine jne) ning vajadusel arengukava dokumenti sellest tulenevalt täiendada.	Arvestatud/Selgitus. Seletuskirja on lisatud vastav täiendus. Arengukava põhiteksti eriolukord ei ole muutnud, kuid kindlasti andis see olulise tõuke õppe mitmekesistamiseks, õppijate ja õpetajate digipädevuste tõusule, kooli ja kodu koostööle, õpetajate omavahelisele koostööle ning suurendab õppijate enesejuhtimise oskusi. Samas tõi COVID-19 välja kitsaskohti, nt digivahendite

			kättesaadavus kodudes, distantsõppe mitte nii hea sobivus HEV õppijate puhul. Seda kõike saame arvesse võtta juba programmi tasandil.
391.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Uue strateegia koostamisel tuleks teostada ka lõppeva strateegia järelhindamine. Vähemalt osas, millised lõppeva strateegia eesmärgid on saavutatud; millised saavutamata ja millistel põhjustel ning mis järeldused sellest tehakse uues strateegias; millised on uude strateegiasse ületulevad eesmärgid; millised lõppeva strateegia eesmärgid ei ole enam asjakohased (nt poliitika on muutnud). Selline tagasisivaade suurendab ühelt poolt strateegilist järjepidevust ja teiselt poolt strateegiliste suundade ja nende põhjendatuse jälgitavust ja läbipaistvust.	Selgitus. Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035 on Eesti elukestva õppe strateegia 2020 (EÕS) jätkuarengukava. EÕSile on tehtud vahehindamine ning uue arengukava koostamise protsessis on laiapindsel kaasamisel (visioonidokumendid; töörühmade töö) analüüsitud ka lõppeva strateegia eesmärkide saavutamist, millest suur osa tegevusi jätkub ka uuel perioodil. 01.01.2020 kehtima hakanud VV määrus, mis reguleerib valdkonna arengukava ja programmide koostamist, elluviimist, aruandlust, hindamist ja muutmist, ei näe ette lõpphindamist.
392.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Strateegias on üheks sihiks nüüdisaegse õpikäsitluse senisest tugevam juurutamine (eelkõige strateegiline eesmärk 2, aga ka teised eesmärgid toetavad seda). Samas on strateegias põhjalikumalt avamata nüüdisaegse õpikäsitluse sisu ja olemus. On viide Haridus- ja teadusministeeriumi kodulehele (lk 8 allmärkus), mille selgituste kohaselt on nüüdisaegse õpikäsitluse komponendid niivõrd mitmetahulised, et nende juurutamine vajaks detailsemaid tegevusi nüüdisaegse õpikäsitluse kui tervikliku sihi saavutamiseks. Võiks kaaluda strateegias nüüdisaegse õpikäsitluse juurutamise tegevused struktureerida nõnda, et õpikäsitluse kõik olulisemad komponendid oleksid strateegias tegevustega kaetud.	Arvestatud. Õpikäsituse kontseptsiooni on enam avatud mõjuanalüüsis.
393.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Regionaalarengule suunatud sihid oleks haridusstrateegias asjakohased kõigi strateegiliste eesmärkide saavutamisel. Praegu on need nimetatud vaid esimese strateegilise eesmärgi puhul. Aga näiteks kolmas strateegiline eesmärk (õpivõimaluste vastavus ühiskonna ja tööturu	Arvestatud. Regionaalselt mõõdet on enam juurde toodud nii arengukava põhitekstis kui ka mõjude hindamisel.

		arenguvajadustele) on tugevalt seotud regionaalse arengu eesmärkidega. Teeme ettepaneku lisada regionaalarengule suunatud sihid kõikide strateegiliste eesmärkide juurde.	
394.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Nüüdisaegse regionaalpoliitika suundumus on mitte ainult sotsiaalmajanduslike erisuste vähendamine, vaid regionaalsete arengueelduste ja võimekuste kasutusele võtmine riigi kogu võimekuse maksimaalseks kasutamiseks. Seega peaks ka haridusstrateegias regionaalarengule suunatud sihtides olema iga regiooni (ja/ või ka piirkonna, mis on strateegia eelnõus hariduskeskuste kujundamise kontseptsiooni territoriaalse ulatuse määratlus) inimvõimekuse maksimaalne arendamine arvestades regiooni eripärade ja -vajadustega.	Selgitus. Nii piirkondlike hariduskeskuste kontseptsioon kui ka kutsevaldkondade tippkeskuste mudel, mis koondab ühe kutsevaldkonna tippteadmised vastava valdkonna arendamiseks koostöös erinevate haridusasutuse ja töömaailmaga, panustavad piirkonna arengusse. Samuti nähakse arengukavas ette arengutõuget vajavatele piirkondadele erilahenduste loomise, mis arvestavad piirkonna kultuurikeskkonna ja arengutaustaga. Eelkõige mõjutavad meid lähiajal demograafilised muudatused - rahvastiku vähenemisest ja vananemisest tingitud muutused mõjutavad enim Ida-Virumaad, Kagu- ja Kesk-Eestit ning keskustest kaugemaid piirkondi. Just neid piirkondi on silmas peetud ning erilahendused saavad tulla vastava piirkonna eripära arvestades.
395.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Arengukava üldeesmärgi indikaatorite puhul võiks seada ka regionaalset tasakaalu väljendavaid sihte või vähemalt näha ette, et eesmärkide saavutamise regionaalset tasakaalu jälgitakse arengukava elluviimise edasise seire käigus. Nt üldeesmärgi indikaatori „täiendskasvanute elukestvas õppes osalemise määr“ puhul on oluline, et piirkondliku majanduse ja tööturu arengut silmas pidades kasvaks elukestvas õppes osalemine ühtlaselt kõigis Eesti maakondades ja ei esineks olulisi mahajääjaid. Seni on regionaalne lõhe elukestvas õppes osalemisel olnud	Selgitus. Kõikide indikaatorite puhul, kus see on vähegi võimalik analüüsitakse andmed ka vanuse, soo, haridustaseme, piirkonna, rahvuse jne lõikes, et analüüsida süvitsi ning vastavalt sellele planeerida edasisi tegevusi. Kuna arengukava indikaatorite arv on

		märkimisväärselt suur – kui Põhja-Eestis täiendab end Statistikaameti viimaste andmete kohaselt 24% tööealisest elanikkonnast, siis Kesk-Eestis vaid 14% ja Kirde-Eestis 12%, mis pärsib omakorda nende piirkondade majanduse konkurentsivõimet, tootlikkuse kasvu ja struktuursete muutustega kohandumise võimet. Regionaalset lõhet elukestvas õppes osalemisel võiks tuua esile ka 3. strateegilise eesmärgi kitsaskohtade hulgas.	piiratud, siis arengukava tasandil esitatakse andmed üldjuhul ilma lõigeteta.
396.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Üldeesmärgis ega ka üheski kolmest strateegilisest eesmärgis ei ole markeritud ettevõtlusteadlikkuse arendamise vajadust, kuigi 3. strateegilise eesmärgi üheks indikaatoriks on lõpetajate ettevõtlusaktiivsus ja tegevus 3.2. sisaldab ettevõtluspädevuse arendamist. Ettepanek lisada üldeesmärki ja strateegilisse 3. eesmärki ettevõtlusteadlikkuse arendamine.	Selgitus/Sisuliselt arvestatud. Arengukavas on selged sihid ja tegevused ettevõtlus- ja karjääriõppe arendamiseks kõikidel haridustasemetel ja selle oluline komponent on ka ettevõtlikkusteadlikkuse arendamine.
397.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Eesmärgi 1. tegevuseks on muuta vastutuse jagunemine keskhariduse tasemel selgemaks, andes enam vastutust riigile ja jätkates gümnaasiumivõrgu konsolideerimisega. Vastutuse jaotuse muutmises ei ole valitsuse tasandil kokku lepitud ja me ei nõustu strateegias gümnaasiumivõrgu riigistamise eesmärgi seadmisega. Omaavalitsustele peaks säilima keskhariduse andmise ülesanne.	Selgitus/Sisuliselt arvestatud. Nimetatud tegevus ei tähenda 100% keskhariduse riigistamist. Säilib õppeasutuste omandivormide mitmekesisus ja võimalus erinevateks koostöövormideks. Eelnõu teksti on täiendatud järgmiselt: „muuta vastutuse jagunemine keskhariduse tasemel selgemaks, tõhustada riigi ja kohalike omavalitsuste koostööd keskhariduse konsolideerimisel ja korraldamisel, põhjendatud vajaduse korral ja koostööpõhiste lahenduste kujundamisel andes enam vastutust riigile; korrastada alus-, põhi-, kesk- ja kõrghariduse rahastamissüsteem ning tulemus- ja kvaliteediraamistik; teaduse ja kõrghariduse rahastamisel lähtuda õppe-, teadus- ja arendustegevuse terviklikkusest;“

398.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Kuivõrd strateegia üks keskseid suundi on õpilaste sujuv liikumine haridustasemetest ja –liikide vahel, siis tuleks lisada tegevused, mis annavad suuna sellise paindlikkuse ja koostöö saavutamiseks riigi- ja munitsipaalharidusvõrgu vahel, et tugevdada haridusruumi terviklikkust pidajast ja omandivormist sõltumatult.	Arvestatud/Teadmiseks võetud. Nõustume, et programmis on need tegevused vaja täpsemalt määratleda, seda saab teha pärast arengukava heakskiitmist.
399.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Eesmärgi all tuleks määratleda tegevused, mis suurendavad nii riigi ja kohalike omavalitsuste vahelist kui ka riigi, munitsipaal- ja erakoolide koostööd ja haridusruumi terviklikkust. Samuti on tegevussuundade all jäänud tähelepanuta konkreetsemad tegevused hariduspoliitika alase koostöö tugevdamiseks KOV-de ja haridusasutuste ning eraettevõtete vahel.	Arvestatud/Teadmiseks võetud. Nõustume, et programmis on need tegevused vaja täpsemalt määratleda, seda saab teha pärast arengukava heakskiitmist.
400.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Tuleks selgitada, kas ja millises nähtuses strateegia valguses kohalike omavalitsuste koostööorganisatsioonide (nt maakondlikud kohalike omavalitsuste liidud, ühisasutused jt) rolli haridusstrateegia eesmärkide saavutamises. Kohaliku omavalitsuste poliitika vaates on piirkondliku ulatusega teenuste tagamises kohalike omavalitsuste koostööl oluline roll. Haridusvaldkonnas on selleks eeldatavasti vähemalt koolivõrgu ja –transpordi kavandamine, hariduslike erivajadustega laste koolitamine, haridusvaldkonna personali järelkasvu- ja arendamise tagamine, haridusjuhtimise arendamine, täiskasvanuharidusse panustamine ja paljud teised hariduse sisutegevused.	Teadmiseks võetud/Selgitus. Nõustume, et kohalike omavalitsuste koostöö hariduse kättesaadavusel on oluline. Seadusandlikud võimalused on kohalikele omavalitsustele loodud, et ühiselt koole pidada (nt tuge vajavate laste koolid) ning koolivõrku ja kohaliku tasandi hariduskorraldust kavandada.
401	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Eesmärgi tegevuseks on seatud, et kohalikul omavalitsusel tuleks tagada kahaneva rahvastikuga piirkondades kodulähedane õpe vähemalt põhikooli esimeses ja teises kooliastmes ning koondada kolmanda kooliastme õpe suurematesse keskustesse. Koolivõrgu korrastamise otsustes saab omavalitsus lisaks keskuse tasemele lähtuda ka kvaliteetse hariduse pakkumise võimalustest, kooliõpilaste arvust kooliastmes ning jätkusuutlikkusest. Täpsustamata on jäetud, mida peetakse silmas suuremate keskuste all. Teenuskeskuste määramisel võiks lähtuda näiteks RAKE 2015. a koostatud uuringus “Uuring era- ja avalike teenuste ruumilise paiknemise ja kättesaadavuse tagamisest ja teenuste käsitlemisest maakonnaplaneeringutes” toodud põhimõtetest (kättesaadav siit: https://www.rahandusministeerium.ee/et/uuringud-ja-analuusid).	Selgitus. Haldusreformi järgselt on igas kohalikus omavalitsuses vähemalt üks suurem keskus, kuhu saab kahanevas piirkonnas kolmanda kooliastme õppekorralduse koondada. Täpsemad tegevused lepatakse kokku programmis pärast arengukava heakskiitmist.

		Palume tegevustes täpsustada, millisena nähakse koostöötegevusi kohalike omavalitsustega selle tegevuse läbiviimiseks.	
402.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Eesmärgi tegevuseks on seatud välja töötada ja rakendada piirkondlike hariduskeskuste kontseptsioon, mille fookuses on kutse- ja üldkeskhariduse lõimimine. Palume strateegias (või seletuskirjas) täpsustada selle kontseptsiooni sisu täpsemalt ja lõimimise ulatust (nt üks kool, lõimitud õppekavad vm) ning sidustada piirkondlikud (regionaalsed) hariduskeskused regionaalarengu tagamise sihtidega ja kohalike omavalitsuste osalemisega selles, sest mõlematel on keskseid rolle piirkondliku elu- ja ettevõtluskeskkonna, sh haritud elanike kaudu, kujundamisel. Näiteks, millisena nähakse kohalike omavalitsuste ja teiste regionaalsete toimijate rolli kutsehariduse juhtimises ja arendamises?	Arvestatud. Täpsustatud on mõistet nii palju kui see hetkel on võimalik, sest selle välja töötamine on üks arengukava tegevusi.
403.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Palume täiendada eesmärgi 1 sõnastust järgnevalt: „Õpivõimalused on valikurohked ja kättesaadavad kõigis Eesti maakondades ning haridussüsteem võimaldab sujuvat liikumist haridustasemete ja -liikide vahel“ või tuua selle eesmärgi 2035 aastaks seatud sihtide all regionaalarengu osas välja, et tagatakse õpivõimaluste valikurohkus ja kättesaadavus kõigis Eesti maakondades.	Arvestatud.
404.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Ettepanek tuua strateegilise eesmärgi 1 tegevussuundade 1.2 all välja gümnaasiumi- ja kutsehariduse tagamine vähemalt igas maakonnas ja suuremates keskustes, mis on olnud ühtlasi eelduseks koolivõrgu reformi läbiviimisel.	Selgitus. Loomulikult on eesmärk tagada, et igas maakonnas on võimalus saada keskharidus lähtuvalt ühtsest keskharidusstandardi loogikast, mille raames kujundatakse individuaalsed õpited, kus õppija saab vastavalt enda huvidele ja võimetele valida, kas rohkem akadeemilise suuna või praktilisema suuna selge väljundiga tööturule.
405.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Lisaks arengukavas toodud kitsaskohale kutse- ja kõrghariduse ebaühtlase kättesaadavuse osas tuleks ka arengukava strateegiliste sihtide hulgas tuua esile, et hariduspoliitilistes valikutes tuleb juhinduda vajadusest tagada piirkonniti ühtlasem ligipääs kvaliteetsele üldharidusele, kutse- ja kõrgharidusele. Vastava sihi seadmine aitaks tagada ka haridusvaldkonna	Arvestatud.

		arengukava parem kooskõla strateegia „Eesti 2035“ eelnõu ja senikehtiva Eesti regionaalarengu strateegia strateegiliste sihtidega, mis näevad ette vajaduse tagada avalike teenuste hea kättesaadavus igas Eesti piirkonnas.	
406.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Alushariduses osalemise sihttase aasta enne kohustusliku kooli algust on aastaks 2035 seatud 100% (algtase 94,9%). Arusaadav, et eesmärk on kõikidele lastele tagada kättesaadav alusharidus, kuid enamasti jäävad erijuhtumid, mistõttu on 100%-line saavutamine võib-olla ebarealistlik. Seetõttu tuleks arvestada ja mõelda, mil viisil alushariduses osalemise sihttaset arvutatakse ning kas kõik erijuhtumid saavad metoodika alusel (koolieelse lasteasutuse nimekirjas olevad lapsed) samuti kaetud.	Arvestatud. Indikaatorit on täpsustatud. Eesmärk on pöörata tähelepanu laste kooliks ettevalmistamisele. Kui seni on mõõdetud lasteaia käivate laste osakaalu, siis uue arengukavaga laiendatakse indikaatorit ning võetakse arvesse ka need lapsed, kes ei käinud lasteaia, kuid kelle arengut kooliks ettevalmistamiseks on seiratud ja toetatud. Indikaatori arvutamise alus: 1. klassi õpilased x õppeaastal. Vaadatakse, kes on käinud koolieelses lasteasutuses või kelle arengut on seiratud. Indikaator eeldab Eesti Hariduse Infosüsteemi arendamist. Allikas: Eesti Hariduse Infosüsteem.
407.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Sihiks on regionaalarengus seatud, et arengutõuget vajavatele piirkondadele on loodud erilahendused, mis arvestavad piirkonna kultuurikeskkonna ja arengutaustaga. Mõjuanalüüsis on selgitatud, et erilahenduste loomisel tuleb arvestada piirkonna eripärasid, seal tegutsevate ettevõtete profiili ning võimalusi ettevõtluse arendamiseks piirkonnas. Palume mõte lahti kirjutada ja sõnastada täpsemalt, seejuures selgitada, mis nende erilahendustega silmas peetakse, millised haridustasemeid need puudutavad, millised on osapoolte rollid ja millist koostööd eeldatakse.	Selgitus. Mõjuanalüüsi on täiendatud. Täpsemad tegevused kirjutatakse lahti programmis. Eelkõige mõjutavad meid lähiajal demograafilised muudatused - rahvastiku vähenemisest ja vananemisest tingitud muutused mõjutavad enim Ida-Virumaad, Kagu- ja Kesk-Eestit ning keskustest kaugemaid piirkondi. Just neid piirkondi on silmas peetud ning erilahendused saavad tulla vastava piirkonna eripära arvestades.

408.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Seada arengukavas tegevuseks töötada välja hariduslike erivajadustega lastele kaasava hariduse põhimõttest lähtuva hariduse pakkumise rakendusinstrumendid ja –mudelid. Teha mudelite väljatöötamiseks koostööd omavalitsustega ning arendada järjepidevalt omavalitsuste võimekust nende rakendamiseks (nt koolitused, nõustamine).	Arvestatud/Selgitus. Haridusliku erivajadusega õppija toetamiseks välja töötatava terviklähendamise puhul seda arvestatakse.
409.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Palume täiendada eesmärgi kitsaskohti järgnevalt „Kvalifitseeritud õpetajate, kutseõpetajate ja tugispetsialistide järelkasv ei ole piisav, eriti teravalt on probleem tunnetatav väljaspool suuremaid keskuseid. ...“.	Arvestatud. Täiendatud on kitsaskohta ja mõjuanalüüsi regionaalsest vaatest.
410.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Eesmärgi „õpetajate järelkasvu tagamine“ saavutamise indikaatoriks on seatud õpetajate keskmise töötasu osakaal Eesti keskmisest palgast (sh eraldi koolieelse lasteasutuse ja üldhariduskooli õpetaja palgamäär vastavalt 100% ja 120%). Õpetajate töötasu on üks mitmest ja ühiskonna rikkuse kasvades aina kahaneva osatähtsusega komponent, mis mõjutab õpetajate järelkasvu. Lisaks töötasule on ka mitmeid muid tegureid, mis sellise piiratud indikaatori valimisel jäävad tähelepanuta ning mis tulemusena ei välista olukorda, kus indikaatori saavutustase paraneb, kuid eesmärgist kaugenetakse. Korrektne indikaator siinkohal oleks noorte õpetajate osakaal. Õpetajate keskmise palga määr on pigem vahend eesmärgini jõudmiseks mitte eesmärk omaette. Sihttasemete seadmine eeldab täiendavate vahendite eraldamist KOVidele töötasu tõstmiseks (vajalik eelnev kokkulepe riigi eelarvestrateegias) ja/või kokkulepet omavalitsustega palgataseme saavutamise osas.	Selgitus. Oleme nõus, et palk on ainult üks osa mis mõjutab õpetajate järelkasvu ning seda teemat vaadataksegi arengukavas komplekselt. Indikaatorite osas on lisaks õpetajate palgale indikaatorina nii õpetajate kutsekindlus ja kui ka subjektiivne heaolu.
411.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Arengukavast ei nähtu, et oleks kavandatud meetmeid õpetajate järelkasvu kindlustamiseks väljaspool suuremaid tõmbekeskuseid, kus õpetajate järelkasvu probleem on eriti terav. Tegevussuuna 2.4 juures tuleks rõhutada, et kvalifitseeritud õpetajate järelkasv, paindlikud võimalused ametisse astumiseks ja tugi professionaalsele arengule tagatakse kõigis Eesti piirkondades.	Selgitus. Regionaalne vaade on kindlasti oluline, täiendatud on mõjuanalüüsi. Täpsemad tegevused planeeritakse programmis.
412.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Tegevussuuna 2.4 üheks tegevuseks on soodustada õppejõudude, kutseõpetajate ja õpetajate lühiajalist stažeerimist ettevõtetes. Teeme ettepaneku, et stažeerimine ei piirneks vaid ettevõtetega, vaid see laiendataks ka avaliku ja kolmanda sektori organisatsioonidele.	Arvestatud.
413.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Eesmärgiks on seatud, et tagatakse õppeasutuste juhtide järelkasv, toetatakse nende professionaalset arengut, töötatakse välja ja rakendatakse	Teadmiseks võetud.

		juhtide hindamise süsteemi. Välja töötatakse kompetentsimudel ja tõstetakse koolipidaja võimekust õppeasutuse juhtide hindamisel. Juhime taaskord tähelepanu, et hindamissüsteemi väljatöötamisel tuleb tagada koolipidaja autonoomsus lõplike otsuste tegemisel.	
414.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Teeme ettepaneku sõnastada eesmärk 3 järgnevalt „Õpivõimalused vastavad ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele kõigis Eesti piirkondades“ või täiendada vastava sõnastusega eesmärgi 2035. aastaks seatud sihte regionaalarengu osas.	Sisuliselt arvestatud/Selgitus. Kolmanda strateegilise eesmärgi sihtides on rõhutatud kõiki Eesti inimesi, mis tähendab ka piirkondlikku kättesaadavust. Esimese strateegilise eesmärgi sihtide juurde on lisatud: Valikurohked õpivõimalused on kättesaadavad kõigis Eesti maakondades.
415.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Teeme ettepaneku näha alaeesmärkide 1 ja 3 ning vastavate tegevussuundade 1.1 ja 3.2 all ette optimaalsel hulgal ülikoolide regionaalsetes kolledžites piirkonna ettevõtete arenguvajadustele vastava kõrghariduse andmine, tööjõu täiend- ja ümberõpe ning tugi ettevõtluse teadus- ja arendustegevusele. Samuti tuleks hariduse arengukavas näha ette regionaalsete kolledžite regionaaltegevuse riikliku rahastamise aluste korrastamine ja ümbervaatamine, sidudes see muuhulgas tulemusnäitajatega kolledžite poolt ettevõtetele osutatavate teenuste mahu ja piirkonna tööturule suundunud lõpetajate arvu osas. Tegemist on regionaalpoliitiliselt väga olulise prioriteediga ning kõrghariduse pakkumine regionaalsetes kolledžites regionaalpoliitilistel eesmärkidel on nähtud ette ka seni kehtivas Eesti regionaalarengu strateegias ja „Eesti 2035“ eelnõus. Kuigi üksiktegevuse puhul võib paista sobiv lahendus, et väiksema kulutõhususega, ent ühiskondlikult vajalike tegevuste eest väljaspool pealinnapiirkonda vastutaks koos vajamineva rahastamise tagamisega regionaalarengu eest vastutav minister, ei ole selline lähenemine laiemas pildis jätkusuutlik. Iga ministeerium peab tagama oma valitsemisalas olulistest teemades sobiva regionaalse tasakaalu ning sihistatult toetama arengut kõigis Eesti piirkondades. Leiame, et regionaalsetes kolledžites nii kõrghariduse ja täiendõppe kui piirkonna ettevõtjatele innovatsioonitoe	Sisuliselt arvestatud/Selgitus. Täiendatud on esimese ja kolmanda strateegilise suuna tegevusi järgmiselt: <ul style="list-style-type: none"> välja töötada ja rakendada piirkondlike hariduskeskuste kontseptsioon, et luua uusi õppevorme ja võimalusi üld-, kutse- ja kõrghariduse ning mitteformaalse õppe, sh noorsootöö sidustamiseks ja üleminekute lihtsustamiseks; välja arendada ja rakendada kutsevaldkondade tippkeskuste mudel, mis koondab ühe kutsevaldkonna tippteadmised selle valdkonna arendamiseks koostöös erinevate haridusasutuse ja töömaailmaga; tagada optimaalne kutse- ja kõrgharidust pakkuvate õppeasutuste arv;

		<p>tagamiseks peaks võtma senisest tugevama ülikoole suunava ja motiveeriva rolli (sh rahastuse korraldamise kaudu) kõrghariduse korraldamise eest vastutav HTM koostöös MKM-iga.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • töötada välja koosloomemudelid, mis tagavad tööturu osaliste aktiivse ja sisulise kaasamise hariduse ja töömaailma sidustamisse; • pakkuda enam kutse- ja kõrgharidusõpet ning täiendus- ja ümberõppevõimalusi nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondades, ühiskonnas eelisarendamist vajavates valdkondades ja oluliste avalike teenuste pakkumisel (nt õpetaja, tervishoiutöötaja, siseturvalisuse valdkonna töötajad); • kasvatada avatust innovatsioonile ning tõhustada nii riigisisest kui rahvusvahelist koostööd haridusasutuste ja tööturu vahel innovaatiliste arendustegevuste alal; toetada hariduse ning teadus- ja arendustegevuse kaudu ettevõtete osalust globaalsetes väärtusahelates, sh tipptehnoloogiate loomine ja kasutuselevõtt; arendada ettevõtlusdoktorantuuri ja -magistrantuuri. • jätkata töökohapõhise õppe ja praktikasüsteemi arendamist (kvaliteet, õpirände- ja arendamisvõimaluste avardamine, populariseerimine) ja laiendamist ühiskonna ja töömaailma vajadustest lähtudes.
--	--	---	---

416.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Täiendada Eesmärgi 3 strateegilist sihti „Õppeasutuste ja tööandjate koostöö“ järgnevalt: „... on sisukas ja avatud, laienevad töökohapõhise õppe ja praktika võimalused kõigis Eesti piirkondades“. Tasakaalustatud regionaalarengu seisukohast on väga oluline, et kõigis piirkondades toimuks tõhus koostöö piirkonna ettevõtete ning kutseõppeasutuste ja regionaalsete kolledžite vahel eelkõige õppekavade arenduse ning praktikakohtade pakkumise vallas.	Selgitus. Sihti pole muudetud. Tegevuses sisaldub juba tagamine kõigis Eesti piirkondades: jätkata töökohapõhise õppe ja praktikasüsteemi arendamist (kvaliteet, õpirände võimaluste avardamine, populariseerimine) ja laiendamist ühiskonna ja töömaailma vajadustest lähtudes. Täiendatud on mõjuanalüüsi.
417.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Tööjõu ja oskuste vajaduse prognoosi- ja seiresüsteemi (OSKA) arendamise puhul on varasemalt olnud teemaks selle täiendamisest regionaalse mõõtmega, mis aitaks tulevikus paremini tagada regionaalse majanduse arenguvajadustele vastava tööjõu kättesaadavus. Palume vastavalt täiendada tegevussuuna 3.1 teist alapunkti, nimetades oskuste vajaduse seire-, prognoosi- ja tagasisidesüsteemi arendamisel tegevuste juures ka süsteemi täiendamise regionaalse mõõtmega.	Arvestatud. Arvestades võimalust kasutada töötamise registri (TÕR) andmeid on võimalik OSKA arendamise juures süsteemi täiendada ka regionaalse mõõtmega.
418.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Täiendada tegevussuuna 3.2 esimese punkti sõnastust järgnevalt: „pakkuda enam kutse- ja kõrgharidusõpet ning täiendus- ja ümberõppevõimalusi üleriigilistes ja piirkondlikes nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondades ning ühiskonnas eelisarendamist vajavates valdkondades“. Piirkonnaomastele arengueeldustele toetuvate ettevõtluse piirkondlike kasvuvaldkondade arendamine on regionaalpoliitiliselt väga oluline prioriteet. Samuti aitaks see täiendus hariduse valdkonna arengukava kaudu viia ellu „Eesti 2035“ eelnõus seatud tegevussuunda, mis näeb ette tagada TA-asutuste ja ettevõtete TA-alane koostöö Eesti ja selle regioonide majandusele olulistest fookusvaldkondades ning vastavate TA programmide väljatöötamine.	Selgitus. Nutika spetsialiseerumise valdkondadest lähtuvalt saab piirkondlike eripärasid arvestada, aga nutika spetsialiseerumise valdkonnad kinnitatakse üleriigiliselt.
419.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Lisada 3.2 tegevusse ettevõtluse populariseerimine ja sõnastada see järgmiselt: „populariseerida kõigis haridustasemetel etappides ettevõtluse olulisust ja ettevõtluse alustamise ning arendamise võimalusi, arendada ettevõtluspädevust kõikidel haridustasemetel ja –liikides.“	Sisuliselt arvestatud. Tegevust on täiendatud teises sõnastuses.
420.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	Kommentaariid seoste läbivate teemadega: Tulenevalt varasematest kommentaaridest tuleks täiendada ka regionaalarengu seoste osa.	Arvestatud.

421.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	<p>Arengukava mõjusid regionaalarengule ei ole nõuetekohaselt hinnatud, vaid toodud üksnes välja, millised tegevused panustavad regionaalarengusse selgitamata, kuidas nende mõju regionaalsele arengule avaldub. Vajalik on juurde lisada analüüs haridusvaldkonna arengukava 2021-2035 mõjude kohta regionaalarengule vastavalt Justiitsministeeriumi veebilehel toodud juhenditele. Nii väljatöötamiskavatsuse kui ka eelnõu ettevalmistamisel aitab mõjusid hinnata Vabariigi Valitsuse reglemendi alusel kinnitatud mõjude hindamise metoodika. Mõjude tuvastamisel on abiks kontrollküsimustik. Seaduseelnõu seletuskirja mõjude osa koostamisel saab lähtuda eelnõu seletuskirja mõjude osa koostamise juhendist.</p>	<p>Arvestatud. Mõjuanalüüsi on täiendatud.</p>
422.	Rahandusministeerium/ riigihalduse minister	<p>Arengukava juhtkomisjoni palume Rahandusministeeriumist kaasata ka riigihalduse ministri vastutusvaldkonnast regionaalvaldkonna esindaja, et tagada arengukava elluviimisel omavalitsuspoliitika ja regionaalarengu vaade.</p>	<p>Arvestatud/Selgitus. Rahandusministeeriumist võimaldatakse arengukava juhtkomisjonis osaleda kahel liikmel (rahandusministri esindaja ja riigihalduse ministri esindaja).</p>
423.	Kultuuriministeerium	<p>„Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035“ sissejuhatuses viidatakse, et arengukava koostamisel on muu hulgas aluseks võetud haridusvaldkonna arengukava töörühmade töö tulemused, avalike arutelude ja kaasamisürituste raames kogutud tagasiside ja sisend. Märgime, et kooskõlastatavas arengukava eelnõus ei ole töögrupi kohtumistel tehtud ja varasemas dokumendi koostamise etappides Kultuuriministeeriumi esitatud ettepanekuid arvesse võetud. Samuti ei ole meie andmetel kooskõlastamisele saadetud materjal töögrupi tasemel heaks kiidetud.</p>	<p>Selgitus. Arengukava koostamise käigus oli kõikidel töörühma liikmetele võimalik kolmel korral anda veebipõhiselt tagasisidet arengukava teksti eri osadele, sh detsembris 2019 ka esialgsele terviktekstile. Tagasiside oli valdavalt positiivne ning lähtuvalt ettepanekutest täiendati ka eelnõu teksti. Samas ei saagi arengukava koostamise käigus kõikide ettepanekutega arvestada, sest vastasel juhul ei oleks seda võimalik realselt ellu viia. Töörühma ülesanne ei saagi olla arengukava heaks kiita, vaid anda sisendit, millest lähtuvalt valmib eelnõu, mille kiidab heaks vabariigi valitsus.</p>

			Samuti saadeti arengukava eelnõu arvamuse avaldamiseks kõikidele töörühmas esindatud organisatsioonidele ametlikul kooskõlastusringil.
424.	Kultuuriministeerium	Juhime tähelepanu, et Vabariigi Valitsuse 19.12.2019. a määrus nr 117 „Valdkonna arengukava ja programmi koostamise, elluviimise, aruandluse, hindamise ja muutmise kord“ sätestab, et valdkonna arengukava koostatakse üldjuhul seitsmeks kuni kümneks aastaks. Leiame, et ka haridusvaldkonna arengukava võiks lähtuda sellest põhimõttest, et olla kooskõlas Vabariigi Valitsuse määruse ning teiste valdkondlike arengukavadega.	Selgitus. Mitmed täna arengukavas seatud eesmärgid ei ole saavutatavad 7 aastaga, lisaks 10-a periood paneks meid olukorda, kus valdkondlik arengukava lõpeb 5a enne Eesti 2035 perioodi. Lisaks on HTMi haldusalas TAIE, noorte ja eesti keele arengukava samuti planeeritud 15 aastaks ning VV on vastavalt kinnitanud ka koostamise ettepanekud. Kõik see võimaldab meil paremini arengukavas seatud eesmäärke ellu viia.
425.	Kultuuriministeerium	Märgime, et riigihalduse ministri 02.04.2019. a käskkirjaga nr 1.1-4/56 moodustatud ruumiloome töörühma ettepanekutele järgi tuleks haridustaristu kavandamisel ja arendamisel läbivalt arvestada kvaliteetse ruumi aluspõhimõtetega, mis on sõnastatud töörühma lõpparuande osana. Kindlustamaks, et riik väärtustab ruumiliselt kvaliteetset haridustaristut kui olulist komponenti säästva arengu eesmärkide saavutamisel, teeme ettepaneku viidata haridusvaldkonna arengukavas kvaliteetse ruumi aluspõhimõtetele, mis aitab neid paremini lõimida erinevatesse haridustaristu arendusprotsessidesse. Kvaliteetse ruumi aluspõhimõtted kätkevad nii ressursitõhususe põhimõtteid kui ka muid olulisi aspekte, mida tuleb ruumiotsuste tegemisel kaaluda ja arvesse võtta.	Arvestatud.
426.	Kultuuriministeerium	Leiame, et tugevamalt tuleks rõhutada ka raamatukogude rolli elukestva õppe toetajatena. Raamatukogud pakuvad juba praegu väga mitmekesiseid teenuseid ja koolitusi kõigile eagruppidele, kuid nad võiksid olla veel rohkem kaasatud ka formaalõppesse. Raamatukogu on koht igas kohalikus omavalitsuses, kus kõik eagrupid saavad tasuta osa elukestvast õppest.	Sisuliselt arvestatud. Arengukava teksti on täiendatud esimese strateegilise eesmärgi sissejuhatava tekstiga. Tulevikus õpitakse väga mitmekesistes

		Raamatukogud tegelevad intensiivselt tulevikuoskustega, lugemisoskusega, kultuuriteadlikkuse ja kultuurilise eneseväljenduse pädevustega, meedia- ja digipädevustega kõigis eagruppides, uue meedia kirjaoskusega jne.	keskkondades ja vormides – lisaks õppeasutustele töökohal, kultuuriasutustes, noortekeskustes, digikeskkonnas, looduses jne. Raamatukogud kuuluvad kultuuriasutuste alla ja arvestades tuleviku õpikeskkondade paljususega on üks paljudest ja samas ka olulistest keskkondadest. Vajadusel on võimalik programmi tasandil sihtrühma põhiselt raamatukogude roll eraldi esile tuua. Täiendatud on ka eelnõu 1.2. tegevust: luua terviklik lahendus mitteformaal- ja informaalõppe arvestamiseks formaalõppes, et tasemeõppe õppekavade täitmisel saaks senisest suuremal määral arvestada mitmesugustes keskkondades, nt digikeskkonnas, töökohal, koolituskeskuses, kultuuriasutuses, noortekeskuses ja -programmis, huvikoolis, spordiklubis või keskkonnahariduskeskuses õpitut.
427.	Kultuuriministeerium	Peame oluliseks hariduse liikide puhul rääkida nii formaal- kui ka mitteformaalõppest. Seetõttu peaks õppijakesksest haridusest rääkides see põhimõte olema arengukava sissejuhatuses esimeste lausete, mitte eelviimaste veergude sees.	Arvestatud.
428.	Kultuuriministeerium	Märgime, et peatükis „Arengukava aluspõhimõtted ja väärtused“ on kultuur välja toodud ühena aluspõhimõtetest, kuid kultuurivaldkonnale ei ole tähelepanu pööratud arengusuundades ega edasises arengukava tekstis, pigem on fookus IT, tehnoloogilistel erialadel ja suure lisandväärtusega	Selgitus. Kultuuriteadlikkus on üks osa ka üld- ja tulevikupädevustest, mis on arengukavas olulisel kohal. Tulevikupädevused ⁶ võimaldavad

⁶ OECD Learning Compass 2030: Skills for 2030. [\[link\]](#); Future Work Skills 2020 [\[link\]](#)

		<p>erialadel (sh kutseõppes). Samuti ei ole loovuse komponenti arvestatud innovatsiooni puhul.</p>	<p>toime tulla üha keerukamas kiiresti muutuvmas maailmas, sh sotsiaalne intelligentsus; innovaativsus ja kohanemisvõime; õppimine ja mõtestamine (võime mõtestada ja väärtustada õpitu sisulist tähendust); kultuuridevaheline pädevus (võime tegutseda eri kultuurikontekstides); mudeldav mõtlemine (oskus töötada suurte andmemahitududega, andmekäsitusoskus, andmepõhine tegevus); uue meedia kirjaoskus, valdkondadeülesus, disainmõtlemine, toimetulek kognitiivse koormusega ja virtuaalne koostöö. Üldpädevuste all mõeldakse nii Euroopa Liidu Nõukogu soovitusel käsitletud võtmepädevusi⁷ (<i>key competences</i>, s.o kirjaoskuspädevus; mitmekeelsuspädevus; matemaatikapädevus ning loodusteadus-, tehnoloogia-, inseneriteaduste pädevus; digipädevus; enesemääratlus-, sotsiaalne ja õpipädevus; kodanikupädevus; ettevõtlikkuspädevus; kultuuriteadlikkuse ja kultuurilise eneseväljenduse pädevus) kui ka põhikooli riiklikus õppekavas sätestatud üldpädevusi⁸ (kultuuri- ja</p>
--	--	--	--

⁷ Euroopa Liidu Nõukogu soovitus võtmepädevuste kohta (2018) [\[link\]](#)

⁸ Põhikooli riiklik õppekava [\[link\]](#)

			väärtuspädevus; sotsiaalne ja kodanikupädevus; enesemääratluspädevus, sh järgida terveid eluviise oskus lahendada oma vaimse ja füüsilise tervisega seonduvaid probleeme; õpipädevus; suhtluspädevus; matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus; ettevõtlikkuspädevus ja digipädevus).
429.	Kultuuriministeerium	Peame oluliseks rõhutada ka spordi ja liikumise olulisust nii vaimsele ja füüsilisele tervisele kui ka tervisekirjaoskuse välja arendamisel ja terviseteadlikkuse tõstmisel. Terviseriskide valguses (laste ja noorte ülekaalulisus, liikumise vähesus) juhime tähelepanu, et haridustaristu peaks kutsuma lapsi ja noori rohkem liikuma.	Arvestatud. Lisatud on arengukava teksti liikumist soodustav õppekeskkond ning täiendatud mõjuanalüüsi.
430.	Kultuuriministeerium	Leiame, et põhimõtete ja väärtuste, millest on lähtunud arengukava koostamisel ja mis on aluseks selle elluviimisel, juures peaks olema ka ühiskonna sidusus.	Arvestatud.
431.	Kultuuriministeerium	Lisaks tööturule tuleb arvestada Eesti kultuuripärandi kestmist ja arenemist ning kultuurivaldkonna järelkasvu ja seetõttu ei saa piirduda tööturu vajadustega vaid hariduse hindamisel. Selleks, et ka kultuurivaldkond kui üks põhimõtte oleks kaasatud lk-l 5 viidatud arengukava üldeesmärgi saavutamist toetavasse kolme strateegilisse eesmärki, palume sõnastada kolmas eesmärk järgmiselt: „Õpivõimalused vastavad ühiskonna, Eesti kultuuriruumi ja tööturu arenguvajadustele.“	Selgitus. Kultuuriruum on ühiskonna osa.
432.	Kultuuriministeerium	Üldeesmärgi mõõtmiseks soovitame lisada veel mõned indikaatorid. Kui eesti keel ja kultuur on põhiväärtus, siis peavad põhinäitajad kajastama ka keeleoskust (nt „Eesti keelt kasutavate inimeste osakaal rahvastikust“ – mõõdikut kavatsetakse kasutada ka Eesti 2035 strateegias). Veel ühe mõõdikuna soovitame kasutada õpilaste huvihariduses osalemise määra, sest huviharidusel on suur kaal mitmekülgse haridusel erinevatele õppeastmetele ning ka kultuurivaldkonna jätkusuutlikkuse tagamisel.	Selgitus/sisuliselt arvestatud. Haridus- ja Teadusministeeriumi haldusalas on lisaks haridusvaldkonna arengukavale eesti keele arengukava, kus ühe indikaatorina on ka eesti keele valdajate arv ning noortevaldkonna arengukava, kus mõõdetakse huvikoolis õppivate noorte osakaalu. Seega jälgib HTM vastavaid indikaatoreid.

433.	Kultuuriministeerium	Üks üldeesmärgi indikaator on täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr. Selle indikaatori juures on oluline välja tuua, et eestlaste ja teisest rahvusest inimeste näitajate vahel on suured erinevused. Näiteks 2019. a erinevus eestlaste ja teistest rahvustest inimeste vahel oli vastavalt 22,1% ja 16,1% (2019. a koondnäitaja oli 20,1%).	Selgitus. Kõikide indikaatorite puhul, kus see on vähegi võimalik analüüsitakse andmed ka vanuse, soo, haridustaseme, piirkonna, rahvuse jne lõikes, et analüüsida süvitsi ning vastavalt sellele planeerida edasisi tegevusi. Kuna arengukava indikaatorite arv on piiratud, siis arengukava tasandil esitatakse andmed üldjuhul ilma lõigeteta.
434.	Kultuuriministeerium	Üldeesmärgi indikaatori „tipptasemel oskustega (PISA uuringus 5. ja 6. taseme saavutanud) õpilaste osakaal (%)“ juures tuleb välja tuua, et erinevused vene ja eesti õppekeelega koolide vahel on suured (Loodusteadused: eesti keelest erineva õppekeelega kool/ eestikeelne kool: 5,3/14,6; Lugemisoskus: eesti keelest erineva õppekeelega kool/ eestikeelne kool: 5,7/ 16,7. Andmed 2018. a kohta).	Selgitus. Kõikide indikaatorite puhul, kus see on vähegi võimalik analüüsitakse andmed ka vanuse, soo, haridustaseme, piirkonna, rahvuse jne lõikes, et analüüsida süvitsi ning vastavalt sellele planeerida edasisi tegevusi. Kuna arengukava indikaatorite arv on piiratud, siis arengukava tasandil esitatakse andmed üldjuhul ilma lõigeteta.
435.	Kultuuriministeerium	Riigi ja kohalike omavalitsuste rolli juures võiks välja tuua ka KOVi teiste asutuste rolli, mitte ainult õppeasutuste rolli. Seepärast palume lk-l 6 täiendada teksti järgmiselt: „Riik ja kohalik omavalitsus tagavad valikurohked ja kvaliteetsed õpivõimalused, ligipääsetavuse ja kvaliteetsed õppetingimused, sealhulgas optimaalse õppeasutuste ja seda toetavate asutuste võrgu“.	Selgitus. Taristu ühiskasutus on kirjas sihtide all, mistõttu, siin ei ole seda uuesti välja toodud.
436.	Kultuuriministeerium	Lk-l 7 esimese strateegilise eesmärgi käsitlemisel võiks rõhutada eestikeelse hariduse kättesaadavust kõigile, sõltumata rahvusest, rändetaustast jne.	Selgitus. Eestikeelse hariduse kättesaadavus on oluline läbivalt. Täiendatud on sellest aspektist mõjuanalüüsi.
437.	Kultuuriministeerium	Lk-l 7 viidatud kitsaskohtade all tuleks välja tuua, et teistest rahvustest inimeste osalemine elukestvas õppes on endiselt madalam kui eestlastel.	Arvestatud.

		Samuti palume kitsaskohtade all eraldi välja tuua, et mitte kõigis piirkondades ei ole kõigil soovijatel võimalust saada kvaliteetset eestikeelset haridust.	Sõnastatud on järgmine kitsaskoht: Kuigi täiskasvanute elukestvas õppes osaluse keskmine näitaja on kõrge, ei ole kõikide sihtrühmade (nt mehed, muukeelsed, madalama haridusega inimesed jt) valmisolek oma oskusi pidevalt täiendada piisav. Meetmeid luues tuleb nendele gruppidele eraldi tähelepanu pöörata.
438.	Kultuuriministeerium	Lk-l 7 kitsaskohtade all palume märkida, et eesti keelest erineva õppekeelega koolides on probleemiks õpetajate kasin eesti keele oskus, eesti keelt valdavate õpetajate nappus, eesti keele õppemetoodika vähene valdamine ning tihti ebasoodsad hoiakud eesti keele õppimise suhtes.	Sisuliselt arvestatud. Lisatud on kitsaskoht kasutades veidi erinevat sõnastust.
439.	Kultuuriministeerium	Lk 7 viidatud õpetaja definitsiooni palume laiendada ning lisada loetellu ka huvihariduse õpetaja.	Selgitus. Õpetajate all on mõeldud kõiki, kes tegelevad õpetamisega.
440.	Kultuuriministeerium	Leiame, et lk-l 8 on puudu mitteformaalse hariduse väljakutsed. Kuidas on plaanis haridusstrateegia raames tegeleda mitteformaalse haridusega? Näiteks on positiivsena välja toodud õpetajate palgad, kuid mitteformaalses hariduses on see jätkuvalt väga suur väljakutse.	Arvestatud. Eelnõu teksti on täiendatud, sh esimese strateegilise eesmärgi sissejuhatavas tekstis on välja toodud mõte, et õpivõimaluste paindlikumaks muutmisel on oluline käsitada huviharidust terviklikult, kavandades seda elukestvana.
441.	Kultuuriministeerium	Lk-l 9 viidatud kitsaskohtade all teeme ettepaneku välja tuua, et välisüliõpilaste osakaalu kiire suurenemine toob Eesti kõrgharidusele kaasa mitmeid väljakutseid. Eesti üliõpilaskond on kultuuriliselt mitmekesistumas. Välisüliõpilaste arv Eesti kõrghariduses üha kasvab – nende osakaal Eesti kõrgkoolide õppuritest on jõudnud juba 11%-ni ja ületanud seega programmi sihi (10%). Välisüliõpilaste osakaalu kiire suurenemine toob Eesti kõrgharidusele kaasa mitmeid väljakutseid – lisaks sobiva eesti- ja inglisekeelse õppe tasakaalu leidmisele tuleb parandada õppejõudude inglise keele taset ning luua paremaid praktikavõimalusi välistudengitele. Viimane aitaks suurendada ka	Arvestatud. Vastav täiendus on välja toodud esimese strateegilise suuna sissejuhatavas tekstis: suurenev ränne toob kaasa riske ja lisab koormust tugiteenustele. Samuti on täiendatud mõjuanalüüsi.

		välistudengite panust Eesti tööturule nii õpingute ajal kui ka pärast lõpetamist. 2017/18. õa lõpetanud välistudengitest jätkas aasta hiljem Eesti tööturul kas lühi- või pikaajaliselt 51%. Kohalike üliõpilaste puhul on järgmisel õppeaastal töötavate vilistlaste osakaal üle 90%.	
442.	Kultuuriministeerium	Leiame, et lk-11 toodud sihtide all on oluline välja tuua formaalse ja mitteformaalse hariduse suurem lõimumine.	Arvestatud. Sihtide juures ei ole täiendatud, aga ettepanek on lisatud esimese strateegilise eesmärgi sissejuhatava teksti juurde.
443.	Kultuuriministeerium	Lk 11 on sihina märgitud: „Hariduskorraldus toetab ühiskonna sidusust.“ Kahjuks tegevussuundade kirjeldusest ei selgu, millised nendest panustavad sidusa ühiskonna loomisesse. Samuti oleme arvamisel, et strateegia kavandavad muudatused ja/või meetmed peavad sisaldama tegevusi, mis aitavad kujundada nii noorte kui ka täiskasvanute (kõrgharidus, rakenduslik haridus, elukestev õpe, mitteformaalne haridus) väärtushinnanguid lõimumist toetavateks.	Selgitus. Ühiskonna sidususse ja väärtushinnangutesse panustatakse oluliselt mh läbi üld- ja tulevikupädevuste. Kultuuriteadlikkus on üks osa üld- ja tulevikupädevustest, mis on arengukavas olulisel kohal. Tulevikupädevused ⁹ võimaldavad toime tulla üha keerukamas kiiresti muutuv maailmas, sh sotsiaalne intelligentsus; innovaatilisus ja kohanemisvõime; õppimine ja mõtestamine (võime mõtestada ja väärtustada õpitu sisulist tähendust); kultuuridevaheline pädevus (võime tegutseda eri kultuurikontekstides); mudeldav mõtlemine (oskus töötada suurte andmemahutudega, andmekäsitlusoskus, andmepõhine tegevus); uue meedia kirjaoskus, valdkondadeülesus, disainmõtlemine, toimetulek kognitiivse koormusega ja virtuaalne koostöö. Üldpädevuste all mõeldakse nii Euroopa

⁹ OECD Learning Compass 2030: Skills for 2030. [\[link\]](#); Future Work Skills 2020 [\[link\]](#)

			<p>Liidu Nõukogu soovitustes käsitletud võtmepädevusi¹⁰ (<i>key competences</i>, s.o kirjaoskuspädevus; mitmekeelsuspädevus; matemaatikapädevus ning loodusteadus-, tehnoloogia-, inseneriteaduste pädevus; digipädevus; enesemääratlus-, sotsiaalne ja õpipädevus; kodanikupädevus; ettevõtlikkuspädevus; kultuuriteadlikkuse ja kultuurilise eneseväljenduse pädevus) kui ka põhikooli riiklikus õppekavas sätestatud üldpädevusi¹¹ (kultuuri- ja väärtuspädevus; sotsiaalne ja kodanikupädevus; enesemääratluspädevus, sh järgida terveid eluviise oskus lahendada oma vaimse ja füüsilise tervisega seonduvaid probleeme; õpipädevus; suhtluspädevus; matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus; ettevõtlikkuspädevus ja digipädevus).</p>
444.	Kultuuriministeerium	Teeme ettepaneku sõnastada lk-l 11 siht järgmiselt: „Koolivõrk: õppekeskkonnad toetavad kvaliteetse ja tulevikku suunatud hariduse kättesaadavust, suureneb haridus, kultuuri- ja sporditaristu ühiskasutus, ruumiline kvaliteet ja ressursitõhusus.“	<p>Sisuliselt arvestatud.</p> <p>Arengukavas lähtutakse ruumikvaliteedi põhimõtetest, mis muuhulgas näeb ette ka taristu ühiskasutust. Antud siht on sõnastatud</p>

¹⁰ Euroopa Liidu Nõukogu soovitus võtmepädevuste kohta (2018) [\[link\]](#)

¹¹ Põhikooli riiklik õppekava [\[link\]](#)

			ümber selliselt, et see hõlmab laiemalt taristu ühiskasutust.
445.	Kultuuriministeerium	Palume ressursitõhususe asemel kasutada sõna „kestlik“, sest ressursitõhusus mahub mõistena selle sisse. Sellest tulenevalt palume tegevussuund 1.1. sõnastada järgmiselt: „Tagatakse kvaliteetset haridust pakkuv, kaasav ja kestlik õppeasutuste ja seda toetavate asutuste võrk ja taristu, et haridus oleks kättesaadav eri sihtrühmadele ja õppekeskkond toetaks nüüdisaegset õpikäsitust.“	Arvestatud.
446.	Kultuuriministeerium	Lk 12 lõigus „kohalikul omavalitsusel tagada kahaneva rahvastikuga piirkondades kodulähedane õpe vähemalt põhikooli esimeses ja teises kooliastmes ning koondada kolmanda kooliastme õpe suurematesse keskustesse;“ teeme ettepaneku viidata ka vajadusele tagada ligipääsetavus, st õpikodude, toetuste vms näol.	Arvestatud.
447.	Kultuuriministeerium	Arengukava eelnõu on seotud ÜRO säästva arengu eesmärkidega, kuid selle sisustamiseks taristu osas valitud energiatõhususe mõiste on liiga kitsas ja kõrvale on jäetud muud faktorid. Energiatõhusus võtab arvesse kitsalt hoone käitamiseks kuluva energia ja selle kulutõhususe, jättes täiesti tähelepanuta muud aspektid, nagu hoone ehitamiseks kulutatud energia, selle asukohavaliku, olemasolevate hoonete kasutamise kõrge energiapotentsiaali (kõige rohelisem on hoone, mis on juba ehitatud) ning kogukulu ühiskonnale juhul, kui uue hoone ehitamisega jääb tühjaks üks või mitu olemasolevat, kuid säilitamist vajavat kultuuriväärtuslikku hoonet. Kõiki neid aspekte peab arvesse võtma kestliku arengu kontekstis. Seepärast palume sõnastada lk-l 12 tekst järgmiselt: „taristu ja õpperuumid viia kooskõlla nüüdisaegse õpikäsitusega ja kvaliteetse ruumi aluspõhimõtetega, sh arvestades energiatõhususe põhimõtetega.“	Arvestatud.
448.	Kultuuriministeerium	Tegevussuuna 1.2 juures märgime, et haridusprogrammid on lisaks muuseumidele ka galeridel, teatritel, raamatukogudel jt asutustel, seepärast palume lk-l 13 asendada sõna „muuseumis“ sõnaga „kultuuriasutustes“.	Arvestatud.
449.	Kultuuriministeerium	Ka spordiklubides omandatakse teadmisi ja oskusi, mida tuleb ja saab arvestada formaalõppes. Seepärast palume lk-l 13 vastav lõik sõnastada järgmiselt: „luua terviklik lahendus mitteformaal- ja informaalõppe arvestamiseks formaalõppes, et tasemeõppe õppekavade täitmisel saaks	Arvestatud.

		senisest suuremal määral arvestada mitmesugustes keskkondades (digikeskkonnas, töökohal, kultuuriasutustes, noortekeskuses ja -programmis, huvikoolis ja spordiklubis, keskkonnahariduskeskuses jne) õpitut;“.	
450.	Kultuuriministeerium	Märgime, et lk-l 13 viidatud mõiste STEAM on võetud üheks läbivaks mõisteks, kuid kogu dokumendis on proportsionaalselt Arts komponendile sellest mõistest vähem tähelepanu pööratud.	Selgitus. STEAM mõiste on asendatud arengukavas järgmiselt: loodus- ja täppisteaduste, tehnoloogia valdkonna ja loovainete lõimitud õppe võimaluste avardamine. Loovainete ja LTT sidususe detailsem avamine on programmi tasandi teema.
451.	Kultuuriministeerium	Palume täiendada lk 13 sõnastust järgmiselt: „kohalikul omavalitsusel tagada info kättesaadavus ja tugi täiskasvanute osalemiseks elukestvas õppes, seda saab teha näiteks raamatukogus pakutavate teenuste kaudu.“ Kohalik omavalitsus tagab toe ja info kättesaadavuse suuresti just rahvaraamatukogude pakutavate teenuste kaudu. Leiame, et seda võiks rõhutada. Seni ei ole haridussüsteem näinud raamatukogusid kui elukestva õppe toetajaid, kuid tegelikkuses on see rahvaraamatukogu seadusest tulenevalt üks raamatukogu põhieesmärke.	Sisuliselt arvestatud. Arengukava teksti on täiendatud esimese strateegilise eesmärgi sissejuhatava tekstiga. Tulevikus õpitakse väga mitmekesistes keskkondades ja vormides – lisaks õppeasutustele töökohal, kultuuriasutustes, noortekeskustes, digikeskkonnas, looduses jne. Raamatukogud kuuluvad kultuuriasutuste alla ja arvestades tuleviku õpikeskkondade paljususega on üks paljudest ja samas ka olulistest keskkondadest. Vajadusel on võimalik programmi tasandil sihtrühma põhiselt raamautkogude roll eraldi esile tuua. Täiendatud on ka eelnõu 1.2. tegevust: luua terviklik lahendus mitteformaal- ja informaalõppe arvestamiseks formaalõppes, et tasemeõppe õppekavade täitmisel saaks senisest suuremal määral arvestada

			mitmesugustes keskkondades, nt digikeskkonnas, töökohal, koolituskeskuses, kultuuriasutuses, noortekeskuses ja -programmis, huvikoolis, spordiklubis või keskkonnahariduskeskuses õpitut
452.	Kultuuriministeerium	Märgime, et haridusliku erivajadusega, sh andeka õppija juhtumipõhiseks toetamiseks alates alusharidusest terviklähenedmise välja töötamise juures peab olema kaasatud ka spordivaldkond, et tagada andeka sportlase õpitee paindlikumaks muutmine.	Teadmiseks võetud.
453.	Kultuuriministeerium	Teeme ettepaneku, et lk-l 15 toodud kolmandas indikaatoris „Õpetajate keskmine töötasu võrreldes Eesti keskmise töötasuga (%)“ võiks olla kajastatud ka huvikooli õpetaja, analoogselt kutseõppeasutuse õpetajaga, sest ta on oluline osa terviklikus haridussüsteemi vaates.	Teadmiseks võetud.
454.	Kultuuriministeerium	Lk-l 15 viidatud viies indikaator „Eesti keele oskus põhikooli lõpetajatel vähemalt B1- tasemel eesti keelest erineva kodukeelega õppijal (%)“ on vastuolus eesmärgiga tagada kõigile lõpetajatele piisav eesti keele oskus, mis võimaldab vabalt edasi õppida järgmisel haridustasemel (vt lk 18: tuleb tagada eesti keelest erineva ema- või kodukeelega põhikoolilõpetajatele nii edasiõppimiseks kui ka tööturul toimetulekuks piisav eesti keele oskus ning vajaduse korral ka pärast põhikooli eesti keele lisaõpe või tasandusõpe), sest näiteks B1-tasemest jääb ilmselt gümnaasiumis õppimiseks väheks.	Arvestatud. Mõõdetakse nii B1 kui ka B2 taset.
455.	Kultuuriministeerium	Lk-l 16 keeleoskuse sihi sõnastusest jääb ebaselgeks, kas aastaks 2035 on kavas välja töötada eestikeelse hariduse arendamise plaan või selleks ajaks on üleminek eestikeelsele haridusele juba toimunud.	Selgitus. Arengukava raames töötatakse välja eestikeelse hariduse arendamise plaan. Arvestades haridusvaldkonna arengukavas seatud eesmäärke ei tähenda see kindlasti seda, et aastaks 2035 jõutakse plaan välja töötada, vaid see toimub varem. Täpsem ajakava lepatakse kokku programmis.

456.	Kultuuriministeerium	Lk-l 16 palume õppekavade sihti täiendada selliselt, et see lähtuks ka Eesti kultuuriruumi vajadustest, arvestades põhimõtet, et strateegia peab panustama eesti keele ja kultuuri säilimisse.	Selgitus. Õppekavade arenduses on võimalik laiendada õppimise sihti ka vajadusele lähtuda Eesti kultuuriruumist.
457.	Kultuuriministeerium	Tegevussuuna 2 juures leiame, et tööturu vajadused on arengukava eelnõus kajastatud liiga kitsalt, enam rõhku võiks panna sotsiaalsete kompetentside arendamisele. See võiks olla strateegia üks sihtidest.	Selgitus. Üld- ja tulevikupädevuste arendamine toimub elukestvalt.
458.	Kultuuriministeerium	Märgime, et lk-l 17 on mainitud lapsevanematele toe ja võimaluste pakkumist end toetava ja teadliku lapsevanema rollis arendamiseks, aga arengukava eelnõus ei ole mainitud lastevanemate laiemat rolli hariduse omandamisel või haridussüsteemis.	Selgitus. Lapsevanema laiem roll on välja toodud eelnõu alguses koos teiste osapoolte rollidega. Lapsevanem toetab alaealist õppijat ja loob õppimiseks soodsad tingimused ning panustab kooliellu.
459.	Kultuuriministeerium	Tegevussuuna 2.1 eesmärgi sõnastuses on välja toodud soov parandada füüsilist tervist. Selleks tuleks tagada ka liikumist soodustav õppekeskkond. Seetõttu palume lk-l 17 sõnastust täiendada järgmiselt: „luua vaimselt ja füüsiliselt turvaline ning liikumist soodustav õppekeskkond, mis toetab kõiki õppeprotsessis osalejaid;“.	Arvestatud.
460.	Kultuuriministeerium	Tegevussuuna 2.2. juures palume lk-l 17 sõnastada tekst järgmiselt: „rakendada enam praktilist õpet (nt probleem- ja projektõpet, ruumiharidus), mis võimaldab muuta õppeülesandeid tähenduslikumaks ning kujundada võimekust lahendada isikliku elu, õppetöö, kohaliku kogukonna või ühiskonna väljakutseid loovalt, koostöiselt ja uuenduslikult;“	Selgitus. Ruumiharidus on üks võimalikest praktilistest õpetest. Hetkel nimetatud probleem- ja projektõpe on laiemad, mistõttu loetelu ei ole täiendatud.
461.	Kultuuriministeerium	Lk-l 18 palume lauset „seada eesti keele ja kultuuri õpetamine riiklikuks prioriteediks, väärtustades eesti keele kui emakeele õpet;“ laiendada sellega, et keskenduma peab kogu Eesti kultuuriruumile, mitte kitsalt eesti kultuurile, et tagada kultuuriteadmiste mitmekesisus ning tolerantsus.	Selgitus. Laiem kultuuriruum on osa üld- ja tulevikupädevustest.
462.	Kultuuriministeerium	Lk-l 18 palume lisada tegevusena: „Tõsta võimekust pakkuda kvaliteetset eesti keele õpet kutseõppeasutustes“.	Selgitus. Tänane sõnastus juba hõlmab seda mõtet: tagada eesti keelest erineva ema- või kodukeelega põhikoolilõpetajatele nii edasiõppimiseks kui ka tööturul

			toimetulekuks piisav eesti keele oskus ning vajaduse korral ka pärast põhikooli eesti keele lisaõpe või tasandusõpe;
463.	Kultuuriministeerium	Lk-l 21 „Sihid aastaks 2035“ palume sõnastada järgmiselt: „Inimeste õpivalikud: nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkonnad, eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimiseks ja arendamiseks olulised ja avalike teenuste pakkumisega seotud valdkonnad on eelisarendatud“.	Arvestatud.
464.	Kultuuriministeerium	Palume lk-l 21 sihti „Elukestev õpe ja karjääripöörde võimalused“ täiendada Eesti kultuuriruumi mainimisega ja sõnastada see järgmiselt: „väärtustatud on oskused, mis loovad suuremat lisandväärtust, aitavad kaasa Eesti kultuuriruumi säilimisele ja arengule, ning kõigil Eesti inimestel on võimalik omandada tööturul edukaks toimetulekuks vajalikud teadmised ja oskused täiendus- ja ümberõppe kaudu. On loodud tugimeetmed erivajadustega inimeste tööturule suundumiseks ja seal muutustega kohanemiseks.“	Selgitus. Antud mõte on sihina inimeste õpivalikute all juba kirjas.
465.	Kultuuriministeerium	Palume 2035. a sihtidesse lisada ka „Haridustaristu vastab kvaliteetse ruumi aluspõhimõtetele“.	Arvestatud. Täiendatud on esimese strateegilise eesmärgi sihti.
466.	Kultuuriministeerium	Kas lk 23 tekstis „luua meetmed (stipendiumid, õppelaenu tagasimaksmine vms, sh õppeks välismaal) õppijate hulgas väheatraktiivsete, kuid ühiskonnas vajalike ja suuremat lisandväärtust loovate erialade omandamiseks“ on silmas peetud ka eesti keele ja kultuuri arendamise ja uurimise seisukohalt olulisi erialasid, mis ei pruugi samuti olla atraktiivsed (filoloogia, viipekeele tõlk jt humanitaarvaldkonna erialad)? Kui mitte, siis palume täpsustada, sest vastasel korral ei ole kultuurivaldkonda meetmetes hõlmatud.	Selgitus. Silmas on peetud ühiskonnas vajalikke, kuid mitte alati atraktiivsete erialade meetmeid, sh nt ka viipekeele tõlk. Arengukavasse vastavate erialade loetelu ei tule, kuid need lepitakse kokku programmis ning nende aluseks on tööjõu prognoosid.
467.	Kultuuriministeerium	Haridussüsteem võiks näha raamatukogusid kui infokirja- ja digioskuste õpetajaid kõikides eagruppides. Raamatukogud on haridussüsteemi partnerid. Raamatukogus saavad kõik eagrupid oskused, teadmised ja võimaluse digilahenduste kasutamiseks. Seepärast palume lk-l 23 sõnastada järgmiselt „tõsta inimeste teadlikkust infoühiskonna võimalustest ja ohtudest ning arendada digioskusi kõikides eagruppides digitaalse kaasatuse eesmärgil, seda saab teha koostöös raamatukogudega, kes vastavaid teenuseid juba pakuvad.“	Selgitus. Kuna lisaks raamatukogule on mitmeid teisi erinevaid õpikeskkondi, siis arengukava tasandil ei ole siin raamatukogusid eraldi välja toodud. Programmi tasandil on võimalik vajadusel sihtrühma põhiselt ka erinevaid õpikeskkondi välja tuua.

468.	Kultuuriministeerium	Mõistete peatükis lk-1 25 palume lahti seletada ka terminite „Erinevad õpiteed“ ja „Rändetaustaga õpilane“ tähendused.	Arvestatud. Erinevad õpiteed tähendavad põhiharidusejärgseid valikuid: gümnaasium või kutsekool ning sealt edasi ülikool. Rändetaustaga õppija mõiste on lisatud arengukavasse.
469.	Kultuuriministeerium	Palume muuta termini „Mitteformaalõpe“ sõnastust järgnevalt: „Mitteformaalõpe on eesmärgistatud vabatahtlik õpe, mis toimub kindla õppeprogrammi alusel, kindlatele huvirühmadele erinevates keskkondades. Mitteformaalseks õppeks võimaluste tagamisel on kaalukas roll huviharidusel, noorsootööl, vabaharidusel ja täiskasvanute täiendkoolitustel“.	Sisuliselt arvestatud. Mitteformaalõppe sõnastamisel on lähtutud sisuliselt samast ideest, kuid sõnastus on natuke teine, sh oleme huvihariduse noorsootöö mõiste alt välja toonud.
470.	Kultuuriministeerium	Peatükki „Seosed olulisemate Euroopa Liidu ja rahvusvaheliste poliitikate ning teiste valdkondlike arengukavadega“ palume lisada kultuuri ja lõimumise valdkonna strateegilised dokumendid: koostamisel olevad „Rahvastiku ja sidusa ühiskonna arengukava aastani 2030“ ning „Eesti kultuuripoliitika põhialused aastani 2030“. Koostamisel olev „Eesti kultuuripoliitika põhialused aastani 2030“ on haridusvaldkonnaga seotud elukestva õppe ning mitteformaal- ja formaalhariduse põimimise eesmärkide kaudu. Samuti rõhutab kultuuripoliitika Eesti kultuuri mitmekesisust ja avatust (sh välisõppuritele), digipädevuste ning loovuse olulisust kõikides õpekavades kõikidel õppeastmetel. „Rahvastiku ja sidusa ühiskonna arengukava aastani 2030“ on seotud haridusvaldkonnaga ühtse eestikeelse haridussüsteemi kaudu, mis aitab kaasa ühiskonna sidususe kasvule. Samuti nagu haridusvaldkonna arengukava, panustab rahvastiku ja sidusa ühiskonna arengukava eesmärki arendada ja säilitada eesti keelt ja kultuuri.	Arvestatud.
471.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	Üldeesmärk, lk 5: Tööturu osalised panustavad aktiivselt tööturu vajadustele vastava õppe kujundamisse ja oma tegevusvaldkonnaga seotud õppekavade arendamisse. Tööandjad võtavad õppe ja oma töötajate oskuste arendamisel, sh töökohapõhise õppe ja praktikavõimaluste pakkumisel suurema vastutuse Kommentaar: Palume arengukavas selgitada, milliseid konkreetseid tegevusi on mõeldud kolmandatele osapooltele vastutuse kohustuste	Selgitus. Sõnastust on täpsustatud.

		andmisega. Tööandjad osalevad aktiivselt haridussüsteemi kujundamisel juba praegu, eriti aga läbi kutsehariduse ja koolide nõukogude. Probleem, mis koorub aga välja kõigist selle teemalistest aruteludest, on vastastikune arusaamatus selles osas, kas ja kuidas tööandjate sisendit arvestatakse.	
472.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministerium	<p>Strateegiline eesmärk 1: Õpivõimalused on valikurohked ja kättesaadavad ning haridussüsteem võimaldab sujuvat liikumist haridustasemetel ja -liikide vahel.</p> <p>Kommentaari: Palume kitsaskohtade alajaotusesse lisada „<i>kutseõppes püsib kutsekeskhariduse omandamine vene keeles</i>“.</p> <p>Selgitus: Kutsehariduse nõukojas 18.02.2020 toimunud tegevustoetuste eraldamise arutelul juhtis MKM tähelepanu asjaolule, et tegevustoetuste eraldamise käskkirja lisas olevad ettepanekud põhinevad koolide sisenditel ning ei arvesta piisavalt regiooni ja riigi vajadusi. Seejuures märkisime, et koolid, kes võtavad endale 2022.aastaks täielikule eesti keelsele kutseõppele ülemineku kohustuse, peaksid selleks koostatavas tegevuskavas keskenduma kontaktõppe (auditoorne ja praktiline töö) eesti keelele ülemineku tegevustele. Hetkel on välja lugeda ainult see, et kavandatakse eraldi tegevused hariduslike erivajadustega õppijatele eesti keele õppeks. Puuduvad kõigile õppijatele suunatud tegevused, näiteks need, millega tagatakse põhikooli baasil toimuva õppe üleviimine eesti keelele, sh eelkõige üldhariduse osas. Eriti oluline selles osas õppes, mis on suunatud kooli kujundamisele valdkondlikuks tipp-keskuseks. Hetkel ei ole mingeid märke, et MKMi märkust arvestatakse, mistõttu peame vajalikuks juhtida sellele kitsaskohale tähelepanu ka haridusstrateegias.</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Eesti keele õppele pöörame tähelepanu kõikidel haridustasemetel, sh on oluline alustada eesti keele õpet juba lasteaias.</p>
473.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministerium	<p>Strateegiline eesmärk 2: Õpe on õppijakeskne ja tulevikku vaatav ning õpetajate järelkasv on tagatud ning strateegiline eesmärk 3: Õpivõimalused vastavad ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele</p> <p>Kommentaari: kitsaskohtade alajaotuses on välja toodud, et „<i>Stiimulid ja tingimused õppeasutuste koostöös töömaailmaga ei ole piisavad, mh ei kasutata ära töökohapõhise õppe potentsiaali. Tööandjate panus kutse- ja kõrgharidusse ning täiendusõppesse on ebapiisav. /.../ Kutsestandardite muutmise protsess on jäik ega võimalda piisavalt kiiresti ja tõhusalt reageerida tööturu ja ühiskonna muutustele.</i>“ Palume lisada „Ainekavad</p>	<p>Mittearvestatud.</p> <p>Kutsestandarditega on seotud õppekavad, kuid ka seal on koolil vabadus valida õppekava aluseks üks või mitu kutsestandardit, võtta aluseks vaid osakutse või spetsialiseerumised, kasutada erinevaid valikmooduleid. Kooli õppekava koostamine on kooli pädevus ning pole mingil moel</p>

		<p><i>on jäigalt seotud kutsestandarditega, ainekavade koostamise protsess on tsentraliseeritud ning kohalikel tööandjatel ei ole võimalik osaleda ainekavade ning kooli õppekavad koostamises.</i>“</p> <p>Selgitus: Tööandjad on praktiliselt kõigis haridusteemalistes aruteludes välja toonud, et meie haridustellimus tuleks reaalselt kooskõlla viia tööturu vajadustega. Juhul kui see probleem oleks olemasolevas süsteemis juba lahendatud, siis puuduks vajadus seda tööandjate poolt jätkuvalt välja tuua. Asjaolu, et tööandjad seda siiski jätkuvalt probleemina välja toovad, viitab meie haridussüsteemi kitsaskohale ja sellisena peaks olema ka haridusstrateegias kajastatud. Eriti oluline on see COVID-19 järgses muutunud töömaailmas, kus olulisel määral väheneb võõrtööjõu kasutamine ning seeläbi suureneb vajadus oma kodanike välja- ja ümberõppele viisil, mis tagaks nii inimestele töökohad kui tööandjatele vajalike oskustega tööjõu.</p>	<p>tsentraliseeritud. Õppekava rakenduskava ehk ainemoodulid on ainuüksi kooli koostada. Kool võib kaasata õppekava koostamisse kohalikke vm tööandjaid omal valikul.</p>
474.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministerium	<p>Strat eesmärk 2, kitsaskoht: “Praegune ainekeskne õpe üldhariduses ning erialaõpe kutse- ja kõrghariduses ei toeta piisavalt õppijate üld- ja tulevikuoskuste arengut.”</p> <p>Kommentaar: kui tulevikuoskused on olulised, siis on vajalik nende oskuste arendamist täpsustada, hetkel on need kirjeldatud ainult “mõistete” osas. Kitsaskohale ei ole välja pakutud lahendust.</p>	<p>Arvestatud.</p> <p>Arengukavas kirjeldatakse, et lisaks aineteadmistele ja -oskustele tuleb senisest enam pöörata tähelepanu üld- ja tulevikupädevustele.</p>
475.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministerium	<p>Strateegiline eesmärk 3, IT haridus: infotehnoloogia loomise oskus kõikides eagruppides loob võrdsed võimalused ning eelduse konkurentsivõime kasvuks.</p> <p>Kommentaar: Palume täpsustada, mida on mõeldud väljendi “infotehnoloogia loomise oskus” all.</p>	<p>Selgitus.</p> <p>Lisatud on mõistele „infotehnoloogia lahenduste loomise oskus“ selgitus: infotehnoloogia eesmärgipärane kasutamine uute teenuste ja toodete loomiseks ning valdkondade automatiseerimise ja digitaalse transformatsiooni toetamiseks.</p>
476.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministerium	<p>Palume täpsustada arengukava kasutatavat Digioskuste mõistet - "IKT baasoskused" ei kata “digi” mõistet, ja näiteks ka pakutud “infotehnoloogia loomise oskus” on oskus, mille saab ka noor huviringist. Samuti peame oluliseks välja tuua ka küberturvalisusega seotud oskused.</p>	<p>Arvestatud.</p> <p>Digioskuste ja –pädevuste mõistet on täiendatud.</p>

		<p>Küberoskusliku ühiskonna arendamine on Eesti küberturvalisuse strateegias määratletud prioriteetse arenguvaldkonnana.</p> <p>Kommentaar: Digipädevust võiks üldisemalt kirjeldada selliselt: <i>digipädevus on tahe, suhtumine ja oskus kasutada digitaalseid tehnoloogilisi lahendusi ja vahendeid info saamiseks, kasutamiseks ja suhtlemiseks, uue teadmuse ja sisu loomiseks.</i> Erinevatel sihtrühmadel/vanuserühmadel on lihtsalt erinevad pädevuse tasemed.</p>	
477.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministerium	<p>Vastavalt tegevussuunale 1.1. tagatakse kvaliteetset haridust pakkuv, kaasav ja ressursitõhus õppeasutuste võrk ja taristu, et haridus oleks kättesaadav eri sihtrühmadele ja õppekeskkond toetaks nüüdisaegset õpikäsitust. Muuhulgas tuleb selleks välja arendada kutsevaldkondade tippkeskused.</p> <p>Kommentaar: Palume lisada „<i>Peame oluliseks sellele osale õppest, mis on seotud kooli tegevusena valdkondliku tipp-keskusena, ette näha kõrgemaid nõudmisi. Koostöös Majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumiga välja töötada valdkondlikele tipp-keskustele esitatavate kõrgemate nõudmiste kriteeriumid.</i>“</p> <p>Selgitus: Kutsehariduse nõukojas 18.02.2020 toimunud tegevustoetuste eraldamise arutelul juhtis MKM tähelepanu asjaolule, et kutsevaldkondade tipp-keskused lähtuvad ajaloolisest pärandist ja ei pruugi muutunud majanduses enam pädevad olla. Piirkondlikel ja valdkondlikel tipp-keskustel on tööandjate, ettevõtjate ning riigi majanduse vaatest tervikuna erinev roll ning sihtrühm. Seetõttu peaks piirkondlikele tipp-keskustele esitama kõrgendatud nõudmisi, sh kriteeriumid, mille alusel on võimalik hinnata kuidas kutseõppeasutus täidab oma rolli piirkondliku tipp-keskusena. Ennekõike peaks need arvesse võtma ka ettevõtjate hinnanguid tipp-keskustes arendatavate oskuste sobivusest vastava piirkonna ettevõtete vajadustele. Näiteks peaks piirkondliku tipp-keskuse puhul olema lisatud piirkonna ettevõtjate hinnang kooli õppekavadele ning õppe kvaliteedile. Valdkondlike tipp-keskuste puhul peaks aga olema lisatud kirjeldus, mille alusel on võimalik hinnata kuidas kutseõppeasutus täidab oma rolli valdkondliku tipp-keskusena, st ennekõike valdkonna suurimate tööandjate hinnang õppekavadele ning õppe kvaliteedile.</p>	<p>Teadmiseks võetud/Selgitus.</p> <p>Arengukava üks tegevustest on välja arendada ja rakendada kutsevaldkondade tippkeskuste mudel, mis koondab ühe kutsevaldkonna tippteadmised selle valdkonna arendamiseks koostöös erinevate haridusasutuse ja töömaailmaga. Täpsem kontseptsioon, sh nõuded tippkeskustele lepatakse kokku programmi tasandil.</p>

478.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministerium	<p>Vastavalt tegevussuunale 1.2. tagatakse paindlikud õpivõimalused, kvaliteetse hariduse kättesaadavus ja toetatud õpe, et vähendada õppest väljalangemist ja katkestamist ning rakendada maksimaalselt iga inimese potentsiaali. Muuhulgas tuleb selleks pakkuda kõigile inimestele juba õpingute käigus senisest enam kokkupuuteid töömaailmaga ning anda keskhariduses rohkem praktilisi kutseoskusi ja tehnoloogiaga seotud oskusi; soodustada praktilist STEAM ainete õpet üldhariduses ning laiendada STEAM hariduse võimalusi.</p> <p>Kommentaar: Palume „STEAM“ asemel kasutada sellekohast korrektset mõistet „STEM“.</p> <p>Selgitus: STEM on üldtunnustatud lähenemine õppeprotsessile, mis hõlmab teaduse, tehnoloogia, inseneeria ning matemaatika. STEM lähenemine võimaldab õppijal arendada oma võtmeoskusi, sh probleemilahendamine, loovus, kriitiline analüüs, meeskonnatöö, iseseisev mõtlemine, algatusvõime, suhtlemisoskused ning digitaalne kirjaoskus. Kiirelt muutuv majanduses toimub nihe lisandväärtust loovate töökohtade suunas ning tööandjate ootused haridussüsteemile on sellest tulenevalt eelkõige seotud STEM kvalifikatsioonidega. Selle mõiste selgitus lk 26 ei lähtu mitte STEM mõiste üldtunnustatud sisust vaid soovist mõiste sisu Eestis muuta. Arengukava mõistete selgituses on välja toodud, et <i>STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts and Math) on loodus- ja täppisteaduste ning kunstide praktilise kallakuga lõimitud õpe, mis sageli hõlmab ka loovat tehnoloogiakasutust. Varasemale mõistele STEM ehk loodus- ja täppisteadustele on lisatud kunstid (Arts), et rõhutada loovuse, aga ka näiteks probleemilahenduse ja kriitilise mõtlemise arendamise tähtsust. Juhime tähelepanu asjaolule, et puudub vajadus muuta STEM mõiste sisu eesmärgiga rõhutada loovuse, kriitilise mõtlemise ja probleemilahendamise tähtsust kuivõrd see sisaldub ka STEM kontseptsioonis sh kõigis neis Euroopa Liidu raamdokumentides, millele haridusstrateegia lk 27-28 viitab.</i></p>	<p>Arvestatud.</p> <p>Arengukavas kasutatakse loodus- ja täppisteaduste ja tehnoloogia mõistet. Kuid selle kõrval on oluline pöörata tähelepanu ka loodus- ja täppisteaduste, tehnoloogia valdkonna ja loovainete lõimitud õppe võimalustele, et arendada õppijates loovust, probleemilahendust ja kriitilist mõtlemist.</p>
479.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministerium	<p>Vastavalt tegevussuunale 3.1. arendatakse välja ja rakendatakse kõigi sihtrühmade vajadusi arvestav jätkusuutlik süsteem oskuste vajaduse prognoosimiseks ja seireks ning tegevuse koordineerimiseks eri osaliste vahel, et toetada tööturu vajadustest lähtuvate oskuste omandamist ning</p>	<p>Arvestatud.</p> <p>Arengukava mõjuanalüüsi on täiendatud vastava selgitusega.</p>

		<p>sidustada paremini haridus ja töömaailm. Muuhulgas tuleb selleks reformida kutsesüsteemi, sh minna üle kutsestandarditelt oskuste profiilidele, töötada välja oskuste maatriks ja klassifikaator, oskuste hindamise kriteeriumid ja vahendid eri sihtrühmadele ning üld- ja erialaoskuste ja osakvalifikatsioonide tunnustamine ning arendada Eestisiseselt ja rahvusvaheliselt kokku lepitud põhimõtete alusel edasi kutseeksameid.</p> <p>Kommentaar: Palume arengukavas selgitada, kuidas on kutsesüsteemi reform seotud OSKA programmiga ja TAIE arengukavaga ning kuidas kaasatakse reformi Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium.</p>	
480.	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	<p>Vastavalt tegevussuunale 3.2. soodustatakse suuremat lisandväärtust loovate oskuste arendamist ning laiendatakse täiendus- ja ümberõppevõimalusi, sh töökohapõhist õpet, et reageerida kiiresti töömaailma arenguvajadustele ning tagada kõigile Eesti inimestele tööturul vajalikud oskused ja teadmised. Muuhulgas tuleb selleks pakkuda enam kutse- ja kõrgharidusõpet ning täiendus- ja ümberõppevõimalusi nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondades ja ühiskonnas eelisarendamist vajavates valdkondades.</p> <p>Kommentaar: Palume arvestada, et nutika spetsialiseerumise fookusvaldkonnad põhinevad 2013.a. tehtud analüüsidel. Kuivõrd riigi majanduselu on vahepeal oluliselt arenenud, samuti arvestades COVID-19 tervishoiukriisile paratamatult järgnevat majanduskriisi, vajavad valdkonnad, milles suurendatakse kutse- ja kõrgharidusõppe ning täiendus- ja ümberõppevõimaluste pakkumist eelnevat kokkulepet töömaailmaga ning kooskõlastamist Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumiga, sh TAIE arengukavaga. Eelkõige tuleks seejuures lähtuda SKP struktuurist ning prioriteetseks võtta eksportivate ettevõtete vajadused.</p>	Teadmiseks võetud.
481.	Siseministeerium	<p>Hariduspoliitikal on ühiskonnas oluline roll nii turvalisuse ja sidususe tagamisel, kui ka pereelu ja rahvastiku kestlikkuse toetamisel. Siseministeeriumi jaoks on oluline inimeste turvalisuse ja individuaalse heaolu kasv, rahva kestlikkus ja areng, kodanikuühiskonna ja turvalisusega seotud teadlikkuse ning ühiskonna sidususe suurenemine läbi kodanikuosaluse, samuti vajadus kaasajastada ja arendada nii</p>	Teadmiseks võetud.

		<p>kodanike kui turvalisusega tegelevate inimeste teadmisi ja kutseoskuseid läbi taseme- ja täiendusõppe.</p> <p>Arengukava toetab Siseministeeriumi eesmärgi arvestada mitteformaalse ja informaalse õppe kaudu omandatud teadmisi ja oskusi formaalõppes, kutse taotlemisel, töötajate värbamisel ja edutamisel, samuti läbi digipädevuste arendamise ja digitaalse kaasatuse suurendamise, asetades olulise rõhuasetuse üldoskuste arendamisele, sealhulgas ennastjuhtiva õppija ja kodaniku kujunemisele. Samuti pööratakse arengukavaga tähelepanu talendipoliitikale, Eesti (üli)õpilaste õpirändele ning soovatakse arendada eestikeelset haridust, eesmärgiga anda riigikeelest erineva kodukeelega inimestele piisav eesti keele oskus. Peame oluliseks õigust õppida riigikeelt ja riigikeeles ning võrdseid võimalusi hariduses. Toetame vastavaid arenguplaane ning oleme huvitatud kaasaraäkimisest seonduvate programmide kujundamisel.</p> <p>Arengukavaga on mitmeski osas saavutatud piisav üldistusaste ning selge hierarhiline lähenemine eri haridusküsimustes.</p>	
482.	Siseministeerium	<p>Positiivsete aspektide juures on Siseministeeriumil ka mõningad tähelepanekud ja täiendustepanekud praegusele arengukava tekstile.</p> <p>Kaduma on läinud ekspertide töö haridusvaldkonna keeleküsimustes.</p> <p>Üldeesmärgi indikaatorite hulgast on puudu eesti keelt valdavate inimeste osakaal, mida arvesse võtmata on keeruline muid tegevusi ellu viia – Eestis on see haridusliku segregatsiooni tõttu väga oluline. Eesti keel ilmub hariduskavasse teise strateegilise eesmärgi all, kus räägitakse õppijakesksest ja tulevikku vaatavast õppes, kuid tegemist on tänase probleemiga. Probleemi mõõdikuks kasutatakse arengukavas eesti keelest erineva kodukeelega õppija eesti keele oskust põhikooli lõpetajatel vähemalt B1 tasemel (siht 95%). Antud mõõdikus toodud keeletase ning sellega kaasnev eesti keele oskus ei taga hariduses võrdseid võimalusi, vaid takistab ning suurendab segregatsiooni. Õigem oleks mõõta C1-oskustaset või meie Eesti tänasest olukorrast lähtudes B2-taset, mis annaks realistlikuma pildi olukorrast.</p>	<p>Arvestatud.</p> <p>Mõõdetakse nii B1 kui ka B2 taset.</p>
483.	Siseministeerium	<p>Kitsaskohtade loetelust (lk 7) ei tule hariduslik segregatsioon selgelt välja. Vastavat kitsaskohta on mainitud küll teise strateegilise eesmärgi juures, kuid väga ebamääraselt. Sellest tulenevalt palume sõnastada õpiteed</p>	<p>Arvestatud.</p>

		puudutav kitsaskoht (3) alljärgnevalt: „Erinevad õpiteed keskhariduses ei ole võrdselt väärtustatud. Õpiteede valikut mõjutavad õppijate elukoht, sugu, päritolu, keeleoskus jms tegurid, mis takistavad sotsiaalset mobiilsust, suurendavad hariduslikku segregatsiooni, mis võib kasvada üle sotsiaalmajanduslikuks, kultuuriliseks ning tihti ka regionaalseks segregatsiooniks. “ Samuti puudub ka eesmärgi saavutamist mõõtev alus- ja põhiharidusega seonduv mõõdik. Ka esitatud tegevussuundades ei ole loetletud segregatsiooniprobleemi.	
484.	Siseministeerium	Esimese strateegilise eesmärgi saavutamise mõõdikuna on märgitud alushariduses osalemine aasta enne kohustusliku kooli algust (lk 10, siht 100 %). Nii kõrge osalusmäära saavutamine eeldaks lasteaias käimise kohustuslikuks muutmist, mida me ei toeta. Eesmärgiks peaks olema, et kõik soovijad saavad lapsele lasteaia koha, kuid otsus lapse lasteaias käimise kohta peab siiski jääma perekonnale ning koolieelikul peab olema võimalik ka kodus kasvada. Pigem tuleks panustada sellesse, et vanemad oleksid oma rollis pädevad – seda toetab ka teise strateegilise eesmärgi tegevus pakkuda lapsevanematele tuge ja võimalusi end toetava ja teadliku lapsevanema rollis arendada (lk 17).	Arvestatud/Selgitus. Indikaatorit on muudetud ja mõeldud ei ole kohustuslikku alusharidust. Eesmärk ei ole, et kõik eelkooliealised lapsed käiksid füüsiliselt lasteaias. Meie siht on, et iga laps peab saama hea ettevalmistuse kooliks ja iga lapse areng peab olema toetatud.
485.	Siseministeerium	Arengukavas on võetud eesmärgiks kohalikul omavalitsusel tagada kahaneva rahvastikuga piirkondades kodulähedane õpe vähemalt põhikooli esimeses ja teises kooliastmes ning koondada kolmanda kooliastme õpe suurematesse keskustesse. Teeme ettepaneku teha kodulähedane õpe kättesaadavaks ka alushariduses.	Arvestatud/Selgitus. Eelnõu on täiendatud järgmiselt: „kohalikul omavalitsusel tagada kodulähedane alusharidus“. Täna osaleb alushariduses ligikaudu 95% lastest. Seega saab öelda, et suur osa eagrupist käib lasteaias. Olulisem on tagada laste ühtlasem ettevalmistus kooliks, kas seda siis lasteaias käies või nende arengut seirates. Vastavad detailsemad tegevused lepatakse kokku programmis. Arengukava tasandil on seatud indikaator. Kui seni on mõõdetud lasteaias käivate laste osakaalu, siis uue arengukavaga laiendatakse indikaatorit ning võetakse arvesse ka need lapsed,

			kes ei käinud lasteaias, kuid kelle arengut kooliks ettevalmistamiseks on seiratud ja toetatud. Indikaatori arvutamise alus: 1. klassi õpilased x õppeaastal. Vaadatakse, kes on käinud koolieelses lasteasutuses või kelle arengut on seiratud. Indikaator eeldab Eesti Hariduse Infosüsteemi arendamist. Allikas: Eesti Hariduse Infosüsteem.
486.	Siseministeerium	Vaatamata sellele, et strateegilise eesmärgi täitmiseks vajaliku tegevussuunana on viidatud, et mitteformaal- ja informaalhariduse toetamiseks on vaja luua terviklik lahendus (lk 13), on kahjuks täielikult puudu kodanikuhariduse käsitlemine hariduse osana . Poliitilise kodanikuosaluse teemasid on õppekavades kaetud vähe, kodanikuhariduse pakkumine pole seotud kooli igapäevaeluga ja paljud koolivälised programmid on killustunud. Toimivaks näiteks on Vabaühenduste Liidu pakutav kogukonnapraktika programm, mis annab õpilastele võimaluse kodanikuühenduses tehtava praktikaga täita nii ühiskonnaõpetuse õppekava kui omandada samas praktilisi teadmisi kodanikualgatusel. See toetab ka eesmärki võimaldada formaalõppes arvestada ka informaaalses ja mitteformaalses õppes omandatud. Palume kodanikuhariduse teema arengukavasse sisse tuua. Siseministeerium on valmis ka omalt poolt kodanikuhariduse arendamisesse ja edendamisesse koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumiga panustama.	Selgitus/Sisuliselt arvestatud. Kodanikuharidust on kõige tõhusam kujundada õpilaste ja noorte vahetu kaasamise abil. Strateegilise eesmärgi 2 tegevussuunas 2.2. nähakse ette pöörata suuremat tähelepanu mh ka kodaniku kujunemisele. Tegevussuuna rakendamiseks on võimalik kasutada seniseid kodaniku- ja demokraatiahariduse programmide kogemusi. Eelnõu on täiendatud järgmiselt: „pakkuda kõigile inimestele juba õpingute käigus senisest enam kokkupuuteid töömaailmaga ja võimalusi kodanikuühiskonnas osalemiseks, andes alates põhiharidusest rohkem praktilisi kutseoskusi ja tehnoloogiaga seotud oskusi ja luues võimalusi kodanikuosaluseks sh formaal- ja mitteformaalõppe sidustamise kaudu“
487.	Siseministeerium	Peame vajalikuks huvihariduse ja huvitegevuse laialdase ja süsteemse korralduse ja kättesaadavuse tagamist riikliku haridussüsteemi kõigil	Sisuliselt arvestatud.

		tasanditel ning elukestva õppe osana. Huviharidust käsitletakse arengukavas ebapiisavalt, vaid formaalhariduses arvestamise kontekstis. Arvestades huvihariduse väga olulist mõju isiksuse arengule läbi elukaare, vajab selle roll ja toetamine selgemat eesmärgistamist haridussüsteemi osana. Teeme ettepaneku huvihariduse korralduse ja kättesaadavuse eraldi välja tuua ühe tegevussuunana. Samuti vajab huviharidus kajastamist ka mõõdikute loetelus.	Täiendatud on mitteformaalse õppe mõistet ning esimese strateegilise eesmärgi sissejuhatavas tekstis on välja toodud mõte, et õpivõimaluste paindlikumaks muutmisel on oluline käsitada huviharidust terviklikult, kavandades seda elukestvana.
488.	Siseministeerium	Arengukava on võtnud eesmärgiks parandada täiskasvanute pidevaks enesearendamiseks vajalikke tingimusi ja võimalusi ning tagada vajaliku info kättesaadavus ja tugi (lk 13). Rahvastiku vananemise ja kiiresti muutuva tööturu kontekstis vajab täiendõppe süsteemset lähenemist , eraldi eesmärgistamist ja tähelepanu. Teeme ettepaneku täiendada eesmärgi ja mõõdikuid täiendõppega seonduvalt. Hetkel on arusaamatu, kuidas elukestva õppe eesmärgid saavutatakse.	Arvestatud/Selgitus. Arengukavas on planeeritud mitmeid tegevusi, nt: <ul style="list-style-type: none"> • parandada tingimusi ja võimalusi täiskasvanute pidevaks enesearendamiseks, sh töötada välja ja rakendada kombineeritud rahastamismudel, mis hõlmab eri osapoolte vastutust; • riigil luua madalama oskus- ja haridustasemega täiskasvanutele võimalused õpiharjumuste kujundamiseks ja enesearendamiseks, sh digitaalseks kaasatuseks; • kohalik omavalitsus võtab suurema vastutuse tagada info kättesaadavus ja tugi täiskasvanute osalemiseks elukestvas õppes.
489.	Siseministeerium	Arengukavas on välja toodud, et täiskasvanute osalus elukestvas õppes on kõrge, aga samas ei ole nende valmisolek arendada oma oskusi, sh digioskusi piisav (lk 7). Tugevuste ja kitsaskohtade sõnastuse vahel tundub olevat vastuolu, mis vajab täpsustamist või ümbersõnastamist. Tugevustest selgub, et elukestva õppega on kõik hästi, samas kitsaskohana tuuakse välja, et valmisolek enese täiendamiseks pole piisav nii õppija kui tööandja poolt.	Arvestatud. Arengukavas on täpsustatud kitsaskoha sõnastust ning see on sõnastatud järgmiselt: Kuigi täiskasvanute elukestvas õppes osaluse keskmine näitaja on kõrge, ei ole kõikide sihtrühmade (nt mehed,

			muukeelsed, madalama haridusega inimesed jt) valmisolek oma oskusi pidevalt täiendada piisav.
490.	Siseministeerium	Arengukavas on toodud mitmed rahvusvahelistumisega seotud eesmärgid, mida tuleks hinnata väljarände riskide seisukohast. Rahvusvahelistumise ja õpirände soodustamiseks on seatud eesmärgiks luua võimalused Eesti õpilaste ja üliõpilaste õpirände suurendamiseks (lk 14). Kui seatakse eesmärgiks Eesti inimeste laialdasemat õppimist välisriikides, peaks olema loodud ka süsteem, mis tagab nende hilisema tagasipöördumise. Lisaks talentide välismaalt värbamisele, tuleb tegeleda ka Eestist maailma läinud noorte tagasi saamise suunal. Teeme ettepaneku täiendada õpirände eesmärki õppijate tagasipöördumist tagava süsteemi väljatöötamise eesmärgiga.	Sisuliselt arvestatud. Silmas on peetud õppijat lühiajalist rännet. Arengukava põhiteksti on täiendatud: Suurenev ränne toob kaasa riske ja lisab koormust tugiteenustele, õpirände suurenemine aga loob võimalusi hariduse kvaliteedi tõstmiseks. Samuti on täiendatud mõjaanalüüsi. Et tagada välisüliõpilaste parem lõimumine Eesti ühiskonda ja vähendada ebapiisava lõimumise riske kohustatakse kõrgkoole halduslepingutega õpetama välisüliõpilastele eesti keelt ja kultuuri. Välisüliõpilaste Eestisse tööle jäämise soodustamiseks on perioodiks 2019–2021 sõlmitud halduslepingutes kokku lepitud, et kõigis ingliskeelsetes õppekavades on vähemalt 6 EAP mahus eesti keele ja kultuuri õpet. Täiendavad tegevused lepatakse kokku programmis.
491.	Siseministeerium	Rahvusvahelist õpirännet iseloomustav mõõdik on väljatöötamisel (lk 10), seega on hetkel raske hinnata, kas õpirände osas seatud eesmärk on asjakohane ja mis suunas täpselt soovitakse liikuda ning kas väljarände riskid on maandatud. Kui mõõdiku eesmärgiks on hinnata rahvusvahelise koostöö suutlikkust , siis seda saab teha läbi võõrkeelte oskuse näitajate. Keelteoskus on rahvusvahelise koostöö võimekuse eelduseks.	Arvestatud/Selgitus. Indikaatorit on täpsustatud.
492.	Siseministeerium	2035. aasta sihiks on arengukava seadnud suurendada Eesti kui haridusriigi atraktiivsust (lk 11). Haridusturunduse suurendamise eesmärgi sõnastusest jääb mulje, et arengukava on seadnud eesmärgiks võimalikult suure hulga välistudengite riiki kutsumise. Palume	Selgitus. Arengukava põhiteksti on täiendatud: Suurenev ränne toob kaasa riske ja lisab koormust tugiteenustele, õpirände

		täpsustada eesmärgi sisu meie riigi vajadustest lähtuvalt ning hinnata sellise tegevuse võimalikke riske.	suurenemine aga loob võimalusi hariduse kvaliteedi tõstmiseks. Samuti on täiendatud mõjaanalüüsi. Et tagada välisüliõpilaste parem lõimumine Eesti ühiskonda ja vähendada ebapiisava lõimumise riske kohustatakse kõrgkoole halduslepingutega õpetama välisüliõpilastele eesti keelt ja kultuuri. Välisüliõpilaste Eestisse tööle jäämise soodustamiseks on perioodiks 2019–2021 sõlmitud halduslepingutes kokku lepitud, et kõigis ingliskeelsetes õppekavades on vähemalt 6 EAP mahus eesti keele ja kultuuri õpet. Täiendavad tegevused lepitakse kokku programmis.
493.	Siseministeerium	Eesmärgiks on võetud arendada 2035. aastaks üldoskusi (lk 16). Tegemist on ka rahvastikupoliitika vaates väga olulise sihiga , kuna üldoskused nagu suhtlusoskus ja koostööoskus aitavad kaasa eneseteostusele isiklikus ja ka kogukondlikus elus. Näeme siin võimalust koostööks nii perekonnaõpetuse kui ka kodanikuõpetuse, aga ka laiemalt üldoskuste arendamisele suunatud haridusvõimaluste täiendamisel. Üldoskuste osas ei esinenud mõisteid <i>moraal</i> ja <i>eetika</i> , mis kuuluvad samuti hariduse ja kasvatuse juurde. Kui üldoskused hõlmavad eetika ja moraali küsimusi, oleks mõistlik see arengukavas selgemalt välja tuua.	Teadmiseks võetud/Selgitus. Konkreetsed pädevused, oskused ja nende kirjeldused on sätestatud põhikooli ja gümnaasiumi riiklikes õppekavades ning nende eraldi avamine arengukava kontekstis ei ole vajalik (mõistete kirjeldused on ka arengukava lõpus). Eetilisuse käsitlus on osa üldpädevustest, kuna väärtuste käsitlust ei saa lahutada terviklikust õppeprotsessist. Väärtused ja kõlblus on osa juba kehtivatest põhikooli ning gümnaasiumi riiklikest õppekavadest.
494.	Siseministeerium	Palume võimaluse korral arengukava täiendada üldoskuste või isiklikku ja kogukondlikku elu puudutavate mõõdikutega. Vastasel korral on raske hinnata, kas aja jooksul on üldoskuste areng olnud eesmärgipärane.	Sisuliselt arvestatud. Lisatud on ennastjuhtiva õppija indikaator.
495.	Siseministeerium	Soovime tähelepanu juhtida vajadusele arendada õppijate koostöö- ja suhtlemisoskust (lk 17), sest nii Eesti kui kogu maailma mõjutavad	Teadmiseks võetud/Selgitus.

		<p>globaalsed probleemid eeldavad koostööd, võimekust sõlmida kokkuleppeid ja ühiselt lahendusi otsida. Samuti on koostöö aluseks ühtekuuluvustunde ja sidususe edendamisele Eestis. Võimalusel palume selline vajadus selgemalt esile tuua.</p>	<p>Koostöö ja suhtlusoskus on osa riiklikest põhikooli ja gümnaasiumi õppekavadest, täpsemalt sotsiaalne ja kodanikupädevus ning suhtluspädevus.</p>
496.	Siseministeerium	<p>Arengukavas on välja toodud, et vajalik on suurendada õppija vastutust oma õpingute eest (lk 17), kuid puudub, kuidas toetatakse õppijat võtma enam vastutust oma õppe eest, samuti milliseid võimalusi luuakse vastutuse võtmiseks, sealhulgas ka õppekorraldamiseks ja õppeasutuse juhtimises osalemiseks. Iseseisva vastutuse kujundamisel tuleb näha õppijate suuremat rolli hariduse kujundamisel, mille saavutamiseks vajalike eelduste loomiseks on vaja läbi haridussüsteemi toetada ja arendada ühiskondlikku osalust ja aktiivsust, mis muuhulgas aitavad kujundada nii selle kui teiste eesmärkide täitmiseks vajalikke teadmisi ja hoiakuid.</p>	<p>Selgitus. Õppija vastutuse suurem osakaal on võtmekomponent nii õppijakesksel lähenemisel kui ka laiemalt nüüdisaegse õpikäsituse kontseptsioonis. Õpetajate metodoloogiline võimekus ja pedagoogilised lähenemised on rakendustasandi küsimus, millega tegeletakse järjepidevalt edasi nii õpetajakoolituse kui ka täienduskoolituse tasandil.</p>
497.	Siseministeerium	<p>Samuti on sama tegevussuuna all välja toodud, et vajalik on välja töötada terviklähenemine rändetaustaga õppija juhtumipõhiseks toetamiseks (lk 13). Siseministeeriumi hinnangul on vajalik terviklähenemine, kus lisaks rändetaustaga õppijale on tagatud piisav tugi ka lapsevanematele ning koolile. Arvestades nii praegust olukorda kui ka tulevikusuundumusi, tuleks rändetaustaga õppijate ebapiisav tugi kitsaskohtade all kindlasti välja tuua. Samuti märgime, et antud teema oli planeeritud varasemalt HTM-i vastutusel tegevusena – „<i>Välja töötatud ja rakendatud on süsteemne mudel uussisserändajatest laste ja noorte kohanemise toetamiseks haridussüsteemis</i>“ – ka siseturvalisuse arengukavas, kuid edaspidi ilmselt kajastub see rahvastiku ja sidusa ühiskonna arengukava programmis.</p>	<p>Selgitus. Arengukava raames töötatakse välja ja rakendatakse terviklähenemine rändetaustaga õppija juhtumipõhiseks toetamiseks, sh tugi lapsevanemale ja KOVile.</p>
498.	Siseministeerium	<p>Arengukava ütleb, et ühiskonna sidususe suurendamiseks on vajalik toetada ühise kultuuri- ja väärtusruumi kujunemist ning tagada kvaliteetne eestikeelne ja eesti keele õpe (lk 18). Kõik punktis väljatoodud tegevused on vajalikud, kuid tegevusena puudub üleminek eestikeelsele koolile, mis tagaks segregatsiooni kadumise. Lisaks, arvestades, et Eesti rahvastikust moodustab pea kolmandiku välispäritolu rahvastik, on ühiskonna tervikliku arengu ning heaolu ja turvalisuse tagamiseks väga</p>	<p>Selgitus/Arvestatud. Arengukava raames töötatakse välja ja rakendatakse eestikeelse hariduse arendamise plaan, alustades alusharidusest, mis annab piisava keeleoskuse, et jätkata õpinguid eesti keeles järgmistel haridustasemetel.</p>

		oluline sidususe edendamine ning vastava sihi seadmine ka haridusvaldkonna arendamisel. Võimaluse korral võiks dokumenti täiendada sidusust puudutavate mõõdikutega, sest vastasel korral on raske hinnata, kas aja jooksul on antud valdkonnas toimunud eesmärgile lähenemine või mitte.	Selle tulemuseks on, et kõik eestimaalased valdaksid eesti keelt. Ühiskonna sidusus on lisatud ühe aluspõhimõttena ja sellesse panustavad mitmed arengukava tegevused.
499.	Siseministeerium	Arengukavas on keeleoskuse osas aastaks 2035 eesmärk välja töötada eestikeelse hariduse arendamise plaan, alustades alusharidusest, et oleks võimalik omandada piisav keeleoskus õpingute jätkamiseks eesti keeles järgmistel haridusastmetel ning õpetada lisaks eesti keelele ka võõrkeeli, et kõik eestimaalased valdaksid eesti keelt ning vähemalt kaht muud keelt (lk 16). Palume täpsustada, mida sisaldab, millise ajaraamiga ning mis ajaks on planeeritud välja töötada eestikeelse hariduse arendamise plaan. Samuti oleks arengukavas vajalik eraldi lahti kirjutada haridussüsteemi regionaalsed aspektid ning lisada konkreetsed lahendused praegustest probleemidest ülesaamiseks (nt Ida-Virumaal).	Selgitus. Arengukava raames töötatakse välja eestikeelse hariduse arendamise plaan. Arvestades haridusvaldkonna arengukavas seatud eesmärke ei tähenda see kindlasti seda, et aastaks 2035 jõutakse plaan välja töötada, vaid see toimub varem. Täpsem ajakava lepatakse kokku programmis.
500.	Siseministeerium	Arengukava eesmärgiks on väärtustada eesti keele kui emakeele õpet (lk 18). Palume tegevuse sõnastust täiendada: „... väärtustades eesti keele kui <i>riigikeele</i> ja emakeele õpet“, kuna teisest rahvusest inimeste jaoks tuleneb prioriteetsus eesti keele riigikeeleks olemisest, nende jaoks ei ole tegu emakeelega.	Arvestatud.
501.	Siseministeerium	Õppimist toetava keskkonna arendamisel on viidatud vajadusele luua muuhulgas ka vaimselt ja füüsiliselt turvaline õppekeskkond (lk 17), kuid vägivalla, sealhulgas ka kiusamise, vähendamine koolikeskkonnas vajab samuti oluliselt suuremat tähelepanu arengukava perioodi vältel. Seetõttu võiks arengukavas paremini esile tulla iga lapse, ka erivajadusega, individuaalsest heaolust ja vajadustest lähtumine õppimisel ja tema jaoks turvalise keskkonna loomisel.	Selgitus. Vaimselt ja füüsiliselt turvaline õppekeskkond sisaldab endas ka vägivalla ja kiusamise vähendamist koolis. Vastavad tegevused planeeritakse programmi tasandil. Ka õppijate subjektiivse heaolu indikaatori mõõtmiseks on koolikius üks võimalikest näitajatest kompleksindikaatori välja töötamisel.
502.	Siseministeerium	Kolmas strateegiline eesmärk on sõnastatud, et õppimisvõimalused vastavad ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele (lk 5, lk 20). Lähtudes arengukava üldeesmärgist, tuleks alati käsitleda arenguvajadusi ka õppija	Mittearvestatud/Selgitus. Kolmas strateegiline suund keskendub just hariduse ja tööturu seostele.

		vajaduste perspektiivist. Palume sõnastada eesmärk „Õppimisvõimalused vastavad õppija, ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele“.	Arengukava üldeesmärk sisaldab endas teostamist isiklikus elus.
503.	Siseministeerium	<p>Õpivõimalusi puudutava kitsaskohana on märgitud, et õpivõimalused ei vasta ühiskonna ja tööturu vajadustele (lk 3). Siin on oluline kitsaskoht ka riigikeele oskus, mistõttu tuleks sihtide hulka lisada ka riigikeeleoskus. Samuti tuleks eesmärgi saavutamiseks lisaks lõpetajate ettevõtlusaktiivsuse mõõtmisele (lk 20), tulenevalt arengukava üldeesmärgist, pakkuda teadmisi, oskusi ja kujundada hoiakud, mis võimaldavad end teostada ka ühiskondlikus elus, oluline on mõõta ka lõpetajate ühiskondlikku aktiivsust ning pöörata tähelepanu sellele, et koolist kasvaks välja uusi potentsiaalseid kodanikuühiskonna liidreid ja sädeinimesi.</p>	<p>Selgitus/Arvestatud.</p> <p>Arengukavas mõõdetakse ettevõtlikkusaktiivsust ning selle väljatöötamisel arvestatakse ka ühiskondliku aktiivsuse komponenti. Ettevõtlusaktiivsuse indikaator on asendatud ettevõtlikkuse indikaatoriga. Uus indikaator, meetodika töötatakse välja. Indikaator võiks toetuda ettevõtluspädevuse mudelile, mis hõlmab endas terviklikku pädevuste kogumit, sh nii ettevõtlikkuse komponente kui ettevõtlusalaseid teadmisi ja oskusi (https://ettevotlusope.edu.ee/ettevotluspadevuse-mudel/). Erinevatel haridustasemetel on rõhuasetused pädevuse arendamisel erinevad. Nt alg- ja põhikoolis on õppe keskmes väärtust loova mõtlemise arendamine ja enesejuhtimisega seotud alapädevuste arendamine. Gümnaasiumis, kutse- ja kõrghariduses muutuvad olulisemaks ettevõtluskeskkonnas tegutsemisega seonduvad pädevused, sh äriidee elluviimisega seotud oskused ja teadmised. Seega näeme, et nooremate õppurite puhul peaks indikaator hindama pigem ettevõtlikkust, samal ajal kui vanemate õppurite puhul on asjakohane hinnata mh ka</p>

			ettevõtlusaktiivsust. Võimalusel soovime arvesse võtta ka muid komponente, nt ühiskondlik aktiivsus, vabatahtlik töö jms.
504.	Siseministeerium	<p>Veel on seadnud arengukava eesmärgiks 2035. aastaks luua terviklik talendipoliitika ja soodustada välisriikidest pärit õpilaste ja üliõpilaste kaasamist Eesti ühiskonda. Kahjuks on eesmärgi sõnastamisel jäänud arengukavas täielikult tähelepanuta tagasipöördujate toetamine – nende Eestisse naasmise toetamine on eriti oluline just haridustee jätkamise vaates. Arengukavas on viidatud (lk 29), et sarnaselt välispoliitika arengukavale on võetud eesmärgiks rahvuskaaslastele võimaluste tagamine eestikeelseks hariduseks. Teeme ettepaneku väliskogukondade keeleõppe küsimus väljakutsena koos lahendusettepanekutega selgemini eesmärgistada.</p>	<p>Selgitus. Väliskogukondade keeleõppe teema on eesti keele arengukavas. Kus on planeeritud nt järgmised tegevused. Väärtustatakse välismaal elavate eestlaste hoidmist eesti keele- ja kultuuriruumis, eesti keele kasutamist kodukeelena, kontakte kodumaaga ning soodustatakse Eestisse tagasipöördumist. Edendatakse eesti keele õpet ja tagatakse eestikeelsete õppematerjalide kättesaadavus välismaal, mis toetab välismaal elavate eestlaste hoidmist eesti keele- ja kultuuriruumis ning loob paremad eeldused Eestisse tagasipöördumiseks ja sujuvaks kohanemiseks siinse haridusruumiga.</p>
505.	Siseministeerium	<p>Terviklik talendipoliitika on kahtlemata vajalik (lk 23). Paraku paljud välismaalastest kõrghariduse omandajad ei leia Eestist õpitud erialal tööd. Seega tuleks eesmärgi sõnastust täiendada selles osas, et välisõppuritest lõpetajate puhul toetatakse vaid nende püsivalt Eestisse jäämist, kes töötavad erialasel ja kõrget lisandväärtust looval tööl.</p>	<p>Sisuliselt arvestatud/Selgitus. Täiendatud mõjaanalüüsi. Et tagada välisüliõpilaste parem lõimumine Eesti ühiskonda ja vähendada ebapiisava lõimumise riske kohustatakse kõrgkoole halduslepingutega õpetama välisüliõpilastele eesti keelt ja kultuuri. Välisüliõpilaste Eestisse tööle jäämise soodustamiseks on perioodiks 2019–2021 sõlmitud halduslepingutes kokku lepitud, et kõigis ingliskeelsetes õppekavades on vähemalt 6 EAP mahus</p>

			eesti keele ja kultuuri õpet. Täiendavad tegevused lepitakse kokku programmis.
506.	Siseministeerium	Lisaks, kuna mitmeid aastaid ületab Eestisse sisseränne ühiskonna võimekust saabuajaid lõimida, tuleks sisserännet soodustavate meetmete kavandamisel (õpiränne) väga põhjalikult analüüsida nende mõju rahvastiku arengule, koosseisule ja sidususele. Teeme ettepaneku täiendada rahvusvahelistumise ja õpirände eesmärgi vajadusega võtta arvesse mõju rahvastiku koosseisule ja siseturvalisusele.	Sisuliselt arvestatud/Selgitus. Arengukava põhiteks on täiendatud: Suurenev ränne toob kaasa riske ja lisab koormust tugiteenustele, õpirände suurenemine aga loob võimalusi hariduse kvaliteedi tõstmiseks. Samuti on täiendatud mõjuanalüüsi. Et tagada välisüliõpilaste parem lõimumine Eesti ühiskonda ja vähendada ebapiisava lõimumise riske kohustatakse kõrgkooli halduslepingutega õpetama välisüliõpilastele eesti keelt ja kultuuri. Välisüliõpilaste Eestisse tööle jäämise soodustamiseks on perioodiks 2019–2021 sõlmitud halduslepingutes kokku lepitud, et kõigis ingliskeelsetes õppekavades on vähemalt 6 EAP mahus eesti keele ja kultuuri õpet. Täiendavad tegevused lepitakse kokku programmis
507.	Siseministeerium	Peame oluliseks välja tuua, et naiste haridustase Eestis on keskmiselt kõrgem kui meeste oma, mis tähendab, et olukord hariduses on pöördunud ning meeste ja naiste hariduslõhe on kaldunud meeste kahjuks. Samuti on probleemiks poiste põhikoolist väljalangemine ja sooliselt tasakaalustamata üliõpilaskond kõrghariduses. Hariduslõhel on omakorda seos mitmetele teiste tõsiste probleemidega, näiteks terviselõhega, aga ka pere loomisel sobiva elukaaslase leidmise raskustega, mis mõjutab sündimust ja Eesti kestlikkust. Antud teema vajaks kitsaskohana välja toomist ja selgemat kajastamist eesmärkide sõnastamisel.	Sisuliselt arvestatud. Sõnastatud on vastav kitsaskoht ning täiendatud on mõjuanalüüsi. Kitsaskoht: Poiste väljalangevus põhikoolist on võrreldes tüdrukutega kaks korda suurem. Põhikooli lõpus on poiste seas tüdrukutega võrreldes palju enam madala õppeedukusega õppijaid ning vähem poisse jõuab keskhariduseni. Poiste madalamad tulemused põhikoolis ei tulene erinevustest võimetest, vaid hoiakutest õppimise suhtes jms

508.	Siseministeerium	Palume üle vaadata strateegiliste eesmärkide kitsaskohad ning tegevussuunad – need ei ole kõik omavahel päris kooskõlas ehk mitte kõikidele mainitud kitsaskohtadele ei ole pakutud lahendusi.	Arvestatud. Sekkumisloogikad on üle vaadatud.
509.	Siseministeerium	Lisas „Mõjude hindamine“ alapeatükis „Sotsiaalne, sh demograafiline mõju“ ei vasta järgnev tekst pealkirjale. Palume pealkirja korrigeerida vastavalt sisule või täiendada teksti demograafilise mõju kirjeldamisega.	Arvestatud. Mõjuanalüüsi on täiendatud.
510.	Siseministeerium	Palume täpsustada ja selgitada, kuidas on defineeritud arengukavas mõiste „eestimaalane“.	Selgitus. Eestimaalasena on mõeldud kõiki Eesti elanikke, nii nagu seda defineeritakse ka nt Eesti keele seletavas sõnaraamatus või Eesti Keele Instituudi sõnaveebis.
511.	Siseministeerium	Mõistete all võiks olla määratletud hariduse seosed olulisemate ühiskonna alusväärtustega eesti kultuur ja identiteet, rahvusriik, isamaalisus, perekond, kodupaik. Nende seosed hariduse ja jätkusuutliku arengu eesmärkidega võiks olla selgemalt avatud.	Selgitus. Mõistete peatüki eesmärk on selgitada arengukava tekstis kasutatud erialaspetsiifilisi mõisteid, tuginedes olemasolevatele klassifikaatoritele või erialakirjanduses kokkulepitud definitsioonidele. Hariduse seosed olulisemate ühiskonna alusväärtustega ning ka vastastikkused seosed jätkusuutliku arengu eesmärkidega on määratletud Eesti 2035 strateegias, mis on strateegilises raamistikus ülemuslik dokument ning on aluseks ka haridusvaldkonna arengute kavandamisele. Strateegiline raamistik on ühtne, alusväärtuste seostamine erinevate poliitikavaldkondadega valdkondlikes arengukavades oleks meie hinnangul kohatu, arvestades alusväärtuste terviklikkust ja sidusust kogu ühiskonna arenguga.

512.	Siseministeerium	Palume märkida teiste arengukavade ja olulisemate Euroopa Liidu poliitikate peatüki all ka koostamisel olev Rahvastiku ja sidus ühiskonna arengukava 2030.	Arvestatud.
513.	Rahandusministeerium/ rahandusminister	Täname Haridus- ja Teadusministeeriumi „Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035“ koostamise eest. Arengukava pöörab tähelepanu väga mitmetele olulistele probleemkohtadele ning nende lahendamiseks võimalikele meetmetele ja tegevustele. Arengukava on arusaadavalt üles ehitatud ning sisutihe. Oleme nõus, et hariduse valdkond vajab tulevikus suurt tähelepanu, et kujundatud sihid ja eesmärgid saaksid 2035 aastaks ka saavutatud. Jagame arusaamist, et hariduse valdkonna arendamine on tähtis riigi kestvuse seisukohalt ning selle juures on oluline roll nii indiviidil endal kui ka riigil.	Teadmiseks võetud.
514.	Rahandusministeerium/ rahandusminister	Palume selgitada, kuidas on arengukava maksumuse prognoosides saadud riigi eelarvestrateegia (RES) 2021-2024 perioodi haridusvaldkonna rahastamise tõus ca 320 mln eurot, arvestades, et RES 2021-2024 ei ole Vabariigi Valitsuses arutamisel ja koostamisel olnud. Palume rahastamise prognoosist eemaldada RES-ile viide või tuua selgelt välja, millistest tegevustest antud tõus riigi eelarvestrateegias peaks ette nähtud olema.	Arvestatud/Selgitus. RES märke on eemaldatud. HTM on koostanud arengukava lähtudes piirsummadest, kuhu on lisatud KOV hariduskulud ja haridusvaldkonna arengukava tegevused, millele ei ole võimalik eesmäärke täita.
515.	Rahandusministeerium/ rahandusminister	Juhime tähelepanu, et kooskõlastamisele edastatud arengukava versioonil on olulised sisulised ja vormilised vajakajäämised, alustades arengukava ülesehitusest ja hajusast fookusest ning lõpetades kavale vajalike teaduslike eeltööde puudumisega. Arengukava ei käsitle prioriteetsena suurimat kriisi Eesti hariduses: kroonilist pedagoogide puudust, koos vajadusega viivitamatult taasalustada nende teaduspõhine koolitamine ja selleks kõrgharitud didaktikute kaadri tagamine. Samuti on puudulik kriitiline pilk koolides ummikusse jooksnud nn kaasavale õppele - pedagoogide frustratsiooni ühele peapõhjusele. Juhime ka tähelepanu, et endiselt jäetakse tee lahti „mammutkoolide“ tekkeks ja väiksemate koolide sulgemiseks.	Arvestatud. Arengukava on täiendatud, sh on välja toodud iga tegevussuuna 2-4 esmatähtsat tegevust.
516.	Rahandusministeerium/ rahandusminister	Paljudel juhtudel on tegemist eksitava mõistekasutusega, ent samal ajal pole puudutatud arengu mõistet, individuaalseid eripärasid, iseseisva mõtlemise ja arusaamise vajadust, kasvatust (sh isamaalist kasvatust), põlvkondade järjepidevust, kodu ja kooli vastastikust seost. Põhiprotsess	Sisuliselt arvestatud. Teise strateegilise eesmärgi arengusuundade selgitavas tekstis on esile toodud nt kasvatus, pere ja kodu

		ja selle teenistuses olevad abi-, kõrval-, täiendus ja muud protsessid on seostamata.	koostöö kui ka individuaalsete eripäradega arvestamise tähtsus isiksuse kujunemisel ja arengul. Mittekognitiivsed üldpädevused, sh kriitiline mõtlemine, enesejuhtimine, ettevõtlikkus jt on selgelt arengukava fookuses ning nii õppesisu kui ka õppekorraldus peavad toetama nende pädevuste järjepidevat arendamist. Hariduse põhiprotsesse muude protsessidega seostatakse teenuste disaini etapil, seda ei ole mõistlik teha 2035. a perspektiivis. Protsesside ja teenuste muudatuste juhtimine toimib lühemas ajaraamis ning protsesside analüüs on teiste planeerimistasandite ülesanne.
517.	Rahandusministeerium/ rahandusminister	Eesmärgid ja vahendeid pole alati eristatud. Pole analüüsitud, miks jäid eelmises arengukavas püstitatud eesmärgid täitmata. Samuti pole probleemidena mainitud ametihariduse väikest osakaalu ja madalat mainet.	Selgitus. Arengukavas seatakse keskhariduse tulevikusihi tervikuna, et leida parimad lahendused nii praeguse üld- kui ka kutsekeskharidusõppe ajakohastamiseks (nt ühtne keskharidusstandard). Täiendatud on kutsehariduse osas mõjuanalüüsi. Lisatud on kitsaskoht: Kutsehariduse kaudu avanevad karjääriteed pole ühiskonnas väärtustatud.
518.	Rahandusministeerium/ rahandusminister	Arengukavas on esitatud rida ideoloogilisi eesmärgid, nagu õpirändes osalemise kasv ja rahvusvahelistumine, millel ei ole seost õppe kvaliteediga. Juhime tähelepanu, et eesmärk, kus 100% lastest peaks osalema alushariduses, on väga keeruline kui mitte võimatu, saavutada. Samuti on välja toodud eesmärgina üha suurema osa inimeste kõrghariduse omandamine, mille vajadus on kaheldav, kuid samal ajal	Selgitus. Indikaatorit alushariduses osalemise kohta on muudetud. Mõeldud ei ole kohustuslikku alusharidust. Eesmärk ei ole, et kõik eelkooliealised lapsed käiksid füüsiliselt lasteaias. Meie siht

		pole fikseeritud kõrgharidusõppe ebapiisav seos Eesti ühiskonna vajadustega.	<p>on, et iga laps peab saama hea ettevalmistuse kooliks ja iga lapse areng peab olema toetatud.</p> <p>OSKA prognoosidele tuginedes kasvab tulevikus vajadus kutse- ja kõrgharidusega töötajate järele ning kahaneb selliste ametikohtade arv, kus saab hakkama üldhariduse või sellest madalama haridustasemega. 48% uue tööjõu vajadusest moodustab kõrgharidusega töötajate vajadus ja iga kolmas uus töötaja peaks olema kutseharidusega. [link]</p>
519.	Rahandusministeerium/ rahandusminister	Juhime ka tähelepanu võimalikkusele, et kriisijärgne reaalsus võib nõuda oluliselt muudetud haridusvaldkonna arengukava koostamist. Seetõttu oleks otstarbekas arengukavade menetlemine sügiseni külmutada ja ühtlasi kaaluda menetlemiskorra muutmist.	<p>Teadmiseks võetud/Selgitus.</p> <p>Arengukava põhisuundi eriolukord ei ole muutnud, kuid kindlasti andis see olulise tõuke õppe mitmekesistamiseks, õppijate ja õpetajate digipädevuste tõusule, kooli ja kodu koostööle, õpetajate omavahelistele koostööle ning suurendas õppijate enesejuhtimise oskusi. Samas tõi COVID-19 välja ka kitsaskohti, nt digivahendite kättesaadavus kodudes, distantsõppe mitte nii hea sobivus HEV õppijate puhul. Seda kõike saame arvesse võtta juba programmi tasandil.</p>
520.	Rahandusministeerium/ rahandusminister	Üldeesmärgi saavutamiseks loodud kolm strateegilist eesmärki on selged ja hästi kirjeldatud. Nende strateegiliste eesmärkide ehk arengukava alaeesmärkide elluviimine on sama oluline kui arengukava üldeesmärgi saavutamine. Seetõttu juhime tähelepanu, et vastavalt Vabariigi Valitsuse 19. detsembri 2019. a nr 117 „Valdkonna arengukava ja programmi koostamise, elluviimise, aruandluse, hindamise ja muutmise kord“	Teadmiseks võetud.

		määruse §7 lõikele 1 on tähtis luua kolm programmi, mis viiksid ellu püstitatud alaeesmärgid. Selliselt saab olla kindel, et iga alaeesmärgi saavutamine toimub vahetult kooskõlas riigi eelarvestrateegia ja riigieelarvega ning meetmete ja tegevuste kujundamine programmide lõikes oleks paindlik.	
521.	Rahandusministeerium/ rahandusminister	Juhime tähelepanu, et strateegilise eesmärgi 2 all välja toodud tegevussuund 2.3 on väga sarnane oma sisult koostamisel oleva Eesti keelevaldkonna arengukava eesmärkidega. Mõlemal puhul rõhutatakse väga tugevalt eesti keele kui emakeele õpet, eesti keele kui teise keele ja võõrkeelte õppimise võimaluste laiendamist, keeletaristu arendamist (sh eesti keele arengut nii kõrghariduse kui teaduskeelena) ja palju muud. Seetõttu palume hoolikalt jälgida ning vältida mõlema arengukava puhul dubleerivate tegevuste ellu viimist. Sellest tulenevalt palume tuua seletuskirjas täpsemalt välja, kuidas antud arengukavade eesmärgid täiendavad üksteist.	Arvestatud. Peatükis seosed olulisemate Euroopa Liidu ja rahvusvaheliste poliitikate ning teiste valdkondlike arengukavadega on välja toodud teemade jaotus kahe arengukava vahel.
522.	Eesti Lastevanemate Liit	Pakume lastevanemate liidu poolt ühe lisalause strateegia 16. leheküljel „Õppeasutuse organisatsioonikultuuri“ ossa: „Juhtimine ja vastutus on jagatud kõigi koolikogukonna osapoolte vahel, et ühiselt õppida ja praktiseerida kaasaegset demokraatlikku juhtimiskultuuri ja paremini rakendada kogukonna täit potentsiaali“.	Sisuliselt arvestatud. Teise strateegilise suuna juures on rõhutatud demokraatliku koolikultuuri ja kõiki osapooli kaasava organisatsioonikultuuri loomist. On oluline, et aastaks 2035 oleks õppeasutustes väärtuspõhine, demokraatlik ja kõiki osapooli kaasav organisatsioonikultuur, mis toetab kõigi osaliste enesejuhtimis- ja koostööoskuste ning õppimist väärtustavate hoiakute kujunemist.
523.	Eesti Lastevanemate Liit	Leheküljel 19, punktis 2.5 kolmanda meetme sõnastus. Pakume uue sõnastusena välja „tõsta koolipidaja ning -kogukonna võimekust õppeasutuse juhtide värbamisel, professionaalse arengu ning töösoorituse toetamisel, seirel ja hindamisel“. See teeks hoolekogule ukse praokile, viidates vajadusele kaasata nii juhi valiku kui ka üldise juhtimise juurde kõik kooli osapooled. Seejuures näitavad rahvusvahelised uuringud (saan lisada vähemalt 6 autoriteetset allikat), et koolikogukonna toetus juhi	Sisuliselt arvestatud. Teise strateegilise suuna juures on sihina seatud, et aastaks 2035 panustavad senisest rohkem haridusse lapsevanemad, kooli kogukond, tööandjad ja kodanikuühiskond. Toetava ja tulemuslikku õppimist

		professionaalsele arengule ja töösooritusele on juhi vaimse ja füüsilise tervise huvides määrava tähtsusega.	soodustava keskkonna loomiseks on oluline, et õppeasutustes oleks väärtuspõhine, demokraatlik ja kõiki osapooli kaasav organisatsioonikultuur, mis toetab kõigi osaliste enesejuhtimise ja koostööoskuste ning õppimist väärtustavate hoiakute kujunemist. Kõik see võimaldab arendada õppeasutuste ja kooli kogukonna koostööd laiemalt.
524.	Eesti Lastevanemate Liit	Leheküljel 8 teha kolmanda täienduse ja lisada kitsaskohtade loendis mõned sõnad ja lause võiks tervikuna välja näha nii: „Õppeasutuse juhtide ja koolipidajate valmisolek kooliuuendusteks on ebaühtlane. Paljud koolijuhid on erinevate osapoolte vastandlikest ootustest tingitud stressis ja kinni vanas autoritaarses juhtimismudelis“.	Selgitus. Arengukavas on olulisel kohal nii õpetaja, koolijuhi kui õppijate heaolu. Oleme seadnud eesmärgiks nii õppijale kui töötajale tagada vaimselt ja füüsiliselt turvaline ning heaolu toetav keskkond.
525.	Eesti Lastevanemate Liit	Soovitame lk. 13 (Tegevussuunad 1.2) viies lõik sõnastada alljärgnevalt: „töötada välja terviklähenedamine haridusliku erivajadusega, sh andeka õppija juhtumipõhiseks toetamiseks alates alusharidusest. Lähtume sellest, et iga lapse anne on rahvuslik vara ja selle võimeks kujundamine on kooli ja lapsevanema ühine ülesanne“. Seeläbi loome eelduse mõistmaks, et iga laps on andekas ja selle ande avastamine peaks ideaalis toimuma alushariduse perioodil, õpetaja juhendamisel ning lapsevanema aktiivsel kaasabil. Loomulikult on selle kõige eeldus usalduslik isiklik suhe lapse ja õpetaja, õpetaja ja lapsevanema ning lapse ja tema vanema vahel.	Sisuliselt arvestatud. Nõustume teema olulisusega. Nimetatud teemad on kajastatud teise strateegilise eesmärgi sissejuhatavas tekstis. Õppijast lähtuv õpe on edukas, kui õppijad on ennastjuhtivad ning saavad valida oma huvidest ja võimetest lähtuva õpitee, mida ei takista barjäärid haridusmaastikul. Õppija isiksuse kujunemisel täidavad olulist rolli pere ja kooli koostöö. Kui õpitee alguses eeldavad arenguprotsessid täiskasvanu suunamist ja pere roll kasvatuses on esmatähtis, siis aja jooksul tähtsustub õpetaja roll ja kasvab õppija vastutus.
526.	Eesti Lastevanemate Liit	Andekuse avamata jäämise teema peaks olema ära märgitud ka lk. 7 loetletud kitsaskohtade nimistus. Selleks võiks täiendada 5. punkti	Selgitus. Elanikkonna tööturupotentsiaali tänasest efektiivsem kasutamine on

		<p>lausega „ja suure hulga õppijate anded jäävad avastamata ning võimeks kujundamata, mis on otsene kahju riigi kultuuri- ja majanduselule.“</p>	<p>laiem teema, mis hõlmab endas nii andekuse avastamist ja arendamist kui ka nt sooliste eripäradega arvestamist. Andekuse avastamine on oluline ja arengukavas on olulisel kohal iga inimese võimetele ja vajadustele vastava hariduse omandamine.</p>
--	--	--	--